

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

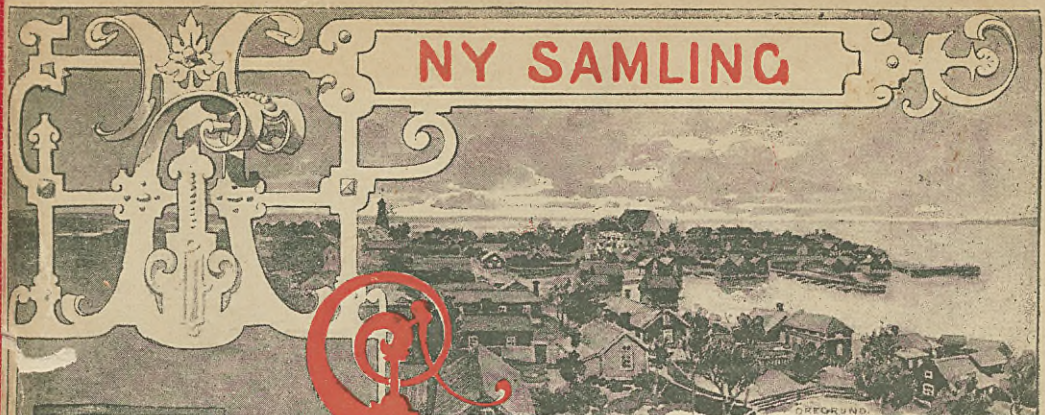

LUNDS
UNIVERSITET

UPPSALA
UNIVERSITET

NY SAMLING

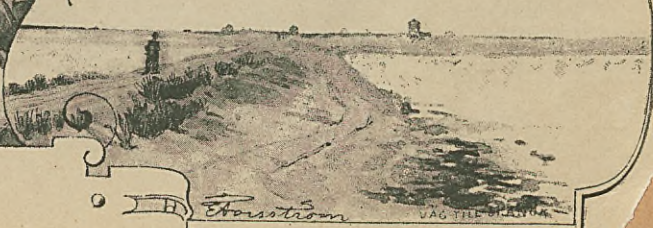
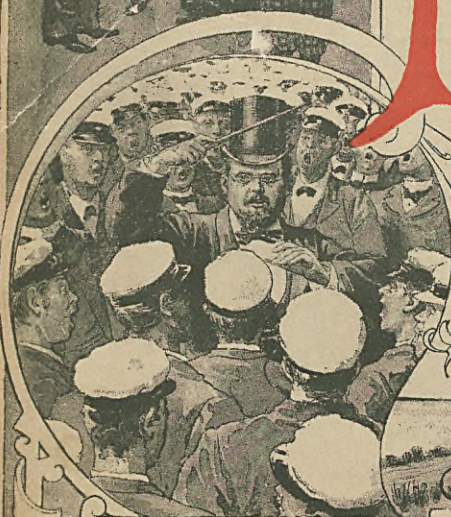
STUDENTMINNEN

OCH

N.P. ÖDMAN

RESEBILDER

Fransson

VAG TILL GÅRDEN

UNIVERSITETSBIKLIOTEKET
UMEÅ

98-08447

Intressant originalnyhet.

På *FAHLCRANTZ & C^{os}* förlag har nyss utkommit:

Genom Hvirflarne

AF

HORATIO.

Två delar. Pris: för hvardera 2 kr. 25 öre.

Umeå universitetsbibliotek

00002688144

NY SAMLING

STUDENTMINNEN

OCH

RESEBILDER

AF

N. P. ÖDMAN.

STOCKHOLM
FAHLCRANTZ & Co.

STOCKHOLM,
IVAR HEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI, 1891.

INNEHÅLL.

Studentminnen.

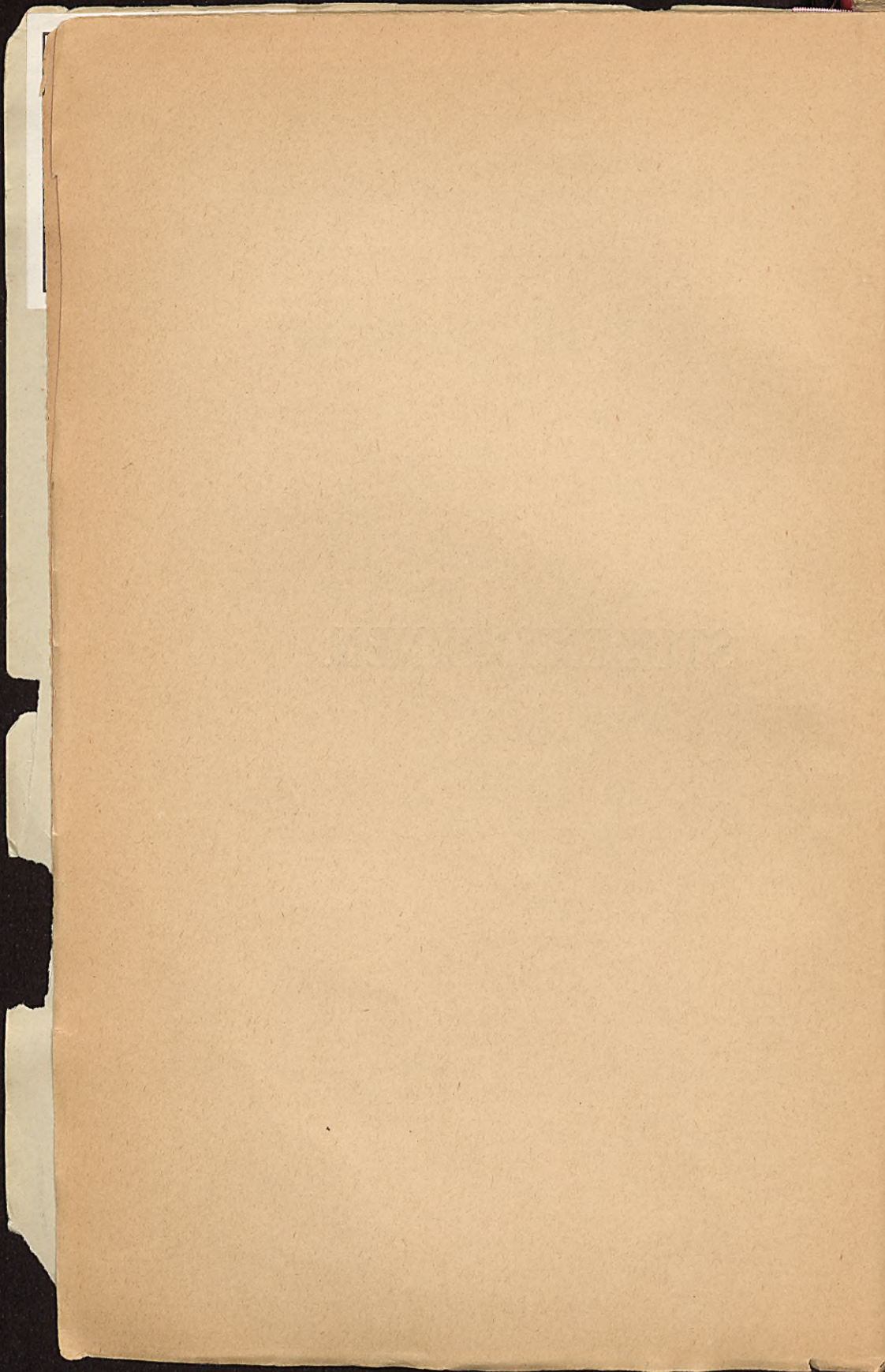
	Sid.
Gamla studentexamen. En liten minnesteckning af en gammal student	3
Upsalavigilans. Ett minne från studentexercisen 1858	38
Studentserenader	50
Arpi. En minnesbild från min Upsalatid	71
Ett minnesqvåde öfver Arpi. (Hösten 1890.)	90

Resebilder.

Hur det var i Öregrund. Ett minne från sommaren 1885	95
På klipporna i Öregrund. Ett sommarqvåde	135
Från Roslagen till Vestergötland. Lek och allvar i en serie resebilder. I. <i>I Stockholm och dess omgifningar</i> . Hufvudsakligen betraktelser — både glada och dystra	138
II. <i>På snälltåget</i> . Ett brokigt stycke, fullt af jernvägsresans hvarjehanda — men muntert för det mesta.....	150
III. <i>En afton vid Mösseberg, »en natt i Falköping» och en morgonstund i en liten prestgård</i> . Ett långt och innehållsrikt kapitel — men kanske litet bullersamt ibland	159
IV. <i>Söndagsminnen från en liten landtförsamling i Vestgöta-bygden</i> . Ett stilla kapitel	171
V. <i>Om Vestgöta-slättens skönhet, brännvinsbränningens styggelse och lilla Skaras behag m. m.</i> Ett slutkapitel.....	184
Reskamraten. En liten episod under en utrikes resa 1887.	
I. <i>Vårt möte</i>	199
II. <i>Hans lefnadssaga</i>	201

	Sid.
En liten titt till Skanör och Falsterbo. Sommarminne från 1889	212
I. <i>Sverges finaste gästgivaargård</i>	212
II. <i>Mellan Hvellinge och Skanör</i>	215
III. <i>I Skanör</i>	217
IV. <i>I Falsterbo</i>	229
En söndags eftermiddag i östra London	244
En kvarts timme hos Otto Funcke	262

STUDENTMINNEN.

Gamla studentexamen.

En liten minnesteckning af en gammal student.

I.

För att ej med ofvanstående titel missleda vill jag genast förutsända den upplysningen, att i denna teckning hvarken är frågan om en pedagogisk framställning eller om en ordnad historik med data och fakta, utan blott om en liten stämningsbild med här och der inströdda små minnen och anekdoter, och alltsammans berättadt af en person, som i fråga om gamla studentexamen kan säga till min ärade läsare, som Fänrik Stål sade till studenten i fråga om finska kriget:

— — — »derom kan jag ge besked,
Om herrn så vill, ty jag var med.»

Och om jag därför nu i denna teckning här och der också inblandar egna, personliga minnen och intryck, så torde väl ingen ha deremot något väsentligt att anmärka. Och efter denna lilla inledning kunna vi nu börja.

* * *

Den gamla studentexamen aflades, som bekant, icke vid läroverket utan vid sjelfva universitetet; men ett viktigt förspel eller så att säga en »generalrepetition» till denna examen aflades dock *före* afresan till universitetet vid det läroverk man tillhört, och denna preludierande examen

hette »afgångsexamen» eller »abiturientexamen» och var icke någon tom förnsak utan ganska allvarsam, ja, kändes för de unga sjelfva nästan lika viktig som den nuvarande studentexamen. Den aflades vid somliga läroverk, ja, kanske vid de flesta, på våren, i början af maj, och ända till dess gingo då abiturienterna kvar vid läroverket, under tiden tenterande i ett efter annat af de respektive ämnena, hvar på de erhöles afgangsbetyg och afreste till universitetet för att gå upp i majexamen derstädes. Men vid andra läroverk aflades afgangsexamen först på hösten för decemberexamen. Så var fallet på min tid i Karlstad. Med nästföregående vårtermins slut hade man då fullbordat sin skolkurs och lemnat högsta klassen. Under sommaren beredde man sig på egen hand för den kommande afgangsexamen, och vid höstens början — dock först ett godt stycke in i september för att tydligen ådagalägga, att man ej vidare var skolgosse eller i något afseende beroende af terminens början — infann man sig åter i läroverksstaden. Man kallades nu »abiturus» eller »abiturient» och idkade sina studier som »liber studiosus» efter eget behag utan att vidare behöfva visa sig i skolan, och man »anmälde sig till tentamen» i de skilda ämnena, det ena efter det andra, i den mån man kände sig mogen, och i slutet af oktober borde man ha tenterat slut, ty allra senast i början af november skulle sjelfva afgangsexamen i regeln ega rum.

Hur viktig man kände sig under dessa höstdagar! Jag glömmet aldrig mina intryck från september- och oktoberdagarne 1855, den känsla af frihet och oberoende, som då för första gången genomdallrade det unga sinnet, och äfven det säregna sätt, hvar på denna känsla sökte sig ett uttryck. Med käpp i hand och cigarr i mun vandrade vi efter dagens arbete ut på stadens gator; och mötte vi en lärare, så gömde vi ingalunda undan dessa i våra ögon ovedersägliga tecken på sann frihet och manlighet, utan sökte snarare att på ett ostentativt sätt göra dem gällande.

Efter tentaminas slut kom så sjelfva afgangsexamen, hvars utgång dock nästan redan var afgjord genom de betyg, som i tentamina erhållits. Man fick ock formligt afgångsbetyg, börjande med orden: »Utdrag af protokollet hållet vid Collegium gymnasticum» etc., och alltigenom affattadt i en form, som ökade den unge kandidatens känsla af dess vikt; och undertecknad var det icke blott af rektorn utan äfven af *biskopen* sjelf och nederst försedt med ett stort rött sigill. Det högtidliga öfverlemnandet af detta betyg åtföljdes af några allvarliga afskedsord af rektor, och sedan kände man sig nästan som till hälften student, om också alltid en bäfvande fråga stod kvar i hjertat, huruvida betygen skulle få »stå» i den verkliga studentexamen. Och så, med detta viktiga papper på fickan, stod man klar och färdig att anträda den efterlängtade ödesdigra och af idel svärmande ungdomskänslor omstrålade Upsalafärden — eller Lundafärden, ty det hände väl ock någon gång, att en eller annan for till Lund. Men innan man reste, samlades man gerna en afton, helst sjelfva examensafton, till en gemensam afskedssexa i ett af smårummen på frimurarelogens källare, och der höllos naturligtvis mycket högstämnda tal. Några inbjudna gäster förekommo dock icke.

Färden till Upsala företogs vanligen af alla »studentkandidaterna» tillsammans, såsom de nu helst kallade sig. Längre tillbaka i tiden gjordes färden på skjutskärror hela den långa vägen till Upsala, och man kan tänka sig, att när en skara af femton, tjugo ynglingar på detta sätt reste i en lång rad af kärror hela femtio mil från gästgifvaregård till gästgifvaregård med glada lynnena och stora matsäcksskrin, blef det ett muntert lif efter landsvägarne.

Men på min tid funnos redan ångbåtar, som gjorde regelbundna turer till Stockholm, och det var på en sådan, liggande vid Kannikenäset utanför Karlstad, som jag och mina kamrater gingo ombord den 3 november 1855. Hur lifligt jag ännu minnes denna morgon och hela den följande

resan! Anförvandter och vänner voro nere och viftade afsked, och tårar faldes på ömse sidor; men den glada färdens mål och tanken, att vi nu för första gången foro ut i verlden på egen hand och reste »som herrar vi», gjorde dock, att dessa tårar på vår sida voro flyktiga nog. Flere af oss buro med stolthet en splitterny resväska af gult skinn hängande öfver axeln — en artikel, som då för tiden ansågs outhärlig för längre resor, och som vi i afskedets stund fått i present af far eller mor. Denna väska, den vidt-farande resenärens utmärkelsetecken, lade vi ej från oss ett ögonblick under hela resan, utom när vi gingo till sängs.

De känslor, som fylde oss under den långa och intressanta ångbåtsfärden till Stockholm kan jag ej beskrifva. Blott ett vill jag för egen del nämna, nemligen att den härliga tanken att jag var på väg till Upsala kändes så svindlande, att — jag knappt vågade hoppas att *verkligen* komma dit. Ja, för att säga fulla sanningen, jag hade i mitt svärmeri fått för mig, att jag skulle — *dö(!)* på resan, ty lyckan var allt för stor att jag skulle kunna fullt tro på den. Dock allting gick godt och väl, trots jag verkligen vid ett tillfälle höll på att ramla i kanalen.

Och i fulla drag njöto vi af färden. Vår beundran af allt det nya vi sågo, af Göta kanal och dess stränder och slussar, af Motala verkstad, Stegeborgs ruiner, hafvet, Södertelge, Mälaren och slutligen af Stockholm, som vi nalkades på qvällen, då det strålade i den då för oss och för Stockholm sjelf nya gaslysningen — alla dessa vexlande känslor och reseintryck, brytande sig mot den ljusa bakgrunden af på samma gång bäfvande och glada Upsaladrömmar, voro sådana, att jag ej tror, att någon yngling nu för tiden, som, efter redan aflagd studentexamen vid läroverket, i all trygghet gör den korta jernvägsfärden till universitetsstaden, någonsin erfarit något liknande.

Och Stockholm — att komma till Stockholm, redan detta *var* någonting på den tiden, det var minst någonting

lika storartadt som att i våra dagar komma till Paris eller Rom, och det var också något att skriva om i långa bref och tala om i långa tider. Vi gingo gapande och beundrande på Stockholms gator den 5 november på qvällen och stannade vid alla upplysta butiker och stirrade med häpnad på Kongl. slottet och på Gustaf Adolfs ryttarstaty och på alla de palatslika tre- och fyravåningshusen. Och så mötte vi till sist på Norrebro en bekant landsman, som redan var student. Det var ett gladt möte, men jag mins, att vi undrade öfver, sedan helsningen var förbi, att han ej ville gå med oss på gatan, därför att vi voro klädda i simpla mössor och ej i hög »stormhatt»; och den vigt och värdighet han inlade i sin anmärkning imponerade så på några af oss, att vi läto förmå oss att genast gå med till närmaste hattbutik och begå den dumheten att köpa den fashionabla hufvudbonaden för att »se ut som folk», som han uttryckte sig.

Följande morgon fortsatte vi med ångbåt till Upsala. Och ni kan föreställa er, hur vi vid färden uppför Fyrisån trängdes för att uppsnappa första skymten af Upsalatornen och slottet, som vi så många gånger sett i bild. Och sedan: vår hjertklappning vid ankomsten till Islandet och vid synen af de vimlande hvita mössorna på stranden *), och vår glädje, då vi midt i klungan vid landgången igenkände några äldre f. d. skolkamrater, nu studenter, som kommit för att möta oss, och gjorde det under glada rop — och vår häpnad, när vi efter första helsningens värma funno, att deras egentliga ärende var att »vigilera» pengar af oss — allt, allt står ännu så lifligt för mig som om det varit i går. Och så gör äfven den härliga Upsalasången, som vi för första gången hörde på qvällen; ty det var i dag den 6 november, och den stora kören sjöng under Arpis anförande framför obe-

*) Marken var denna höst ännu i november alldeles bar och vädret sommarlikt.

liskan i Odinslund. Det var en öfverväldigande dag för de unga studentkandidaterna. Men nog nu om alla dessa personliga minnen och intryck.

* * *

Det första som den från läroverket till Upsala anlände studentkandidaten vanligen gjorde, sedan han installerat sig i det på förhand genom någon äldre landsman bestälda vindsrummet, och till lön uppräknat åt denne den summa han önskade »vigilera», var att i vännens sällskap gå och kasta en blick på »kuggis», den byggnad, der hans öde skulle afgöras. Detta gamla, grådaskiga stenhus vid Erikstorget med ingång från domkyrkosidan var i sig sjelf ingalunda vackert, och nu, skådadt på ett kontemplerande sätt af den ännu okuggade, mellan hopp och fruktan sväfvande studentkandidaten från landsorten, var det rent af hemskt. Och man må ej förtänka honom, om han drog en djup suck, när han i kamratens sällskap, der de båda stodo tillsammans på torget, kastade en lång, frågande blick på dess hemlighetsfulla murar. Och kamraten drog honom derpå med till andra vackrare platser, liksom för att trösta honom öfver denna ängsliga syn, han förde honom till domkyrkan, till Odinslund, till Carolina Rediviva, till slottsbacken o. s. v., och under vägen utpekade han alla Upsala-notabiliteter, som händelsevis möttes på gatan. »Der går professor Ribbing», »der går Bernhard Elis Malmström», »der kommer gubben Österberg», »der är Basen hos Löfven», »der är Esse Edqvist», ljöd det om hvartannat, och nykomlingen spärrade upp ögonen med stort intresse; och jag kan våga tjugo mot ett, att det sedan bar af till »Lunkan», der den vänliga ledaren lät bjuda sig på punsch för besväret, såvida han icke var nog generös att sjelf bjuda på ett glas af de pengar han nyss af sin unge skyddsling vigilerat.

En vigtigare handling än att beskåda »kuggis», och tillika mera officiel, var emellertid, att den med fullständiga

afgångsbetyg från läroverk försedde studentkandidaten genast under de första dagarne efter sin ankomst till universitetet infann sig hos filosofiska fakultetens decanus för att der efter förevisande af sina papper inskrifva sitt namn »in albo studiosorum». Detta gamla bruk, som lär ha funnits kvar ännu i början af 50-talet, var dock på min tid redan försvunnet. Den första nödiga officiela handling jag påminner mig, var den skriftliga anmälan till studentexamens undergående, stäld till den »Vidtberömda Philosophiska Facultetens Decanus». Sedan denna anmälan var inlemnad, kände man sig nästan som akademisk medborgare, man hade nu åtminstone tagit ett första steg för att bli det. För öfrigt började man redan bli bekant med allt flere studenter tillhörande ens egen nation; en och annan hade man till och med blifvit bror med vid punschglaset, och i sällskap med någon af dessa fick man nu någon gång besöka sjelfva nationssalen och kasta en nyfiken, undrande blick på några tidningsläsande seniorer med långa skägg i det inre rummet; och jag tror knapt, att under romarnes tid en ung plebej kunde med mera vördnad betrakta en åldrig senator än studentkandidaten på min tid en senior.

Någon gång hände det till och med, att studentkandidaten, i synnerhet om han var sångare, kunde genom bemedling af bekanta inom nationen få vara med på en nationstillställning. Att han öfver en sådan ära kände sig högeligen smickrad, behöfver jag ej säga; och om äldre studenter under aftonen togo någon notis om honom och skälade med honom, så kände han sig riktigt lycklig, ehuru dessa vördnadsvärda herrars sätt att närma sig honom naturligtvis var alltigenom beskyddande och nedlåtande, ungefär som en kaptens, som samtalar med en ung rekryt. Från en och annan äldre students sida rönte dock studentkandidaterna en särskild uppmärksamhet både inom och utom nationssalen på grund af en redan vidrörd omständighet — jag menar tillfället till *vigilance* och punschjud-

ning. Jag påminner mig från hösten 1855 en viss gammal student med glasögon och vördnadsvärdt skägg, som ständigt var omgifven af en skara nykomna studentkandidater, var treflig och underhållande med dem och outtömlig på roliga anekdoter, hvilka gåfvo de unga kandidaterna (jag var en bland dem) riktiga paroxysmer af skratt, tog dem med sig från schweitzeri till schweitzeri, bestälde på det gemytligaste sätt in »varor» på deras egen bekostnad, och sedan, i en på samma gång jovialisk och nedlåtande ton, vigilerade af dem större eller mindre summor till höger och venster. Vi tyckte alla, att han var »så snäll och treflig» och ej så der »hög» af sig, som de andra — men äran och nöjet af hans umgänge visade sig dock till slut ganska dyrbart.

Innan vi lemna vigilancekapitlet, må här tilläggas hvad en norrländing nyligen omtalat för mig, nämligen att det i Norrlands nation var vanligt, att man i maj for de anländande studentkandidaterna till mötes ända till *Högsta gästgifvaregård* — uteslutande för att *vigilera*. Sedan vigilanceaffärerna till ömsesidig belåtenhet avslutats, intogs en gemensam festmåltid på gästgifvaregården, hvarpå man tillsammans i ett långt ståtligt jubeltåg af skjutskärror och hyrvagnar körde in till Upsala. Detta »Högsta väsende», som det kallades, lär ha fortlevvat ända in på 60-talet.

II.

Emellertid skötte studentkandidaterna, under den tid de gingo och väntade på skrifningen, ej blott sitt nöje (der-till var deras ställning alltför osäker), de måste också studera rätt flitigt, och gälde detta i synnerhet dem, som kommo från *vissa* läroverk, hvilka ej vid universitetet voro så högt anskrifna, särskildt i fråga om ett eller annat ämne.

Tillfällen till goda »dufningar» såväl för »skrifningen» som för den muntliga examen funnos ock rikligen att tillgå. Det fans nemligen godt om personer, hufvudsakligen kunniga »öfverliggare», som man kan säga nästan hade till yrke att mot kontant erkänsla dufva studentkandidater för examen i något särskildt ämne. Deras dufningar kallades »collegier», och sjelfva kallades de »collegiihästar». Om också deras förnämsta kunder utgjordes af privatisterna eller de s. k. »preliminaristerna», dessa fribytare, som utan afgangsbetyg strömmade i stora skaror till Upsala från lägre läroverksklasser eller från s. k. »studentfabriker» eller rent af från enskild informatorsundervisning i hemmen, för att försöka sin lycka, så begagnades dock collegiihästarnes undervisning äfven ofta af sådana från läroverken afgangna och med fullständigt afgangsbetyg försedda lärjungar, som i ett eller annat ämne voro genom eget eller läroverkets förvällande *underhaltiga*, något som på den tiden ej hörde till sällsyntheterna. Sällan var dock detta händelsen i fråga om det vid läroverken grundligt pluggade latinet — om icke möjligen hvad skrifningen beträffar.

Bland de mest anlitade collegiihästarne på min tid var den kände gamle småländingen Wirsell, som hade till specialitet »dufningar» i *logik* och *psychologi*; en annan var den ännu mera kände gamle vermländingen Bjurzon, som dufvade i *botanik*; ännu en annan och kanske den förnämste af dem alla var den unge, begåfvade och bland studenterna utomordentligt populäre vermländingen Esse E., som var en mästare i att plugga in *logik* och *teologi* i äfven de motsträfvigaste skallar och derjemte undervisade i kriaskrifning. Och hvilket behag att ta collegier för »Esse»! Han hade icke blott förmåga att genom sin glänsande vältalighet göra det torraste trefligt och saftigt, att genom sin genialiska blick och sitt glada leende kasta ett skimmer af oändligt behag öfver de benhårdaste definitioner i Afzeliis *logik* och att genom de roligaste exempel göra denna till

ett så underhållande ämne, att det aflockade oss stormande skrattsalfvor midt under lektionen; utan äfven sjelfva det sätt, hvarpå han mottog oss och behandlade oss i sitt rum under lektionen, var i hög grad egnadt att förtjusa våra unga sinnen. Vi, som hittills vid all undervisning varit vana vid de hårda skolbänkarne och den stränga disciplinen, mottogos här i ett ljust och treffigt rum och bjödos att sitta ner i mjuka emmor; och sedan han sjelf tändt sin cigarr, bad han oss att tända våra, och om vi ej hade några, kunde det ibland hända, att han sjelf bjöd; och först sedan han under klingande skratt och lifliga gester berättat oss någon liten rolig anekdot eller någon händelse för dagen, slog han sig ner i sin stol, och med sin glada tupé högt i vädret och ögonen tindrande och munnen leende började han sin lektion i Afzeli logik eller Norbecks teologi. Jag vill ej påstå, att detta sätt var ur allvarlig pedagogisk synpunkt det bästa, men på oss f. d. skolgossar slog det ofantligt an, det är säkert; och säkert är också, att i fråga om sjelfva undervisningen pluggade han i oss både Afzelius och Norbeck så grundligt, att någon kuggning aldrig kunde komma i fråga — så mycket hellre som han kände på sina fem fingrar hvad examinatorerna (Afzelius och Hultman) brukade »komma på». Och på alldeles samma sätt hade, i förbigående sagdt, nog också de andra collegiehästarne reda på examinatorerna i *sina* resp. ämnen.

Men det fanns i Upsala omnejd till studentkandidaters fromma en annan institution, som för dem som dit togo sin tillflykt eller af föräldrar ditsändes ej var på långt när så behaglig som collegierna, om den ock verkade både mera allsidigt och mera kraftigt — och det var den beryktade »studentfabriken på Erna». Gubben Svartengren, dess föreståndare, som tillika gaf collegier i historia och tyska inne i staden åt dem som önskade, förde derute på Erna ett regemente, som gjort honom odödlig i Upsala annaler, eller som åtminstone i form af anekdoter skall bland Up-

sala studenter fortleva i minnet till sena tider. Ja, historierna om gubben Svartengren på Erna och hans »räddningsinstitut», som det ock kallades, äro så allmänt spridda, snart sagdt så riksbekanta, att det knapt lönar mödan att härmed något omständligare sysselsätta oss. Jag vill blott påminna i förbigående om ett och annat. Hit sändes af föräldrar eller målsmän dels sådana ynglingar, som i följd af klena narurgåfvor ansågos ohjelpiga och hopplösa, dels ock sådana som ej *vill*e studera med *godo*, dels ock sådana som önskade att med förbigående af den längre och ordentligare skolvägen raskt hinna till målet, studentexamen, för att derefter ej vidare fortsätta några universitetsstudier utan gå in på annan bana, vanligen den militära. Dessa senare voro ofta mycket högättade unge män. Grefvar och baroner voro inga ovanliga företeelser i Svartengrens institut.

Huru här ute på Erna vett pluggades in icke blott med hjälp af böcker och lektioner utan äfven med hjälp af smidiga rottingar och kraftiga knytnäfvar eller andra handgripliga medel, som af den kraftige S. ansågos för ändamålet tjenliga — är allom bekant. Gubben S. var ej att leka med, han var stor och stark som en gammal slagbjörn och *slog* gjorde han, om han ock stundom tillika var rätt humoristisk och munter i sitt behandlingssätt af de unga vildhjernor han hade att göra med — men der fans dock aldrig Esse E:s glädtiga behag, ej heller den komfort, som hans collegierum hade att bjuda. Erna var en sträng, enkel, gammaldags skolkasern, med en omutlig spartansk dagordning och ett dito kosthåll — och här fingo de motspänstigaste naturer lära sig lyda, de sjelfsvåldigaste pojkar lära sig »mores», och de som bortskämts i rika och förnäma hem öfva sig i tarflighet och försakelse.

Stället liknade till sitt yttre en bondgård och var väl ock egentligen så, och ända till ett dussin, ibland kanske ett helt tjug blifvande studentkandidater voro här inlogerade under den stränge S:s öfverinseende och ledning. Och

arbetsordningens stränghet skärptes alltid betydligt under de närmaste veckorna före hvarje examen. Klockan 6 på morgonen eller tidigare kördes de då upp ur sina enkla bäddar, och det påstås, att de, som voro svåra att så tidigt få vakna behandlades med en vattenspruta, särskildt anskaffad för ändamålet, hvarpå lakanen under dagens lopp hängdes på torken.

Om undervisningen var S. ej ensam; sjelf skötte han historia och geografi, det ämne deri han egentligen var mästare och der han till och med uppträdde som utmärkt läroboksförfattare, och måhända ännu ett par andra ämnen; men i de öfriga undervisades af särskilde lärare, som kommo dit ut från staden och i regeln hörde till de förut nämnda collegiehästarne. Esse E. gaf lektioner der i många år och hans undervisningstimmar voro säkert för Ernapojkarne riktiga högtidsstunder.

Att det trägna arbetslifvet på Erna ej alltid behagade de förut vid strängt arbete ovana Ernaniterna, som tillika, såsom ofvan antydts, till stor del utgjordes af ett slags »vildbasare» — är ej att undra på. De sökte därför också ibland att på egen hand skaffa sig vissa otillåtna omvexlingar, härvid i synnerhet begagnande sig af »gubbens» tillfälliga frånvaro eller af nattens mörker; men upptäcktes deras tilltag, fingo de bittert umgälla det, d. v. s. smaka på karbasen eller gubbens kraftiga näfvar.

Hvilken upsalastudent, åtminstone af den äldre generationen, har icke hört de traditionella Ernahistorierna, t. ex. om den glada resan till Högsta gästgifvaregård under S:s frånvaro, när de alla vid hemkomsten möttes af den väldige hämnaren och hans örfilar haglade om hufvudet på dem, allt efter som de stego ur vagnen, hvarvid en ung baron skrek i vredesmod till S.: »Mina föräldrar betala inte för mej här för att jag skall få smörj», och genast fick till svar: »Det får du gratis, din drummel!», hvarpå ännu en »kurril» rusade om hans öra. Eller hvem har icke hört ta-

las om den der glada Stockholmsresan, som de gjorde på eget bevåg, och hur de vid återkomsten uppställes allesammans i en lång rad och rappades upp den ene efter den andre, till och med i hastigheten en nykommen, som ej varit med på färden; och huru denne, när han ropade: »jag var inte med, jag var inte med, jag har ju nyss kommit hit», fick trösta sig med det svaret: »du får det i förskott, min gosse». Och lika känd är väl ock den historien, huru en viss baron F., som var mycket stolt och förnäm, en gång för att botas för den åkomman togs med af S. in till torgdagen i Upsala åkande i en gammal bondvagn med en *kalf*, som skulle säljas på torget, och hur S., väl framkommen till torget, befalde baronen sitta qvar och hålla i hästen, medan S. gick bort i ett litet ärende, och hur baronen fick sitta der och vakta kalven halfva förmiddagen midt på torget till stor förlustelse för sina fina Upsalabekanta, men till ringa förlustelse för sin egen förnäma person.

Dylika historier från Erna är det godt om — men det kan vara nog att påminna om dessa.

S. var emellertid en förträfflig lärare, och många studentkandidater af de s. k. »preliminaristernas» klass skulle säkert aldrig ha kunnat taga sin studentexamen, om ej S. och hans »räddningsinstitut» funnits. Och S. var mån om sina gossar och satte sin stolthet i att ha heder af dem, och under examensdagarne förmäles det, att han gick hela timmar oroligt på lur utanför »kuggis» för att af examinatorerna, i den mån de kommo ut, få höra hur det gått för hans Ernaniter.

* * *

Men jag återvänder till gången af förberedelserna till studentexamen. Ju mer denna närmade sig, dess ifrigare blef pluggandet både på collegierna i staden och på Erna utanför och på alla vindskammare, som hyste någon stu-

dentkandidat, vare sig nu denne tillhörde de reguliera eller de irreguliera trupperna. Och så inträdde en vacker dag i den pluggande studentkandidatens vindskupa en liten tarfligt klädd gubbe med lurfvigt hår och tusende rynkor i ansigtet, men icke dess mindre med den viktigaste min i världen; ja, man kunde säga, att det icke fans en enda vrå eller en enda rynka i detta orakade, otvättade och för öfrigt alltigenom originella ansigte, som ej vid detta tillfälle tydligt uttryckte att han kom »å dragande kall och embetets vägnar». Det var »kursor Bergholm». Han kom för att »kalla till skrifningen». Hur det då klack till i hjertat, vet blott den som varit med om det. Och att gubben nu utfrågades ängsligt om både det ena och det andra och på allt gaf dels allvarligt hemlighetsfulla, dels uppmuntrande svar, under det han strök sig om hakan och plirade med ögonen, torde ännu stå klart för vederbörandes minne.

Studentskrifningen, som på våren egde rum i medio af maj, på hösten mot slutet af november (utan att här tala om de mindre frekventerade examina i januari och september) försiggick naturligtvis alltid på »kuggis» och der vanligen på nedra botten i det stora konsistorierummet med de djupa fönstersmygarne i de tjocka murarne, de gamla porträtterna på väggarne, och det stora konsistoriebordet midt i rummet, med de högryggiga gammalmodiga stolarne rundt omkring.

Skrifningarna voro ej så många som nu för tiden*); för latinare blott tvänne, den *svenska* och den *latinska*, fördelade på tvänne dagar, för realisterna endast den *svenska*; och när kandidaterna voro för många för konsistoriesalen,

*) Skrifningar för studentexamen infördes först 1845; före denna tid fanns endast den muntliga examen (ungefär i den form som först med nya studentexamens införande upphörde) och något längre tillbaka i tiden försiggick hela studentexamen hos decanus, som ensam examinerade, vanligen blott i sitt ämne. Så var åtminstone fallet ännu 1828, det veta vi med visshet.

såsom ofta var fallet, fördelades de på flera rum. Stundom lär väl ock öfra våningen ha användts.

Aldrig skall jag glömma den hjertklappning jag kände, när jag på morgonen kl. 8 den ödesdiga första skrifningsdagen inträdde på kuggis med min matsäckskorg och mina skrifmaterialier och möttes i dörren af den viktige kursor Bergholm, och aldrig skall jag glömma den tryckta stämningen, när jag, efter att ha fått plats bredvid en vildt obekant olycksbroder vid ett bord framför ett fönster, nedskref ämnena, som högtidligt upplästes af en akademiadjunkt (eller kanske var det akademiotarien) — och sedan det långa funderandet öfver valet af ämne, och de ängsliga och frågande och begrundande blickar, som jag och den obekante kandidaten vid min sida härvid vexlade med hvarandra — och så, när valet var gjort, det hjernsprängande arbetet med att få fram några tankar och sätta dem på papperet, och det hemska förslöande intrycket af att se alla de andra rundt omkring i det dystra kuggfängelset försjunkna i samma ängsliga funderande, somliga med vilda blickar stirrande framför sig, andra lutade öfver papperet med båda händerna insnärjda i det upprafsade håret, andra åter kastande en slö, likgiltig blick omkring sig — och allt så tyst, så tyst . . . blott de tunga långsamma stegen af vår vaktande Argus eller det raspande ljudet af någon enstaka penna här och der. Om en stund raspade äfven min och hade fortgått så en stund öfver det kända ämnet »Stark ström går med egna vågor genom hafvet» — då jag hörde en nervös hviskning från min obekante granne:

»Hör nu herrn! hur stafvas *lungn*? —

»*L-u-g-n*», hviskade jag tillbaka.

Argus var i andra ändan af rummet. Och så hviskade grannen igen: »Skrifves *gudomlig* med stor bokstaf», och så än en fråga och än en, och jag svarade så godt jag kunde — men så kom Argus tillbaka, och då blef det tyst. Nästa gång han gick sin väg passade jag på och frågade:

»Är herrn preliminarist?»

Han nickade jakande och tillade: »Mitt namn är X., småländing, hvad heter herrn?»

»Ö., vermländing» — och så voro vi bekanta och trakterade hvarandra med godbitar ur vårt matsäcksförråd — han hade fogel och rödvin —, men framför allt fortsatte vi att gifva hvarandra all den språkliga hjälp vi kunde, om det också ej alltid torde ha varit af det korrektaste slaget. Kontrollen var, som man ser, ej så skarp på den tiden som nu, och »fusket» var i ett florerande tillstånd, om det ock i de flesta fall föga hjälpte.

Stundom kunde dock »fuskas» med ganska stor framgång och i större proportion än i nyssnämnda fall, såsom då vid ett tillfälle en mycket klent begåfvad yngling fick till granne en med öfverlägsna gåfvor, och denne senare skref icke blott sin egen uppsats utan äfven lika fullständigt grannens, båda så förträffligt, att de hvardera vitsordades med hedersbetyg. Sådant lär under gamla studentexamens tid ej ha hört till sällsyntheterna. Så berättas t. ex. från en examen i början på 50-talet, att en slängd yngling skrefvit åt sin granne, en preliminarist, en så präktig uppsats öfver ämnet: »Menniskan är en mikrokosmos» att denne fick »*laudatur*». Då den lycklige »*laudatur*»-mannen, som naturligtvis inte var något snille, kom upp i examen, lär det ha hänt honom den oturen, att då en af examinatorerna, som hört talas om hans vackra skrifbetyg, frågade honom: »hvilket ämne var det, herrn skref öfver?», han utan betänkande svarade: »öfver ämnet *menniskan är ett mikroskop*» — och man får ej undra öfver, att detta svar, om det ock för tillfället aflockade examinatorn ett godt löje, dock på samma gång gjorde den unge kandidaten en smula miss-tänkt och föranledde en så grundlig pröfning i den muntliga examen, att hans kunskaper till slut visade sig alltför »mikroskopiska» att kunna approberas. En annan »fuskare» förrådde sig på ett annat sätt. Jag har meddelandet från

en af de examinerer, som deltog i bedömandet af hans scriptum. Scriptum var förträffligt hopkommet, men fusk misstänktes, emedan mannen, en gammal känd kund, flera gånger kuggats i svensk skrifning. Men huru bevisa fusk? Slutligen upptäcktes, att han på ett ställe afstafvat ordet »beskrifning» med »besk» på ena raden och »rifning» på den andra — och då var han röjd. Hvad gjordes mera vittnesbörd behof?

För öfrigt kunde fusk då för tiden förekomma af alldeles samma art som nu, d. v. s. genom små frågelappar till kontrasvar, hvarvid »lokalen för dagen», som gubben Bergholm med illparigt plirande ögon plögade utpeka för arrestanterna, spelade en ej ringa rol. Det talades nog äfven om, att snören med vidfästade korkar nedfirats från fönstren och åter upphalats, försedda med krior af skrifkunniga vänner — men detta torde dock höra till de apokryfiska historierna.

III.

Skrifningarne granskades och bedömdes af akademiadjunkterna, och de skrifningar, som härvid befunnits »tvifvelaktiga», sades på studentspråket »ligga i sumpen» (kanske var det också verkligen en särskild för ändamålet använd låda som så benämndes?), och härifrån blefvo sedan de drägligaste vid förnyad granskning så att säga »håfvade upp». Vid en studentexamen i början af 60-talet lär genom en »ödets lek» ha inträffat att bland studentkandidaterna befunno sig en norrländing med namnet *Haj* och en sörmvänding med namnet *Wahlfisk*; och efter skrifningen var naturligtvis studenthumorn genast färdig med den historien att »det låg en haj och en valfisk i sumpen». Sanna förhållandet var dock, enligt hvad senare forskningar ådagalagt, att endast »valfisk» kom dit. Huruvida man var i stånd »håfva upp» kolossen, förmåler ej historien.

Naturligtvis voro kandidaterna alltid mycket oroliga att få veta den sannolika utgången af skrifprovet, och mången skyndade därför genast med sitt concept till någon collegiihäst — helst den som gifvit honom dufningen i skrifning — för att få höra hans omdöme. Snart nog kunde han till och med lemna ett bestämdare besked om utgången, ty ehuru denna visserligen ej var officielt afgjord förr än omkring en vecka efter skrifningen, kunde dock »collegiihästen», som för sina lärjungars räkning gerna stälde sig i hemlig förbindelse med adjunkterna, få reda på saken något tidigare. Det var minsann inte så roligt, när man då hos Esse eller Wirsell eller Bjurzon eller hvad de nu alla hette möttes i dörren med det nedslående svaret: »Herrn lär ligga i sumpen», eller det ännu hemskare: »Herrn är kuggad».

Den som ej på sådana omvägar kunde få veta utgången tidigare, fick alltid i sinom tid och i officiel form kännedom derom hos Fil. Facultetens notarie, på den tiden Gubben Falk. I hans trappor sprungo därför många både i tid och otid för att höra efter, till dess äntligen det afgörande svaret kom — och att detta af de nedanför väntande kamraterna redan lästes på den återkommande kandidatens strålande eller dystra ansigte, innan han sjelf hunnit öppna munnen, behöfver väl ej sägas.

De skrifningar, som kuggats, stannade dock icke för alltid i sumpen, åtminstone ej de *svenska*. Det förtäljes tvärtom, att dessa snart nog välvilligt upptogos derifrån för att inom en viss krets, som med otålighet väntat dem, sprida glädje och trefnad. Förhållandet lär nemligen ha varit, säges det, att det sen gammalt hörde till examinatorfruarnes privilegium att få läsa dem. Dessa stälde då till, sig emellan, ett litet kafferep, och der lästes de kuggade skrifningarne högt — och detta lär ha varit adjunktfruarnes trefligaste kafferep på hela året. Det är också från dessa små fruntimmersmöten som några kriablommor af den skä-

raste ungdomsdoft blifvit i vidare kretsar kända och sedan för all framtid genom Upsalatraktionen bevarade.

Låt mig påminna om några få af dem.

Mest bekant af alla är den odödliga och öfver hela Sverige kända, men kanske ej alltid korrekt återgifna frasen: »När ödlan krälar på demantehällen, då är det frid i menskans bröst, och då Östersjöns böljor piska Norges kuster, då är det tid att dö». Hvilket *ämne* som föranledt uttalandet af denna stämmingsfulla tanke, förmäler ej traditionen.

Ett annat kria, mindre allmänt känt, som skrefs öfver ämnet: »Kan matematiken anses vara ett bildningsmedel?» lär ha börjat ordagrant sålunda: »Mången torde anse, att man genom blotta studerandet af Euclidis Elementa ej blir riktigt fint bildad, men jag vågar påstå, att, om man rätt läser denna bok, så blir man så bildad, att man kan umgås i de högsta cirklar.»

Öfver ämnet: »Yfs ej af fädrens ära, en hvar har dock blott sin», lär en ung skribent ha författat en uppsats, som började på följande sätt: »Om jag hade några förfäder, hvilket jag ingalunda har, så skulle jag, långt ifrån att vara stolt öfver deras ära, fastmera yfvas öfver min egen konst». — Man kan tänka sig med hvilket jubel denna bekännelse helsades vid kafferepet.

En annan hade vid behandlingen af ämnet: »Skilnaden mellan människan och djuren» hufvudsakligen uttryckt denna skilnad så: »människan går på två ben, men djuren gå på fyra, emedan de ej kunna uthärda människans skarpa blick.»

I en annan uppsats, jag mins ej öfver hvilket ämne, förekommo dessa ord: »När människans tvenne materiella beståndsdelar kropp och själ nedmyllas i grafvens tysta sköte, så svingar sig anden upp mot höjden». Det lär ha varit om denna passage, när den af skribenten sjelf sedermera upplästes för en annan studentkandidat, som denne

senare, en i den tidens studenthistorier ofta figurerande personlighet, lär ha utropat med hänförelse: »Nej du X, det der har du bestämdt inte skrivit sjelf! Det har du stultit ur någon bok!»

Till sist må här lemnas prof på ett fullständigt studentscriptum från 1860-talet, så kort och karakteristiskt att det väl förtjenar citeras. Det skrefs öfver ämnet: »Man bör ej döma mannen efter kläderna» och lydde sålunda: »Huru sannt är icke detta! Ty hur ofta händer det ej i en stor stad, att en kärra kommer åkande, och deri sitter någon hvars klädebragt visar, att han är häktad för ett större brott? Se, en tjuf, säga somliga; den der karlen är klandervärd säga andra, men huru orätt är ej detta! Det kunde ju hitta på att hända att karlen var oskyldig, och därför bör man ej döma mannen efter kläderna». Skribenten, en mångbepröfvad privatistveteran, hade kanske ej så orätt i det sista, men dock blef detta med svett och möda på 6 timmar frampressade opus af den omutliga rättvisan underkändt.

Och nu nog med kriacitater.

* * *

Hur det kändes på den tiden att bli kuggad i skrifningen, derom kan jag, för att åter citera Fänrik Ståls ord, »ge besked, ty jag var med». Jag blef i december 1855 kuggad i latinsk skrifning och fälde på min kammare bittra tårar; men jag skulle nu ej ha nämnt detta, om det ej varit för att få omtala, att en kuggning på den tiden äfven hade sin ljusare sida, och att jag sedan som ung student enligt dåtidens sed räknade den olyckliga händelsen bland mina meriter, åtminstone mina åldersmeriter. Bekant är, att vid propönerandet af brorskål studenter emellan, studentåldern var en mycket viktig fråga, och att man alltid, innan man skred till verket, gjorde sig väl underrättad, hvilket år

kontrahenten blef student; och hade dennes examen infallit tidigare, om också blott ett halfår, öfvergafs genast tanken att proponera. Så snart därför någon vid påtänkt proposition frågade mig, när jag blef student, underlät jag aldrig att, efter omnämmandet af året 1856, med värdighet tillägga: »men jag blef kuggad i skrifningen 1855», och detta, långt ifrån att väcka löje, uppfattades alltid af den andra parten på fullt allvar som en tillökning i min åldersmerit och afskräckte mången från 1856 att proponera, en företrädesrätt som i stället lemnades åt veteranen från 55.

Och i detta fall var jag visserligen ej ensam. Säkert är åtminstone, att, såsom redan nämnts, studentkandidater emellan hade *den* alltid den högsta rangen som blifvit kuggad de flesta gångerna, och härvid var det alltid en grad högre att ha blifvit kuggad i sjelfva examen än att ha blifvit kuggad redan i skrifningarne. Bland de många gamla studentkandidater som vimlade i Upsala på min tid fanns det sålunda verkliga kuggveteraner, som bland de yngre och nykomne studentkandidaterna åtnjöto stor vördnad, ja, till och med, såvida deras vandel ur studentsynpunkt var tämligen oklanderlig, upptogos i studenternas umgänge på så godt som likställig fot, just på grund af ålder och kuggmeriter och rörde sig på nationssalarne med samma ledighet som gamla studenter.

IV.

De som gått igenom i skrifningarna kallades efter någon tid af kursor Bergholm på öfligt sätt till examen. Några af dem, jag menar de mindre företagsamma eller mindre nyfikna, fingo genom denna examenskallelse den första vissheten om utgången af skrifningen. Om kursorn sjelf har jag redan talat och tillägger här blott, att då en gång

en orolig studentkandidat från ett af statens läroverk vid ett sådant tillfälle frågade honom i ängslig ton: »Tror kursor Bergholm, att di blir mycket svåra i examen i år?» han lugnande svarade: »Vi kugga aldrig *abituri*», ett utlåtande som jemte den uppmuntrande nick, som åtföljde det, ej förfelade sin goda verkan på den modfælde.

Den vedertagna ordningen var, att de med afgangsbetyg från läroverken försedde ynglingarne kallades först, d. v. s. till de första examensdagarne (om äfven i en bestämd följd efter läroverken, mins jag ej), och att privatisterna sparades till de sista examensdagarne.

Examen försiggick, åtminstone på min tid, i samma rum som skrifningarne, nämligen i stora konsistoriisalen på nedra botten af »kuggis». De gamla porträtterna tittade bistert ned på oss vid inträdet, men ännu bistrare föreföll oss åsynen af de lefvande examinatorerna, för oss lika vildt obekanta som dessa. Examinandi hopkopplades två och två, det ena paret på vederbörligt afstånd från det andra, rundt kring väggarne af det stora rummet och, om dessa ej räckte till, äfven kring bordet; och examinatorerna (alltid akademiadjunkter), vanligen två eller tre samtidigt i examensrummet, gingo turvis från det ena paret till det andra, satte sig midt emellan de båda ynglingarne, som vanligen voro placerade på ömse sidor om ett litet bord, gaf ett antal kuggfrågor till höger och venster, under bortemot en timmas tid eller ibland mindre, afgjorde så deras öde och gingo vidare.

Och låt oss nu stanna vid ett af de der små borden, innan någon examinator hunnit dit före oss, och låt oss blicka in i dessa unga kandidaters bäfvande hjertan och tysta tankar, medan de sitta der och vänta på den der obekante examinatorn, som håller på vid närmaste bord och snart skall komma till dem. De känna måhända icke ens hans namn och lika litet hvilket ämne han examinerar och söka fåfängt uppsnappa några af hans frågor vid grann-

bordet för att förstå, om det är grekiska eller latin, matematik eller historia som det är fråga om. Men kanske äro de alltför oroliga att häröfver reflektera. Det är minnsann annat detta än att förhöras i afgangsexamen af sina gamla välkända lärare, som man pluggat för i årtal, och som känna i grund både hvem man är och hvad man kan. Dessa Upsalaexaminatorer känna till ingendera; och för de unga har det bestälsamma ryktet berättat om dessa män underliga saker, ja, somliga egnade att skrämman dem öfver höfvan, så att de kanske i bara förskräckelsen komma att svara rasande. De ha t. ex. hört, att den och den examinatorns lynne är beroende af väderleken, att han i vackert väder är blid som ett solsken och ger de lättaste frågor, men i ruskväder förfärlig; om en annan, att examen beror på, hur han sofvit, om en tredje, att han alltid är kitslig och hånande, om en fjerde, att han har några vissa bestämda frågor, som han alltid kommer med (hans s. k. »katekes»), och att, om man blir bet på någon af dem, så är man ohjelpigen förlorad o. s. v., och blott om någon enda kanske, att han är snäll och beskedlig, ja, så snäll, att han alltid ger betyg »som *sjette*», hur illa det också går.

Om också inte hälften af dessa historier ha den ringaste grund, så är det dock visst, att den stackars studentkandidaten tror på dem fullt och fast, och de båda väntande ynglingarne utbyta nu bäfvande frågor med hvarandra i allt detta. Eller kanske sitta de tysta, bleka och försagda och låta tanken irra oroligt till hemmet nere i Vermland eller Småland, till far och mor och syster och bror, som alla veta, att de i dag äro i examen och med ängslan vänta att snart få bref om utgången. — — Och så vakna de upp ur dessa drömmier igen och ila nervöst med sina tankar från ämne till ämne, från definitionen på »kategoriska omdömen» till »åsnebryggan», från »åsnebryggan» till »consecutio temporum» o. s. v. och liksom känna sig

för hvad de kunna och undra hvad »han kan komma på» och finna, att de kunna just ingenting. — — — Nu hörde de tydligt en *historisk* fråga från grannbordet. Historia alltså — och de skynda nu från årtal till årtal för de viktigaste händelserna i Sveriges historia och allmänna historien, och den ene frågar brådskande den andre, »när stod slaget vid Brunkeberg, säg fort, säg fort?» och den andre, »hvad fick Sverige i Westfaliska freden?» o. s. v. — Och så reser sig examinatorn och kommer med långsamma steg mot deras bord. Han börjar med geografi, går så öfver till historia och ger frågor om fältslag och fredsslut, men helt andra än de väntat, och det stackars unga blodet »klämmes hårdt mellan sköldar». Och de finna kanske liksom den der studenten som tenterade för professor Carlson, att »de visserligen kunna en mängd årtal, men ha svårt att passa in dem». Det går knaggligt. Historien var kanske ej det ämne, som idkades bäst vid deras läroverk, och de ha försummat att ta collegier för Svartengren. Till slut frågar examinatorn den sämste af dem: »när slöts fördraget i Verdun?» och nu ger denne ett godt svar, ty den underlige examinatorn (som är ingen annan än den bekante S—s) mumlar i sin distraktion mellan tänderna: »Jag undrar, om han vet att det var 843?»

Och härmed är den historiska examen slut. Examinatorn reser sig och går till ett annat par vid bortre ändan af det stora bordet, och nu blir mellan de två han lemnat ett lifligt tankeutbyte om, hur det gått. »Herrn får bestämdt betyg», säger den ene, »herrn kunde ju svara på flere frågor». — »Nej vi äro nog kuggade begge två.» — »Visst inte! — gå bort till honom och fråga, han sitter ju derborta.»

Den så tilltalade tar mod till sig och vandrar bort till examinatorn, men så snart denne ser honom komma — anar han oråd, skyndar vips upp från stolen och ilar med hastiga steg till ett par väntande studentkandidater i mot-

satta ändan af salen, och den orolige ynglingen går flat tillbaka till sitt bord igen, der kamraten sitter och frissar åt honom. Detta allt är nu exempelvis berättadt ur minnet, med undantag af Verdunhistorien, som, ehuru sann, har inflickats från ett annat dylikt tillfälle.

Och så — det är fortfarande mina egna minnen jag berättar — fortgick examen ämne efter ämne, då och då inträdde genom dörren en ny examinerator, och någon af de gamla, som slutat, försvann samma väg. Så kom middagsrasten med dess oroliga hvila och dess storm af frågor från kamrater, som träffades på matstället; och på eftermiddagen var man på bestämdt klockslag åter i elden. Först klockan 7 var allt slut.

I ett och annat fall hade man tyckt, att ryktet om lärarne besannats, i andra fall inte. En och annan var nog lite kitslig och förarglig både i sitt sätt att ge frågor och att rätta dåliga svar och gjorde derigenom examensstämmingen ännu mera tryckt, förvirringen större och utgången ovissare. Men de flesta hade varit bättre än sitt rykte. Sjelf tyckte man emellertid, att det aldrig gått så illa förr, och många nedslående förändringar hade utan tvifvel under dagens lopp skett i de från läroverken medförda afgångsbetygen — men kanske hade ock i ersättning ett och annat höjts. Detta skedde t. ex. på den tiden ej sällan i ämnet botanik för ynglingar från Karlstad. Botaniken var vermländingarnes starkaste sida, liksom historia, logik och matematik deras svagaste.

De ynglingar, som hårdast ansattes, voro nog preliminaristerna, och de flesta kuggningar förekommo väl ock bland deras led. Också funnos bland dessa stundom sådana som voro bedröfligt okunniga i nästan alla ämnen, och ändå, sedan de med eller utan fusk slunkit igenom i skrifningen, gingo djerft och gladt upp i examen i den tanken att »lyckan står dem djerfvom bi».

Andra bland dem litade på en viss svag punkt i den

tidens examensinstitution och hade ställt sitt arbete derefter. Förhållandet var nämligen, att för att gå igenom i gamla studentexamen fordrades blott *sex* betyg, och att dessa fingo fördelas hur som helst — så att t. ex., en yngling, som hade *laudatur* i två ämnen och var blankt okunnig i alla de andra, kunde bli student blott på sina kunskaper i de der två ämnena (= 6 betyg), såvida examinatorerna voro nog hyggliga att ge honom »admittitur» i de öfriga: och det voro de nästan alltid för att ej förstöra hans examen. Derför hände rätt ofta, att en och annan »liber studiosus» bland preliminaristerna lade i sina studier för studentexamen blott an på två eller högst tre ämnen, som han hade särskilda anlag för, och alldeles försummade de andra — och på så sätt ändå blef student. Detta förekom i synnerhet i fråga om den s. k. »lilla studentexamen», d. v. s. examen utan latin och grekiska (lika med den nuvarande realistexamen), den för privatisterna vanligaste på den tiden. — Ja, äfven om man blott i det ena af sina två ämnen hade *laudatur*, och i det andra *cum laude*, kunde man nå sitt mål i alla fall; det gällde då bara att få det återstående betyget som »*sjette*» till *skänks* i ett ämne, som man var alldeles okunnig i, och det fanns alltid *någon* examinator, som var nog beskedlig att ge det.

Ja, det der »*sjette*» betyget spelade i gamla examen en ofantlig roll; och begäran att »få betyg som *sjette*» var så vanlig, att examinatorerna sjelfva, innan de vid förhörets slut tillfrågats om saken, ofta efter en dålig examen brukade stiga upp från stolen med det utlåtandet: »Herrn kan inte få betyg annat än som *sjette*». Och så inträffade stundom det sorglustiga, att mången klen preliminarist fick *hvar enda betyg som sjette*, en förmån som då naturligtvis var det samma som att bli kuggad i alla ämnen.

I andra fall kunde det hända, att en yngling, som i fyra ämnen fått *approbatur* och var okunnig i alla de andra, men af *en* af examinatorerna i dessa fått bestämdt löfte om

betyg som »sjette», vände sig i de mest bevekande ordalag till den siste af examinerarna för dagen, en som funnit honom kuggmessig, och bad honom för all del ge honom betyg, »för att rädda honom», ty han »hade redan *fyra* betyg och hade löfte om ett som *sjette*». Det torde utan tvifvel ha varit vid ett sådant tillfälle, som en på sin tid känd studentkandidat, som ofta varit i elden, i sin förtviflan grep examinatoren i kragen och ropade i hjertskärande ton: »*Herre, ge mej approbatur!*» Huruvida detta gripande utbrott hade den åsyftade verkan, förmäler dock icke historien.

* * *

Då under sådana förhållanden, som här nämts, många kommo upp i examen totalt okunniga i vissa ämnen och i dessa ej heller gjorde anspråk på betyg, så förekommo naturligtvis vid examen ibland rätt kostliga svar, som genom traditionen förvarats åt efterverlden. Så t. ex., då en liten tjock, på sin tid välbekant stockholmare blef förhörd om de olika människoracerna, svarade han på examinatorns fråga, hvilken race han sjelf tillhörde, att det var »den mongoliska» — och följdén vardt, att han — visserligen ej blef kuggad, men under hela studenttiden sedan kallades »F:s¹ mongol». En annan förklarade, att ekens latinska namn var »*Equus caballus*»: en tredje, som skulle redogöra för blodet i människokroppen, påstod, att det var af två slag nämligen »dels arteriskt, dels veneriskt» (i st. f. arterielt och venöst). I historien fick Svedelius en gång ett godt skratt vid det svaret, att »det slott eller den borg», som Sverige fick igenlösa i freden i Knäröd, var det gamla i vikingasagorna omtalade »Jomsborg».

Man talar i vår tid om, att det står klent till i studentexamen med »moderna språk». Men just i detta ämne

¹ F... var examinatorns namn.

ha gjorts ofantliga framsteg sedan gamla studentexamens tid. Eller hvad sägs om, att i början af 60-talet en gammal examenskund G., som visserligen förklarade sig blott vilja ha »admittitur» i franska, på examinatorns vänliga och beskedliga fråga:

»Kan hr G. säga mig, hvad heter *jag är* på franska?» svarade på den bredaste vestmanlandsdialekt:

»Jo det heter '*schö äter*' ('je être').»

»Men, bäste herr G., säga fransmännen verkligen så?» invände examinatorn.

»Nej», förklarade G. efter något betänkande, »däm säger *schäter*».

Bekant är, huru gubben A. ofta gycklade med sådana som ville »sköja sig till betyg» i botanik, och hur han sålunda t. ex. en gång narrade en på betyg pockande förnäm herre att bestämma »en växt med gula blommor som växer i kärr» till »*Notarius publicus*», en annan till *Dulcinéa vulgaris*. »Växten '*Notarius publicus*' hade han sjelf flere gånger tagit», men »*Dulcinéa vulgaris*, den der vackra växten med röda blommor hade han fått af sin lärare docenten A.» Den unge mannen fick sedan naturligtvis i årtal till minne af händelsen sjelf bära namnet »*Notarius publicus*».

Ofta togo herrar privatister saken ganska nonchalant i de ämnen, der de i alla händelser ej hoppades på betyg, såsom t. ex. då en ung herre på examinatorns fråga »Behöfva fiskarne luft?» svarade raskt: »Di går väl och luftar på sej ibland di också». Att sådana svar ej alltid behagade examinatorerna och derfor stundom föranledde ett fortsatt hårdare prof, som slutade med »improbatur» i st. f. det påräknade »admittitur», får man ej undra så mycket öfver.

Stundom kunde en kuggning följa af ett *enda* svar, när det var alltför galet. Härom kan man få ett begrepp af följande kostliga samtal hos Forssens¹ mellan tvenne priva-

¹ Det bekanta konditoriet midt emot »Lunkan».

tister omedelbart efter examen. Historien lär vara fullt sannfärdig, liksom för resten alla här anförda:

»Nå hur gick det för *dej?*» sade den ene.

»Jo, jag blef kuggad.»

»Kuggad? Hur då?»

»Jo, det kom en karl och frågade mej hvad det menades med en *logarithm*. »Det är en växt, som hör till syngenesisterna», svarade jag, »för jag trodde det var Areschoug, men det *var Ångström*».

Och härmed må det vara nog med examenshistorier.

Såsom ett slut på denna afdelning af vår framställning, är det mig ett nöje att till förekommande af ett efter alla dessa historier lätt uppkommet missförstånd i fråga om gamla studentexamen och dess värde och betydelse såsom examensinstitution, anför följande ord, som en aktad akademisk lärare och f. d. examinerator i gamla studentexamen tillskrifvit mig i samma bref, der han vänligen gifvit mig del af några af de i denna skildring anförda historierna:

»Gamla studentexamen», skrifver han, »har haft och har nog ännu många sina vedersakare, som gerna söka förkättra och förlöjligen densamma, men säkert är, att den ock hade sina verkligen goda sidor; man kan om den säga som om Lotta Svärd: »något tälte hon skrattas åt, men mera att hedras ändå». Särskildt var denna examen, då den inrättades, ett *stort* steg framåt i den rätta riktningen, och studentbildningen har denna afdankade trotjenare mycket att tacka för. Men det är helt naturligt, att yngre generationer lätt nog vänja sig att betrakta denna examen som ett löjligt gyckel, då de höra alla de kostliga historierna om examineratorer och examinander från den tiden. Det löjligen, som då hörde till det ovanliga, och som därför lagts på minnet, göres i föreställningen så lätt till det normala och karakteristiska, under det att de på den tiden vanliga förhållandena förbises och bortglömmas, då domen fälles. Bland ett par hundra examina, som förlupo stilla och allvarligt,

fanns kanske *en* af barock karrikaturartad natur, och det visste man *dd*; *nu* äro de par hundradena glömda, men minnet af den ena lefver, och efter denna fälles domen. Det kommer nog en tid, då samma öde kommer att drabba den nuvarande studentexamen, då man af den samma minnes knappast annat än de löjeväckande historierna om deri gifna frågor och svar» . . .

Och om särskildt de svenska skriftprofven yttrar han längre fram i samma bref följande: »Jag vill fästa din uppmärksamhet derpå, att då svensk skrifning i början af 1840-talet infördes i studentexamen, undervisningen deri i skolorna stod på de miserablade fötter, hvadan ock de i examen aflemnade produkterna *i början* ej sällan voro ytterst puerila och omogna, stafningen täflande med våra dagars nystafvares och interpunkteringen utan alla regler (såvida scribenten ej, såsom verkligen hände, var så konsekvent, att han satte komma efter hvar 7:de ord). Äfven då saknades dock ej goda scripta, och alldeles säkert är, att förmågan att behandla modersmålet sedan var i snabbt och jemt stigande. Med lugn vågar jag påstå, att de som i slutet af 50- och början af 60-talet godkändes i svensk skrifning, till största delen äfven nu skulle bestått profvet, och åtskilliga krior voro sådana, att i våra dagar både *cum laude* och *laudatur* ej skulle dem förvägrats. De kostliga kriorna förskrifva sig derfor dels från början af 40-talet, dels från den flock af privatister, som genom oupphörligt upprepade försök sökte slinka igenom, men hvaraf en stor del aldrig nådde det önskade målet. Nekas kan dock ej, att i de allra sista examina af detta slag, som i Upsala och Lund aflades, barmhertigheten mot åtskilliga dylika veteraner just ej var liten.»

Så långt den aktade brefskrifvaren, och jag ber att trots alla här anförda historietter få för egen del underskrifva hans väl befogade ord; och det torde också många andra

både alumner och lärare från gamla studentexamens dagar med nöje vilja göra.

Min egen mening har ock, som hvar och en torde förstå, ej varit att söka förklena den gamla studentexamen, utan blott att i lätt berättande stil och hufvudsakligen ur mitt eget minne framställa en liten svensk tidsbild af intresse från flydda dagar.

Men denna bild är ännu ej färdigtecknad. Låt oss alltså nu fortsätta och avsluta den.

V.

Examen slutade vanligen kl. 7 på aftonen. Samtliga examinatore samlades då till öfverläggning, och de examinerade fingo träda ut i det yttre rummet för att här afbida sin dom. Här funno de då alltid sig till mötes en stor skara släktingar, vänner och bekanta, samlade för att motaga dem och otåliga att höra utgången. De flesta voro väl dock studenter och studentkandidater af deras umgängesvänner. (Fruktimmer förekommo aldrig; de och deras kransar och blommor höra uteslutande till *nya* studentexamen). Nu blef ett oroligt undrande och frågande från alla håll, hur det gått, men alltsammans i en dämpad ton, ty ännu var ej tiden inne att jubla. Måhända var ock för somliga af de examinerade den olyckliga utgången redan så klar och afgjord, att de icke ens stannade för att höra utgången, utan tyst och mulet smögo sig bort, följda af sina deltagande vänner. De kvarvarande, och de voro i alla händelser det stora flertalet, fingo stundom vänta rätt länge, innan dörren öppnades; och ju längre det dröjde, dess flere befarade man vara kuggade. Farhågor och förhoppningar uttalades ock vexlande på alla håll. Lite skrock fanns också med. På bordet i detta yttre rum stod en

gammal brefkopiepress, och den som rörde vid skrufven på den, hette det, blef ovilkorligen kuggad. Detta var den s. k. »kuggskrufven», allmänt känd och fruktad på sin tid.

Ändtligen öppnades dörren och den oundviklige kursor Bergholm trädde ut och inkallade officielt de examine-rade, vanligen beledsagande kallelsen med en vänlig nick och en slipad blinkning såsom uttryck af sitt eget personliga deltagande. Sedan alla kommit in och skockat sig i en klunga i närmaste hörn af den stora konsistoriisalén, tillkännagaf ordföranden i examenskollegiet namnen på dem, som gått igenom, och tid och rum, der de skulle få lösa sitt studentbetyg; och ögonblickligen upphäfdes af de approberade ett jubelrop, så att det dånade i salen, och de stordade ut till sina vänner, som med ännu väldigare skrån och hurrarop mottogo dem; och ej nog härmed, de lyckliga nybakade studenterna blefvo genast på stället hissade af sina vänner, och det var härunder ett virrvarr och ett jubel utan ände och så mäktigt och öfverväldigande, att man kunnat frukta att väggarne i det lilla rummet skulle sprängas. Lycka att de voro alnstjocka. Men hvar voro de »kuggade»? De af dem, som öfvervarit tillkännagifvandet, hade under jublet lommat af.

Och nu bar det af flockvis ner till Ahlqvists bod. Medelpunkten i hvarje flock utgjordes af en nykläckt student. Menniskor, som mötte dessa flockar på gatan, förstodo hvad det var fråga om och unnade dem gerna att »skräna», och så gjorde polisen äfven, den lilla som fanns på den tiden.

Hur väl jag för min egen del kommer i håg den der glada dagen! Det var den 24 januari 1856. Jag var omgifven af ett halft tjog unga vermländingar. Andra vänner och bekanta hade jag icke. Jag mera leddes och bars in i Ahlqvists bod, än jag egentligen gick på egna fötter eller visste hvart det bar. Jag visste egentligen bara *en* sak, att jag var student, *student!!*, och att mitt unga hjerta höll på att sprängas af jublande fröjd. Inne i boden skyndade alla

fram till disken och ryckte till sig väl ett dussin hvita mössor och provvade dem på mitt hufvud. Sjelf behöfde jag inte röra mig för ändamålet. Nu fick jag en som passade. »Jag vill ha två!» ropade jag med hänförelse, och två fick jag och betalade dem också. Med den ena på hufvudet (trots det var midt i vintern) och den andra i fickan och den gamla plebejiska jag vet inte hvar? och jag frågade inte efter det — drogs jag nu af skaran derifrån i triumf — och hvar? Jo, naturligtvis till »Lunkan», hvar skulle det annars vara?

Då man ej tog studentexamen i sin hemorts stad, såsom nu sker, fanns det inga qvinliga händer, ingen systers eller moders, som drog den nybakade studenten in i familjekretsens renare och hjertevarmare glädje vid detta jubeltillfälle. Man kunde ha en tanke på dem, men de voro icke der. Kamraterna hade bara punsch- och schweitzeriglädjen att föra en till, och man följde med i ett rus af sällhet, och snart hade så mycket varor på den nye studentens bekostnad tagits in och så många skålar druckits, att ruset äfven blef af en annan art, mera substantiell. Och sent omsider gick man hem, om man inte — låtom oss vara fullt uppriktiga — *leddes* hem, ty *det* var väl det vanligaste.

Den glada studentexamens efterspel kan väl ibland vara detsamma ännu i våra dagar, men det måste dock på det hela erkännas, att häri af många samverkande orsaker en ändring till det bättre inträdt. Må de nya studenterna dock i detta afseende ej för mycket berömma sig gent emot de gamla. Hvardera äro barn af sin tid, och i fråga om dryckjom och alltings frande med dryckjom stod den gamla tiden på en rårare ståndpunkt; då hade icke ännu en tillstymmelse af den nu äfven vid *universitetet* dess bättre vaknade nykterhetsrörelsen hunnit gifva sig tillkänna. Den ädle Wieselgren hade man väl hört talas om, men man skrattade åt honom som åt en fantast. I vår tid, då nyk-

terheten blifvit en brännande, en fosterländsk fråga — synas mig de ungas supkalas, om ock vanligen mindre råa till sin form och sina yttringar än förr, kunna strängare bedömas.

* * *

När jag vaknade på morgonen, var det första som mötte min blick de två studentmössorna; jag hade lagt dem båda två på mitt nattduksbord, när jag gick till sängs. Mina sällhetskänslor, när jag nu återsåg dem, kunna ej beskrivas. Det var således verkligen sannt, att jag var *student*, sannt och verkligt och ingen dröm. Jag tog genast på mig först den ena och så den andra, för att få sanningen mera påtaglig (ingen ordlek). Med den hvita mössan på mig steg jag upp ur sängen, med den hvita mössan på mig klädde jag mig, och med henne stod jag framför spegeln — och en skönare syn hade jag aldrig sett; och endast under det ögonblick jag kammade mig, hade jag hjerta att ta henne af mig; och så skrefs samma dag ett jublande bref hem.

* * *

Studentbetygen löstes hos Filos. Fakultetens notarie några dagar efter examen, och jag trotsar hvar och en att på ett fullt värdigt sätt kunna tolka den känsla af glad stolthet, som genomströmmade den unge studenten, när han, hemkommen på sin lilla vindskammare, högtidligt vecklade upp betyget och läste med hög röst: »*Rector vid Kongl. Universitetet i Upsala gör veterligt*» märk, »*gör veterligt*» — »*det hafver ynglingen* etc. — detta »*gör veterligt, det hafver*» var verkligen öfverväldigande — det var minsann ett strå hvassare än det anspråkslösa afgangsbetyget från läroverket. Och så följde sjelfva betygen, och under stod »*Upsala Universitets Cancelli*» och så dato och Rectors

namn, »Kongl. Akad:s n. v. Rector» stod det. Det lät något det. Visserligen kunde ett betyg vara afknappadt här och der, ett »cum laude» förvandladt till ett »non sine», och ett »approbatur» till ett »admittitur» — men student, *student* var man dock i alla fall och dermed punctum.

Och när jag nu i förbigående äfven tillägger, att man redan samma dag hos Curator med studentbetyget i handen anmälde sig till inskrifning i nationen och någon af de närmast följande qvällarne i sällskap med andra nyblifna studenter bjöd hela nationen på en punschställning på nationssalen, der det hölls tal och hurrades och surrades till långt inpå natten, och der till och med ett par af sjelfva seniorerna proponerade brorskål med den nykläckte studenten — så kan jag äfven för denna långa skildring i sin helhet med godt samvete sätta punctum.

1888.

Upsalavigilans.

Ett minne från studentexercisen 1858.

I.

Hvem af mina gamla samtida från 50-talet minnes ej den glada »studentexercisen», då studenterna utgjorde ett beväringsskompani för sig sjelfva, exerceade i botaniska trädgården i stället för på Polacksbacken, bodde i sina egna vindskammare i stället för i tält, åto sina frukostsmörgåsar i Karolinaparken, och höllo »korum» morgon och afton i Odinslund — och i stället för kronans beväringssuniform buro sin egen fantasiuniform och studentmössa?

Att denna anordning var förståndigare och riktigare än den nuvarande, som beröfvat dem dessa privilegier, säger jag icke, men roligare var den utan allt tvifvel från kamratlifvets synpunkt. Och så hyggliga och snälla officerarne voro, när vi så der fingo ha dem för oss sjelfva och narra dem att leka lite studentlif med oss på lediga stunder! Aldrig svuro de öfver oss eller kallade oss »drumlar» eller »lymlar» utan lärde oss vårt »höger om» och »venster om» och alla våra »handgrepp» på det mest humana sätt och hade ändå respekt med sig. Och hur kontanta blefvo vi inte både med underofficerarne och korpralsgubbarne och den lille trumslagarn också. Emellertid tror jag dock, att de gamla korpralerna i hemlighet betraktade oss som temligen otympliga och olärliga — ja, jag hörde sägas, att en hedersgubbe till korpral (men det var visst före min tid) skulle en gång ha utbrustit med förtviflan, när en olycksfogel gjorde »höger» i stället för »venster» om:

»Hör nu han der! det här är inte som att hänga näsan öfver boken, för här ska' man ha tankarna med sig.»

Men, som sagdt, det der var visst före min tid — ty *våra* korpralsgubbar voro riktigt snälla, och uppmuntrades de då och då med en buss finare tobak eller en pris snus, så glömde de alldeles bort den värdighet de annars å K. M:ts och kronans vägnar sökte uppehålla, och blefvo rent af gemytliga.

För öfrigt hade vi ju också våra *egna* korpraler, två för hvar korpralskap, valda af oss sjelfva. Det var de längsta och ståtligaste studenterna. Präktigt togo de sig ut i den vackra uniformen, det måste erkännas, och det visste de också sjelfva, och när de på vårqvällarne efter slutad exercis för dagen vandrade gatan fram i sina hvitfransade epåletter, och mötte någon af stadens damer — så ska' man tro, att de sträckte på sig. Och kommo de på en liten familjebjudning, så voro de aftonens lejon — det var alldeles gifvet.

Men studentbeväringen hade äfven andra officianter, den hade »pastor» och »vice pastor», »klockare» och »vice klockare». Till pastor vill jag inte säga, att den allvarligaste alltid valdes, men väl den värtaligaste, ty han hade icke blott att förrätta den officiela bönen vid »korum», utan äfven att å kompaniets vägnar hålla tal vid alla högtidliga tillfällen såsom vid sexan för officerarne o. d. Och till klockare valdes naturligtvis den, som hade starkaste rösten, och som var säkrast och djerfvast i att »ta opp» — ty det var denna senare förrättning vid »korum», som framför allt utgjorde hans befattning. För öfrigt var han naturligtvis anförare för kompaniets sångkör. Pastorns och klockarens epåletter voro mera allvarligt hållna i svart och hvitt, korpralernas deremot i rödt och hvitt.

Och så fans det också en »spögubbe». Hans befattning, som var mera halffofficiel och för K. M:ts och kronans anordningar i fråga om beväringsexercis fullkomligt främmande, var i stället den allra bestämdaste exponenten för studentlynnet och studenthumorn. I hans person ville stu-

denterna midt i sitt allvarliga beväringstid se sig själfva eller med andra ord det »studentikosa» elementet representeradt. Han skulle vara den muntraste bland de muntra, han skulle vara outtömlig på glada visor och om möjligt äfven själf kunna dikta visor, och han skulle inte blott vid sexorna underhålla kompaniet med sådana, utan måste äfven göra det vid alla raster, särskildt vid frukostrasten, då han fick vara lite raskare än de andra att inmundiga smörgåsen med det senapsbestrukna salta köttet på, för att ha tid öfver att klifva upp i ett träd och sjunga visor, medan de andra fortsatte att smörja kråset. Det var minsann icke alltid en lätt befattning att så der hvarje dag tjenstgöra såsom kompani-humorist, något som författaren af egen erfarenhet kan intyga. Dock äfven »spögubben» hade ett slags vederlag för sin möda i de vackra epåletter i rödt och hvitt, som äfven han fick ståta med. Tvenne spön i kors på epålettens fält uttryckte hans värdighet.

* * *

Det var under studentexercisen 1858 på våren eller rättare det var vid dess slut, en af de första dagarne i juni, som den händelse jag går att berätta, passerade.

Vi hade på förmiddagen gjort våra sista »höger och venster om» med en nu beundransvärd precision, så att själfva korpralerna — jag menar de *riktiga* korpralerna, gubben Ryd först och främst, och de andra också — sågo belåtna ut. Vi hade marscherat i oklanderlig takt, gjort »i armen gevär» och »hvila gevär» och »för fot gevär» med en jemnhet och en aplomb, så att det kunde ha gladt själfva gubben Rappe, öfversten, att se oss; och vi hade till slut för vår blide, humane och hjertligt afhållne kompani-chef, kaptenen baron v. S., gjort ett »skyldra gevär!» så det sagt »klang» längs hela linien på en gång, och den hederlige kaptenen stod för fronten och aftackade oss. Jag

tror nästan han hade tårar i ögonen, och, man må tro mig eller icke, så var det nog också en och annan af de unga exercitanterna i ledet, som vid hans hjertliga afskedsord kände något fuktigt i ögonen, midt under det de stodo der så morska och skyldrade. Saken var den att han var afhållen, den hedersmannen. Och dock klemade han icke med studenterna, men han förstod dem, han förstod det ungdomliga sinnet. I exercisen var han allvarlig, han fordrade ordning, punktlighet och disciplin; och i början, innan man kände honom, hade man till och med tagit detta för högmod, för en önskan hos den förnämne baronen att stuka studenterna och behandla dem som bondbeväring; men snart nog lärde man känna hans verkliga hjertelag. Han älskade ungdomen, vare det nog sagdt, och under hvilostunderna erfor man detta granneligen i hans sätt att närma sig dem personligen en och hvar och hjertligt samtala med dem på sitt enkla, manliga, nästan faderliga sätt. Jag glömmer aldrig den mannen; ännu i dag, fast jag nu sjelf är gammal och grå, står han lika lifligt för mig, ja, i detta ögonblick, då pennan raspar öfver papperet, känner jag nästan, hur handen darrar en smula, när jag vill söka frammana hans bild, så kär för de unga studentbeväringarne. Jag tror nästan, att vi skulle ha gått med honom mot ryssen, om det hade gällt.

Det är det öppna, trohjertade och svenska väsendet, sådant som det var hos honom, den enkle, rättframme militären, det är det, som vinner ungdomens hjertan. Der behöfs ej öfverlägsen intelligens eller hög bildning för ändamålet, der behöfs bara en smula ungdom, jag hade så när sagt en smula barnslig skalkaktighet i hjertevrån, parad med ett manligt väsen — och den bångstyriga, oregerliga ungdomen är vunnen, så vida den annars är af rätta sorten.

Och den hedersmannen var också en vacker karl, det må nu vara sagdt i förbigående, en man med ett militäriskt och nobelt ytre, med en ren och ädel profil, som jag

ännu kan teckna när som helst, liksom jag tecknade den då.

Detta allt kan jag gerna säga *nu*, ty han sjelf kommer ej att läsa det, han är död för många år sedan — men kanske skall det läsas af dem som stått honom nära och som ännu troget gömma hans minne. Det är dem väl unnadt.

Nåväl, vi skulle nu, efter slutad exercis, för honom och de andra officerarne vid kompaniet och underofficerarne och korpralsgubbarne med, korteligen för hela vårt befäl och de två trumslagarne — och »spel i nummer» också —, ha en festlig afskedssexa hos Löfvens på qvällen. Och der skulle vår »pastor» hålla tal och högtidligen öfverlemna till honom ett *album* med porträtter af hela kompaniet, befålet inräknadt.

Men det var icke ett grannt *fotografalbum* såsom det skulle ha varit nu för tiden — ty fotografien fans då icke ens till, åtminstone ej i Upsala — utan porträttsamlingen utgjordes helt enkelt af idel penntecknade konterfej i profil, alla uppradade, sex på hvar sida, i ett litet rektangelformigt ritpappersalbum, som köpts i en af stadens boklädor och på den svarta permen hade ordet »*Album*» intryckt i stora förgyllda bokstäfver.

Och huru alla dessa konterfej, 97 till antalet — ty så många voro de — kommit till midt under brinnande student-exercis, skall jag nu förtälja.

Härmed förhöll sig på följande sätt.

»Spögubben» eller med andra ord den som här berättar, hade redan under de första exercisdagarne fått det infallet, att han skulle rita af hela kompaniet för att sedan behålla dessa pennteckningar som ett litet minne från student-exercisen, och han köpte för ändamålet på en bokläda det redan omnämnda albumet och vidtalade sedan kamraterna den ene efter den andre i den ordning han ville ha dem afritade, att komma hem och sitta för honom under mid-dagsrasterna, och det hade de ingenting emot. Att bli af

ritad var någonting, som på den tiden ej bjöds alla dagar, och ehuru de visste, att de ej finge behålla konterfejet, var det ju alltid roligt att få se sig sjelf »in effigie», något som de flesta hittills aldrig gjort annat än i spegeln — och nu skulle de på köpet bli afritade i *uniform* d. v. s. med bantler och studentmössa — och följdén vardt, att alla kommo med glädje. Det var också endast profiler i bröstbild, så att det gick fort nog, och många kunde medhinnas hvarje dag. Nåväl, intresset för albumet ökades allt mer å kamraternas sida i den mån porträtteringen fortgick och bilderna befunnos lyckade. Och så kommo till slut några af de mera framstående inom kompaniet — jag tror det var idel korporaler — och tillsporde tecknaren, om han vore benägen att, när albumet blefve färdigt, skänka det till kompaniet, som å sin sida ville vid exercisens slut lemna det som en hedersgåfva och ett minne åt den afhållne kompanichefen, baron v. S. Detta tyckte jag var en förträfflig idé; och intresset för förslaget blef härigenom större på alla håll. Lyckligtvis hade jag lemnat några blad i början fria för att der afrita befälet; och jag förmådde dem nu alla att sitta för sitt porträtt från och med kaptenen, baron v. S., som gåfvan gälde (han presiderade ensam på första sidan) till och med trumslagarne och »spel i nummer». Men naturligtvis hölls meningen med albumet strängt hemlig för kaptenen sjelf. Han trodde det var för min räkning, och ingen »sqvallrade ur skolan».

Samma dag exercisen slutade, var albumet komplett färdigt och öfverlemnades till de förtroendemän, som hade högsta öfverinseendet öfver festanordningarne för aftonen.

II.

På aftonen mellan kl. 7—8 voro alla, befäl och manskap, högtidligt samlade i Löfvens stora sal. Ingen fattades.

Der stod baron v. S. sjelf, förtroligt samspråkande med ett par studentkorpraler, der såg man de båda populära löjtnanterna B. och A. i en annan krets af korpraler och gemene, der de tre hyggliga underofficerarne, och der borta, blygsamt hopade i ett hörn, stodo kapprika de fyra korpralsgubbarne Ryd, Gran, Lyd och Bard, — hvem mins inte hedersgubben Ryd af Sigtuna kompani, en äkta genomhederlig svensk soldattyp, såsom de andra för resten också? — och i ett annat hörn de begge trumslagarne Stahre och Mellin och »spel i nummer» Westerlund vid Hagunda kompani — med ett ord alla voro de der, och kring alla samlade sig exercitanterna i grupper, välkomnande, språkande och kringklappande.

Och bland våra egna korpraler, vice korpraler och öfrige officianter skulle jag äfven vilja påpeka några, ehuru hvarken det ena eller andra är absolut nödvändigt för historien, utan bara tjenar som illustration till det Runebergska: »till flydda tider återgår min tanke än så gerna».

De der tre höga och ståtliga korpralerna, som stå och språka med kompanichefen och icke utan en viss sjelfkänsla uppbära sina epåletter, äro norrl. E—m, numera domare och riksdagsman; verml. N., numera borgmästare i K. och riksdagsman; och stockh. S., sedermera diplomat, nu afliden. Och der går vår *pastor* af och an med sergeant Sporrong och samtalar och gestikulerar, han är i hög stämning och hans bruna ögon blixtra: det är den populäre deklamatorn och talaren verml. L—t, ett par år senare ännu mer populär genom sitt uppträdande som kung Kreon i Sophokles' tragedi Antigone *) — numera stor fabriksägare och riddare och f. d. riksdagsman i Första kammaren. Och

*) Denna tragedi gafs på Upsala teater våren 1860 med fullständig scenisk uppsättning och med Mendelssohns musik under ledning af J. A. Josephson, och aldrig torde man glömma de hjertskärande tragiska ropen: »*ve!*» »*ve!*» som den förtviflade kung Kreon upphäfde i sista akten.

der ha vi kompaniets klockare stockholmaren L., gemenligen »Calle Lo» kallad, godmodig, glad, rund, rödlett och med framstående musikaliska anlag, känd inom hela studentkåren och sedermera äfven inom stockholmsverlden; outhärlig på alla sångtillställningar. Och der ha vi *vice pastorn* L—m; han får inte glömmas, ty han är hufvudpersonen i den här historien; men hvarför han blef vice pastor är mig omöjligt att säga, ty han kunde hvarken hålla tal eller vara allvarlig, hans talanger lågo åt ett helt annat håll, nemligen åt det muntra studentlifvet och — den löpande vigilansen. Han blef i framtiden köpman i Frankrike och dog till slut som vice konsul i Kina.

Uppräknandet skulle naturligtvis kunna fortsättas i oändlighet, måhända till ej ringa fägnad för de forna exerciskamraterna — numera brukspatroner, häradshöfdingar, läkare, köpmän, professorer, lektorer, kyrkoherdar och framför allt riksdagsmän och riddare — men för andras skull må den långa listan här afbrytas.

Allt nog, alla voro samlade i högtidsstämning; det gälde att ta ett hjertligt afsked af befälet och af hvarandra, innan kompaniet nu, efter de minnesrika 14 exercisdagarne, skingrades åt alla väderstreck för att uppsöka sina kära i Sveriges skilda landskap.

* * *

Sedan de unga krigarne med äkta svensk aptit tappert huggit in på det af »Basen»*) rikligt försedda bordet, så att det snart såg ut som ett härjadt slagfält — förändrades scenen; bordet afdukades och bålarna framsattes, och kort derefter såg man »pastorn», med ett allvarligt, decideradt uttryck öfver de sammanpressade läpparne och en viss hänförelsens eld i ögonen, framträda och knacka i bålen.

Med sin kända koncentrerade vältalighet och den ungdomliga inspiration, som aldrig svek honom, höll han till

*) Den gamla kända uppapperskan hos källarmästar Löf.

kompaniets chef baron v. S. nu ett tal, der han i hjertevarma ord framhöll de egenskaper som gjorde honom älskad af de unga, och den saknad de nu alla kände, när de bjödo honom farväl, och anhöll till slut att som ett uttryck af kompaniets tacksamhet och som ett litet minne af de dagar man kamperat tillsammans få öfverlemna till honom — »detta album».

Härmed öfverräckte han albumet till honom och höjde så ett lefve, som följdes af dånande hurrarop. Stämningen hos hela kompaniet var hög. Ingen förmådde så anslå ungdomens känsloträngar som L., hans tal genomdallrades af hänförelse, hans ögon blixtrade och tårades om hvartannat — och kort sagdt, hela kompaniet var vid talets slut gripet af rörelse — från och med förste korpralen i första korpralskapet till och med n:r 84 Ling (Smål.)

Och hvad vår käre kapten sjelf beträffar kunde han af rörelse knappast svara och uttala sitt tack annat än i några brutna ord — hvarpå åter höjdes ett dundrande lefve!

Följde så en paus — men ej lång, ty snart hördes åter en knackning i bålen.

Det var återigen »pastorn». Han såg nu mera lugn och stilla ut. Den militäriska hänförelsen var borta. Hans allvar var paradt med blidhet, ja nästan med ett nedlåtande leende öfver de tunna läpparne.

Till min stora öfverraskning började han nämna *mitt* namn och vände sig dermed till mig, och jag kände mig rätt underlig till mods, när allas blickar nu riktades på mig. Det var mitt arbete med albumet talet nu gälde. I början spelade hans humor rätt lifligt kring konterfejerna och de hos mången svikna förväntningarne vid skådandet af sin aldrig förr sedda profil, som alltid befunnits mindre tillfredsställande, d. v. s. mindre skön än man sjelf hade väntat. Men småningom fick talet en allvarligare färg, då han i varma ordalag uttryckte hela kompaniets tacksamhet för detta arbete, som satt det i tillfälle att i afskedets stund

lemna en värdig hedersskänk åt dess vördade och afhållne chef — här började jag bli rörd, och man tänke sig mina känslor, då han härpå slutade sitt tal med dessa öfverraskande ord — »och anhåller kompaniet härmed att genom mig få till den flitige tecknaren såsom ett uttryck af sin aktning och sin tacksamhet öfverlemna *denna sedel på 50 kronor.*

Femtio kronor! Aldrig i mitt lif hade jag förr fått en sådan present.

Med tårfyllda ögon sträckte jag mig fram efter sedeln, som talaren med en stor högtidlig gest — han var en mästare i sådana — räckte mig tvärs öfver bordet. Jag mottog den med darrande hand, och min blick »skymd af tårar», hade just hunnit urskilja siffran 50 midt på sedeln — då jag förnam en hastig trängsel bakom mig, kände en lätt tryckning på min axel och hörde en röst, som inte alls darrade af rörelse, hviska ifrigt och brådskande:

»Låna mig den till i morgon!«

Hörde jag rätt? Ja visserligen: orden upprepades ännu en gång och ännu tydligare. Jag vände mig om och såg vice pastorn L., ifrigt sträckande ut handen öfver de närmaste kamraternas axlar, och med nickningar och blinkningar tydligen uppfordrande mig att genast lemna honom »femtian:» jag skulle få igen den »i morgon».

Om någonsin en menniska »fallit som från skyarne», så var det festföremålet för hederskänken i denna stund. Der stod på den ena sidan kompaniets »pastor» och öfverlemnade i gripande ordalag åt mig en hedersskänk på 50 kr. — och på den andra sidan »vice pastorn» och vigilerade af mig samma hedersskänk på ett nästan lika »gripande» sätt.

De båda öfverraskningarne, så stora, så tätt på hvarandra, och sinsemellan så skilda, voro mig för starka, och man må ej undra på, om jag i detta ögonblick kände mig förbryllad. Jag var ännu alldeles för rörd för att se det

komiska i situationen, ännu mindre kunde jag helt klarera den, jag kom i stället i ett slags neutralt tillstånd, som jag ännu ej kan närmare förklara — och med tårarne fortfarande i ögonen lät jag sedeln, som jag höll i handen, mekaniskt passera vidare till vice pastorn, liksom det egentligen varit han som skulle ha den — och som om jag blott för hans räkning vigilerat den af ordinarie pastorn.

»Alldeles säkert i morgon, alldeles säkert i morgon», upprepade han med en förtroligt hväsande hviskning och stack sedeln i vestfickan.

Jag nickade matt tillbaka och sade inte ett ord. Det var som en dröm alltsammans.

Och hela denna lilla vigilancescen gick så fort, att den knappt märktes annat än af de närmast stående. Pastorn, jag menar den *ordinarie*, hade dessutom dragit till sig uppmärksamheten genom ännu en liten »slutkläm» och en stor gest, och när jag vände mig till bordet igen, höjdes just ett lefve för festtalets föremål.

Att jag svarade och tackade för kompaniets frikostighet är naturligt — och lika naturligt är ock, att min djupa rörelse öfver hedersskänken ej kunde under för handen varande omständigheter undgå att yttra sig i något förvirrad form.

* * *

Nå, man tror väl i alla fall, att jag fick igen pengarne dagen derpå? Jag bara frågar. Den som känner till vanlig »Upsalavigilans» tvekar ej om svaret. På min tid betydde »i morgon» på vigilansspråket alltid detsamma som »i en icke allt för aflägsen framtid». I min vän L—ms mun fann jag, att det betydde »om några år».

* * *

Men min festglädje den der aftonen stördes dock ej i någon väsentlig mån af detta lilla intermezzo. Jag åter-

fann snart fattningen och satte mig in i situationen, så snart jag hunnit öfvervinna min förvåning öfver, att vännen L. för sin låneoperation valt ett så högtidligt och rörande ögonblick — men kanske visade sig just deri hans skarp-sinne som affärsman. Åtminstone kan jag säga, att hur mycken originell Upsalavigilans jag än bevittnat under min långa studenttid, maken till denna hade jag aldrig sett.

Under aftonens lopp hölls det tal, föreslogs skålar och sjöngs beväringvisor i oändlighet — allt med ungdomlig hänförelse — och gubben Ryd skrattade och försäkrade, att han aldrig haft så roligt.

Albumet lär ännu finnas kvar, och af många numera affidna bland exercitanter och befäl lär, eget nog, ej något annat porträtt någonsin funnits än den anspråkslösa profilen i det der albumet. Så var fallet med kaptenen baron v. S. sjelf.

1889.

Studentserenader.

»Ack, i Arkadien äfven jag har varit.»
G. Wennerberg.

I.

Gill de nöjen från studenttiden, som ännu stå för mitt minne i ett visst poetiskt skimmer, höra bland mycket annat äfven *serenaderna*.

Det låg i dem en sannt ungdomlig stämning, och, hvad mer är, en *ren* stämning. Ja, det är visst, att den smula erotik och svärmeri, som vid de klingande tonerna af serenaden i den stilla qvällen smög sig in i sångarnes hjertan, var, så vidt min erfarenhet sträcker sig, af ett slag som mera renade och lyfte känslan än drog den ned i det sinliga. Den klara stjernhimmeln ofvanför — »när den *var klar*», som gubben R—dahl skulle ha sagt — det drömande månskenet, när sådant fans, det tända ljuset bakom gardinen, den väna, jungfruligt rena blick, som sångaren alltid tänkte sig skåda ned från någon fönstersmyg, de klingande ackorderna, som brusade fram i smältande harmonier, ja, sjelfva orden i sångerna — allt bidrog att höja och rena den ungdomliga stämningen och göra den nästan lika stilla och aningsfull som det tindrande stjerneljuset ofvanför. Det låg visserligen något obestämdt, något halft mystiskt, om man så vill, i denna stämning, men det låg dock alltid något som på ett utsägligt sätt lyfte känslan uppåt. Det var ett slags himmelsfärd, om ock blott »in's

Blaue hinein», till den oändliga drömverld, som är så att säga ungdomens särskilda tillhörighet och dock för honom sjelf en gåta. Jag kan ej heller närmare utreda den.

Om alla andra kände det så, kan jag ej säga, ej heller om det *alltid* så kändes, men sjelf har jag detta intryck kvar som det hufvudsakliga från de ungdomliga serenadstunderna, då de voro af den rätta sorten. Och fråga äfven de »unga tärnor», som då med klappande hjerta lyssnade bakom gardinen, fråga dem, huru *de* kände det — och de skola ännu på gamla dagar med ett gladt leende, ett återsken »från ungdomens dar», intyga, att jag härmed äfven uttryckt något af *deras* intryck och *deras* svärmeri vid dessa tillfällen.

Ja, jag vill äfven påstå något annat, något som kan låta rätt besynnerligt, jag vill påstå, att sångarnes, de beställda serenadsångarnes stämning ofta var af mycket mera poetisk, jag höll på att säga mera *sublim*, art än den unge intresserade serenadgifvarens, som stod bredvid och hörde på. Hans tankar och känslor upptogos vida mera af en hop detaljer — stundom prosaiska nog — alla främmande för sångarne. Han hade ett bestämdt praktiskt syfte med serenaden. Antingen var det uppfyllandet af en artighetspligt, som han haft svårt att dra sig undan, eller rent af infriandet af ett löfte, kanske besvärligt nog, eller ock var det, måhända ej så sällan, ett direkt syfte åt den unga damens hjerta och hand med alla dertill hörande framtidsfunderingar. Hans ögon voro i detta senare fall skarpt och ängsligt rigtade på gardinen, hans tankar på det intryck serenaden skulle göra, på den tacksamhet den skulle väcka, på de chancer han hade att dermed komma ett steg närmare det der flickhertat, och vidare på examen, på ett vågadt brådmoget frieri (såvida icke detta redan var undanstökadt för längese'n), på — ja, hvad vet jag? kanske rent af på »pappas pengar», men hvarken på stjernehimmel, månljus eller ideala drömbilder; då vi sångare der-

emot, alldeles ointresserade i den föreliggande praktiska kärleksfrågan, öfverlemnade oss »con amore» åt den mera allmänna erotiska ynglingastämningen och buros på tonernas vingar uppåt mot detta »outsägliga», som jag nyss talat om. Vidare: serenadgifvaren kände personligen flickan bakom gardinen och såg henne lifslevande framför sig, hur hon nu än för resten må ha sett ut, ful eller vacker — men för sångarne, som i de flesta fall aldrig sett henne, åtminstone om det var en majserenad under promotions- eller konsertdagarne, var hon alltid en *idealisk skönhet*; och så var den bild de hade för sig alltid i harmoni med serenadstämningens höga flygt.

Ja, det var detta jag ville säga, att börja med. Och låt oss nu gå vidare.

* * *

Serenadkvartetten var i regeln, åtminstone på min tid, icke för tillfället sammanrafsad från olika håll, så att t. ex. en tenor lånades här, en förste bas der, en andre bas från ett tredje håll o. s. v. Mången sångare skulle under sådana förhållanden vägrat att medverka. Nej, vanligtvis funnos kända stående kvartetter, hvars medlemmar antingen tillhörde samma nation eller genom personlig sympati och sångarvänskap sammanslutit sig från olika nationer. En sådan stående kvartett, vanligen blott enkelkvartett, sysslade vid sina öfningar företrädesvis just med serenadstycken eller stycken användbara som sådana. Voro rösterna goda och sammansjungningen vårdad, så blef kvartetten, sedan den gjort sin »debut» i en och annan serenad på större gata, snart känd inom studentkåren som en god serenadkvartett och anlätades sedan mycket flitigt som sådan, icke alltid utan skada för sångarnes akademiska studier. Men denna senare sida af saken hör nu icke hit. Vare det nog sagdt, att, om de också kunde göra sig rara nog, då vildt obe-

kanta personer ville taga deras tjänst i anspråk, voro de ej trögbedda för personliga vänner eller vänners vänner. Men vare sig det var vänner eller icke, så skulle quartetten naturligtvis, innan serenaden gick af stapeln, på ett eller annat sätt undfågnas. Att anmoda en serenadquartett att sjunga, utan att bjuda den på vare sig »vått eller torrt», gick sannerligen ej an: blotta tanken på något sådant skulle ha inneburit en förolämpning.

Men bjudningarna kunde vara af olika värde, och det var icke utan, att sångarnes stämning deraf var något beroende. En fullständig sexa med tillbehör verkade naturligtvis en högre stämning än bara punsch, ty genaste vägen till *sångarens* hjerta gick, liksom den går till den *fattiges*, alltid genom *magen*; men då studentkamrater, som önskade serenad, sällan hade råd till en så storartad frikostighet, nöjde man sig från deras sida vanligen med punsch, serverad i all gemytlighet på Flustret, eller när *der* var stängdt, i ett litet rum på Lunkan, Novum eller Gästis. Men kom en herre från Stockholm eller från landsorten eller ock en borgare i staden och ville ha serenad, och för ändamålet lät presentera sig för quartetten, då gick det minsann inte af med punsch; då måste det vara en »bättre sexa» i någon större sal i en öfvervåning.

Jag påminner mig många sådana der fina serenadsexor gifna för sångare af vildt främmande herrar, som kommit på ett tillfälligt besök till Upsala. Detta inträffade i synnerhet under majdagarne vid tiden för de stora vårkonserterna och framför allt under de hvart tredje år återkommande promotionsdagarne, då staden vimlade af främlingar, och då många penningstarka unga grosshandlare, brukspatronor och embetsmän m. m. strömmade dit, med eller utan fästmö, kusiner eller andra fruntimmersbekanta.

Så kommer jag t. ex. just nu ihåg en förälskad medelålders bankkamrer från Norrland, som kom till Upsala en vårdag i början af 60-talet med sin unga fästmö och hen-

nes syster och mamma. Han lät genast genom en norrländing presentera sig för en medlem af »vermlandsqvartetten» och anhöll om serenad, på samma gång inbjudande quartetten till sexa i Callebergs öfra våning vid torget. Man anade, att det skulle bli något fint, och man blef ej besviken. Sexan var magnifik med flera rätter och dyrbara viner; och inte blott detta, utan bankkamrern visade sig riktigt »på styfva linan» och höll det ena festtalet efter det andra om »bildningens centrum», om »sångens makt», och om »ungdomens vår», och drack till slut brorskål med alla sångarne. Detta sista var i synnerhet en fin taktik. Hvarje tryckande känsla af hans plutokratiska öfverlägsenhet försvann med ens — och en broderlig stämning inträdde i stället. Alla tyckte »bror S.» var en utomordentligt hyggelig karl, en riktig »hedersknyffel», och förhållandet blef så innerligt, att jag är viss, att, om han stannat här flere dagar, skulle de icke blott ha stått till tjänst med serenad hvarenda qväll, utan äfven vigilerat pengar af honom alle sammans. Rökande de finaste kalas-cigarrer, drog skaran slutligen ut i natten. Serenaden, som afsjöngs framför ett fönster i öfra våningen af Gästis, gick förträffligt och i den bästa stämning; och denna minskades ej deraf, att de båda okonstlade norrlandsflickorna, i stället för att tända ljus bakom nedfäld gardin — en sed som de troligen ej kände till — drogo upp gardinen i den ljusa vårnatten, slogo upp fönstret på vid gafvel och satte sig midt framför oss, fullt klädda naturligtvis, och efter hvarje sång viftade med sina hvita näsdukar. Sångarne kommo häraf i full hänförelse, sjöngo såsom aldrig förr, och det ena stycket aflöste det andra, det ville aldrig ta något slut; bankkamrern var öfverlycklig. Och när äntligen det sista stycket, »Slumra i skuggan af natten», förklingat med sin två gånger upprepade sluthelsning »sof i ro!», bortdöende i ett smältande pianissimo, framträdde den lilla fästmön — hon var bara 16 år — ända fram till fönsterkarmen och *neg* för sån-

garne med ett tacksamt, barnligt leende öfver det rosiga anletet. Ett sådant tack för vår sång hade vi aldrig förr fått. Vi blefvo rent af hjertnupna allesammans, och sjöngo i vår hänförelse ännu en godnattsång, och när vi sedan drogo våra färde, blef det en allmän viftning på ömse sidor — ja, svärmor sjelf trädde fram till fönstret och viftade med, och, jag hade så när sagt som det står i sagan, »jag tror hon står der och viftar än».

En sådan serenad som denna, med föregående sexa festligt serverad i öfra våningen af en »bättre lokal», var, om jag så får säga, en »första klassens» serenad. Sådana anordnades i allmänhet blott af förmögna *resande*. Härvid bör dock tilläggas, att denna här ofvan skildrade var i vissa af sina detaljer fullkomligt allenastående.

Stundom, när serenadgifvaren var en studentkamrat, kunde, å andra sidan, anordningarna vara så enkla, att till och med det annars outhärliga punschkalaset uteblef — af det skäl att saken blifvit för sent påtänkt. En god vän till quartettens medlemmar fick t. ex. sent på qvällen det infallet att ge en serenad för en ung flicka — låt oss säga en kusin — som oföväntadt kommit till staden med sin mamma samma qväll och ej skulle stanna längre än till fram på följande dagen. Hvad var nu att göra? Jo, att springa omkring i staden och i hast få ihop sångarne, och, om de redan lagt sig, förmå dem att genast ta på sig och skynda ut. Eller har han kanske icke ens förmånen att känna någon bestämd quartett: han känner bara en och annan sångare, och nu löper han från den ene till den andre.

En andra bas t. ex. ligger denna afton i sin ljufvaste sömn och väckes ett tu tre af en knackning på rutan — han bor i nedre våningen — och när han med sömnen i ögonen gått upp i skjortan och slagit upp fönstret, uppstår följande samtal:

»Opp, Lasse, du skall ut och sjunga serenad!»

»Hvad nu då?»

»Jag har fått en kusin till sta'n, som reser i morgon, och» — —

»Har du någon tenor?»

»Inte än, men» — —

»Kom tillbaka, när du fått tenor», säger Lasse sömnigt och slår igen fönstret och går och lägger sig och kanske somnar om också — till dess det åter blir ett förfärligt buller på fönstret. Allt är nu klart, tenorn är funnen — — tenorerna äro alltid värst att få fatt i — och den godmodige Lasse klär i hast på sig och skyndar ut till den sammanrafsade sångarflocken för att med all den känsla han för tillfället kan disponera, låta sitt vänliga hjerta svärma ut i dallrande toner för den okända lilla »kusinen».

Vid sådana i hast improviserade serenader hände det ej sällan, att man i brådskan glömt att ta stämgafln med, och då fans ingen annan råd än att vänta tills *tornklockan* slog — hon slog ju hvarje qvart — och hennes ton, jag mins ej om det var *ass* eller *h*, var känd af alla rutinerade serenadsångare; och så »fick man tonen» i alla fall. Men en sak, som inte ens vid sådana brådskande tillfällen någonsin var glömd och aldrig *fick* glömmas, var — »confonium». Så kallades den halfbutelj punsch (eller helbutelj, om det var dubbelqvartett), som serenadbeställaren alltid förde med sig under rocken, jemte ett litet glas för att »smörja struparne» efter hvarje stycke, liksom violinisten gnider stråken — och vid den enkla improviserade serenaden af 3:dje ordningen var detta den enda sångarlön som bestods. Från bankkamrerns sexa med champagne till denna utminuterig af »confonium» var alltså ett långt steg.

II.

Och nu, efter dessa exempel på serenader af olika rang, eller med andra ord på *dyra* och *billiga* serenader, så låt oss för ett ögonblick, utan vidare tanke på den ekonomiska synpunkten, förflytta oss till serenadplatsen och skildra det vanliga förloppet af en serenad i allmänhet.

Vi tänka oss då t. ex. Svartbäcksgatan inemot midnatt en af de första dagarne i maj månad. Öfver ena sidan af gatan med dess rader af tvåvånings trähus gjuter sig fullmånens sken: den andra husraden ligger i djupt mörker. Från en gränd åt åsidan viker just nu en skara skuggor om hörnet, och strömmar tyst in på hufvudgatan. Ett vant *öga* kan se, att det är serenadsångare i närheten af sitt mål, ty en ensam skugga går framför alla de andra och pekar ifrigt med en käpp uppåt fönsterraden snedt emot, och ett vant *öra* kan lika säkert uppfatta hvad det är fråga om, ty så der tyst går annars ingen skara fram på Svartbäcksgatan vid midnatt, och dessutom höres ett alltjemt upprepadt hyssjande af herrn i tēten. Snart stannar han framför ett fönster på skuggsidan och pekar upp mot rutan, så att käppen skälfter af känsla — och hviskar med ett starkt hväsande ljud »der ä' fönstret, der ä' fönstret!»

Nu harskar sig kraftigt en af sångarne — jag tror det var »Kalle Fana», förste basen.

»Tyst Kalle, tyst Kalle!» hväser herrn med käppen, »du väcker henne i förtid.»

Nya harskningar, nya hyssjanden — och så ordna sig sångarne i en halfkrets med tenoren i midten, och anföraren tar upp stämgafln, dunkar den mot knät eller ger den en kläm med fingrarne och anger så tyst som möjligt tonen, och så drar man till med: »*Hvad blixt*», som med sina kraftiga »hurrah»-ackorder i slutet väcker gatans alla ekon och höres lång väg. Ensamma nattvandrare ha stan-

nat på sin väg för att lyssna. Der, i närmaste hörnet, står redan en hel klunga — tydligen studenter på hemväg. Man hade nyss hört dem på afstånd, bortåt torget till, bullrande och skrålande. Nu stå de stilla som lam. Serenaderna respekteras alltid: att lyssna på dem utgör till och med ett af nattvandrarne specialnöjen om vårarne. Ja, det är förunderligt, hvad *sången* i Upsala har för en makt äfven öfver annars obändiga ynglingasinnen. Den verkar som en trollkraft. Häri ligger ett äkta svenskt nationaldrag. Dock, undantag finnas, och så äfven denna qväll. En af herrarne i hörnet är fortfarande bråksam, han närmar sig kvartetten skrålande, just när första sången förklingat.

»Håll tyst på den der!» säger anföraren, och serenad-gifvaren skyndar emot honom: det är en ökad nattskrämare af X. nation; de »gurgla» ett ögonblick, tills äntligen en af skrånarens vänner kommer och tar honom i armen och för honom tillbaka till kamratklungan i hörnet, och allt är tyst igen.

Emellertid har »Hvad blix» icke blott väckt gatans ekon utan äfven den hulda sjelf, om hon inte är alltför tungsöfd — ljus har tändts, och serenaden fortsätter med »Till skogs en liten fogel flög». Ljuset bakom gardinen har redan höjt stämningen, och tenoren söker få fram sina ljufvaste toner i slutstrofen »långt bort, långt bort, men jag är hos dig innan kort» och sträcker sin hals uppåt, som om han ville sväfva bort i det blå eller åtminstone flyga upp mot rutan.

Dock icke *alltid* vaknar »den hulda» vid första sången. Somliga ungmör äro ganska hårsöfda, och då tar man ännu en s. k. »väcksång» för att få ljuset tändt, ty ljuständningen är en mycket ömtålig punkt. Somliga sångare bli icke blott nervösa utan rent af djupt chikanerade, om icke ljus tändes redan vid *första* sången — och förblir fönstret mörkt äfven efter den andra och tredje, så kan det hända, att de i förargelsen äro färdiga att strejka och gå sin väg.

Serenadgifvaren är då i förtviflan och gör allt för att urskulda den unga damen, hviskande ifrigt till höger och venster: »Hon har inte fått reda på tändstickorna», eller »Hon *har* inga tändstickor, hon har lagt sig vid dagsljus», eller (såsom en sista resurs) »Vänta, vänta, nu såg jag tydligt att det vickade i gardinen» . . . Alla sångarne titta upp, men ingen kan förmärka någon vickning. Allmänt knot.

Jag påminner mig en gång en serenad vid Vaksalagatan för en ung dam, som bodde i ett vindsrum två trappor upp och hade dubbelfönster. Det var i april månad. Der förblefvo fönsterna mörka hela tiden. Serenadgifvaren skyldde på tändstickorna som vanligt och förmådde oss sjunga ända till sex sånger. Det skulle sannerligen ej ha lyckats honom, om han inte sjelf varit medlem af quartetten och till och med dess ledare. Efteråt fingo vi till vår förargelse veta, att flickan sofvit som en stock hela tiden.

Stundom kunde dock orsaken till ljusets uteblifvande vara den, att serenadens föremål ej tog hyllningen åt *sig*, utan i sin blygsamhet trodde, att den var ämnad åt någon annan. Och att »någon annan» tände ljus i hennes ställe, kunde också hända. Jag mins en gång, när det tändes ljus på tre olika håll — i våningen till venster och till höger och i våningen inunder, men inte hos den rätta. Sådant kunde t. ex. hända under promotionsdagarne, då det i nästan hvarje hus bodde resande unga damer, som alla väntade serenad, för att icke tala om, att hvarje firad ung dam af stadens egen societé *alltid* tände ljus, om hon bodde i närheten. Den bekante lille förste basen H. af Östgöta nation visste vid ett sådant tillfalle råd. Han gaf serenad för ett par Norrköpingsflickor, som kommit till Upsala, men ljus tändes i våningen ofvanpå och icke hos de båda flickorna, som bodde på nedra botten. Han gick då helt enkelt fram och bultade med knytnäfven i väggen och ropade högt:

»Tänd ljus, flickor! Serenaden är för *er* och inte för dem deruppe» — och tvärt blef det naturligtvis mörkt i öfre våningen och ljust i den nedre. Ett sådant courage hade dock ej alla.

Men låt oss återgå till våra sångare vid Svartbäcksgatan. Omedelbart efter »Till skogs» närmar sig serenadgifvaren på tå.

»Har du något confonium», brummar andre basen emot honom, »det börjar kännas lite rossligt i halsen».

»Ja, det är just därför jag kommer», svarar den förre hviskande och drar fram en butelj och glas, som han gömt under rocken.

Och så hör man ett stilla klunkande i natten vid glaset's ifyllning, trakteringen går öfver lag och somliga tömma i botten, andra smutta, men alla skola smörja instrumentet¹.

»Ah!» stånkar förste basen med välbehag.

»Tyst, Kalle, hon kan höra det», varnar tenoren.

»Då tror hon väl, att det är tonen till nästa sång», svarar Kalle skrottande.

Kalle tänkte icke så mycket på, han, att sådana der toner under pauserna ej just voro egnade att höja den drömmande stämningen hos den unga lyssnarinnan. Och var det en ljus vårnatt eller en månskensnatt som nu, så kunde hon äfven *se* alltsammans, och det var inte heller vackert. Det var en skynt af serenadernas realistiska fråsida. Och för egen del får jag säga, att de ej hade förlorat på, att den varit alldeles borta. Men så var det, trots den ideala stämningen för öfrigt: *punschen* skulle alltid vara med.

Någon gång inskränktes den dock till ett minimum, då serenadgifvaren var en af sångarne sjelfva, synnerligen om han var personligen *hjertnupen*. Han sökte då äfven i öf-

¹ För herrar latinare kan jag tala om i not, att den tyste butelj-bäraren, vare sig detta nu var serenadgifvaren sjelf eller någon annan, lär i en senare tid ha kallats af studentumorn för »*muta cum liquida*».

rigt att ge så mycken lyftning åt det hela som möjligt. Ja, det hände till och med, att han, gripen af sin personliga hjertestämning, lät de andra för ett ögonblick träda åt sidan och på spanskt och italienskt vis stälde sig ensam framför fönstret och utgöt sina känslor i en smältande solosång t. ex. »Opp Amaryllis» eller Gounods »Quand tu dors». Det var endast mandolinen eller gitarren som fattades. (Ja, jag hörde talas om ett tillfälle, då äfven den senare skulle ha varit med.) Bruket af dylika solon mellan quartettsångerna blef visserligen aldrig mera allmänt, men det förekom dock några gånger under min sista studenttid på 60-talet. Sjelf var jag närvarande tvenne gånger vid sådana tillfällen. Ena gången var det den blonde ståtlige östgöten S. som med sin präktiga baryton och med »hjertat i brand» sjöng ett svärmande solo inne på gården å Svartbäcksgatan 10. Andra gången var det . . . men det gör detsamma. Låt oss gå vidare.

Sedan serenaden fortsatts med t. ex. »Kristallen den fina», »Mitt lif är en våg» och »Stjernorna tindra re'n» (eller kanske blott två af dem), afslutades den i regeln med ett »slummer-stycke» eller en »godnatt-sång». De vanligaste af detta slag voro på min tid jemte det tidt och ofta sjungna »Warum bist du so ferne?» äfven »Slumra i skuggan af natten» eller »Re'n mörkt det blir i qvällen» med sitt vackra solo »Sof i ro», eller ock Friebergs gamla bekanta »Sakta hon slumrar redan», som dock mot slutet af min studenttid började komma något ur bruk. Men med hvilken dramatisk känsla den sången sjöngs, när den förekom! Orden lemnade ock sångarne, särskildt tenoren, tillfälle att utveckla hela sin erotiska pathos, der det fans någon. Ännu hör jag så tydligt den svärmiska känslodallringen i tenorstämman vid solot: *Kanske hon ser nu-(h)u på sångarn ner»* och likaså när kören omedelbart derpå faller in: *»Ja-(h)a hon se-(h)er på så-(h)åå-ngarn, och i tåren ur hans öga, stjernan matt, speglar sig ifrån det hööga, — God natt —*

god natt, — god natt — good naaatt!» Åh! hvilket utdraget drömmande pianissimo i detta sista godnatt! Det var också ämnadt att genomdallra och alldeles försmälta det lilla hjertat deruppe i fönstret, och ekot deraf dog bort som en suck i gränden bredvid och som en suck bakom den upplysta gardinen — och så drogo sångarne sin väg lika tysta som de kommit, ja ännu tystare, ty de hade nu i slutsången nått höjden af den der »stjernerstämmingen», som vi talade om i början, ja, till den grad att de glömde bort både harskningar och »confonium». Det »godnatt» de togo af hvarandra täflade också i pianissimo med det de nyss sjungit, och så dunstade de bort i all stillhet hvar och en till sitt, och detsamma gjorde äfven de grupper af åhörare som allt tätare skockat sig på gatan, ju längre serenaden pågått — och om några minuter låg gatan lika tyst och stilla i månskenet som före serenadens början.

III.

Från den tid jag tjenstgjorde som tenor i vermlandskvartetten eller som sådan tillfälligtvis förhyrdes i andra kvartetter, minnes jag åtskilliga märkliga serenader, värda att här antecknas. Och det skulle vara underligt, om så ej vore förhållandet, då jag varit med om *legio*, och det knappt fins en gata i Upsala, der jag icke stått och sträckt halsen mot något fönster och i smäktande toner gifvit luft åt egna eller andras känslor. Och har det inte varit ute på gatan, så har det varit inne på någon gård eller rent af i en trädgård. Ja, jag minnes mer än en serenad, då fönstret varit så beläget, att serenadgifvaren måst i hemlighet förskaffa sig icke blott gårdsnyckeln, utan äfven träd-

gårdsnyckeln, för att föra oss till rätta stället. Man smög sig då in som tjuftar om natten och stängde alla portar efter sig, så att åhörarne fingo stanna utanför på gatan, undrande hvar i all världen serenaden hölls. På det sättet har jag sjungit i Skytteanska trädgården, i de gamla trädgårdarne vid Trädgårdsgatan, i Geijerska trädgården vid Öfra Slottsgatan m. fl. Så nog har jag varit med om serenader af alla slag.

Och låt mig nu förtälja ett par historier, tillhörande mina egna personliga minnen.

En fröken X. (i parentes sagdt en *riktig* fröken, ty det här var på »mamsell»-tiden) skulle en gång af mig firas med en serenad på sin namnsdag, och jag hade för ändamålet lyckats öfvertala kamraterna i min quartett att stå mig till tjänst. Fönstret låg på nedre botten åt en gränd, närmare bestämdt en af de gränder, som ligga mellan Ågatan och Kungsängsgatan. Jag hade beslutat att bjuda vår lilla fröken på hennes favoritsånger, som jag noga kände till. Den förnämsta af dessa var »Roddare, låt åran hvila». Denna hade jag hört henne tala om tidt och ofta såsom den vackraste quartett hon visste, och jag hade mer än en gång sett henne med förtjusning nicka takten till den, då den sjungits af matsångare på någon bjudning. Den sången skulle således stå först på serenadprogrammet — näst efter väcksången förstås.

Tysta smögo vi fram till fönstret strax efter kl. 11 på qvällen. Vi stämde upp den gamla vanliga »Hvad blix», och ljus tändes genast — nästan som en blix. Och så tog Axel Z. fram stämgafln igen och gaf oss ny ton, och vi började så mjukt och vackert vi kunde »Roddare låt åran hvila». Men hvad hände? Jo, knappt hade vi tagit första tonen, så fingo vi se fröken X:s figur afteckna sig midt på den ljusa gardinen så tydligt som i ett skuggspel, och så precis i profil, som om det gält att ta hennes silhouette, och då fönstret låg på nedre botten och vi stodo temligen nära,

så var den lilla figuren alldeles inpå oss — och så frappant lik originalet, att vi höllo på att genast brista i skratt. Men vi kämpade emot, och allt skulle troligen ha gått bra, om hon hade hållit sig stilla, men vid tonerna af favoritqvartetten hade den vanliga förtjusningen kommit öfver henne, och med ens började figuren på gardinen att slå takten med pekfingret och nicka med hufvudet, så att den lilla spetsnäsan (ganska täck inom parentes sagdt) dök upp och ned med allt större ifver. Nu voro vi illa ute. Det blef en förtviflad kamp att hålla kontenansen, vi gjorde våra yttersta ansträngningar, rösterna dallrade och skälfdde under bemödandet att återhålla explosionen, vi sågo bort, vi tittade mot stjernhimmelen för att komma i en svärmisk stämning (det gick inte), vi tittade på hvarandra (då höll det på att bryta löst) och så på gardinen igen — men det var det värsta af allt, det skulle vi inte ha gjort, ty nu var det inte möjligt att hålla ut längre: andra tenorn fnös till — och så första basen — och så andra basen, och så brast det löst i ett allmänt hejdlöst skratt. En förtviflad ansträngning att dämpa dess styrka lyckades blott till hälften. Afbrottet skedde midt i stycket. Sjelf kämpade jag mellan löje och förtviflan och besvor ifrigt kamraterna att börja om igen, under det jag dock samtidigt kände liksom ett anfall af qväfning af återhållet skratt. Flickan hade försvunnit från gardinen, så nu borde vi väl kunna försöka om igen, menade jag. Vi gjorde en kraftansträngning och började å nyo sakta och vackert »Roddare låt åran hvila», men knappt hade vi hunnit få fram de första tonerna, så var hon der igen — och nickade som förut — och nu kom explosionen på en gång, värre än första gången; det var som om vi träffats af ett skott, och vi lade alla i väg nedåt hörnet i vildaste flykt. Den som dock jemförelsevis bäst höll kontenansen var naturligtvis jag sjelf i min förtviflade ställning som serenadgifvare. Åtminstone var jag den siste som tog till flykten. Och då fann jag de tre

andra nere på Ågatan alldeles krokiga af skratt och hållande sig för magen och sidorna för att ej brista sönder.

Det dröjde en lång stund, innan de kunde sansa sig igen, och under tiden bad jag och besvor dem vid vår gamla vänskap att göra ännu ett försök, ett sista. Ändtligen hade de så pass lugnat sig, att de hörde på hvad jag hade att säga. Mitt förslag var, att vi nu skulle ställa oss *med ryggen mot fönstret* — ty då behöfde vi ju inte se henne. Efter ett längre parlamentärerande gingo de ändtligen in på att göra detta försök. Och för att ta saken grundligt och förekomma möjligheten att under sjelfva återvägen se en skymt af fönstret gingo vi på mitt yrkande baklänges dit allesamman, det var ej lång väg men en underlig vandring var det, och utan skratt gick den inte heller — och så stodo vi då med ryggarna åt fönstret och började för tredje gången »Roddare, låt åran hvila». Denna gång kämpade vi manligen, tag på tag höll det på att brista lös och gå sönder, då det komiska i situationen trängde sig på oss allt för häftigt: än fnös *en*, än *en annan*, ja, andre tenoren var borta två hela takter, men vi höggo tappert in i stämmorna igen och sjöngo sången till slut. En sådan serenad som denna med afvigsidan åt fönstret, om jag så får säga, har jag emellertid hvarken förr eller senare varit med om. Under pausen som följde på »Roddarn» fingo vi tillfälle att med ett halfqväfdt skratt ge luft åt våra känslor, så att tillståndet blef bättre, och så tog jag ändtligen mod till mig och vände mig om och tittade försigtigt åt rutan. Hon syntes ej till, ljuset hade tydligen ändrat plats, hon hade väl upptäckt, hur galet hon stält det. Jag tillkännagaf nyheten för kamraterna, vi vände oss alla om, och sedan sjöngo vi skapligt nog två eller tre stycken, men skrattet återkom under hvarje paus och starkast, när vi gingo vår väg; och på Ågatan växte det till ett riktigt fortissimo, som fortfor till Nybron, der vi skildes.

Fröken X. fick sedan af mig i förtroende veta orsaken

till afbrottet, — men hon hade inte på långt när så roligt deraf som vi, stackars liten.

* * *

Och nu till den andra serenadhistorien.

Det var i slutet af maj 1863 just under promotionsdagarne. En mängd resande vimlade som vanligt i staden, och serenader rönte en liflig efterfrågan både af främlingar, stadsbor, studenter och promotionsmagistrar. Hvarenda ordinarie serenadkvartett var i full verksamhet hvarje natt från kl. 11 på qvällen till kl. 2 eller än längre på morgonen. Men de räckte ej till; äfven extra ordinarie sammanrafsades, så godt sig göra lät, och hade full sysselsättning. Den som då gick ut i staden vid midnattstid kunde få höra kvartetter på hvarje gata, och ibland så nära hvarandra, att de voro nödgade att sjunga vexelvis. Också svärmade åhörare öfver allt i staden i den ljusa vårnatten med intet annat mål än att lyssna på serenader. Staden var som en enda stor fogelbur, full af sång.

Under dessa dagar eller rättare nätter var också »vermlandskvartetten» i verksamhet. Och värst af allt var det sjelfva promotionsnatten. Vi hade då genom att associera med oss en extra första tenor och en dito andra bas, båda af prima sort, och genom att öfvertaga äfven ett par af *deras* beställningar fått icke mindre än *nio* serenader att afsjunga. Med denna förstärkning i de båda viktiga ytterstämmorna trodde vi oss tillräckligt rustade för nattens arbete, utan att behöfva dubblera äfven mellanstämmorna, som ansågos kunna hålla ut utan reserv.

Sedan den förnämste serenadgifvaren bland de nio, en förmögen resande från Stockholm, bjudit på en splendid sexa på Flustret och de öfriga åtta befriats från all annan traktering än nödig »confonium» på platsen, begåfvo vi oss i väg.

Att gå till fots från serenad till serenad, skulle nu ha tagit för lång tid. Vi hade på serenadgifvarnes bekostnad beställt en hyrvagn med två hästar hos Nordström, och så åkte vi som herrar från det ena stället till det andra; och vår präktige reserv-bas, den mustascherade och välberidne »ryttmästaren», som han kallades, eskorterade oss till häst, fullständigt ekiperad i riddrägt och ryttarstöflar; och på detta sätt sprängde vi ståtligt fram genom gatorna och väckte mycket uppseende bland de vimlande nattvandrarne.

De fyra första serenaderna gingo mycket bra, tack vare det friska ombytet i tenorn och andra basen. Vid den femte började redan någon heshet förmärkas i mellanstämmorna, och detta blef ännu mera fallet vid den sjette och sjunde. Denna sista hölls nere på Trädgårdsgatan. Och nu skulle vi bort till Rundelsgränd och afsjunga den åttonde för en nypromoverad göteborgares fästmö, alltså en mycket viktig serenad. Men första basen och andra tenorn förklarade sig nu alldeles utsjungna. Andra tenorn, den glade rödkindade Georg, i förbigående sagdt *alltid* en smula utsjungen, var dock villig att följa med och hålla ut till det sista; men första basen sade bestämdt ifrån, att han ej kunde ta en enda ton längre. Han ville gå hem. Den ene af första tenorerna ville göra detsamma, uttröttad och utsjungen äfven han. Han fick också efter något parlaterande gå. Men första basen kastade vi, mot hans protester, upp i droskan, och så kuskade vi vidare uppåt Odinslund och tänkte »det blir väl någon råd» — och det blef det också på ett ganska oväntadt sätt.

Bäst vi åkte genom Odinslund med ryttmästaren på sin »gångare god» vid vår sida, fingo vi i det klara morgonljuset — klockan var nära 2 på morgonen — syn på en underlig figur i rosigt nattrock, promenerande barhufvad i Odinslund med en lång pipa i munnen och makligt utbolmande det ena rökmolnet efter det andra. Vi skrattade naturligtvis åt denna sällsamma uppenbarelse midt i natten;

men, när vid kommo midt framför honom — hvem kan beskrifva vår glada öfverraskning, när vi igenkände den förträfflige *första basen* göteborgaren L.! Det var ett fynd!

»Ptro!» ropade vi genast åt droskhästarne och »ptro» åt ryttmästaren, som hade några stegs försprång — och så hoppade vi alla ur åkdonet och omringade den rosiga nattrocken.

»Nu skall du med och hjälpa oss», ropade vi om hvarandra. »Calle X. är utsjungen och omöjlig, och vi ha två serenader kvar, och den första är för din vän H. här, d. v. s. för hans fästmö.»

L. stirrade på oss ett ögonblick och utbrast derpå: »Ä' ni tokiga, jag har ju varit ute och sjungit hela natten och har nyss kommit hem och går nu här och drar några bloss i allsköns ro utanför min bostad, innan jag kryper till kojs.»

Men inga protester hjälpte — i nästa ögonblick hade vi lyftat honom med nattrock och pipa och allt, och barhufvad, som han var, upp på en af hästarne framför droskan — det fans ej plats inuti — och så bar det af i försprång igen. Naturligtvis hade det inte gått för sig, om han gjort allvarligt motstånd, men han var godmodig, och hans protester hade redan hunnit öfvergå till ett muntert skratt, innan vi fått honom upp på hästen. Sjelfva Kalle, vår uttröttade förste bas, kom af denna oväntade förstärkning i så godt lynne, att han följde med för att hjälpa till med de få krafter han hade kvar.

Och så kuskade vi under skratt och munterhet till Rundelsgränd med L. i nattrock och pipa framför oss på hästen, der han fortsatte att röka, som om ingenting händt. Att de få nattvandrare, vi mötte på vår väg, hade roligt, behöfver jag ej säga.

Men nu var det alldeles ljust, och, så utstyrd som L. var, kunde vi naturligtvis inte visa honom vid fönstret. H. förklarade också, som serenadgifvare, att det inte gick an. Hvad var att göra? Härpå funderade vi ännu, när vi kom-

mo fram till stället. Men kan man tänka sig en sådan tur vi hade! När H. lotsat oss fram till fönstret, ett gafvelfönster på nedra botten inne på gården, funno vi der, rakt under det, en djup trappnedgång till en källare; och der nere, ända nere vid källardörren, stälde vi nu L. Och så, sedan vi andra sjungit en liten väcksång med hjälp af vår utslitna första bas, uppstämde »Re'n mörkt det blir i kvällen» med solot »Sof i ro», och detta solo ljöd nu med L:s vackra stämma liksom från underjorden, under det vi accompanerade honom ofvan jord. Man tänke sig flickans förvåning, när hon får höra toner hemlighetsfullt uppstiga rakt under hennes kammargolf. Hon kunde genom gardinspringan se oss andra, men solisten *hörde* hon blott. Och der nere i källaren hade vi honom gömd hela tiden, ty att visa honom vid fullt dagsljus var ju ej att tänka på. Men under de följande sångerna utan solo, vinkade vi honom dock lite närmare upp i trappan; och när allt var slut, och vi skulle gå, smög han sig bort tätt efter väggen. Att det äfven vid denna serenad var svårt nog att hålla sig för skratt, är naturligt, men vi höllo stånd, och allt gick bra. Lilla mamsell X. lär ha varit ytterst förvånad öfver rösten från underjorden. Källarn kom hon aldrig att tänka på, förrän fästmannen talade om det efteråt.

När vi kommo till serenadstället n:r 9, blef det värre, ty här fans det ingen källare. Det var midt på Sysslomansgatan, och solen hade redan gått upp. L. vägrade bestämdt att ställa sig framför fönstret i nattrocken och utan hufvudbonad. Hvad skulle vi göra? Jo, nu var det jag som visste råd. Serenaden var *min*, det var en höflighetsserenad för en trettioårig ungmö — alltså var det inte värdt att vara hjertängslig — jag lät L. ta på sig min rock och min hvita mössa och stälde mig sjelf barhufvad i den rosiga nattrocken midt för fönstret och låtsade om ingenting — och så gick allt bra. Mamsell F. fick undra öfver färgprakten i min kostym så mycket hon ville, jag sökte i

stället att med den lilla hesa röst jag hade kvar sjunga så känslofullt som möjligt. Och när serenaden var slut, kuskades L. tillbaka till Odinslund, eskorterad af ryttmästaren som hedersvakt. Vi andra gingo hem. Vi voro nu så utsjungna, att vi fingo hvila oss i flere dagar, innan rösten kom åter, och aldrig mer sjöngo vi nio serenader på en natt.

* * *

Och härmed bjuder jag nu dessa serenadminnen farväl och lägger dem åter tillbaka i den gamla minneslådan. Det roade mig att för ett ögonblick ta fram dem på lek som andra små gömda kuriositeter från ungdomens dagar och visa dem för mina vänner.

Om jag undantager det myckna punschandet, som dess värre åtföljde serenaderna, så kan jag med gladt hjerta än en gång upprepa, att jag knappt minnes några studentnöjen, som voro så rena från all slags råhet och så egnade att spänna känslans och fantasiens vingar till flygt som dessa. Men tid och krafter togo de ofta bort från följande dagens arbete, och från denna synpunkt och från den nämnda trakteringens vill jag till slut gerna erkänna, att, om jag hade en son vid universitetet, skulle jag, i en tid, som kräfver så allvarligt arbete som vår, med föga glädje mottaga underrättelsen, att han vore en utmärkt serenadsångare.

* * *

Till sist torde det ej vara ur vägen att såsom bidrag till serenadsångens historik upplysa, att serenader, enligt hvad jag från säkert håll fått veta, icke lära ha förekommit i Upsala förr än i början af 1840-talet. Man har till och med bestämdt uppgifvit 1843 såsom det år, då den första serenaden der skulle ha sjungits.

1890.

Arpi.

En minnesbild från min Upsalaitid.

I.

Arpi — är det icke sant, att vid blotta klangen af detta namn vaknar hos gamle upsalasångare en hel här af ungdomsminnen, och att de dervid känna sig nästan färdiga att åter rycka in i sina stämmor i »allmänna sången», liksom vid ljudet af ett kommandorop?

I alla händelser är jag viss, att det namnet är dem *kärt*, ja, att det icke blott för de gamle sångarne sjelfva utan ock för de tusentals åhörare, som fröjdats åt student-sången under Arpis ledning, är *så kärt*, att de alla nu skola med glädje följa mig, då jag går att kasta en blick tillbaka på hans *bild* — jag menar icke blott sjelfva hans kraftiga bild med det fasta, nästan klotrunda hufvudet, de starkt markerade och dock så godmodigt afrundade anletsdragen, den höga näsan, de svällande läpparne, de lifliga blixtrande ögonen och det kortstubbiga uppstående mörka håret, som i så hög grad bidrog att ge honom det der energiska utseendet, och så hela denna väldiga korpulenta figur, som de små belgiska sångarne, »Les enfans de Belgique», hade så svårt att omfamna i Paris 1867, då de omringade honom efter segern — det är ej blott åt sjelfva denna yttre bild jag nu vill egna en saknadens återblick, utan framför allt åt en rad af ungdomliga, glada, festliga situationer, der denna bild, der Arpis personlighet fram-

träder för en gammal sångares minne som medelpunkten i taflan och detta så lifligt och varmt, att tårarne vilja springa honom i ögonen. Ack, dessa minnen, der Arpi intager medelpunkten, de ha en särskild skönhet, ty de ombrusas, som ingen annan tafla, af ungdomliga toner, af hela tonmassor, som väcka i hjertat ädla ungdomsfriska känslor, känslor för fosterlandet och känslor för *allt* det sköna, poetiska och ideala, som ingår i ynglingens drömmar. Ja, det hjälps inte, att, när vi gamle sångare tänka på Arpi, så samlas kring hans bild, — hur föga poetisk den än kunde i verkligheten synas, hur mycket den än hade i sig af tung koloss, — en hel verld af lätta, ljusa, sköna ungdomsminnen, som likt bevingade genier omsväfva honom och täfla att bekransa hans bastanta hufvud.

Och därför är jag viss, att många gamle f. d. sångare, nu längesedan grånade på skilda orter och skilda lefnadsbanor, gerna skola lyssna, när jag går att återväcka några af våra gemensamma minnen från den oförgätlige sångledarens verksamhetsdagar.

* * *

Hur lifligt ser jag honom icke framför mig på sin lilla upphöjning midt ibland sångarne under onsdagsrepetitionerna på Gustavianum. Der står han, just före öfningens början, framför sitt partitur på notställaren med eld i hvarje blick och hvarje rörelse. Vi kunna ju tänka oss, att det är en repetition i början af 60-talet, en höstafton. Salen är full af åhörare och åhörarinnor, som man kan skymta i halfdunklet på de upphöjda bänkraderna i den stora salen; sjelf står han med sin sångarklunga i klart skinande gasljus på den fria platsen närmast nedanför katedern. Alla hafva på sig sina hvita mössor. Arpi sjelf är klädd i »storm». Lilla Vaxlund, kapelldräng och allmänna sångens vaktmästare, går och stökar med ett stort krus bakom pelarraden vid sidan deruppe och håller squättar i de små glasen, som

stå uppradade på den fasta väggbänken, hvilken närmast liknar en lång vedlår. Han har tvänne sådana serveringsställen att sköta, det ena bakom venstra pelarraden för tenorerna, det andra bakom den högra för basarne. Han går liksom i skuggan, och det är också något af sångarlifvets skuggsida, han här sysslar med, den outhärliga punschen, sångarnes »konfonium».

I salen är ett allmänt sorl, under det Arpi bladdrar i partiturboken framför sig. Sångböckerna, gamla, slitna, med smutsgrå permar, har han redan utdelat i stämmorna, och numret har han uppgifvit. Nu är han färdig — och med ens slår han pinnen i notställaren med sådan kraft, att man kunde tro den skulle gå tvärt af. Genast blir allt tyst i salen, sångarne skynda att skocka sig kring stämböckerna, tre eller fyra sträcka halsarne öfver samma bok. I hvarje stämma är en och annan stolpe, en sådan der notsäker baddare: kring hans bok är trängseln störst. Nu hafva de alla blicken på Arpi, de våga knappt andas. De veta, att han blir arg som ett bi, om de ej lystra till pinnen. Disciplinen är fullständig, men de hålla ändå af honom alla, ty har någon vetat, »hur studenter ska' tas», så är det Arpi.

Nu slår han stämgafln lätt mot notställaren och ger tonen, och hans röst räcker härvid till både för de högsta tenortoner, som han tar i ett slags jodlande falsett, och de djupaste basbrunningar, som surra som ett gammalt rostigt gångjern, allt under det han vänder hufvudet raskt omkring åt de skilda stämmorna — och så ger han, i fråga om sättet att sjunga stycket, några anvisningar, som ingen förstår mer än de *gamle* sångarne, ty orden rulla som ärter med obegriplig hastighet eller, rättare sagdt, de stänkas och spottas fram i fräsande fart mellan de tjocka läpparne.

Vi kunna ju antaga, att den sång, som nu skall sjungas, är t. ex. Mendelssohns täcka »I skog, på fält små blommor sig stält» — som mycket öfvades just på 60-talet. Han ropar nu gång på gång något, som af alla nybörjarne upp-

fattas som »kotlett!», »kotlett!», men af gamla, vana sångare genast riktigt tolkas som »kort och lätt!», »kort och lätt!», och så sjunger han första strofen sjelf för att praktiskt visa alla, hur ett stycke sjunges »kotlett». Och det är ett obekrifligt nöje att härvid både se och höra honom. Han lägger sitt stora hufvud på sned och söker att se så innerligt ljufvig och graciös ut, han anger med lätta och behagfulla rörelser af båda händerna på en gång det korta och lätta tempot och söker samtidigt att i sin spruckna falsett inlägga nästan ljufheten af en herdeflöjt. Alla skratta, men alla förstå honom också, och så, när han lyfter pinnen, och sången börjar, göra alla sitt bästa, och den mendelssohnska sången klingar lätt och luftigt några takter — men småningom börjar det gå lite tyngre och lunsigare, och Arpi afbryter plötsligen alltsammans med en energisk smäll af pinnen, utöser en ström af ord, der vana öron kunna urskilja ett och annat drastiskt tillmäle, och säger till sist »*så här* sjunger ni!», hvarpå han ställer sig att härma deras sång i en ömklig, sömnig och släpande ton och med hjälp af både mimik och gester, så att det blir ett allmänt skratt i hela salen, äfven från åhörarebänkarne. Derpå åter några blixtsnabba instruktioner, och så börjar man på nytt o. s. v.

Går det alltför galet i någon af stämmorna eller hör han en skärande falsk ton från någon enskild och upptäcker missdådaren — och det gör han nästan alltid — så rusar han ned från sin plats och ropar: »En sådan drulle, som inte kan sjunga rent!» och så ruskar han honom i armen, knackar med pinnen i hans notbok och härmar hans falska ton, så att det åter blir en allmän munterhet. Den olycklige rodnar och ser förlägen ut, men förargad får han inte bli, då skulle han blifva aldeles utskrattad — ja, är han af Arpis gossar, så tar han saken till och med sjelf muntert och bjuder se'n till att sjunga bättre. Att bli förargad på Arpi — Arpi, som ögonblicket efter är blid som ett solsken igen — är en orimlig tanke, äfven om man får

heta »drulle» aldrig så mycket. Han är sångarnes afgud, han får rasa så mycket han vill, de hålla af honom ändå. Ja, han har en hemlig kraft öfver dem, så att de blifva som förtrollade deraf — den kraften må nu hafva legat i blicken eller i håret eller i hela det friska, ungdomliga, eldiga väsendet med den svenska rättframheten eller i hans oemotståndliga jernvilja.

För en annan skulle det minsann ej ha gått an att behandla studenterna på samma sätt som Arpi. Det berättas om en hans företrädare, en viss E., att då studenterna en gång under återmarscherandet från Skytteanska hvalfvet den 30 nov. ropat *sång! sång!*, han blott behöfde bemöta detta rop med svaret: »det är jag som bestämmer, när det skall sjungas» för att hela sångkören skulle under förtrytelse skingra sig åt alla håll. Arpi åter kunde skrida ända till handgripligheter utan fara för dylikt. Hvem minnes icke, när han en gång för en falsk ton dängde pinnen i »Krillans»*) hårda skalle, så att den (pinnen nämligen) höll på att gå sönder, och »Krillan» bara kliade sig i hufvudet litet och derpå sjöng lika gladt som förut, som om ingenting passerat.

Och — för att nu fortsätta vår afton på Gustavianum — sedan »I skog, på fält» öfvats och dunkats igenom under vexlingar af storm och ljufligt solsken å Arpis sida, följer ett fosterländskt stycke, vi kunna ju antaga en af Wennerbergs kraftiga körer såsom t. ex. den gamla kända »*Stå stark*»; och när nu Arpi har knackat och gifvit tonen och skall angifva sättet att sjunga, så lägger han ej längre hufvudet på sned och gnolar graciöst de första tonerna; nej nu rätar han ut sig, höjer hufvudet, rynkar ögonbrynen, ställer sig bred och stark liksom midt i brêchen mot fienden, låter ögonen kasta vreda blixtrar och sätter så i med

*) En känd liten tenor, nu längesedan afiden, som vanligen benämndes med denna studentikosa förvrängning af hans namn.

full kraft »Stå stark du ljusets riddarvakt», markerande der- under takten med pinnen så energiskt, som om han just nu med svärdet i hand kämpade för konung och fosterland. Nu hafva de fått veta, med hvilken fosterländsk hänförelse den sången skall sjungas, och det så, att de känna det och ryckas med af sin anförarens eld; och så lyfter han pinnen, och kören skall just lägga i — då han plötsligt hejdar sig midt i hugget. Hans örnblick har upptäckt några sångare, som stuckit sig undan på åhörarnes bänkar der borta i halfdunklet och sitta och konversera med en rad unga damer, och han ropar nu högt utåt salen:

»Hvad är det för sångare, som smussla sig undan bland fruntimmerna der borta?» — »här är inte tid att sitta och prata dumheter med flickorna, Pettersson!» (allmänt skratt i kören och allas blickar uppsöka den generade Pettersson) — »och der borta sitter ju »Krillan» och krumbugtar för en annan, och »Bas-Isak» också — hit med er bara! alla sångare hit!»

De utpekade lomman under kamraternas jubel beskedligt ned ifrån bänkarne och komma förlägna fram i gasljuset till sina stämmor, och så kan man då äntligen börja »Stå stark» — med kören fulltalig. Och hur det dånar, när de nu alla sätta i den bekanta sången, det kan blott den föreställa sig, som varit med vid ett sådant tillfälle. Här äro ock de nyaste med, de, som togo examen i september: de känna alla »Stå stark» se'n gammalt, men nu låter den minsann annorlunda än hemma i landsortsstaden. Det blir en sång, så att taket vill lyfta sig, och så att hjertat vill lyfta sig ock; och när tredje strofen sjunges »men kommer någon våra fjell för nära», så går det kallkårar öfver ryggen på åhörarne — och vid den sista strofen med dess kraftiga »vi svepa kring oss Sveriges fana», der Arpi hugger takten som om han stode och mejade fiender midt i ett fältslag — så känna alla i fantasien, som om svenskarne vunnit en lysande seger och de fallne »stupat på ärans bana». Det

har blifvit en stämning i det fredliga Gustavianum som från Gustaf Adolfs eller Karl XII:s krigiska dagar — allas ögon glänsa, allas hjertan klappa. Ack, det är underligt, att, när jag nu på gamla dar åter tänker på detta, så värmes mitt hjerta ännu på ett sällsamt sätt.

Det kan synas barnsligt, och man må gerna skratta deråt, men jag säger ändå, att det låg öfver dessa sångstunder på Gustavianum, under Arpis anförande, stundom en fosterländsk hänförelse, som var af sannaste slag och för mig och många med mig alltid skall stå oförgätlig qvar i minnet. Och *det* är jag viss om, att den, som ej förr hört student-sång och kom dit upp en sådan afton och för första gången fick höra något af Wennerbergs stycken utföras af denna väldiga kör med all den omedelbara friskhet och kraft, som i hänförelsens ögonblick kan brusa fram ur ynglingahjertan — på honom verkade denna sång rent af öfverväldigande.

På detta sätt kunna vi nu tänka oss sångöfningen fortgå från stycke till stycke under halfannan timme, som flög som några minuter — och under denna tid ryckas åhörare och sångare med i de mest vexlande känslor, från idylliska och stilla rörande till de krigiska berserkakänslorna för fosterlandet — och då och då ha inträdt längre pauser, då äfven andra känslor, mindre idylliska och mindre fosterländska, lockat sångarne bakom pelarne till Vaxlunds servering af »konfonium»; eller ock ha de uppsökt sina bekanta bland åhörarne och framför allt bland åhörarinnorna der uppe på bänkarne, och sorlet på alla håll har varit rent af döfvande, tills Arpis pinne åter kallat de kringströfvande kårerna till sångarfanan och bjudit tystnad för uppstämmande af en ny sång.

Ändtligen har sista sången förklingat, och Arpi nickat godnatt till sina skaror, och alla strömma mot dörrarna. Men redan der ute i den stora, genljudande förstugan höjas ropen »sång, sång!» bland den täta hop, som tränges i de breda trapporna, — det är sångarne sjelfva som ropa, de

hafva alltså ej fått nog — och när man kommer ut på platsen utanför Gustavianum, står redan en stor klunga af sångare ordnad i djupa led: den sväller ut allt mer af strömmen inifrån, den växer till en bataljon af öfver tvåhundra, och man väntar blott på Arpi. Nu kommer han, skyndar fram till fronten, bjuder tystnad, tar fram stäm-gaffeln, gifver tonen, höjer sin käpp — och så stäm- mes upp »Dåne liksom åskan» eller »Sjungom studentens», så att det ger eko i den gamla domkyrkan; och hela sångar- skaran, följd af den böljande massan af åhörare af alla åldrar och kön, tågar ned genom staden öfver Riddartorget och längs Drottninggatan fram mot Stora torget; och under tiden växer allt mer den hop, som vill följa med och lyssna på den klingande studentsången: mötande sluta sig till, folk komma ut ur förstu'dörrar, bodar och kaféer, och det stora böljande tåget anländer slutligen till torget, som i hast fylles till trängsel, och der sången återljuder med fördubblad styrka. Der, på den bekanta flata sten, som bär namnet »skånska nationssalen», stannar Arpi, vänder sig om och markerar takten af den sista marschen till slut, nickar till höger och venster, ropar »tack för i dag, god natt!» och skarorna skingra sig, och hvar och en går till sitt.

Så ungefär gick det till hvarje onsdagsafton.

* * *

För den som skrifer dessa rader kändes det rätt underligt, att en gång, efter längesedan aflagd examen och många års frånvaro från Upsala, åter få vara med på Gustavianum en sådan der onsdagsafton och påminna sig den flydda studenttiden. Jag satte mig då bland åhörarne och lyssnade på sången och lefde om igen den gamla tiden med något af en veterans känslor, då han besöker sitt gamla regementes mötesplats under pågående fältöfning med gevärssalvor och kanonad — och jag kan ej hjälpa, att det icke skedde utan rörelse. Der stod Arpi med sin pinne

lika ungdomlig och energisk som alltid, med samma eld i ögat, samma kraft i armen, samma makt öfver sina sångares hjertan. Och när sången var slut, och alla strömmat ut, och klungan af sångare stod samlad utanför för att under Arpis ledning på gammalt vis tåga ned till torget — kunde jag ej längre stå emot utan ryckte in i tenorstämman i första ledet, stämde i »Sjungom studentens» med de andra och följde med ända fram till torget, och här kunde jag icke heller motstå frestelsen att, innan Arpi hann försvinna, ropa högt några ord af helsning och tack till honom för hans mångåriga verksamhet som sånganförelse och höja ett lefve och ett hurra, hvori alla sångarne instämde. Hvad Arpi nu i fräsande fart svarade, var emellertid det, som jag egentligen ville tala om, ty i all sin enkelhet karakteriserar det honom:

»Tack ska' ni ha! men nu ska' vi inte stå och skräna på torget längre, gamle Pelle, — godnatt med er allesamman och för resten hej fallera!»

Allmänt skratt.

Allt på gamla viset, tänkte jag, när jag gick hem.

II.

Att tala om Arpi utan att äfven med några ord påminna om hans oförgätliga studentkonserter på Carolinasalen och i Stockholm skulle ej gå an. Det var vid dessa konserter han och hans kör skördade de största triumfer. Också hade han lång tid förut förberedt dem af alla krafter, för att de skulle gå värdigt af stapeln. Vi påminna oss, hur han ibland vid generalrepetitionerna uppe på Carolina ledde öfningen i skjortärmarne, under två hela timmar, medan svetten strömmade i bäckar utför hans frodiga anlete. Men så blef det också något af.

Hvem minnes ej dessa våraftnar, då uppför Carolina-backen vimlade brokiga skaror af menniskor, samlade snart sagdt från alla håll af Sverige, för att lyssna till studentsången deruppe i den stora salen två trappor upp. Och hvem af Arpis gamla sångare minnes ej, hvilket festligt intryck den till sista plats fyllda salen gjorde, då den manstarka och högtidsklädda kören, efter intagen hafresoppa och punsch inne i smårummen, slamrade upp på den genljudande träställningen der uppe och ordnade sig till första numret. Det var en i sanning högtidlig stämning, och hvar och en visste nu, att det gälde att göra sitt bästa för att införa detta i festlig förväntan bidande auditorium häfda student-sångens anseende; och hvar och en visste äfven, att det gälde att med spänd uppmärksamhet följa den minsta rörelse, den minsta vink af Arpi, ja hvarje skiftning i hans blick. Och denna blick var nu skarpare än vanligt, den trängde, liksom Döbelns, mönstrande till »hvarje rote, hvarje enskild man»; och hans stråft rynkade ögonbryn, när han raskt vände hufvudet i alla riktningar, gaf tillika hans blick ett uttryck af befallning, som ej tålte en skymt af motsägelser, och dertill en viss hemlighetsfull energisk trollkraft, som gjorde, att alla fängslades eller så att säga hypnotiserades af den. Sedan han knackat, nämnt numret i böckerna och gifvit tonen, vågade ingen säga ett knyst: tystnaden och spänningen voro nästan andlösa.

Det var i ett sådant ögonblick en liten händelse inträffade, som här må omnämnas. Tillfället var den gången särskildt högtidligt, ty Carl XV var närvarande som åhörare och satt i en förgylld karmstol i främsta åhörarraden. Just när Arpi hade nämnt numret, lyftat pinnen och skulle göra tecknet för kören att falla in, hördes en första bas, en lång vestmanlänning, halfhögt hväsa till honom:

»Hvad var det för nummer?»

Arpi spände blicken i honom och svarade i samma hväsande ton med en förkrossande lakonism:

»Tjugutre, drulle!»

Frågan och svaret hade i den dödysta salen hörts icke blott af hela kören utan äfven på de närmaste åhörarbänkarne. Ett bredt löje spred sig öfver sångarnes anleten och ett muntert sorl hördes från salen, jag tror Carl XV sjelf deltog deri; och Arpi behöfde hela kraften af sin befallande blick för att åter samla den spridda uppmärksamheten, innan tecknet ånyo gafs, pinnen sänktes, och basarne klämde i med dånande kraft: »Hör oss Svea».

Hur vid dessa konserter på Carolina den härliga studentsången under Arpis ledning, med sina väldiga, brusande fortén, sina smältande pianissimon, och först och sist det lif och den eld som från början till slut besjälade denna sång — verkade på åhörarne, dervid vill jag nu ej uppehålla mig. Jag vill endast påminna om, med hvilken kraft och »Schwung» särskildt de Wennerbergska fosterlandskörerna, sådana som »Hör oss Svea», »O, Gud, som styrer folkets öden», »Hur länge skall i Norden», »Frihet bor i Norden» o. d. utfördes vid dessa tillfällen.

Och ännu en sak, hvem kan tänka på dessa Carolina-konserter, utan att äfven påminna sig efterspelet, jag menar det högtidliga afsjungandet af »Vikingsäten» i de breda genljudande trapporna, då kören tågade ned från konsertsalen. Bättre sångrum än »Carolinatrappan» fanns ej i Sveriges rike, det visste alla, och därför var det som om konserten ej varit fullständig utan den präktigt klingande sången vid nedmarschen; alla ville höra den, och trängseln i trapporna hela vägen utföre, ja, nere i den stora förstugan, var så stor, att kören endast fjät för fjät kunde bana sig väg och ofta måste stanna — men alltjemt hela vägen ned dånade »Vikingsäten» så att den väldiga Carolina-byggnaden genljöd deraf i alla vinklar och vrår; och likt ett sluttande snöfält rörde sig massan af hvita mössor långsamt utför och Arpi med sin svarta »storm» gick halft baklänges

i fronten och markerade i sitt anletes svett takten med lyftad käpp.

Äfven folk utifrån, sådana som ej fått biljetter eller som ej haft råd att köpa några, trängde sig vid detta konsertens efterspel in i förstuga och trappor för att åtminstone få höra »Vikingsäten».

Behöfver jag i detta sammanhang äfven påminna om Arpis studentkonserter i Stockholm, och hur populär han der var, och hur de tusentals åhörarne, som der till trängsel fylde Katarinakyrkan eller Ladugårdslandskyrkan och som stått i kö för att få biljetter, gladdes vid första skymten af hans kraftiga gestalt och hans runda, lifliga ansigte! Han var vid dessa Stockholmsbesök — vare det i korthet sagdt — hela hufvudstadens förklarade gunstling och icke minst Carl XV:s, som aldrig försummade att infinna sig vid dessa tillfällen; och att Arpi också här städe hade samma förmåga som i Upsala att rycka alla med, gamla och unga, till en verklig hänförelse, när hans fosterländska kärnkörer brusade fram under de höga kyrkhvalfven — det är jag viss att hans forne åhörare och åhörarinnor i hufvudstaden med glädje kunna intyga.

* * *

Ja! Hur minnena trängas, när man skall tala om Arpi, hur många stunder af ungdomlig högtidsstämning, då *han* gick i tēten för skarorna, dyka icke upp ur det förflutnas dimma! Än se vi honom på Valborgsmessafton, med flygande fanor framför sig och en böljande oändlighet af hvita mössor bakom sig, tåga upp på Slottsbacken — ibland genom fotshög snö — för att helsa vårens ankomst med »O, hur härligt majsol ler»; än se vi honom på trappstegen af obeliken i Odinslund den 6 november, ledande den präktiga sången »Hjeltar, som bedjen» — det var vid ett sådant tillfälle 1856, den, som här skrifer, första gången såg ho-

nom — än finna vi honom midt i den tätt sammanpackade massan af sångare i Skytteanska hvalfvet med ungdomlig eld anförande »Viken, tidens flyktiga minnen» och »Kung Carl den unga hjelte», som aldrig klingade så, som der. Än åter minnas vi honom en vacker månljus natt utanför Gästis, då han gaf en serenad med ett sextiotal utvalde sångare för den unga Kristina Nilsson, som då för första gången, och innan hon ännu lemnat Sverige, uppträd i Upsala under Berwalds ledning. Det var en serenad, hvars make kanske aldrig i Fyrisstaden varit hörd. Och återigen se vi honom med en kärntrupp af sina sångare tjusa sachsiske ministern på Gästis' stora sal, då Arpi och hans gossar af den musikälskande ministern dit inbjudits på en kollation. Hur det sjöngs den aftonen och hur främlingen hänfördes! Geijers »Stilla skuggor» måste sjungas om och om igen. Arpi var, i förbigående sagdt, alltid tjenstvillig, då det gälde att glädja främlingar med studentsång. Den gången hade han dessutom fått en särskild påstöt från Carl XV.

Men det skulle föra oss för långt att på detta sätt låta minne efter minne från Arpis dagar passera revy. Låt oss hellre hålla oss endast till sådant, som var särskildt karaktäristiskt för hans personlighet och skaplygne.

* * *

Arpi har som ledare af svensk studentsång icke endast uppträd i Sverige. Oförgätlig var den verkan han med sin Upsalakör gjorde under studentmötena i Danmark och Norge. Från studentmötet 1861 i Danmark påminner jag mig, hur sjelfva den danska allmogen på Seeland vid en fest i närheten af Fredensborg så tjusades af hans kör och af honom sjelf, att efter en af våra fosterländska sånger en skara bönder omringade honom för att trycka hans händer och tacka honom; och jag minnes ock hur Arpi härvid klappade gubbarne på axeln till höger och venster, under det en ström af

ord, för de hederlige danske odalmännen komplett obegrip-
liga, flödade från hans läppar. Men den lilla episod jag
från detta möte egentligen ville påminna om, var följande.

Skarorna af studenter från Upsala, Lund och Kristiania
samt deras ännu talrikare danske följeslagare hade en gång
under den minnesrika utflykten på Seeland stannat på en
öppen, grön plats i skogen för att rasta och intaga förfrisk-
ningar och naturligtvis hålla »skandinaviske taler». Hvad
sången beträffade skulle hvar och en af sångföreningarna
här framträda och visa hvad de förmådde. Det var rent
af, om man så vill, ett slags improviserad skandinavisk sång-
täflan anordnad. Hvad norrmännen och lundensarne sjöngo,
minnes jag nu ej — att det var bra, lider intet tvifvel —
och så kommo danskarne och sjöngo en komisk kör: »Jeg
har saa græsselig ondt i min Mave». Den var, med af-
seende på den rikliga trakteringen i Danmark och de kanske
i följd deraf talrika fallen af »Mavepine», ej så illa vald
och gjorde, med sina jemrande läten och det för oss sven-
skar alltid roande danska språket, en mycket komisk ver-
kan och tycktes öfverallt slå väldigt an. Men Arpi såg be-
tänksam ut. Vare sig nu han fann, att *vi* på det komiska
området ej hade något vid denna täflan att sätta upp mot
danskarnes nyss sjungna sång, eller han ansåg att denna
fört de ungas stämning i en för en skandinavisk ynglinga-
fest alltför prosaisk riktning — alltnog, omedelbart efter
den danska sångens slut, samlade han sin Upsalakör på
estraden och gaf tonen till — »*Bjørneborgernes marsch*». Han
sade härvid ingenting, men hans ögon hade en skar-
pare glans än vanligt, hans hufvud vände sig lifligt, och
ögonblicket innan han lyfte pinnen, gick han »längs fron-
ten af sin skara» och sade lågt men med ett utomordent-
ligt eftertryck blott de tre orden: »*Kläm nu i!*» — och det
blef en kläm och en klang så att »Mavepinen» med ens för-
svann som en dunst i rymden. Aldrig har väl förr eller se-
nare »Söner af ett folk som blödt» sjungits med den kraft och

den eld som då, och jublet blef stormande från alla håll. Högtidsstämningen hade återkommit, och Upsalasången hade som vanligt gått med seger ur striden, — och hur kunde den annat under en sådan ledare!

III.

Men en större täflan, en väldigare, en på hvars utgång hela Sverige bidade med en spänning, som man nu knappt skulle kunna tro möjlig — var den, som några år senare egde rum i Paris, och det var *der* Arpi med sin kör skar sina vackraste lagrar, och derom »kan jag ge besked» med samma säkerhet som gubben Stål på sin tid om kriget i Finland. Men beskedet är redan gifvet, ty den som skriver dessa rader har för många år sedan i en särskild uppsats omständligt skildrat Upsalakörens seger i Paris.

Hvad jag nu blott skulle vilja betona är, att, om det också alltid är sant, att »härförarn ensam vinner icke slaget, de djupa leder vinna det med honom», så står det dock fast, att, såsom Arpi var den, som genom sin jernvilja fått hela detta vikingatåg till stånd, så var det ock han, som i det afgörande ögonblicket uppehöll de »djupa ledernas» sjunkna mod. Dessa voro nämligen strax före sångens början till stor del så modfälda, att, om icke Arpi med sin okufliga energi, sitt lifvande ordflöde och den der lågande elden i ögat hade varit der, så hade slaget efter all sannolikhet varit förloradt. Den der sångardrabbningen i *Salle Vauxhall* i Paris, det var Arpis »Jutas». Det var der hans blotta närvaro återgaf alla det sjunkande modet, och »det blef skick på nytt från led till led». Ni skulle ha' sett honom, när han trädde fram för fronten. Han, som till och med sjelf nyss hade häpnat och svigtat ett ögonblick, när han hörde »Les enfans de Belgique» — jag

uppfångade vid tillfället några halft misströstande ord af honom — han stod nu der framför de bleka tenorerna, densamme som förr, densamme som på Gustavianum och Carolina, men han visste, att det nu gälde vida mer än det någonsin gält hemma i Sverige, han spände ögonen i dem, han nickade åt dem, han höll sitt kraftiga hufvud käckt uppe, han trängde in i stämmorna, han ryckte upp dem med en blick, ett ord, han armbågade sig fram ända till basarne, som nu skulle börja, han visste, att på deras dånande insats af »Hör oss Svea» berodde allt; och med hvilken kraft och hänförelse han ville, att den insatsen skulle ske, det visade han med en tyst och energisk markering med armen, med ett ansigte fullt af befallande spänning och kanske äfven denna gång med ett dämpadt »kläm nu i!» Basarne förstodo honom, han såg på deras ansigten den gamla tryggheten från Upsala och Stockholm, och han gick lugn tillbaka — och *hur* de klämde i, när han sedan lyfte pinnen, det minnes ännu, kanske med en dallring i hjertat, hvarje sångare, som då var med. Ja, der låg segerklang redan i den första tonen.

Några timmar senare jublade hela Sverige öfver den triumf, som vunnits i Paris af Arpi och hans kör. Segertelegrammet gick som en löpeld genom landet.

* * *

Vi närma oss slutet. Meningen var endast att teckna några karaktäristiska drag af Arpi som sånganförare. Såsom sådan skall han hos alla sina gamla sångare stå oförgätlig kvar, ja äfven hos de många tusentals åhörare, som hört den vackra Upsalasången under hans ledning. Hvad Arpi för öfrigt var, hvilka egenskaper han lagt i dagen i sin lifs-verksamhet, exempelvis som skolman, hör ej till vårt ämne. Derom kanske någon af hans kamrater eller lärjungar kunde hafva mycket att säga och kanske mycket af intresse, ty

Arpi var på alla områden en utpreglad personlighet, själfständig och originell, om också på intet så känd och populär, som han var som studenternas sånganförare. Här tillhörde han också offentligheten i vidsträcktare mening än i sin lifsställning för öfrigt.

Och skulle jag nu till sist söka sammanfatta det mest karaktäristiska för honom som studenternas sångledare och dervid minnas både svagheter och förtjenster, så kunde det ske på ungefär följande sätt.

Arpi var till sitt lynne häftig och uppbrusande, men denna uppbrusning tycktes dock i följd af hans lifliga sätt och hans lifliga mimik ännu mer framträda i ord och miner än få något värde i hans hjerta, och ingen var fortare blid igen än Arpi. Ett faktum, som också förminskade intrycket af hans vrede, ja, gaf den en viss godmodig komisk anstrykning, är äfven, att när han brusade upp som värst, så talade han ock som fortast, så att det var hardt när omöjligt att uppfatta hvad han sade, en omständighet, som åter hade till följd, att just det skarpaste flödet af tillmälen gick förbi den anfallnes öron ungefär som en trumhvirvel och intet vidare. Och hans sångare tålde för öfrigt af honom hvad som helst. Jag har redan nämt, hur han dunkade pinnen i hufvudet på en tenor, som sjöng falskt, och hur denne sedan med godt lynne sjöng vidare. Som ett slags pendant till den historien må här i förbigående påminnas om, hur han en gång vid en generalrepetition i Stockholm, i förargelsen öfver en annan af tenorerna, den kände glade G—t, slog sin pinne i notställarn, så bitarne flögo åt alla håll. Och hvad tror ni föremålet för detta utbrott gjorde? Han sprang genast och plockade upp bitarne i det bästa lynne och stoppade dem på sig, och en tid derefter öfverraskades Arpi att få pinnen tillbaka, hopsatt och sammanhållen med ett starkt silfverbeslag, som en hederspresent af den glade tenoren — och Arpi använde den sedan i många år som hvardagspinne. Som högtidspinne åter använde han

den dyrbara, rikt silfverbeslagna af ebenholts, som kören, jag vill minnas med anledning just af den der olyckan med den gamla, förärade honom genom allmänt sammanskott.

Vidkommande Arpis uppfattning och återgifvande af de körkompositioner af skilda slag, som han under sin mångåriga verksamhet inöfvade, så låg kanske hans svagaste punkt i de *stilla* styckena, folkvisor, mollstycken och graciösa småstycken, der man måhända med skäl kunde ibland göra en och annan anmärkning både mot tempot och uppfattningen för öfrigt, synnerligen, tror jag, i fråga om verkliga *finare* stycken af detta slag. Hans speciela begåfning och skaplynne låg ej åt det hållet. Arpi var ingen »känslomenniska», äfven om han försökte, när sådana der stycken skulle inöfvas, att se så känslös ut som helst genom att, såsom förut omtalats, lägga hufvudet på sned och taga på sig den der snälla och graciösa minen, som såg så genomkomisk ut, under det han till ledning för inöfningen gnolade början af stycket i falsett för sångarne. Nej, jag vet sannerligen ej, huru den sång eller det musikstycke skulle ha låtit, som skulle hafva kunnat göra Arpi »rörd» eller blott väcka en svärmisk känsla af vekhet kring hans hjerta. Aldrig glömmar jag, hur han en gång på Wilhelmina Nerudas första konsert i Upsala, då alla grepos af dessa stråkdrag fulla af inspiration och innerlig känsla, och då många suttorent af med tårar i ögonen, aldrig glömmar jag, hur Arpi då, såsom för öfrigt på alla Gillekonserter, satt med stäm-gaffeln i handen lifligt blickande sig omkring och undersökande tonhöjden gång på gång; och huru han, vid en den mest smältande slutton af Neruda, slog stäm-gaffeln mot sitt knä och hastigt satte den för örat på sin tårögda granne, som just råkade vara undertecknad, förklarande med en belåten min och upprepade nickningar, att den sista tonen var »höga fiss» eller hvad det nu var för en ton. Nej, känslövarm i den antydda riktningen var han sannerligen icke.

Men hvad som var Arpis styrka, det var och förblef — för att nu uttrycka det så kort som möjligt — just den der »klämman» i de fosterländska körerna och för öfrigt alla ungdomsfriska stycken. Här skall han alltid förblifva oupphunden. Här hade han en förmåga att både sjelf med hela sin själ uppfatta styckets rätta lif och innebörd och att äfven meddela denna sin uppfattning på ett omedelbart och så att säga elektriserande sätt åt sina unge sångare. Här kom honom hela hans originella skaplynne till pass med all den precision och kraft och eld, som var detta skaplynne eget, här verkade ock hela hans yttre, blick, mimik, taktmarkering, *allt* i den rätta riktningen, här med ett ord beherskade han situationen och ynglingasinet oinskränkt, här var han idel eld och lif och meddelade eld och lif, ja ryckte upp både sångare och åhörare till verklig hänförelse.

Och denna hänförelse — låt oss betona det till sist — hade en verkligen uppfostrande betydelse; ty den var alltid en hänförelse för något som det gjorde ynglingen godt att hänföras af, något som lyfte och renade hans känsla och fantasi, något som brusade som en uppfriskande vårvind genom hans hjerta. Må man ej säga, att en sådan öfvergående hänförelse ej har någon uppfostrande betydelse — var viss, att den kan hos ynglingen lemna intryck och minnen qvar för lifvet, just derföre, att det alltid i den sanna hänförelsen för en ädel sak — och en sådan är dock t. ex. fosterlandskärleken liksom all kärlek som kräfver ett offer af sjelfviskheten — ligger något af evighetsfläkt. Sådana ädlare intryck från ungdomen kunna, när man minst anar det, återvakna som minnen hos de gamla och ännu visa sin lifskraft genom att innebära *maningar* och *kraf*.

O, må vi ej förakta den ungdomliga hänförelsen och må vi särskildt ej förakta den betydelse som *sången* har att väcka och underhålla den! Sången har en ofantlig makt öfver hjertat på alla områden, de högsta som de lägsta. Hvad, för att nämna det högsta af allt, vore hjertats *reli-*

giösa lif utan *sång*? — och hvart, för att stiga ett steg lägre, toge de ungas känslor för fosterlandet och för så mycket annat godt vägen, om ej dessa känslor finge brusa ut i sång. De lyftas och lifvas af sången, och de gifva *den* lif igen.

Arpis betydelse som ledare af en ädel ynglingasång i den nu antydda riktningen kan ej nog uppskattas. Här var han en idealist af renaste art och af en afgjordt uppfostrande ställning i förhållande till den akademiska ungdomen. Hans innersta personlighet för öfrigt, hans ställning till lifvets högsta frågor är mig obekant; men med fullt hjerta kan jag och många med mig välsigna hans minne som den ädla studentsångens elektriserande ledare — och jag är viss att hvarje blomma i den lyra, som af »gamla sångare» lades på hans graf, inneslöt ett varmt och innerligt *tack* för hvad han verkat.

1890.

Ett minnesqväde öfver Arpi.

(Hösten 1890.)

Säg, var du på allmänna sången ibland
 I forna dar
 Och såg honom stå der med pinnen i hand,
 Som van han var,
 Och dunka takten och raskt sig vända
 Med blix i ögat och håret på ända
 Och leda sången med kraft och fart? —
 Då glömde du ej den synen snart.

Du mins, hur han stampade, röt och slog,
 När det galet gick,
 Men strax derpå, hur han åter log
 Med en munter nick:

Han grälade argt, när det sjöd i blodet,
Men fort gick det undan, så ingen förstod'et,
Och känna sig sårad fick ingen tid,
Förr'n brusande Arpi var åter blid.

Men sjöng någon riktigt falskt ibland,
Då sprang han ned
Och hötte åt stackarn med knuten hand
Och ropade vred:
»Kan herrn inte höra, hur falskt han gnäller!»
Så rusar han upp och med pinnen smäller
Och härmar lätet så komiskt besatt,
Att hela kören brister i skratt.

Han visste, hur pojkarne skulle tas,
Han kände dem,
Och därför båd' i tenor och i bas
Det gick med kläm.
Dock sist utaf allt väl mig går ur minnet
Hans konst att elda det unga sinnet,
Så att som vårflod ur öppnad dam
Bröt ungdomssången ur hjertat fram.

Den kärlek, som alltid jag kände för
Mitt fosterland,
Den först dock vid bruset af Arpis kör
Kom rätt i brand:
Med hvilken kraft han har lärt de unga
Sin svenska känsla ur hjertat sjunga,
Sin kärlek viga vid Sveriges mark
I »Hör oss Svea» och i »Stå stark»!

Och när med sin öfvade sångartropp
En vacker dag
Han på »Carolina» fick träda opp
Och slå ett slag,

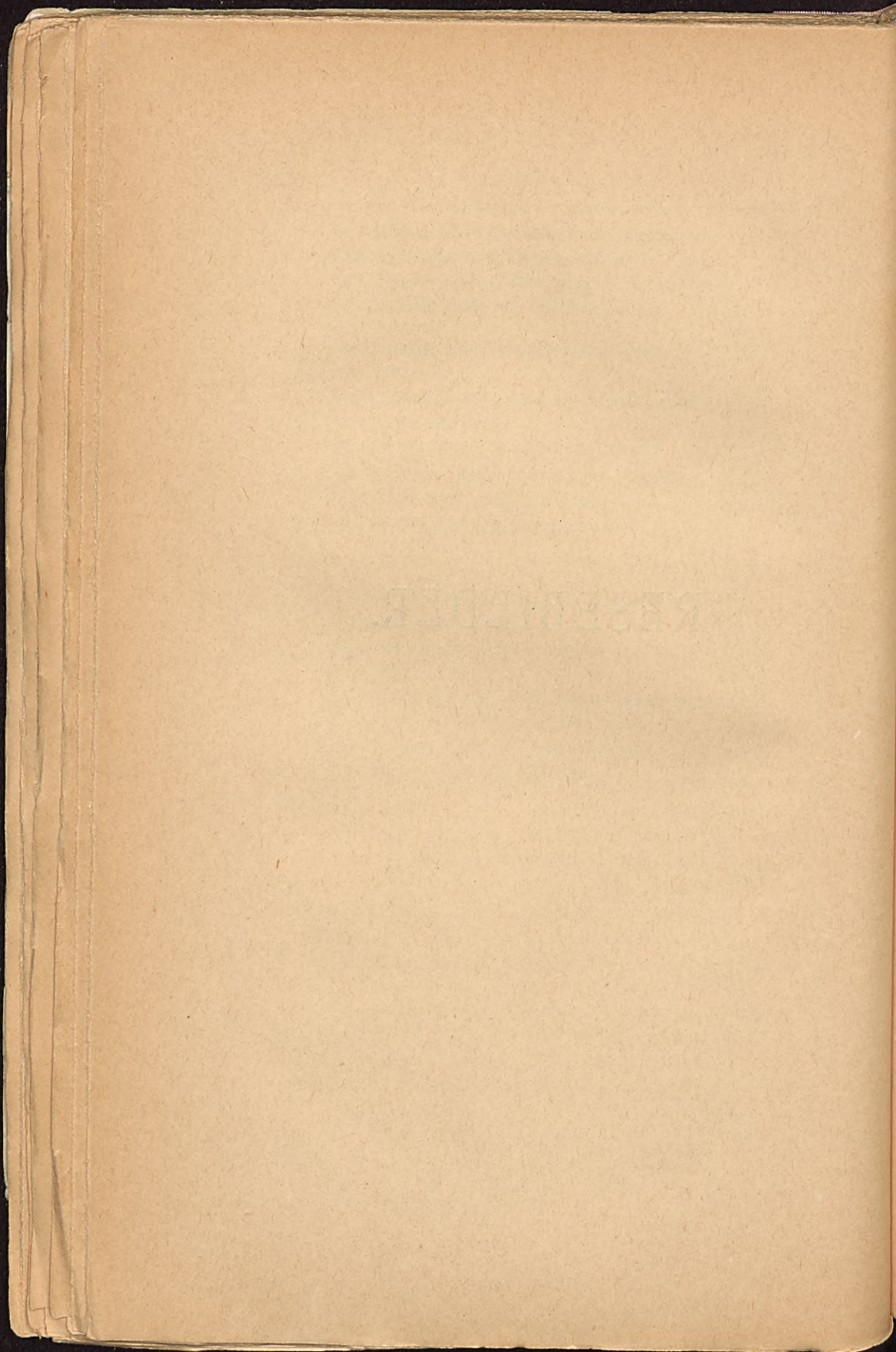
Så klang det så, att hvart hjerta tändes
Och kalla kårar på ryggen kändes
Och sången gick genom mærg och ben:
Då var han glad, och hans anlet sken.

Men gladare sken det ändå den gång,
När i Paris,
Bland söderns folk, med vår svenska sång
Han vann sitt pris,
Då den så frisk och så härlig brusade
Att fransmän eldigt från bänken rusade
Och fylde salen med bifallsdön,
Och varma famntag blef Arpis lön.

* * *

Nu bort han är gången, och re'n hans graf
Är myllad igen;
Men oss gamle sångare minnen han gaf
Som lefva än:
Vi minnas den eld, som brann i hans öga,
Vi minnas de stämningar rena, höga,
Han trollade fram ur hjertats grund
I ynglingasångens högtidsstund.

RESEBILDER.

Hur det var i Öregrund.

Ett minne från sommaren 1885*)

I.

Bara nu inte Öregrundsboarne bli ledsna på mig, för att jag går och skrifver om dem och »ger ut det i tryck». Det vore sannerligen ett streck i räkningen, eftersom jag ämnar mig dit i sommar igen och då önskar bli gladeligen välkomnad både af postmästaren sjelf och rådmann X. och handlanden Å. och alla de andra. Alltså är det bäst, att jag nu genast, innan jag börjar, lugnar mina Öregrundsvänner med den försäkran, att jag är alldeles förtjust i Öregrund, att Öregrund är den treffigaste lilla sommarstad man kan önska sig, att det borde kallas »Östersjöns pärla» (såvida det inte låge lite för långt i norr för den titeln och Visby dessutom redan längesedan tillegnat sig den) — och slutligen att jag i följd af allt detta nu kommer att göra en sådan beskrifning af staden och dess behag, att badhusdirektionen i Öregrund utan tvifvel skall skynda att citera långa bitar ur den, när i vår puffningen börjar för »den nya badanstalten i Öregrund».

Och nu efter denna inledning måtte jag väl kunna skriva — nästan hvad som helst.

* * *

*) Skrifvet på våren 1886.

Låt oss då, att börja med, säga alldeles uppriktigt, att *första* intrycket af Öregrund inte var angenämt alls. Men det var nu inte i ringaste mån Öregrunds fel. Alltså inga rynkade ögonbryn vare sig i eller utom badhusdirektionen, utan hören mig lugnt vidare! Jag och de mina kommo till Öregrund midt i natten med ångbåt från Gefle, ja, jag tror det var mellan kl. 1 och 2 vi stördes i vår ljuvaste slummer af akterstäderskans rop: »Nu ä' vi i Öregrund!», och skyndade huller om buller upp på däck. Här stodo vi sedan i en klunga, yrvakna, surmulna och skrikande (ungarne förstås!), och sågo framför oss och rundt omkring oss i den disiga och kalla morgongryningen en liten besynnerlig sammangyttring af små röda hus och sjöbodas på nakna strandklippor — och så en lång, ödslig brygga — och alltsammans, både hus, klippor och brygga stod der och huttrade i nattkylan alldeles som vi sjelfva. Och frusna sågo också de få pojkar och qvinnor ut, som stodo vid yttersta ändan af bryggan och kikade nyfiket på oss, hållögda af nattvak. Först när trossen kom susande genom luften och dunkade hårdt i bryggan, blef det lif i dem — alla väjade undan, och en liten parfvel i sjömanströja skyndade fram ur hopen och gjorde trossen fast — och utför den branta landgången skjutsades hastigt vårt pick och pack i land i långa banor, och våra småttingar och vi sjelfva efter, och så gick båten — och vi voro i Öregrund.

Detta var vår ankomst. Jag tyckte, det var lite kusligt, och jag tyckte, att den lilla underliga staden såg torftig och kall och naken ut. Men nu kom vår blifvande värdinna, nyvaken och leende, och två halfvuxna sjömanspojkar erbjödo sin hjälp för 75 öre stycket: vår bostad låg alldeles vid hamnen, och så började uppforslingen. Den fortgick under mitt befäl ungefär en timme i sommarnattens stillhet, och när jag äntligen sjelf följde den sista foran in genom en bakport och upp på en liten gård med ett stort potatisland och var färdig att inträda i vår lilla stuga för att få

fortsätta den afbrutna natthvilan, så kom värdinnan, lika leende som det solsken, som nu vid half 3-tiden på morgonen började sprida sig öfver staden, och föreslog en promenad för att genast ta Öregrund och dess läge i betraktande, och jag följde halft motvilligt med. Mellan små tarfliga hus med dito täppor och förbi en halft förfallen f. d. rödmålad klockstapel på en naken klippa styrde vi kosan mot stadens tull. Omsider voro vi ute i det fria på några klippor utanför tullen — och se! här låg hela det stora vida hafvet framför oss i norr, glänsande och glittrande i morgonsolen, och klippor och uddar och öar till höger och venster som en präktig ram kring det breda inloppet. Hvita segel skönjdes både när och fjerran, och det hvita fyrbåkstornet der borta vid udden till höger stod liksom på vakt öfver det hela. Nu först såg jag Öregrunds läge: ögat fägnades och bröstet vidgades af den stora taflan, och de friska hafsfläktarne verkade lifvande på alla sinnen — och förtjust återvände jag genom staden till vårt lilla blifvande sommarhem. På hemvägen gjorde jag idel nya upptäckter. Jag märkte, att hafvet skytmade fram vid hvarje hörn, jag fann de små husen hemtrefliga, den gamla klockstapeln pittoresk, trädgårdar och kåltäppor idylliska. Jag märkte, att jag var i en liten svensk småstad af den gamla poetiska sorten, som för en innevånare från en rätlinig, civiliserad och prosaisk nutidsstad erbjuder tusende små behag. Och min språksamma värdinna invigde mig i förhållandena. »Der bor postmästarn», »der enkefru S.», »der kapten S.», »der i tvåvåningshuset handlanden Å.», upplyste hon — och allt var intressant. Och när så en tupp, som var ute i den tidiga morgonstunden och promenerade med sin familj, helsade mig med ett gladt »kukeliku» midt på stora gatan, så kom jag riktigt i stämning. Och när min värdinna till sist förde mig till stora torget och jag der befann mig i en idyll af gräs och gula smörblommor och vandrade

i skuggan af lummiga lönnar — så var jag färdig att *sjunga* af förtjusning.

Fram på förmiddagen efter en god sömn rodde jag ut i hamnen och ut på sundet, och nu förstod jag ej, hvar jag haft mina ögon, när jag kom på ångbåten om natten. Der låg den lilla staden så vacker på stranden och speglade sig i vattnet med sina röda, gula och hvita hus och sina gröna trädgrupper och sin gamla kyrka och klockstapel och sitt nya badhus med torn — ett riktigt litet svenskt småstads-Venedig — och den grönskande, lummiga Gräsön med sina röda lador, och det vackert belägna »Gräsö gård» låg och solade sig midt emot — och så i norr det oändliga blå hafvet!

Om några dagar kände jag mig lika hemma i Öregrund, som den der tuppen jag mött på morgonen, och triftes så bra, att jag nästan var färdig som han att helsa hvarje dag med ett gladt galande! Den lilla staden är så olik alla våra nutidsstäder, äfven de små, att jag tror, att en beskrifning inte skall bli på långt när så tråkig, som om jag toge mig för att beskrifva t. ex. Karlstad eller Gefle eller andra, der det mesta af det gamla har brunnit upp. Öregrund har *allt* det gamla kvar. Såsom Öregrund ser ut nu, alldeles så såg det utan tvifvel ut äfven för 50 år sedan — om jag undantar badhuset och hr Å:s tvåvåningshus och den nya jernpumpen, som sattes upp i somras.

Staden ligger spridd i poetisk oregelbundenhet på tvenne låga klippuddar, som omsluta en liten hamnbassin. Hafvet, öppet och oändligt i norr, begränsas i öster af den nära liggande vackra Gräsön. Gatorna, om ock flerstädes raka och allvarsamma, ringla sig på andra ställen lekfullt hit och dit, backe upp och backe ned och ibland på nakna klippan, och på hvarje punkt genomfläktas de af de friska vindarne från hafvet. Stenläggning i vår vanliga, civiliserade mening förekommer mycket sparsamt, ty naturen sjelf har rikligen skött om den saken, och så förträffligt, att torrare gator än i Öregrund knappt finnas i hela Sverige. Kommer en

regnskur, så är allt om en timme bra igen, och man kan gå torrskodd på gatorna utan galoscher. Vattnet rinner bort från den sluttande klippgrunden och fläktas bort af häfsvindarne.

Detta om läget och gatorna. Och de små husen, om de ock ej alla äro »lika gamla som gatan», så passa de alla ihop med henne så bra som om de vore det. Små trefna envåningshus af trä med röda tegeltak äro de nästan allesammans, och de flesta ha sin lilla trädgård, somliga en rätt vacker och isynnerhet rik på dessa präktiga lummiga askar, som i Öregrund äro så vanliga; andra, och kanske flertalet, en af enklaste slag, såsom t. ex. en potatistäppa och en syrenberså, eller ett ärtland och några krusbärsbuskar. Förnämt och ståtligt ser det således inte ut här, men en småtrefligare och en snyggare liten stad än det hafsomsköljda Öregrund och ett renligare folk än här får man leta efter. Äfven om man vandrar bort till den anspråkslösare stadsdelen, den s. k. Skaten — der det är mestadels fattiga fiskare- och sjömanskojor, — så ser man blommor och grönt lysa i alla fönster, och stiger man in äfven i den torftigaste stuga, så finner man allt derinne så renligt, pyntadt och ordentligt, som om det väntades främmande hvarje ögonblick. Man har sagt mig, att detta kommer sig deraf, att Öregrund är en sjömansstad. Sjöfolk bli ombord så vanda vid ordning och vid *vatten*, att de äfven tycka om att spola och rensa, när de äro i land, och lära ut den konsten åt de sina, stora och små. Och här bo sjömän i nästan alla stugor — eller deras enkor eller *gräsenkor*. Ja, det sista är under seglationstiden så allmänt förhållandet, att det i förstone ser ut, som om Öregrund vore en stad af kvinnor och barn.

Med all sin enkelhet har dock Öregrund stundom en riktigt festlig prägel. Omkring ett trettiotal af höga flaggstänger finnas här, och när vid högtidliga tillfällen, såsom på helgdagar och märkligare namnsdagar (enkannerligen postmästarns) samt då dr Vesterlund är i staden, den svenska flaggan svajar från alla trettio — så ser Öregrund riktigt

ståtligt och fosterländskt ut. Men det är sant, ibland hissas äfven flaggor, som ingifva den oinvigde någon undran. Så hissades t. ex. i min granngård alltid vid högtidliga tillfällen en flagga med namnet »*Christian Lovén*» på i ofantliga bokstäfver. Jag undrade länge, hvarför familjens festliga stämning alltid, så att säga, bröt sig fram i utropet »*Christian Lovén!*» — med all ära för den utmärkte mannen för öfrigt — till dess jag kom att tänka på att det måste vara namnet på något hädangånget Öregrundsfartyg, som tillhört gårdsegaren.

Och rörelsen och trafiken i Öregrund — ack! den är den skönaste sommarhvila. Den första dagen, då jag satt i mitt rum, hörde jag något rasslande ute på stora gatan såsom af hjul. Det kom närmare. Jag skyndade nyfiket till fönstret: det var en velociped, som åktes af en skolgosse. Följande dagen hörde jag åter hjul och skyndade åter till fönstret — det var samma velociped igen; och när jag tredje dagen var ute på gatan och promenerade och hörde hjul bakom mig och vände mig om, så var det också velocipeden. Men så gick velocipeden en vacker dag sönder, och då var det *alldeles tyst* i Öregrund. Jag älskar stillhet ofantligt om sommaren och håller just därför så mycket af Öregrund, men jag kan dock icke neka, att jag tyckte det var tomt efter velocipeden, och frågade därför den afsutne skolgossen, när jag en dag mötte honom, om den inte kunde lagas, men fick det nedslående svaret, att det var föga förhoppning om saken denna sommaren. Tyst var det således — men det var sant, jag har ju glömt *torgdagarne* hvarje fredag kl. 5 e. m. Då hörde man alltid buller af hjuldon på stora gatan i Öregrund, — ty då kom slagtarn från Östhammar. Torgdagen utgjordes visserligen *blott* af slagtarn: uteblef han, så uteblef torgdagen (såvida icke någon bonde hittat på att komma in, liksom för att vikariera); men kring slagtarns vagn der uppe på det lilla idylliska torget, som låg midt framför våra fönster,

var det alltid liflig trafik af fruar och korgbärande jungfrur, som gjorde sina uppköp.

Af detta vill man nu kanske göra den slutsatsen, att det var dåligt stäldt med tillförseln i Öregrund. Men det är alldeles misstag. Torgdagen, som enkom anordnats för de lifligare sommarmånaderna, var visserligen bra att ha, och jag hoppas, liksom hela Öregrund med mig, att slagtarn från Östhammar har godheten komma igen nästa sommar också — men hade vi inte haft någon mer tillförsel än hans vagn, så hade det sannerligen varit illa stäldt. Men det hade vi, dess bättre. Från den närliggande landsbygden och från Gräsön och andra öar kommo dagligen folk, vandrande eller roende in till staden — »hvad stort sker, sker tyst» — och gingo omkring i husen, utbudande allt hvad en badgäst kan önska, ägg, smör, mjölk, fisk, kött etc. och under hela smultrontiden de raraste smultron. Och priserna? frågar någon liten ekonomisk husmoder. Ja, låt oss bara hålla oss till *fisken*, efter Öregrund är en sjöstad. Jag kan då tala om, att vi mer än en gång köpte aborre för 5 (säger fem) öre marken; men annars kostade den, liksom äfven annan fisk, stor eller små, ända till — 10 öre.

Och efter vi äro inne på priser, så vill jag berätta en liten historia: En arbetare, händig småsnickare, lagade åt oss en större barnvagn, en kär leksak för barnen, satte på ett nytt hjul, visserligen blott i form af en trissa såsom de andra, lagade vidare den afbrutna dragstången m. m., och när jag frågade honom hvad allt detta kostade, funderade han en stund med fingrarna bakom örat och sade till slut med en viss tvekan: »Jag får väl 8 öre?» Och när jag gaf honom 25, blef han alldeles öfverväldigad af en sådan frikostighet och tog af sig mössan och räckte mig handen för att riktigt kraftigt uttrycka sin tacksamhet. Och dock finnas i Öregrund hvarken strejker eller socialism eller folk-möten, alla se glada och vänliga ut — och så friska sen. Men allt det der skola vi tala mera om längre fram.

II.

Öregrund är, som sagdt, en liten märkvärdig stad; men jag vill gå ännu längre, jag vill visa, att den står ensam i sitt slag i hela Sverige, ja, hvarför inte i hela världen. Ty hvilken *stad* i hela Sverige eller hela världen fins, som inte har någon *läkare*? Hvilken stad fins, som inte har något *apotek*? Och ändtligen, hvilken stad fins, som inte har någon *borgmästare*? Mig veterligt fins ingen mer än *Öregrund* — det är här inte värdt hvarken för Trosa eller Falkenberg eller Kongsbacka eller Vimmerby att försöka täfla. Öregrund står ensamt.

Och låt oss nu behandla en punkt i sänder. Öregrund har ingen läkare, och Öregrund är utan tvifvel den friskaste stad i Sverige — detta är tvänne obestriddliga fakta — men att vidare kombinera dessa fakta och filosofera öfver dem lemnar jag åt vetenskapen; ty sjelf är jag inte i stånd att så här på rak arm afgöra, om Öregrund inte har någon läkare *derför* att det är en så frisk stad, eller om det är en så frisk stad *derför* att det inte har någon läkare. Någon liten grad af antaglighet torde ligga i båda dessa suppositioner — mera tilltror jag mig ej kunna säga. Ett underligt faktum är det i alla händelser, att, när en ung, hygglig och skicklig läkare kom till Öregrund i somras för den nya badanstaltens skull, då började öregrundsboarne genast känna efter, om de inte hade några krämpor, och resultatet blef, att en mängd af dem fingo reda på sådana och strömmade till doktorsn mottagningar. Den nya smittan — jag skulle vilja säga »den nya läkarepidemien» — spred sig äfven till landsbygden omkring, och den unge doktorn formligen bestormades hvarje dag. Ja, ett rykte påstår, att apotekaren i Östhammar sålde under denna *sommar* mera medikamenter till Öregrund, än han sålt under *hela året* i Östhammar. Allt nog: man fann, att Öregrund med omnejd,

som allt hitintills varit ansedt så friskt, måste i stället vara *sjukt*; och vederbörande ha fattat beslut om att i en snar framtid om möjligt skaffa fast och stadig läkare i Öregrund.

Men har Öregrund ej någon läkare, så behöfver det naturligtvis ej heller något apotek, ty hvem skulle skrifva recepterna? Och icke kan en apotekare lefva endast på att tillverka sodavatten. Nå, hur bär man sig då åt i denna stad utan läkare och apotek, när någon behöfver läkarevård, ty det skall väl inträffa *någon* gång under året? — jag tänker särskildt på vintertiden, då badläkaren ej är att tillgå. — Jo, saken är mycket enkel: man skickar tidigt på morgonen ett gångbud till Östhammar med bref till doktorn, ty der fins både doktor och apotek, och om qvällen kommer budet igen och har medikamenterna med sig, eller i utomordentliga fall kommer doktorn åkande sjelf.

Och nu till borgmästarn. Vi sade, att Öregrund har ingen borgmästare. Uttrycket var i viss grad förhastadt, ty Öregrund har verkligen *en half* borgmästare, det har nemligen hälften med i Östhammars; men då de två halvorna olyckligtvis inte kunna skiljas, så bor *hela* borgmästarn i Östhammar. Detta är en ständig förargelse för Öregrund, och denna personalunion är till och med retsam och ger mera anledning till jalousie än sjelfva den svensk-norska. Det är Öregrund, som här representerar den norska sidan. Men hvarför bor då inte borgmästarn lika väl i Öregrund? Ja, utom det att det inte blefve ett spår bättre, om den sårade unionskänslan flyttades öfver till Östhammar, så ligger Östhammar, ehuru en mindre stad, närmare den civiliserade verlden än Öregrund, ithy att Östhammar inte har mera än *en* mil dit (vi mena till närmaste jernvägsstation, Harg) då Öregrund har *tre*, och borgmästarn finner, att han bättre kan sköta båda städernas intressen och sina egna också genom dessa närmare relationer till stora verlden, som erbjudas i Östhammar. Öregrundsboarne å sin sida beklaga borgmästarens val af residens och hålla före,

att hans känslor och sympatier ej äro på långt när så *öreggrundliga*, som de borde vara. För min del skulle jag till tvistens biläggande vilja föreslå, att han hade en ståthållare i Öregrund, och att han derjemte vistades der personligen, icke blott när han reser dit en gång i månaden och »håller rådstu'», utan också åtminstone under halfva badsäsongen, så att öregrundsboarne kunde peka på honom för badgästerna och säga: »Der går vår borgmästare!» hvilket ju vore mycket hedersamt och glädjande både för dem och för borgmästarn sjelf. Som det nu är, är det rysligt förargligt och jag tviflar icke på, att tankar på upplösning af unionen i hemlighet näras af det lilla pigga framåtgående Öregrund.

Det är för öfrigt äfven mycken annan jalousie mellan Östhammar och Öregrund. Jag är inte djupt invigd i hemligheterna, men det kan jag säga, att den nya badanstalten och de tillströmmande badgästerna i Öregrund utan tvifvel äro en nagel i ögat på Östhammar, liksom den äldre badanstalten i Östhammar är en nagel i ögat på Öregrund; och att den, som i Östhammar gör sig underrättad om Öregrund, får en allt utom smickrande beskrifning — och *vice versa* i Öregrund i fråga om Östhammar. I Östhammar heter det alltså om Öregrund: »den der blåsiga staden ute på klipporna, utsatt för alla vindar och med dåliga kommunikationer och dåliga resurser af alla slag, och den nya badanstalten sedan! — jemföra den med *vår* här i Östhammar! — var god öfvertyga er sjelf» etc. Och i Öregrund: »Östhammar kan väl vara bra, men tänk hvilket läge! det ligger ju som i en gryta, och af hafvet ser man inte en smul — nej *här* ha vi friska vindar och klippor och haf.» Och hur de täfla om badgäster sedan! En gång i somras blef dock Östhammar illa luradt. En docent från Upsala, en celeber ung vetenskapsman, styrde kosan till Östhammar och Öregrund för att se, hvilken af de båda orterna han skulle välja för sommarn för sig och sin familj.

I Östhammar fick man honom genast fast, och han gaf, efter de beskrifningar och de intryck han fick, halft löfte att stanna der, såg till och med på rum, och endast uppgörelsen fattades — men den gången vann Öregrund en lysande triumf. Der kom han nemligen straxt efter ankomsten i händerna på den entusiastiske postmästaren, och denne öppnade lifligt hans ögon för Öregrunds behag, förde honom omkring på klipporna, visade honom det stora vida vattnet i norr och på qvällen den härligaste solnedgång i hafvet — »har man sådant i Östhammar också?» sade han — föreslog honom en liten treflig bostad nere vid sjön, just midt emot solnedgången, och mycket billigare än i Östhammar; och upsaladocenten, som var mottaglig både för poetiska och ekonomiska intryck — var vunnin för Öregrund! Postmästaren betraktade docenten som en god pris eröfrad från Östhammar och gnuggade händerna. I Östhammar hade de också, mig veterligt, ingen upsaladocent under hela sommaren*). Men Östhammar lär dock kort derefter ha tagit revanche och en ganska betydlig, ty det eröfrade i stället från Öregrund — *en adlig fröken*, och sådana äro i Östhammar och Öregrund ännu rarare än upsaladocenter. En östhammarbo hade i början af badsäsosongen under de första kyliga junidagarne fått se henne i Öregrund och lyckats öfvertala henne att genast flytta till det varmare och lugnare Östhammar.

Och medan vi i förbigående beröra täflingskampen mellan de två små trefliga syskonstäderna, låt oss tala till punkt och vara fullt rättvisa mot Östhammar. Östhammar har verkligen en mängd saker som Öregrund *inte* har. Jag gjorde en vacker dag en forskningsresa till Östhammar och kan nu intyga, att denna stad, jemte det att den har *borg-*

*) Sedan ofvanstående skrifvits, ha vi blifvit påminda, att äfven Östhammar hade en upsaladocent. Vi anteckna det med glädje, då det möjligen i sin mån kan bidra till ett fredligt utjemnande af förhållandena.

mästare, läkare och *apotek*, då Öregrund har ingendera, äfven har andra företräden. Låt oss uppräknå några:

I Östhammar har man, åtminstone om sommaren, barberare och hårfrisör; i Öregrund klipper i nödfall en af lotsarne och i ännu större nödfall rakar han — om någon har courage att låta honom göra det.

I Östhammar har man kopparslagare; i Öregrund icke.

I Östhammar finnas 2 guldsmeder; i Öregrund ingen.

I Östhammar fins 1 klädeshandlare, 1 svarfvare, 1 rep-slagare, 1 bleckslagare; i Öregrund ingen af någotdera slaget.

I Östhammar fins det tryckeri, så att alla offentliga tillkännagifvanden äro tryckta; i Öregrund, som saknar tryckeri, äro de handskrifna och sättas fast med knappnålar på gathörn och plank. I Östhammar spridas stadens nyheter till och med genom en egen *tidning*; i Öregrund spridas de muntligen genom kafferep.

I Östhammar är det torn på kyrkan och torn på rådstun; i Öregrund på ingendera. Der fins bara klockstapelns och lotsutkiken.

Jag kunde uppräknå ännu mycket mer, men för att inte alldeles förkrossa det lilla Öregrund, så låt oss här afbryta; ja, låt oss med ens ge Öregrund en lysande upprättelse genom det öfverraskande meddelandet, att Öregrund är dock en *större* stad än Östhammar, enär Öregrund har 870 innevånare då Östhammar blott har 650 — och sedan, låt oss icke längre tala om hvad Öregrund *inte* har, utan blott om hvad det *har*, och vi komma då framför allt till alla dessa små oförlikneliga behag, som höra till dess karakter af en älsklig och idyllisk svensk småstad af den gamla goda sorten.

Alltså för att genast nämna ett af dem: Öregrund har en postiljon med trumpet, sabel och pistoler, som kommer med posten *tre* gånger i veckan och då gör sitt intåg med en skallande och smattrande hornblåsning, som hörs öfver hela staden. Denna postiljonsblåsning — ehuru den alltid

var litet falsk, och det skall den ju också vara, för att vara *riktig* postiljonsblåsning — gjorde alltid det behagligaste intryck: den väckte, jag vet inte hvilka gamla kära minnen från flydda tider, långt före generalpostdirektör Roos' tid. Den väckte tanken på de barndomsdagar i en liten aflägsen småstad, då man vid en dylik smattrande blåsning skyndade till fönster och dörrar för att se postiljonen, se hans sabel och pistoler och höra hans horn: den påminde om familjegruppen, samlad i klunga kring den nyss ankomna posten, för att höra märkliga tidningsnyheter och bryta väntade bref, förseglade med stora röda lack, från farbröder och mostrar.

Och dessa *tre* gånger i *veckan*, och inte mer, utgjorde derjemte för den, som är van att få post tre gånger om *dagen*, en af yttringarne af den sköna sommarhvilan. Man kände sig liksom långt, långt skild från den stora bullrande världen på andra sidan Östhammar — och fick bara höra af den liksom dyningsvis dessa trenne gånger. De öfriga dagarne satt man lugnt och visste af ingenting och stördes af ingenting i det stora verldsbullret. Blodiga revolutioner kunde ha utbrutit under de dagarne i Europa, förfärliga strejker, bullrande folkmöten, och Palm och Anton Nyström kunde ha hållit lågande tal mot samhälle och kristendom — och vi visste af ingenting i Öregund, och voro lika lyckliga ändå. Här kommo nyheterna om det nittonde århundradets hejdlösa framfart öfver oss endast tisdagar, torsdagar och lördagar med stora bundtar af tidningar, och den dosis man då fick ur dem på en gång blef så stark, att man gerna nöjde sig med en ringa bråkdelen, och sedan gick ut och hemtade frisk luft och höga vyer från haf och himmel och förjagade allt som en feberdröm och trodde sig lefva i ett annat århundrade. — Ja, detta hörde till förtrollningarne i Öregrund.

Bland andra »otidsenliga» saker, som ökade den ljufva ro och trefnad man kände i Öregrund, och som också

kunna räknas till stades märkvärdiga sidor — vill jag äfven nämna frånvaron, så vidt man kunde se, af »det allmänna missnöjet». Här lefva de olika klasserna i största frid och sämja med hvarandra. Alla känna hvarandra, och de ha känt hvarandra generation efter generation — och tala om hvarandra, som om hela den lilla staden vore en enda stor familj. Hvarenda arbetare och hvarenda sjöman, ja deras barn också, äro kända till namnet af både rådmän X. och handlanden Z. och kapten Y., och de förra å sin sida känna väl till alla de hedervärda borgarnes familjer, de känna både X:s Kalle och Z:s lilla Clara och Y:s Svante och Pelle o. s. v.; och vänliga helsningar och nickningar utbytas på gatorna, och deraf få badgästerna, ehuru obekanta, äfven ofta sin del. Aldrig riskera dessa senare ohöfliga svar på ett vänligt tilltal, och snart ha de vänner och bekanta öfver hela staden.

Men prenumereras inte der på några radikala tidningar, som väcka »det sofvande folket» till besinning och komma dem att »tänka på sin rätt?» Jag såg inte många i Öregrund, fast jag ofta var inne på posten och i förbigående tittade på tidningsbundtarne. Dock kan jag lemna herrar radikaler det lugnande meddelandet, att jag en dag såg tidningen »Signalen» på bordet hos en arbetare. Alltså dock en gryning, ett förebud, att s. k. »tidsenlig folkupplysning» med thy åtföljande också är på väg till Öregrund.

På det hela lemnade oss dock den moderna tidsandan i djupaste ro — den for blott förbi oss i form af stora ångbåtar.

Ett annat behag, stillheten på gatorna, har jag redan talat om. Men låt oss här nu närmare se till, hvaraf den kommer. Öregrund på sina utskjutande klippuddar är icke genomfartsort, utan blott ändpunkt, och på den enda landsväg, som för hit, komma således blott sådana resande som ha Öregrund till slutmål för sin färd. Och sjelf har Öregrund blott 7 hästar och tre droskor att röra sig med, och af hästarne äro de flesta om sommaren ute på bete och af de

tre droskorna är det bara en som är mera i bruk, emedan egaren välvilligt uthyr den till Östhammarsresor; och den kallas också därför allmänt för »droskan», äfven efter egarens namn »Å:s droska» (eller på mera fritt folkspråk »Å:s groschan»). Och vidare har det lilla ljufliga Öregrund blott 9 hundar, och af dessa äro två »på sjön», och 1, en liten mops, ständigt instängd hos sin matmor, och af de öfriga 6 hålla sig 5 vanligen hemma, så att endast *en*, Å:s svarta, luffar omkring på gatorna — men han *skäller* inte.

Men har Öregrund blott 7 hästar och 9 hundar, så har det i stället så många fler katter, och, hvad bättre är, det har en hel legion af *kor*. Ja, kossorna äro Öregrunds rikedom, och då dessa hela dagen vistas utanför staden och dessutom, när man sammanträffar med dem, äro så fromma och snälla att det är ett nöje att göra deras bekantskap — så vill jag äfven räkna dem till Öregrunds behag. I alla händelser utgöra de så väl genom sin mängd som genom sitt välförhållande en af Öregrunds märkvärdigheter. Och särskildt är deras älskliga förhållande till sina egare och egarnes till dem, i hög grad beaktansvärdt. Alla öregrundskossor kännas vid sitt namn; och egaren eller hans hustru eller barn behöfver blott gå utanför tullen och ropa på dem, så komma de och följa snällt med hem. En vacker söndagsafton såg jag en liten helgdagsklädd öregrundsfru, i svart sidenmantilj, tåga in i staden, troget följd af sina tvenne kossor. En annan gång såg jag en annan matmor mjölka sin ko ute på gatan, utanför sin bostad — just i solnedgången. Hvilken idyllisk ro och stillhet det låg i denna tafla af landtlig af-tonstämning, låter sig ej beskrifva, och jag vill se den stad som kan uppvisa maken.

Och när nu Öregrund till dessa och många andra behag äfven lägger det, att det, i följd af sin friska hafsluft, är nästan alldeles *myggfritt*, och till alla köksors och matmödrars förtjusning äfven i det närmaste fritt från *flugor* — så torde listan på dess behag och märkvärdigheter vara

tillräckligt stor för den som ej har alltför öfverdrifna anspråk.

De *historiska* märkvärdigheterna ha vi ännu ej nämnt, ty Öregrunds historia skall skildras först i nästa kapitel — och den är underbarare än man tror och skall på ett öfverraskande sätt ådagalägga, att Öregrund ej alltid var en så liten tyst och stilla ort som sommaren 1885.

III.

Hvad jag nu kommer att berätta, vill säkert ingen tro på, allraminst någon stockholmare, och ändå är det sant. Det fans en tid, då *Stockholm var afundsjukt på Öregrund* för dess lifliga *rörelse* — och det var inte narri, det var en afundsjuka på lif och död. Visserligen var det längesen — för öfver 350 år sedan — men derfor inte mindre verkligt. Alltså hör!

År 1502, då Öregrund, som anlagts 11 år förut, redan börjat uppblomma och dref en liflig utrikes handel, utfärdades på Stockholms borgares begäran af riksföreståndaren Sten Sture d. ä. ett förbud för Öregrunds borgare »vid förlust af lif och gods» att segla utrikes, »*Stockholms stad till förfång*». Men det slutade ej der, Stockholmares afundsjuka blef allt värre. År 1508 utbröt den åter i de lifligaste klagomål från Stockholms borgerskap: icke mindre än två klagoskrifvelser öfver Öregrund insändes nämnda år från Stockholms magistrat till riksföreståndaren Svante Sture*). De jemrande skrivelserna synas då emellertid ej ha ledt till några vidare åtgärder — men den lurande afundsjukan mot Öre-

*) Originalen till dessa skrivelser finnas ännu kvar i det s. k. Sturearkivet i Köpenhamn. I Historiska föreningens tidskrift voro 1881 afskrifter af dem införda (se 4:de häftet af nämnda årgång).

grund för dess lyckliga framgång i sjöfart och handel fortfor att jäsa i stockholmarne, till dess den ändtligen utbröt i ett raseri så frenetiskt, att det endast kunde släckas genom Öregrunds totala tillintetgörelse. Här ser jag herrar stockholmare dra på munnen — och ändå är detta endast en osmyckad historisk sanning utan ett uns poetisk dikt eller fantasi. År 1521 utfärdades af Kristian II:s ståthållare samt »borgmästare och råd i Stockholm», på Stockholms borgares enständiga yrkande, en befallning till en viss Knut Andersson »at se til thet Öregrund bleve *afbrändt* innan fastelag, dock at them ther äro göres viterligt förvaring derom, innan thet sker». Och denna drakoniska befallning utfördes till punkt och pricka! Öregrund blef utan försökning nedbrändt på det afundsjuka Stockholms tillskyndelse, och innevånarne blefvo tvungna att hals öfver hufvud flytta till Östhammar, der man trodde att deras idoghet inte skulle göra stockholmarne något vidare »förfång»*).

Så gick det till i den gamla goda tiden! Så löstes skyddsfrågorna då.

Då jag förmodar, att dessa märkliga historiska upplysningar om Öregrund väcka någon nyfikenhet att få höra lite mera ur den lilla stadens historia, så vill jag ännu tillägga några data och fakta. Öregrund är, som vi funnit, en *gammal* stad och en stad som till och med haft en *storhetstid* i smått — ja, efter hvad vi strax skola se, har den haft *två* (— och nu börjar, tack vare postmästaren och nya badhuset, snart den *tredje*, men derom mera sedan).

*) De här lemnade historiska uppgifterna liksom äfven de följande i detta kapitel äro alla hemtade ur en af herr kyrkoherden *Kasper Strömbäck* i Öregrund efter tillförlitligaste källor utarbetad intressant historik, som han sjelf en vacker sommardag 1885 hade godheten föreläsa på sin veranda för undertecknad och några andra, och som han sedan hade vänligheten ställa till mitt förfogande. Hans uppsats vardt längre fram (vid jultiden) i något sammandragen form genom undertecknads förmedling intagen i Norrlandsposten.

Staden anlades 1491 af innevånare, som utflyttat från det ännu äldre Östhammar. Öregrund är alltså danadt så att säga af Östhammars reffen, liksom Eva af Adams — och en innerligare äkta förening än dessa båda gamla städers kunna vi således ej tänka oss — ehuru Edens sämja nu synes längesedan vara förbi. Hur förunderligt fort den nya staden uppblomstrade, kunna vi förstå deraf, att redan 11 år efter dess anläggning den der meranämnda afundsjukan i Stockholm utbröt.

Sedan Öregrund, såsom vi nämnt, blifvit med Kristian Tyranns goda minne afbrändt 1521 och innevånarne drifvits som flyktingar tillbaka till moderstaden Östhammar, så skulle man väl tro, att de voro riktigt qvästa. Nej, det var ett piggt och segliffvadt folk, de der öregrundarne. Just genom dessa flyktingars friska idoghet började nu i sin tur Östhammar så hastigt uppblomstra, att »denna stad år 1550 nämnes jemte Stockholm och Gefle såsom deltagande i handeln på vestra Europas länder, England, Holland, Frankrike Spanien och Portugal». Men att Östhammar nu i sin ordning blef brändt af stockholmarne, som man väl skulle ha väntat af dessa »arga protektionister», förmäler dock icke historien. Nej, straffet, om man ens får kalla det så, blef denna gång mildare. Innevånarne blefvo år 1554 af kung Gösta, som då besökte Östhammar befalde att — flytta tillbaka till Öregrund, emedan, som det hette, »de gjorde intrång i allmogens bete och fiskevatten», och ättlingarne till de gamla Öregrundsflyktingarne läto icke säga sig detta två gånger. En del (väl hufvudsakligen dock ursprungliga östhammarsbor) »stannade kvar och anlade nya Östhammars stad», men de utflyttade bygde i flygande fart åter upp Öregrund, så att de redan samma år fingo af den i grunden vänligt stämde gamle kung Gösta nytt »stadsbref», dateradt den 22 december, »med förnyade privilegier både för in- och utrikes handel», och återfingo sitt gamla vapen, »en tremastare för fulla segel».

Och nu började också »för fulla segel» Öregrunds *andra storhetsperiod* och den egentliga, och den räckte till 1636. Vår historiske sagesman (se noten) kallar denna period »Öregrundsvälmaaktstid». Det dref då en liflig utrikes sjöfart, synnerligen på England, dit största delen af Dannemorajernet utskeppades just öfver Öregrund, hvadan ock detta, det bästa jern på jorden, stämplades i England »Iron of Oeregrund» och den lilla stadens rykte spred sig vida i verlden. Detta namn på Dannemorajernet bibehöll sig i England långt sedan Öregrundsvälmaakt försvunnit, ja, lär ha förekommit ända in i vårt århundrade.

Men staden var under denna välmaaktstid icke blott blomstrande, den blef ock i hast helt *förnäm*. Öregrund med omnejd vardt nemligen en vacker dag upphöjdt till namn, heder och värdighet af *grefskap*. Utänningen, om jag så får kalla det, skedde 1561 vid Erik XIV:s kröning, då Per Brahe d. ä. af konungen erhöll Öregrund till grefskap och sjelf fick titeln »Grefve till Öregrund». Glansen var dock ej långvarig. Grefve Brahe tyckes nemligen ej ha varit lika förtjust i Öregrund som undertecknad, utan utbytte det nya grefskapet snart mot Visingsö. Förmodligen gjorde han sig ej ens besvär att fara upp och titta på den lilla staden, ännu mindre badade han der någon sommar — för då hade han bestämdt behållit den.

Det var nu visserligen förargligt att så der hastigt bli degraderad från den nya grefskapsvärdigheten, men det gjorde dock mindre än vissa andra mera materiella förargligheter äfven under denna glansperiod. Stockholms gamla afundsjuke upplågade nemligen ånyo och föranledde 1594 den förordningen, att Öregrund endast skulle få skicka 2 fartyg utrikes. Denna inskränkning borttogs visserligen åter 1614, men ersattes på samma gång af en annan, nemligen att staden ej skulle få »mottaga främmande fartyg». Men trots detta och en hop annat trassel höll sig dock Öregrund

praktigt uppe till 1636, då det bland Sveriges 73 städer hunnit till rangordningen af den 35:te.

Men *då* — 1636 — kom äntligen den andra stora olycksstöten. Då förlorade det genom en ny förordning om städernas seglation, med ens *all utrikes handel* — och då var det slut med storheten, segelfarten aftynade, och det lilla pigga och hugstora Öregrund, som nu tvangs att inskränka sig till vissa lofgifna svenska hamnar, utsände blott »kustkrypare» uppåt Bottniska viken.

Efter skiftande öden — privilegiers utvidgande och privilegiers inskränkande, missöden och trakasserier af allehanda slag och så till sist mordbrand och plundring af ryssarne 1719*) — hade staden slutligen, under förra hälften af 1700-talet, sjunkit ned »nästan till en liten köping och ett fiskläge». Till och med rättigheten till inrikes sjöfart hade nu beröfvats det. Men en ljusning inträffade åter år 1765, då det fick åtminstone denna rättighet af riksdagen ånyo beviljad; och nu började det krya till sig en smula igen,

*) Härom berättar *Radloff* i sin »Beskrifning öfver Norra Delen af Stockholms Län» (tryckt i Upsala 1804): »Under Ryska kriget uppbändes Staden den 18 Julii 1719. Endast några borgare voro hemma, emedan de fleste voro bortreste på fiske under förhoppning at hus och hem skulle blifva orubbade efter som på Åland då underhandlades om fred. Här skedde ej minsta motstånd, och den postering af dragoner som tillföre stod vid Staden var kort förut tillika med andra skärgårdsposteringar indragen. General Major Zöge uppbröt enligt Riksrådet och Fältmarskalken Grefve Dückers befallning den 15 Julii med Carelska och Ingermanländska dragonerna från Norrtelje trakten; men den 18 Julii då han nalkades Staden var den redan lagd i aska. De flyende efterjagades af Kosakerna som tillika i skogar och ängar uppsökte den undanflyttade egendomen. Den 20 Julii gick Ryska flottan härifrån till Kallriga fjerden. Några dagar senare steg fienden åter i land och förstörde de få hus som ännu voro kvar. Skadan värderades till 303686 daler k. m. Staden erhöi till någon lättnad i denna olycka utsyning på 2000 stockar af Gräsö allmänning och 6 frihets år som beräknades från 1722 enligt Kongl. resolution af den 28 Januari 1724.»

ja, så pass att staden vid slutet af 1780-talet egde 27 däckade fartyg. Det var ock vid denna tid, under Gustaf III:s ryska krig, som Öregrunds stad, för att skrämma bort ryssarne, käckt anlade ett batteri vid södra sundet och bevärade det med 3 sexpundiga och en fyrapundig kanon, skänkta af egarne till Forsmark och Österby, så att ryssarne aldrig tordes hit. (»Batteriet», nu blott en grönskande jordvall mellan tvenne strandklippor, visas ännu för lustseglande badgäster.) Dock, denna eftersommar af blomstring blef icke bestående, ja, det gör mig riktigt ondt å den lilla stadens vägnar att nu fortsätta dess drama ända till sista akten — ty Öregrunds handels- och sjöfartshistoria under den här behandlade perioden är i verkligheten en liten tragedi i många afdelningar — men jag måste framställa den till slut. Dock jag vill göra pinan kort, och jag säger därför blott: det gick utföre, alltjemt utföre — i början på 1850-talet ägde staden tillsammans blott 2 à 3 egna fartyg och 1856 såldes — dess allra *sista*.

Lägga vi så till, att staden härjats af *sju* stora eldsvådor, den första 1521 (den stora mordbranden), den sista 1829 — så torde vi ej stå ut att höra mer om dess motgångar, utan, för att ge vår å Öregrunds vägnar beklämda publik något andrum, låta vi ridån falla.

Men när vi här nedan höja den igen, ty Öregrunds historia är dess bättre *icke* slut, så ha vi hufvudsakligen blott *glada* taflor att förevisa.

* * *

Öregrund har nemligen i dessa sista årtionden åter rest sig ur sin förintelse, och såsom bevis härpå behöfva vi till en början blott nämna de tre stora namnen *Augusta*, *Fäderneslandet* och *Carl*. Ni undrar kanske hvad detta är för namn? Det minsta öregrundsbarn vet det. Det är namnen på trenne skepp, två barkskepp och en brigg. Jag kan

nemligen glädja alla de ärade läsare, som upprörts af Öregrundns föregående historia, med det meddelandet, att dessa prydliga skepp och dertill åtskilliga skonare egas i detta ögonblick af öregrundsbör, sedan den *enskilda* företagsamheten för sjöfartens främjande börjat på 1860-talet komma till lif igen i Öregrund, och nu få de, tack vare vår tids friare institutioner, segla hvart i hela verlden de vilja — både till Amerika och Australien och andra världens änder. Detta om öregrundarnes sjöfartsutsigter. Och hvad handeln beträffar, så ha de *fyra* blomstrande handelsbodas, och bland handtverksyrkena står skomakeriet i sådant flor, att till och med många östhammarsbör (och deribland borgmästarn sjelf) göra sina stöflar i Öregrund; och det bästa tecknet på välmåga återstår att nämna: fattigvårdskostnaden i Öregrund är för närvarande *den minsta i hela Sverige*. Kommer så härtill, att de nu hvarken behöfva frukta, att stockholmare eller ryssar skola komma och bränna upp deras stad, eller ens att kungen skall flytta dem bort vare sig till Östhammar eller Gefle, så ha de ju redan mycket att prisa sig lyckliga för. Och dock vill jag med allt detta goda ej säga, att deras hopp om ny uppblomstring står uteslutande vare sig till »Carl», »Augusta» och »Fäderneslandet» eller de fyra handelsbodarne eller det blomstrande skomakeriet eller freden med ryssar och stockholmare — nej, de grunda sitt hopp om en tredje storhetsperiod hufvudsakligen på något annat, som vi skola komma till i nästa kapitel.

Men innan dess kan det vara värdt att nämna — ty annars glömma vi det — att ett och annat af det urgamla Öregrund trots de obarmhertiga förföljelserna och de sju eldsvådorna ännu finnes kvar. Först och främst dess gamla, af gråsten bygda kyrka, som till och med tros vara äldre än staden sjelf, ity att den af vissa grunder hålles före att vara bygd under Karl Knutsons regering. Sitt namn, S:t Gertruds kyrka, anses den ha fått efter hans gemål Gertrud.

Allt nog, omgifven af en vacker skuggrik gammal kyrkogård med höga lummiga lönnar och en väldig kyrkogårdsmur af gråsten, ligger den gamla kyrkan på en höjd midt i staden. Hon är visserligen utan torn; men från sin höga plats och sjelf högrest dominerar hon hela staden och trakten, och långt ute i skärgården ser man henne höja sig grå och ärevördig högt öfver de små hustaken, så att hon tje-nar seglarne till ett sjömärke.

Och vidare ha vi att märka den gamla klockstapel-n. Jag ber denna gamla, hederliga och pittoreska klockstapel hjertligt om förlåtelse, att jag först talade så ringaktande om honom. Det var mitt första intryck, då jag under då-ligt lynne vandrade motvilligt på forskningsfärd ut med min värdinna i juninatten, det var detta intryck jag då återgaf. Men jag lärde snart känna och värdera honom bättre. Med rätta stolt på sina gamla anor — ty han har blifvit afritad i Dahlbergs Suecia antiqua och »var ren gammal då»*) — står han, ehuru bräcklig af ålder, ännu högrest på stadens högsta punkt, en gammal präktig klippa, »klockstapels-berget», och skådar der med undran ned på den nya tiden, som han ej förstår och spejar utåt hafvet, det enda som han förstår och känner igen från den forna tiden — utom den gamla kyrkan förstås från Carl Knutsons tid, ty det var ändå en gammal vän, som är kvar, och den nickar han vänligt och liksom vemodigt åt, hvar gång det blåser. Under sin undran öfver den nya tiden, har han emellertid fått så mycket funderingar i hufvudet, att, ehuru han der-uppe har sin egen klocka, han sällan vet hvad tiden är: och det är sannerligen ej att undra på. Och så gå bad-gästerna och andra nutidens pygméer, som ej förstå honom och hans gamla minnen, och skratta åt åldringen, för att han ej kan visa tiden rätt, utan kanske visar half tio på

*) Han måtte dock sedan den tiden delvis ha ombyggt, ty på vindflöjeln står årtalet 1736.

den ena urtaflan, medan han visar half elfva på den andra och tre qvart på åtta på den tredje. Men den gamla klockstapeln har dock sina vänner. På dess gråa mossiga berg med de gröna gräsfläckarne och friska blommorna är barnens käraste lekplats, och för dem är klockstapeln en god gammal vän, och de fråga honom icke försmädligt »hvad klockan är slagen», utan plocka sorglöst sina blommor vid hans fot och åka muntert på platta stenar utför kanorna i berget. Den gamla klockstapeln från Dahlbergs tid och de glada barnen från vår har jag ofta stått och betraktat. Jag vet ej, hvarför den taflan alltid har fånglat mig. Kanske därför att i denna tafla ej fins ett grand af nutidsprosa och nutidsäflan — men idel, idel poesi.

Nästan lika högt som klockstapeln tronar på ett annat berg med härlig utsigt öfver bottenhafvet en gammal väderqvarn med tre vingar. Äfven denna vill jag här räkna till de historiska märkvärdigheterna, ty den ser mig så gammal ut, som om sjelfva Sit Gertrud kunde ha malt på henne, när hon var i Öregrund (om hon någonsin var der) eller i alla händelser Erik Dahlbergs samtida. Nu mal ingen der, men »malerisch» är hon i alla fall, och det är hennes poesi, och därför får hon stå kvar.

IV.

Återstår nu att tala om Öregrunds *tredje storhetsperiod* — den som började i fjol vid midsommartiden.

Det nya badhuset! — jag behöfver bara säga detta ord, för att alla hjertan i Öregrund skola klappa fortare och i ett stort bländande perspektiv skåda stadens nya uppblomstring. Det är nu ej längre fråga om att vara »Stockholm till förfång» såsom för tre hundra år sedan, nej, nu i nittonde århundradet gäller det att utmana Östhammar och

Norrtelje och hela Roslagens, ja kanske hela östersjö-kustens badorter till en stor täflingskamp. Öregrund vill bli en badort mera »fashionable» än någon af de andra. Der ligger knuten. Och det har rustat sig och rustar sig fortfarande för den kampen. Och sjelfva anföraren för denna stora samhällsrörelse är *postmästaren*. Han har arbetat med händer och fötter att få det nya badhuset till stånd, han har agiterat och grälat och korresponderat och puffat och entusiasmerat och regerat — värre! som man plär säga — och nu har han segrat! och badhuset står der med ångmaskiner och pumpar och badkar och ångskåp och allt — härligt beläget midt för hafvet och försedt med två vackra balkonger och två *torn*, som *inte* äro vackra, men som i alla händelser göra en öfverraskande effekt från sjösidan.

Emellertid syntes vid min ankomst i medio af juni *ännu* inga anmärkningsvärda resultat af badhusets och postmästarens tillvaro. Den nya doktorn var kommen och badgummorna inmönstrade och maskinisten och »kamrern» också, och biljetterna klara, men Öregrund stod tomt på badgäster och rörelse — jag har ju redan skildrat dess landtliga stillhet. Men så kom midsommarn och med den de väntade skarorna. För hvarje dag uppenbarade sig nya flockar på gatorna — snygga Geflebor och fina Stockholmare — och hela Öregrund började skina af festlig glädje och postmästarn hissade svenska flaggan på sin lilla bergkulle, och min granne hissade »Christian Lovén» — och den nya badorten Öregrund var färdig.

Men det kan förtjena att särskildt omnämnas, *huru* dessa badgäster kommo. Jag sade, att de »uppenbarade sig», och uttrycket var väl valdt, ty ingen såg, *när* de kommo; men när man gick ut och promenerade på förmiddagen, så *voro* de der, promenerande de också, som om de trollats fram ur jorden. Jag kan, utan att tala bildligt, säga, att de kommo »som tjuften om natten». Hvarje natt kring

1-tiden eller 2-tiden hördes på stora gatan ett doft och hemligtfullt trampande som, innan man blef van, verkligen lät en smula hemskt och ovilkorligen väckte tanken på ett smygande nattligt öfverfall af ryssarne — det var de nya badgästerna som anlände. De hade kommit med ångbåt; alla båtar, åtminstone alla norrifrån, anlända neml. nattetid. Detta kan nu tyckas romantiskt nog, men är dock i verkligheten en mörk punkt eller rent af en nattsida i den nya badortens kommunikationer. Dock, låt oss hoppas, att postmästaren gör en stormlöpning mot denna anordning, så blir den nog ändrad. Åtminstone bör han kunna utan svårighet genomdrifva den ändringen, att ångbåtarna lägga till vid bryggan och ej, såsom nu är fallet (utom med den lilla ryktbara »Väddö Kanal»), sätta af sina passagerare i små båtar midt i sundet. Detta är ett »nedsättande» icke blott af passagerarne utan af Öregrundns egen värdighet som badort*).

* * *

Nå! hvad hade Öregrund egentligen att erbjuda alla dessa badgäster? En stor del af den lilla stadens behag har jag redan framhållit, men flere, särskildt i dess egenskap af *badort*, återstå ännu att nämna.

Låt oss börja från början. Den nykomne badgästen behöfver här aldrig ett ögonblick känna sig främmande, ej ens första timmen, ty om han också sjelf ej känner en enda människa, så känna alla honom. Ryktet om hans

*) *Enda sättet för närvarande att sjöledes komma till Öregrund på ett hyggligt sätt, d. v. s. midt på dagen och på landgång vid Öregrundns brygga, är att gå ombord i Stockholm på »Väddö Kanal», ett sätt som derjemte har den fördelen, att all sjösjuka blir omöjlig (till och med för den ömtåligaste lilla fröken), enär »Väddö» hela tiden går inomskärs. Vi känna till och med Geflebor som af dessa skäl komma att i år (1886) fara till Öregrund *öfver Stockholm*. — Hvad landvägen beträffar, med nära tre mils landsvägsskjuts från jernvägsstationen Harg, blir den i alla händelser både besvärligare och dyrare än hvarje annan.*

ankomst har föregått honom, och när han kommer med ångbåten, och innan han satt foten i land, så peka alla på honom från bryggan och hviska: »Der är herr X. som skall bo hos fru P.», och sjelf blir han inte litet öfverraskad, när han samma dag inträder i en handelsbod och der efter gjordt uppköp tilltalas sålunda: »Få vi lof att skicka hem det till herr X?» — »hoppas herr X. trifs bra i sin bostad hos fru Z., mycket trefliga rum, billig hyra och snällt värdfolk» — alldeles som om han vore gammal och känd på platsen.

Och känner han sig ändå främmande, så behöfver han bara gå till *postmästarn*, der blir han alltid mottagen, jag höll på att säga, med öppna armar och presenterad till höger och venster, ty der är en ständig trafik af badgäster.

Han sätter er ock i en blink in i alla förhållanden på platsen och hjälper er ur alla förlägenheter. För hvarje villrådlig fins i Öregrund bara *ett* råd, och det heter »gå och fråga postmästarn». Vill ni ha trefligare bostad, »gå till postmästarn»; vill ni ha ett godt mjölkställe, »gå till postmästarn», vill ni veta hvar ni skall få hyra båt, hvar ni skall få köpa lax, hyra häst till Östhammar, få is för sommaren, skaffa er ett tält eller laga era stöflar — »gå till postmästarn».

Så länge postmästarn existerar vid full vigör, behöfver alltså en nykommen badgäst aldrig känna sig främmande eller rådvill i Öregrund — detta är första behaget.

Och så fins här *hafvet* och *luften*, detta är det andra behaget, ja, det är till och med det förnämsta — det är det lilla Öregrunds storhet och stolthet.

För den som inte har råd att resa till vestkusten är Öregrund sannerligen ett litet Marstrand på Sveriges östkust. För den som tycker om att kringfläktas af frisk luft och friska hafsvindar, fins på denna kust ej bättre plats än det lilla Öregrund. För den som älskar att blicka ut öfver det oändliga hafvet, när det en vacker solig sommardag ligger spegelblankt och glittrande i middagsljuset eller aftonglöden, så långt ögat kan se, — är Öregrund just rätta stället.

Och för den som älskar bruset af mäktigt rullande vågor, för den som en stormig dag tycker om att stå på den nakna klippan vid stranden och höra denna dånande sång, som i skönhet öfvergår alla körer i världen och att lyss på den, till dess kalla kårar smyga sig efter ryggraden — icke af köld utan af hemlighetsfull tjusning — för den som tycker om att se det hvita stänket af de rasande vågorna kastas högt upp i luften vid bränningarne och högt upp på den klippa, der man står, och att känna det friska, perlande dugget på sina kinder — för den är Öregrund stället.

Ja, detta är det stora, det sublima nöjet i Öregrund. Så var det för mig och så för andra, som lärt sig att älska den öppna hafsstranden, de friska vindarne och den höga himlen ofvanför. Var det stormigt, så rustade vi oss i öfverrockar och kappor och tågade ner till stranden och stodo der »stormtjusade» och lyssnade och skådade, under det skummet yrde omkring oss och fiskmåsarne, de hvita vackra fiskmåsarne, flögo i skimrande kretsar öfver våra hufvuden eller döko pilsnabbt ned mot vattenbrynet, skriande och skrockande i denna sällsamma harmoni med vågbruset, som har sin egen hemlighetsfulla tjusning. Och var det lugnt och klart en afton, så gingo vi strax före solnedgången till någon klippudde utanför staden och togo en bok med oss. Mycken läsning blef det dock ej, ty när solen sjönk i hafvet, och haf och himmel glödde som eld, så hade vi ett skådespel som äfven den fantasirikaste bok ej kunde gifva oss, och vi hade nog af att se och tuga och öfvervåldigas, ja, att lyssna ock, ty det var som om himmel och jord lofsjänge. Ja, *det* är just det märkliga i Öregrund, dessa härliga solnedgångar i hafvet — och deruti lär Öregrund på hela östra sidan af Sverige ej ha någon enda medtäflare mer än Visby. Under mer än en hel månad af sommaren ser man i Öregrund solen gå ned i hafvet, och det obeskrifligt sköna skådespel, som dessa solnedgångar erbjudit, skall jag aldrig glömma. Vid sådana tillfällen såg man ock badgästerna sitta öfver-

allt på klipporna eller på badhusets verandor eller glida fram i små roddbåtar på redde, — och själfva med båtar och allt skeno de som guld i den nedgående solen, och vid hvarje sakta plaskande årtag framtröllades nya blixtrande eldstrimmor i vattnet.

Detta var de stilla solklara qvällarna, då hafvet stod som en spegel; men midt på dagen då friska segelvindar krusade sundets yta, då var det *seglingen* som var det förnämsta; och fick man då hyra en af lotsbåtarne med den röda strimman på storseglet och fick lotsen själf med som styrman, så var det en fröjd att ila ut på bölja blå, så att skummet yrde om förn — och styra fyrbi Dummelgrundet bort mot Gräsö gård eller ut till hafs mot Djurstens fyr.

Och de badgäster som inte seglade, de hade roligt af att sitta på strand och titta på, att se hur de små seglen glänste hvita och hur båtarna krängde. Men det var ej blott segelbåtarna de sågo, nej der ute på sundet hade de dagligen framför sig det lifliga och vexlande skådespelet af förbiilande ångare och behagfullt glidande segelfartyg af alla storlekar. Ja, Öregrundssundet är ett litet Öresund i smått. Inte en gång krigsfartyg saknas: kanonbåtar och minbåtar och allehanda kronoångare ligga då och då på redde, men mest ser man segelfartyg, ibland hela skaror. En gång, när nordlig storm råde, hade vid Gräsösidan midt emot samlat sig en flotta af omkring 40 stora fartyg, som lågo och väntade på bättre väder; och när det bättre vädret en vacker solljus morgon kom, så var det en syn att se hela denna svärm af fartyg, alla för fulla segel och med ångarne ilande fram emellan dem, styra kosan till hafs. Ångarne må vara aldrig så ståtliga och bolma aldrig så mycket rök och visa sig i aldrig så stora flottor, ett så majestätiskt intryck som de luftiga lätta segelskeppen med de hvita vingarne göra de aldrig.

Dock var det *en* ångbåt, som för oss badgäster hade ett stort behag, och det var »Väddö Kanal», när han kom

från Stockholm och lade till vid bryggan och det gjorde han en gång i veckan och alltid midt på ljusa dagen. Att skynda ned till bryggan, när »Väddö Kanal» hördes blåsa ute på sundet, det var ett af badgästernas ordinarie stora nöjen, och de strömmade då i hopar dit ned, och trängseln var så stor, att när kapten S. från kommandobryggan ropade: »ta emot ändan der!», så var det ibland med knapp nöd man kunde rädda sig ifrån att få trossen på näsan. Och alltid var det något att se, antingen nya badgäster eller gamla bekanta eller »notabla resande». En gång kom sjelfva den italienske ministern med sina två döttrar, klädda i hittills i Öregrund osedda turistdräkter. Då blef det ett tittande och pekande i synnerhet bland fruntimren, och vid alla kafferep den dagen talade man inte om annat än italienska ministern och hans rutiga döttrar.

Ett annat nöje var att, på grund af ett rykte som gått som en löpeld genom staden, skynda ned till stranden, ibland midt i natten, för att »se prinsarne», som skulle fara förbi på en kronoångare. Hade man godt tålmod och god tur, så kunde man ock verkligen någon timme efter midnatt få se en kanonbåt eller minbåt ånga förbi, som försäkrades ha prins Oscar ombord — och så vittades med näsdukar och hattar under stor hänförelse. Efteråt fick man alltid veta, att han inte varit med — men en och annan försäkrade sig dock ha sett honom och det var ju alltid roligt för *dem*.

En gång hölls Öregrund vaken hela natten af sjelfva *konungens* ankomst med »Drott». Och Drott kom också på morgonsidan, och det hurrades och flaggades värre, under det han ångade förbi — och, det bästa af allt, *kungen var* verkligen med: han låg nemligen i sin kajuta och sof hela tiden, såsom man efteråt från fullt trovärdigt håll fick veta.

Dessa kungliga besök hörde emellertid till specialiteterna i Öregrund och hade alltid det goda med sig, att de

satte hela staden i en oförgätligt festlig och fosterländsk stämning.

* * *

Och vidare hade Öregrund sina promenader att bjuda badgästerna. Ja ja, detta får inte missförstås, ty staden har egentligen inte alls några »promenader» (den lilla täcka af postmästarn anlagda badhusparken få vi väl ej räkna, då den tydligen är mera ärnad att *sitta* i än att *gå* i), jag menade bara, att badgästerna kunde gå ut och promenera på stora landsvägen, så långt de behagade — det var ingenting som hindrade, sedan postmästarn hade skrämt bort *korna*. I början af sommaren mötte man nemligen vid tullgrinden nästan alla tider på dagen en hel armé af kor, som upptogo hela bredden af vägen, färdiga att intåga i staden, dit de hemkära öregrundskossorna ständigt längta tillbaka från sina beteshagar och dikesrenar; och så »stämningsfullt» och »idylliskt» det är att se kor i ett landskap, så tyckte dock badgästerna, äfven de mest natursvärmande, att det var lite för mycket af idyllen att tränga sig fram bakom deras svansar och snudda vid deras horn — och följaktligen klagade man hos postmästarn. Och han visste råd. Han hittade på att flytta tullgrinden ett godt stycke ut åt landet, och så blef detta stycke fullkomligt kofritt, och förändringen väckte dertill en sådan häpnad hos kossorna, att de inte visste, hvar de voro hemma, och sedan syntes de inte till på det nya stället heller.

Och badgästerna kunde nu fritt vandra ut åt landet, så långt de ville. Det är visserligen temligen slät och kal mark att börja med, men man har dock hafvet och kliporna till höger, och så får man snart en liten täck insjö till venster, och så kommer man se'n till den vackra, nya kyrkogården, som också är ett verk af den outtröttlige postmästarn, af honom planerad och planterad och så väl och prydligt anlagd och med ett så ståtligt jernstaket och af ett

så vackert och fridfullt läge, att man gerna stannar och tar den i betraktande; och går man vidare, så kommer man in i skog, både barr- och löfskog, och sedan kan man fortsätta med mycken fågnad genom en treflig och omvexlande skogs-, åker- och ängsbygd, så långt man behagar, vore det ända till Östhammar. Men vill man göra en riktigt treflig och lagom lång utflykt åt detta håll, så kan man, liksom *vi* gjorde på midsommarafton, fara ut i en löfskrinda med hela familjen, »barn och blomma», och ta kaffe eller saft med sig, ja en hel matsäck om man vill, och sjunga och jubla på vägen — ty i en löfskrinda är stämningen alltid mycket festlig — och så kan man slå sig ner på den vackra ängen till venster, strax bortom första fjerdingstolpen, just der i skuggan under björkarne, och duka upp matsäcken i gräset och koka kaffe och springa enkleken och stupa kullerbytta och plocka blommor och leta smultron och ligga raklång på rygg och titta på molnen — och jag vill svara för, att den färden skall man inte ångra.

Och en annan dag kan man ta en båt och ro öfver till Gräsön och göra om alldeles detsamma der — lika treffligt och ännu billigare — och då har man der tillika under björkarne en utsigt öfver sundet och öfver Öregrund midt emot, så vacker man kan önska sig. Och för hela sällskapet, men allra mest för barnen, bli dessa utflygter helt enkelt oförgätliga. Ni skall få se, att de tala om dem hela vintern efteråt.

Och nu till badningen. Ja, det nya badhuset, det hade visserligen fullt upp att göra under sommarn, dess ångmaskin pustade och väsnades hela dagen, och anordningarne voro så »tidsenliga», att man till och med fick köpa biljett i lucka af en herre som kallades »kamrer», och bad af alla slag serverades af de allra snällaste madamer. Men allt detta oaktadt var det dock många som i stället hade den öfverdådigt naturliga smaken att utan biljett och kamrer och

madamer kasta sig direkt i det stora badkar som kallas hafvet; och det kan icke nekas, att det var för den, som inte var rädd för 14 à 16 grader, mera sublimt uppfriskande. Men primitivt gick det då till. Man vandrade ut till någon liten vik, som låg i lä för vindar och för ögon, men vidöppen för hafvets vågsvalp, klädde af sig på en solvarm klipphäll och kastade sig i, eller kröp i, allt efter couraget. Många mammor med sina små badade på detta vis i öppna sjön, och det mådde de väl af; och jag kan glädja de små med det meddelandet, att derute bland kliporna fins det en mängd präktiga klara vatt pussar, der man dessemellan kan plaska lite, om mamma tillåter, och segla med barkbåtar också.

Men Öregrund hade icke blott bad och badgäster, det hade äfven en »badsociété», — och det är ändå finare. Och den var efter alla tidens fordringar: der fattades inte ens löjtnanter. Och badsociétéen hade en »societetssalong» med pianoklink och tidningsläsning alla dagar, alldeles som vid de fashionablaste badorter, och den hade naturligtvis ock sin »direktion för nytta och nöje», som var outröttlig att anordna förströelser. Men jag kan ock glädja dem som helst sjelfva »dirigera» sin nytta och sitt nöje och reda sig bäst utan societé, att de kunna göra detta alldeles obesväradt. Man generar hvarandra inte i Öregrund. Å andra sidan må äfven erkännas, att badsociétéen sjelf var mycket enkel i sitt uppträdande; dess håg låg hufvudsakligen åt segelturer, löfskrindor och 75-öres kafferep. Den enda verkliga »lyx» jag märkte inom sociétéen var de — *alpkäppar* som de unga damerna lagt sig till med. Men det var ju både pittoreskt och billigt, och väckte dessutom de behagligaste fantasier om tillvaron af vilda berglandskap i Öregrunds omedelbara närhet.

För öfrigt rådde den största enkelhet i utstyrsel, både inom och utom sociétéen. Ingenstädes kan man också gå »billigare» klädd än i Öregrund (detta åt damerna) och in-

genstädes hvardagligare (detta åt herrarne). Jag mötte en dag vid tullgrinden en herre klädd i nattrock och pipa. Större enkelhet kan man ju inte begära.

Trots tillvaron af »badsociété» och »sociétetsalong» får man emellertid inte inbilla sig, att Öregrund, till och med när »säsongen» står i sitt högsta flor, någonsin liksom Marstrand får besök af konsertgifvande konstnärer. Nej! i Öregrund tror jag aldrig en konsertgifvare har satt sin fot, om han inte kastats i land af stormen, och det lär aldrig ha händt; men man reder sig förunderligt bra ändå. De Öregrundsbör som vilja höra konstnärer, resa till Stockholm, och de som äro kvar få trösta sig som bondgumman i Stockholmstrakten, som inte fick höra Kristina Nilsson. »Då talar så mycke om Kristina Nilsson!» sade hon. »Då kom en gubbe te' oss i höstas som hade hört'na i Stockholm, å' han sa' att hon bara sjöng 'Vermlandsvisan'. Gubben sjöng den för mej, han, men inte tyckte ja' dä va någe inte.»

V.

Stilla och behagligt förlöt sålunda sommaren i Öregrund, allt gick sin jemna gång, men alldeles utan »märkvärdiga händelser» gick den dock icke. Jag har trenne sådana att förtälja, nemligen den gamla klockstapelns ommålning, doktor Westerlunds besök och ett stort skepps strandning. Låt oss ta ett i sänder.

Den gamla klockstapel blef verkligen, i följd af den nyskapande ande, som för närvarande lifvar hela samhället, mot slutet af sommaren ommålad, så att nu är han så stickande röd som ett nymåladt plank. Jag vill inte säga, att det klär honom, om han ock på sätt och vis blifvit snyggare. Han gjorde efter proceduren ungefär samma in-

tryck som en gammal farfar i en splitter ny och modern frack — man tycker han är alldeles för »schantil» för sin ålder. Men om man åter betraktar denna nymålning såsom ett uttryck af den festligt glada Öregrundsstämning, som för närvarande gerna ser allting i rosenrödt — så kan ju inte nekas, att saken också har sin poetiska sida

Det andra var doktor Westerlunds besök. Detta hade länge varit förebådadt och med längtan motsedt, och en vacker dag i början af juli stod den celebre doktorn lifslevvande på Öregrunds brygga, och familjen med, och han strålade af förnöjelse att vara der — ty han älskar Öregrund ännu varmare än jag sjelf, trots mina fem långa kapitel, och anser det som en sann förfriskelse att komma dit, när han är ute på sin lilla, väl behöfliga sommartur. Saken är den, att Öregrund är hans födelsestad och hans barndomshem. Och häröfver äro ock öregrundsboarne å sin sida stolta och helsa honom med jubel, när han kommer. För dem är han en af *Öregrunds* märkvärdigheter, ehuru *Enköping* behagat annektera honom. Sedan han första dagen undanbedt sig all uppmärksamhet, firades han dagen derpå enligt följande festprogram: 1) Stor uppvaktning af krämpor och sjukdomar vid hans dörr hela förmiddagen. 2) Middagsbjudning hos kyrkoherden, i den prestgård der han haft sitt föräldrahem. 3) Stor fest (thé med dopp m. m. à 75 öre person) kl. 7 e. m. gifven af badgäster och stadsbor i sociétetsalongen med festtal och festqvåde af postmästarn och solosång af en tacksam patient. Så slutades den dagen. Den följande var Westerlund med familj spårlöst försvunnen. Han hade på äkta Öregrundsvis dunstat bort under natten. Ett varaktigt minne, som hedrar honom, lemnade han dock efter sig. Han utverkade, att badmadamerna, som hittills måst arbeta *hela* söndagen utan uppehåll, hädanefter skulle få några timmars ledighet på hvilodagen. Jag är förvissad, att denna hans öfverenskommelse med vederbörande skall af dem samvetsgrant uppfyllas.

Den tredje märkvärdiga tilldragelsen var strandningen af ett stort skepp.

En morgon i augusti, då det blåste en stark nordan och vågorna rullade med dån in på Öregrund, hördes plötsligt från flere håll ropet, att ett stort skepp nyss hade satt på grund utanför fyren. Alla skyndade ned till stranden, och bryggor, klippor och brädstaplar voro snart fulla med nyfikna och oroliga. Derute, ungefär en fjerdedels mil från Öregrund, stod det präktiga, resliga fartyget fast på en undervattensklippa midt i hafsöppningen utanför fyren, och bränningen yrde vildt omkring det. Lotsar berättade, att de sett det komma för fulla segel, och märkt, att det styrt kurs alldeles rakt på grundet, men det var för sent att hindra. Varningssignaler hade det äfven fått af en i samma ögonblick förbiilande norrlandsångare, men ej förstått dem. Efter hvad man sedan fick höra, hade kaptenen för stormens skull styrt in mot Öregrund och gjort detta utan fullständigt sjökort öfver denna inre passage. En liten ångbåt med lotsar och sjöfolk ångade snart ut till de strandades hjälp, men kom om en stund igen med den underrättelsen, att dessa icke ville lemna det med plank lastade fartyget, som, ehuru visserligen läck, stod upprätt och fast grundadt på klippan och utan fara att så snart slås sönder af vågorna. Vidare fick man veta, att skeppet, som var ovanligt stort, var barkskeppet »Slite» från Gotland, att det ej var försäkradt, hvarken last eller fartyg, att det egdes af en skeppsredare i Visby och var hans enda fartyg. Kaptenen kom emellertid snart in till Öregrund med skeppsbåten och telegraferade till fartygets redare. Man tyckte det var synd om den stackars kaptenen, men om *redarn* ännu mer. Kring denne och hans stora olycka samlade sig snart öregrundsboarnes och badgästernas hela intresse och medömkan. Man tänkte under de nu följande dagarne icke så mycket på det stolta fartyget, som ännu stod der upprätt ehuru halffylldt med vatten, man tänkte icke på lossningen, som försiggick

hvarje dag med hjälp af pråmar och bogserare, — man tänkte blott på den olycklige redarn, man talade inte om annat i hela Öregrund än denne stackars man, som förlorat sitt enda fartyg och ej hade någonting försäkradt, och som nu hvarje dag väntades till Öregrund — blek, förkrossad, tillintetgjord. Och så kom han äntligen, och äfven jag fick tillfälle att se honom och göra hans bekantskap, och jag skall aldrig glömma det.

En vacker morgon hade kaptenen på den lilla bogserbåten »Svalan» inbjudit mig och de mina och några af våra vänner att följa med honom ut och se på vraket. Ögonblicket innan båten lade ut, kom en högväxt, rödlett man af jovialiskt utseende ombord och kommenderade genast med dundrande stämma: »Sätt i gång, herr kapten!»

»Hvem är den herrn?» frågade jag förvånad kaptenen.

»Det är redarn», hviskade han tillbaka.

»Redarn, den olycklige redarn? egaren till fartyget?»

»Ja visst!»

Mera hunno vi ej säga, ty nu kom redarn sjelf och presenterade sig för oss alla och gjorde artigt »les honneurs» och sedan talade och skrattade han hela vägen; och vi fattade detta naturligtvis i början som ett förtvifladt försök att dölja sorgen. Men denna uppfattning blef snart omöjlig att fasthålla.

Ty, när vi kommo fram till vraket, som med sina nedtagna master och sitt stora vattenfyllda skrof erbjöd den sorgligaste anblick, förde han upp oss på dess förstam, bjöd laget rundt på svagdricka, tillkännagaf sig vara gammal sångare, och så uppstämde han och jag på hans eget förslag: »Hvad det är skönt ändå här i naturens sköte» och »Här är gudagodt att vara, o! hvad lifvet dock är skönt», och derefter med hjälp af en närvarande upsaliensare »Sätt maskinen i gång, herr kapten!» samt slutligen, måhända till vrakets ära, den mera melankoliska »Mitt lif är en våg, som röres en tid», der redarn skötte basen med stor känsla,

isynerhet vid orden »hon lägger sig ned till ro i det blå». Och mellan sångerna dundrade glada kommandorop till de med lossning och annat arbete sysselsatte sjömännen. Hans röst dånade då, som om han kommanderat en hel flotta under full manöver. Slutligen följde han oss äfven öfver till fyrtornet, och häruppe i »lyktan» af tornet sjöng den förkrossade mannen åtskilliga solon ur operetter samt tillsammans med oss »Glad såsom fogeln» och andra körnummer — och så bar det af till staden igen. Stämningen var så festlig man kunde önska. Ja, många olyckliga människor har jag sett, men ingen som burit sin olycka som denne, ingen som så redt sig som denne »redare». »Redarn» — som han nu allmänt kallades — stannade, för vrakets skull, länge i Öregrund och var en intressant gåta för både stadsbor och badgäster, och för resten ytterst populär. När han nere på bryggan gaf sina order till den lille bogserångaren, hördes hans röst öfver hela Öregrund, och barnen stannade i sina lekar på gårdarne och sade lyssnande: »hör redarn!» Ja, när min lille pojke, långt sedan vi kommit hem till Gefle, ritade små ångbåtar som minnen från Öregrund, glömde han aldrig att sätta en stor figur, rak som en pinne, midt på båten, och när vi frågade honom, hvad det skulle föreställa, svarade han, som den naturligaste sak i världen: »dä' ä' redarn, förstås».

Står det gamla vraket ännu kvar, såsom det stod hela sommarn i fjol, så kanske redarn fullföljer sin plan att hyra ut det till sommarnöje, såsom han yttrade till oss efter sången »hvad det är skönt ändå», då han fann, att utsigten från vraket var förtjusande. Men den som nu vill hyra, bör passa på, innan det sköljes bort. Billigt blir det utan tvifvel.

* * *

Och nu har jag blott några ord att tillägga, och det är, att i Öregrund har nu rustats och rustas allt fortfarande

med ifver för den nya badsäsongen. Der har gjorts en ny barack med afklädningskojer vid den förnämsta badviken, der har liksom genom trolleri (d. v. s. med en pilqvist till vägledning) midt på torget sprängts en brunn, som ger klart och godt dricksvatten i stället för det dåliga i fjol, der har gjors en betydlig utvidgning af badhusparken och öfverallt bygges och fiffas och fejas och målas och tapetseras för de väntade badgästerna, och postmästarn, som är själen i allt, går omkring och lifvar och entusiasmerar sinnena. Han representerar i Öregrund det framåtskridande och liberala elementet, ty det fins äfven ett konservativt parti i Öregrund, och det är *så* konservativt, att vi som äro konservativa på andra ställen i dessa framåtrusningens tider, vi äro alla liberala i Öregrund och hålla med postmästarn. Ja, lefve framåtskridandet i Öregrund, och lefve postmästarn! Och lefve hela den lilla friska, treffiga staden med sina gröna täppor, med sina nakna klippor, sina glittrande vågor, sina svala hafsläftar och sina varma hjertan.

Och gäller det att välja badort, så säger jag till sist, att Öregrund i *vackert* väder, såsom det var under förra delen af sommaren i fjol, tycker jag mest om af alla badorter jag besökt, och dernäst tycker jag mest om — Öregrund i *dåligt* väder^{*)}.
1886.

*) Under de fem år som förflutit sedan ofvanstående skrefs ha flera viktiga förändringar skett och märkliga händelser timat. Se här, om hvarandra, några af de mest anmärkningsvärda:

Öregrund har fått egen stadsläkare; postmästarn har sprängt en hafsbassin i klipporna, har utvidgat badhusparken, har nedrifvit stenvuren kring kyrkan och af gamla kyrkogården och torget tillsammans gjort en ny vacker park med gräsmattor och buskgrupper; apotekaren i Östhammar har anlagt ett medikamentsförråd som allmänt kallas »apoteket»; ett stort nytt hotell är bygd, ett nytt torg är anlagd och en kugelbana uppförd, som kallas »Mariefred» och har två pojkar med M. F. K. i guld på mössan; den gamla väderqvarnen har fått en fjerde vinge och är åter i full verksamhet; byggmästare B. har byggt ett hus på två våningar och fru X. m. fl. ha byggt på sina gamla; staden

har numera fyra nya handelsbodas och egen trädgårdsmästare, två slagtare och flera nya handverkare af olika slag; ja, förhoppning lär finnas, att den i framtiden äfven skall få en *hårfrisör* och *barberare*; en ny ångbåt, »Öregrund», alternerar med »Väddö kanal»; ångarne »Nya Söderhamn» och »Gefle» lägga till vid bryggan, när det icke blåser nordan; Å:s svarta hund är död; myggen har under den svåra myggsommaren 1889 äfven grasserat i Öregrund (dock blott vid vindstilla); abborren kostar nu 15 öre marken; kaptenen på »vraket», som under olyckan blef förlofvad i staden, är nu gift och bosatt i Öregrund; och — det märkligaste af allt — postmästaren har *abdikerat* d. v. s. utträdt ur badhusstyrelsen, men han kvarstår dock som hedersledamot, tillspörjes fortfarande i alla viktigare ärenden och är vid full vigör.

På klipporna i Öregrund.

Ett sommarqväde.

Här jag sitter ner vid strand,
Skådar bort mot Gräsö land,
Som med vackra gröna skogar
Och med röda hus och logar
Sträcker sig mot Djurstens fyr
Långt i norr, der skummet yr.

Der står fyren hvit och rund,
På den fasta klippans grund,
Och der ligger hafvet präktigt,
Öppnar sig så stort och mäktigt,
Skönt i solens blida ljus,
Skönt också i stormens brus.

Nu i sakta dymning blott,
Sedan dagens storm förgått,
Squalpar det mot klippehällen,
Der jag ensam uti qvällen
Sitter framför stugan min,
Lyssnar, hur det somnar in.

Skimrande i luftig ring
Hvita måsar flyga kring,
Hoppas att små löjor fånga,
Men fast ej de få så många,
Vågesvallets harmoni
Blandas gladt med deras skri.

Två små gossar ner vid strand
Tätt vid vattenbrynets rand
Sina leksaksbåtar draga,
Glada skutt på stenar taga,
Blöta foten då och då,
Segla kull ibland också.

Och bredvid på klippan der
Gubben Asplund med besvär
Går omkring sin båt och sysslar,
Målar den och med den pysslar,
Hvilar sig också ett grand,
Tar en liten pris ibland.

Ute uppå sundet gå
Många hvita segel små;
Lotsar sitta der och styra,
Sommargäster tre à fyra
Synas uti hvarje båt,
Vifta hit emellanåt.

Der ett fartyg seglar fram,
Skepparn står i akterstam,
Långsamt nog det framåt glider,
Når väl fyren hvad det lider.
Se! nu lovar skutan hit,
Hur hon glänser svanevit!

Ensam går hon stolt och lugnt,
Men der bakom sträfvar tungt
En bogserbåt med två pråmar;
Nu hör på, hur styggt han råmar,
Varnar kanske för en törn
Segelbåten der i förn.

Men en pipa än mer hård
Ljuder bortåt Gräsö gård,
Större ångbåt nu, som tjuter:
Se, bak Skaten fram han skjuter!
Han minsann har annan fart,
Kilar om bogserarn snart.

Men hvad nu? — i ljusgrön båt
Tre små barn ro raskt hitåt,
De ha varit långt på sundet,
Komma rakt från Dummelgrundet,
Det är mina egna små!
Hitåt småttingar! Ron på!

Raska tag! — det der går an,
De ha tagit sig minsann:
Och se nu, vid hvarje åra
Blir en liten gyllne fåra.
Nu går sol'n i hafvet ned,
Läggen till! — jag följer med.

Se der kommer mor också,
Raskt i båten! — nu låt gå!
Skatens fönster glimma röda,
Jord och haf och himmel glöda,
Sköna, sköna högtidsstund,
Solnedgång i Öregrund!

Från Roslagen till Vestergötland.

Lek och allvar i en serie resebilder.

I.

I Stockholm och dess omgifningar.

(Hufvudsakligen betraktelser — både glada och dystra.)

Stockholm är dock en förunderlig syn för en ångbåtspassagerare, som en vacker sommarafton anländer till Skeppsbron direkte från — Öregrund. Det är som en féverld, en hägring, ett trolleri i det glimmande solljuset. I stället för Öregrunds gamla klockstapel ser man midt framför sig den stolta façaden af Stockholms slott, i stället för Åhrlunds tvåvåningshus och Kraakens källare ser man öfver det glittrande vattnet Nationalmuseum och Grand Hôtel, och i stället för »tullbacken» och den storväxte bäraren Gustaf Österberg i bidande position på stranden — den herrliga Slottsbacken med Gustaf den tredjes staty nedanför; och rundt omkring på alla stränder, uppe på höjderna och nere vid vattenranden, idel palatser och tornspiror, och längs hela den stolta Skeppsbron en skog af master och ångbåtsskorstenar och ett vimmel af flaggor och vimplar af alla färger och nationaliteter; och ute på strömmen små frustande ångbåtar, som ila gladt i alla riktningar, kors och tvärs, till höger och venster, och plöja långa skinande strimor i vattnet, och der bakom oss i öster, så långt ögat når,

ett perspektiv af grönskande parker med hvita villor, af gråa granitväggar och blånande kullar, alla liksom afundsjukt trängande hvarandra för att få plats vid det vackra inloppet, spegla sig i vågen, beundra och beundras.

»Detta är mer än Öregrund!!!» utropade jag ovilkorligen, när jag vid min ankomst den 18 sistlidne augusti hemtat mig efter det första bländande och förbryllande intrycket af denna tafla, som jag dock ej såg för första gången. En enda känsla uppfylde mig och vidgade mitt bröst, en känsla af patriotisk stolthet, som öfversatt i ord lydde så: »Detta är Sveriges hufvudstad, alla svenskars hufvudstad, *min* hufvudstad!», och så grep jag min rosiga nattsäck i en riktigt fosterländsk stämning, ropade på ett stadsbud och gick i land.

Men nya bilder och nya intryck mötte mig genast vid landstigningen. Jag befann mig midt i ett vimmel af äkta stockholmska sjäaretyper, det var en syn som, också *den*, bar hufvudstadsprägeln — men den vidgade icke längre bröstet. I stället för de glada, öppna blickarne och väderbitna ansiktena af fiskare och sjömän i Öregrund, såg jag här mestadels trotsiga, dolska eller likgiltiga blickar, uppsvällda, rödmosiga fysionomier, hörde grofheter och svordomar, skrån och väsen. Jag kände, att jag här på Stockholms kaj kommit in i en aldeles ny folkverld, långt mera avancerad i den allra modernaste civilisationen än den jag nyss lemnat på tullbryggan i det lilla undangömda, fredliga, sträfsamma och förnöjsamma Öregrund. Mina tankar rycktes också hufvudstupa in på den nya sociala tidströmningen med dess våldsamma rörelser och dess höga rop — och mitt hjerta beklämde. Jag kände, att jag var i Stockholm, der nöd och lyx, elände och öfverflöd stå skarpare mot hvarandra än någonstädes i vårt land, jag kände, att jag var i Stockholm, der förfinad lättfärdighet och ohöljd råhet mera än annorstädes gå sida vid sida, lysande ekipager och trasiga fotgängare oftare än annorstädes mötas, och klasshat,

bitterhet och förbannelser värre än annorstädes frodas. Jag glömde med ens det majestätiska intrycket af hufvudstaden från ångbåtsdäcket, jag glömde alla både dess sköna och *goda* sidor, och mitt hufvud blef på en gång så fullt af tankar på socialismöten och fackföreningar, kapital och arbete, strejker och röda fanor, Lill-Jans och August Palm, att jag riktigt längtade från denna af explosiva ämnen mättade Stockholmsluft ut i det fria.

* * *

Men hvad nu? Hörde jag inte musik? Jag stannade och lyssnade. Jo, riktigt, hela luften genljöd af musik. Stockholmsluften är således icke blott full af explosiva ämnen, den är äfven full af *musik* — lätt, lekande, sprittande musik. Glada, lyckliga, jovialiska Stockholm! Alltid sorgglöst och muntert! Jag närmade mig Norrbro, musiken blef allt starkare. Der borta vid broräcket stod en hel rad af människor och tittade ned åt Strömparterren och lyssnade. Jag stod snart midt ibland dem och tittade och lyssnade som de.

Hela Strömparterren var full af en brokig folkmassa. Detta var elegant folk, inga sjäare eller sluskar — det borde alltså vara en behaglig syn. Från den praktfulla kiosken i fonden brusade nu i full styrka tonströmmarne från en hel orkester, och der nere mellan borden kilade kypare fram och åter med brickor fulla af dryckesvaror af alla slag, och rundt omkring i de glada kretsarne kring borden höjdes glas och klingades med glas och tömdes glas och blossade cigarröken, och stämningen tycktes vara hög och lefnadsglad. Taflan var onekligen liflig och färgrik, fångslande, om man vill, och dertill full af harmoni — från musikpaviljongen. Men jag hade mina tankar för mig.

Att dricka, tänkte jag, är aldrig så roligt för svensken, som när han får musik på köpet. Det kan visserligen gå

bra att dricka ändå — den rättvisan måste vi göra vårt svenska folk — men först *med* musik blir det svenska supandet rätt stämmingsfullt och poetiskt, först då kringsvärfvas det egentligen af behag, harmoni och hänförelse. Redan af den enkla musiken till »helan går, sjung hopp falleralla-lallalej!» fick på min tid äfven den blygsammaste nykläckta student mod att störta i sig sin första sup, och göra det med kläm och liksom i triumf; och vid »halfvan går», som klingade än mera humoristiskt för ordens skull, gick det om möjligt ändå lättare o. s. v. Men en hel orkester som bjuder på det mest vexlande program, såsom denna i Strömparterren, det är mer än både »helan och halfvan går» — det låter supandet gå så att säga »med pukor och trumpeter» — (låt vara att det dock nu är punsch och cognak och måhända champagne också, som vid denna högre musik tagit bränvinets plats).

Hör! — en brusande *dansmelodi* spelas upp, full af sprittande lif och sinnligt behagfulla tonfall, och se! . . . strax lyftas glasen hastigare och lättare, grazier leka omkring dem i yrande ringar, en hel balett! och retande drömbilder framtröllas i den allt hastigare blossande cigarröken: de små tarffiga och klibbiga punschglasen förvandlas med ens till nektarpokaler och tömmas af de unge männen så lätt, så lekande, under drömmar om sällhet och älskog och »här och der små krogar».

På dansmelodien följer en *martialisk* melodi, t. ex. soldatkören ur Faust, och man känner sig med ens krigiskt stämd, glasen gripas med samma kraftiga handtag som man griper svärdet, de stötas manligen samman, man känner sig färdig att kämpa med hvem som helst »i dryckjom och i androm styckjom», och när nu pokalerna tömmas under dessa taksäkra martialiska toner, så sker det med en manhaftig knyck på nacken, och derpå, vid den triumferande lyftningen af det tömda glaset, med en skarp, nästan utmanande nick åt kontrahenten.

Men nu kommer till slut ett *fosterländskt* stycke eller en liten serie af sådana: man känner igen »Du gamla, du friska» och »Herrliga land, frihetens stamort på jorden» och stämningen blir mera hög och patriotisk; fosterländska bilder från forna tider dyka upp, bilder af de gamla svenska vikingar med fyllda horn af skummande mjöd: man påminner sig, att det var fädrens sed, gammal svensk sed, att icke svika i dryckeslag. Och faller så blicken med en viss eftertanke på den svenska punschen, denna dryck, som just är säregen för den svenska nationen och nu äfven börjar bli frejdad i utlandet, och som alltså är lika fosterländsk i nyare tid som mjödet i den gamla, så vidgas det svenska hjertat ytterligare, och under tanken på den högstämnda versen »Bägarn i hand, så lydte fädernas lära», som redan gnolas från ett och annat bord till orkestrernas kraftiga spel, lyftas glaset högt upp och tömmas sedan på gammal svensk-mannased »i botten». Ja, jag tycker just jag hör, hur den der lille tjocke, rödbrusige herrn dernere — synbarligen en festligt stämd landsortsbo — ropar ljudligt »i botten!», och att just *han* lifligare än någon fattat ögonblickets betydelse, nemligen att det icke blott *piggat upp sinnet* att dricka, att det icke blott är *käckt och manhaftigt*, utan ock att det är — *fosterländskt*. Ack! han har rätt, det heter ju rent af sen gammalt att »lefva Svearne» (!).

Allvarsamt: musiken skapar en skön poetisk nimbus kring glaset för hvar och en, som för resten tycker om att dricka. Man känner sig mera ursäktad och så att säga »frigjord» i denna musikaliska stämning, som ju är en garanti, att man sitter der, icke för att blott prosaiskt tömma det ena punsch- eller toddyglaset efter det andra, utan framför allt för att lyssna till musik, för att af de brusande tonerna från en full orkester mottaga lifvande och upplyftande intryck. Ju mera ung och »grön» den drickande är, dess mera tror han fullt och verkligt på denna poesi i krog-musiken och på sin egen estetiska lyftning, hvar gång han

vid dess toner lyfter glaset. Och äfven de gamle rutinerade dryckesbröderna försöka att göra detsamma, så godt deras mera blaserade fantasi tillåter. Allt detta veta de kloka, människokännande och praktiska krogvärdarne i Stockholm mycket väl, och derföre äro de sådana förtviflade musikälskare, att man skulle tro, att de ville lefva och dö i musik; derföre blåsa och spela och trumma de till den grad att, medan deras egna stamkunder allt mer af musiken »berusas», hålla andra hederliga stockholmare på att bli alldeles förtviflade af olåten; och derföre slutligen slösa de på sina oemotståndliga lockfoglar, musikpaviljongerna, mera guld och grannlåt än på krogarne sjelfva — väl vetande, att det guldet skola de få tiodubbelt igen.

Ungefär så tänkte jag, när jag stod lutad mot bro-räcket och tittade på skådespelet i Strömparterren och lyssnade på musiken, men jag tänkte också något mer, nemligen att några arbetares ansigten vid min sida ej sågo så förtjusta ut i den lifliga taflan och den vackra musiken, som man borde ha väntat. En rynkade ögonbrynen, en annan drog munnen till ett hångrin. Jag trodde mig ungefär förstå deras tankar.

Och så var jag mätt på hela stäten och gick min väg.

Jag skulle åt Ladugårdslandet, men den lätta musiken i den tunga stockholmsatmosferen förföljde mig: knappt hade bruset från strömparterrorkestern förklingat på Arsenalsgatan, så mötte mig åter en ström af musik från Blancs kafé, och när denna afmattats i en tvärgata på andra sidan Kungsträdgården, hördes redan bastrumman från orkestern vid Berns salong, så att när jag äntligen hunnit förbi denna och in på Nybrogatan, der absolut ingen krogmusik vidare hördes, så var jag nog omusikalisk att känna en verklig hvila.

»Men», vill någon här invända, »skall Ni verkligen missunna folk att höra musik, och tror Ni inte, att mången som är lika stor nykterhetsvän som Ni sjelf, verkligen njuter

af den der klandrade musiken vid Stockholmskaféerna?» Må så vara — men jag ville ha det der musikaliska nöjet på offentliga platser ordnad på ett nyktrare och folkligare sätt, så att det blefve mera tillgängligt för den stora massan i gemen och derigenom ett verkligt *folknöje*; och detta skulle i sådant syfte naturligtvis ske på vederbörande myndigheters initiativ. Vi ha i detta fall ett vackert föredöme i Frankrike. Der är, som bekant, i de stora städerna regementsmusik, ja stundom fullständig orkestermusik, anordnad hvarje sommarafon på stadens största torg eller i någon offentlig park utan minsta sammanhang med schweitzerirörelse. Då samlas folk familjevis af alla klasser och icke minst af *arbetsklassen* att efter dagens tunga och hetta lyssna till den vackra musiken och samtidigt njuta af aftonsvalkan och hvilan. Den stora platsen riktigt hvimlar af glada grupper, som hyggligt och stilla trängas om hvarandra och mellan numren gå språkande omkring — och det hela har en prägel af sundt och uppfriskande folklif. Hur många gånger har jag icke under mina resor i Frankrike (och äfven i Tyskland) njutit af dessa folkliga musikaftnar i de stora städerna¹. *Det är något helt annat än scweitzerimusiken i Sverige.* Hvarföre skulle icke här af dem, som makten hafva, något dylikt kunna anordnas? Det skulle sannerligen vara af mer välsignelse än krog- och värdshusmusiken, det skulle bereda nöje och förfriskelse äfven åt de fattigaste och kanske till och med bidraga att efter dagens möda kasta en liten blid ljustråle in i det mörka tunga arbetarelynet.

* * *

Den vän jag sökte på Ladugårdslandet var ej hemma, han var på sin villa på Rindön, och som jag redan känt en

¹ Jag påminner mig särskildt en sådan afton i Bordeaux, närmare af mig skildrad i »En resa till Pyreneerna» (i samlingen »Från vår- och sommardagar»).

liffig längtan ut i det fria — befann jag mig följande morgon på en af Vaxholmsbåtarne, eller, rättare sagdt, på en af dessa nymodiga flytande hus i två våningar, som ånga mellan Stockholm och Vaxholm — och jag kände mig åter glad och nöjd. Och hur kan man annat än glädjas och förtjusas, när man far fram mellan dessa leende stränder! Leende och förtrollande, hvart man ser. Ja, sannerligen, när man en solig sommardag som denna skall försöka att afgöra hvad som på denna vattenväg mellan Stockholm och Vaxholm är vackrast, så råkar man ständigt i valet och qvalet. Den ena lilla löfudden, — viken, — bergklinten, — villan — är vackrare än den andra, så mycket kan man säga; men när man sedan far tillbaka samma väg, så blir förhållandet detsamma i omvänd ordning, och så står man der lika förbryllad i denna »embarras de richesses». Och en *ful* fläck — som tafla betraktad — bara en *enda*, ja det är omöjligt att finna på hela vägen.

Men något ännu märkvärdigare än de vackra stränderna, träffade jag dock på under denna Vaxholmsfärd, och det var — en märkvärdig *passagerare*. Jag träffade nämligen på ångbåtens däck en man, som fullt och fast trodde på arbetarefrågans fredliga lösning och socialismens öfvervinande. Jag, som hade gått som en pessimist i Stockholm, nedtryckt af de tvenne stora dödstunga frågorna: arbetarefrågan och nykterhetsfrågan, som båda der med ens dykt upp för mig och våldsamt trängt undan alla sköna och angenäma intryck, som vår sköna hufvudstad annars i så rikt mått har att bjuda på — jag blef nu så glad och förvånad, att jag så när hade tagit den hederlige optimisten, den sällsynte mannen, i famn. En varm handryckning fick han i alla fall. Läkare var han till yrket, men aldrig tänkte jag, att han skulle tro på någon läkedom här. Men det gjorde han, och han utvecklade sina tankar på det mest trohjärtade sätt. Allt skulle visserligen icke gå af sig sjelf, menade han, det skulle fordra mycket arbete, mycken omtanke och

framför allt mycken och mera utbredd människokärlek. Arbete och omtanke hade han redan i rikt mått funnit hos »arbetarekomitén», som han, ehuru ej ledamot, haft tillfälle att något följa i dess verksamhet, och hvars praktiska och väl genomtänkta planer han högt rosade — och *kärleken* och deltagandet för arbetaren, de skulle väl med Guds makt ändå till slut väckas mer och mer allmänt i de bättre lottades hjertan, i den mån sakernas verkliga tillstånd blefve allt mera känt, och man skulle då skynda att allt mer räcka den arbetande klassen handen, och detta i mångahanda former och på mångahanda sätt, som han närmare redogjorde för.

Solen lyste allt varmare ned på de vackra utsigterna kring Stockholms inlopp, medan jag språkade med den hederlige doktorn, men ännu varmare lyste hans eget hjertas sol på de sociala fredsutsigter han tecknade för mig. Ja, tänkte jag, ville alla af hjertat verka i den människovänliga riktning han angifvit, då kunde dock *något* uträttas.

* * *

Men nu voro vi vid Vaxholms brygga, och jag tog ett hjertligt afsked af min älskvärde reskamrat, som dock dessförinnan vänligt visade mig den väg jag hade att taga via Vaxholms fästning och tvenne färjbåtar för att komma öfver till Rindön och vidare beskref vägen till villan. Och när jag med hjälp af militäriska roddare väl kommit öfver och vandrade den vackra vägen framåt på Rindön, så lemnade jag med ens alla mörka tankar bakom mig och lät solen skina fullt ned på min stig både i egentlig och figurlig mening. Och hur var det möjligt att ej få solljus in i sjelfva hjertat, då sommardagen var så vacker och skogen så tyst och doften af löfträd och nyskurna sädesfält så uppfriskande! Det var som ett trolleri. Jag hade nyss lemnat Stockholm och Vaxholm och folkvimmel och ångbåtar och fästningsmurar

bakom mig och var med ens förflyttad midt ute på det tysta landet — och i en natur så leende, att jag tror, att, om sjelfva August Palm vandrat vid min sida, skulle han ha blifvit glad och älskvärd och poetiskt stämd, glömt för ett ögonblick, att det fans villor i närheten som egdes, verkligen *egdes*, af människor, och i stället med mig uppstämt en jublande sång om *den* socialism, som Gud skänkt oss i sin fria natur. Jag vet ej om August Palm sjunger bas, men jag tar det för alldeles gifvet, — och vi skulle då ha slagit oss ner i gröngräset under björkarna vid vägen, just der vattnet glittrade fram mellan träden, glömt all social politik och alla revolutionära tankar och kronofogden Rehausen i Hudiksvall och alltsammans och sjungit af hjertans lust: »Hvad det är skönt ändå här i naturens sköte!» och sedan predikat för hvarandra om Guds godhet, storhet och skönhet i naturen, och kanske derifrån kommit öfver till hans kärlek till människor och så till slut till *den* frihet, *den* jemlikhet och *det* broderskap Han vill på sin kärleks väg inplanta i våra hjertan och vårt lif, och som är en annan långt högre och sannare och lifskraftigare och människovänligare socialism än den som förskrifver sig från Lill-Jans. Och så skulle vi ha sjungit en visa igen, ännu vackrare än den förra.

Men jag fick vandra ensam och sjunga ensam på Rindön. I denna äkta svenska natur, bland dessa mörka furor och ljuslockiga björkar och med täcka glimtar då och då af sjön, kommo, jag vet ej hur, de *Geijerska* visorna för mig, dessa de mest *svenska* af alla visor jag känner; och under det jag vandrade framåt med rocken på armen, kunde jag ej låta bli att väcka den tysta skogens ekon och förvåna en lika tyst liten gumma vid vägen med »Jag är i skogen födder bland berg och sjöar blå» och »Stojande verld du mig plågar! Hvar finnes stillhet dit vill jag vandra» — och många flera.

Kanske gjorde också *det* sitt till, att sjelfva stället dit jag vandrade, bar Geijers namn, och när jag efter en fjerdels mils vandring hann fram, försvagades ej heller den Geijerska sommarstämningen af den vermländska hjertevänlighet och gästfrihet, som här mötte mig. Och hur vackert låg inte den lilla villan med sina gröna gräsmattor och höga hvitstammiga hängbjörkar uppe på berget vid det breda glittrande sundet, och hur gladt möttes icke ögat äfven på andra stranden af täcka löfklädda kullar och berg och villor, och huru förtjust dök det icke in i det vackra soldimmiga perspektivet åt saltsjösidan! Och när jag så från det lilla hvita badhuset vid stranden fått simma ut midt i sundet och svalka mig efter den varma marschen och på badet fått ett landligt mål af spickeskinka och ärtskidor, jordgubbar och grädde och derpå vid min vänlige värds sida lagt mig ned på rygg i gräset — ja, då kunde jag åter sjunga med lust Wennerbergs herrliga »Hvad det är skönt ändå!», och det gjorde jag också.

Himlen var strålande blå, sundet som en spegel, stränderna rundt omkring i sin gröna fagra sommarskrud, den med tallar krönte bergklinten ofvanför så allvarlig, och allt så tyst och fridfullt. Sannerligen, om jag, som är så gammal och van vid umgänget med naturen, att jag borde vara blaserad på nöjet af dess skönhet, dock kände en så intensiv trefnad och förfriskning — hur måste det icke då kännas för den, som från det ständiga trälände lifvet i den stora stadens qvalm får slita sig lös för en dag och komma ut till dessa vackra stränder och andas denna friska luft; ja, och hur skall det inte framför allt kännas för dessa små fattiga och sjukliga ungar från de osunda gränderna, hur skall det inte kännas för dem att få komma ut och rulla sig i gräset och bada i det friska vattnet och vandra i skogen och plocka bär och blommor och höra fogelsång och sjelfva sjunga sina visor, så att det ger eko i bergen. Jag välsignade i

mitt hjerta skolofskolonierna, och jag önskade, att allt större skaror af dessa små måtte skickas ut hvarje sommar från våra städer att insupa helsa och lif och ljusa, glada och höga tankar under Guds sköna himmel och framför allt fridens och kärlekens tankar att föra med tillbaka till sina fattiga hem. Välsigne Gud detta påbörjade arbete, måtte det behjertas allt mer af dem, som ha något att gifva och som ha öga för den närvarande tidens nöd!

Ja, hvarföre kunna icke de lyckliga, som ha så vackra villor med parker och trädgårdar i Stockholms omgifningar, äfven någon gång bjuda ut till sig en liten skara af dessa små från de fattiga kvarteren att tillbringa en solklar sommardag derute, att länsa en och annan krusbärsbuske, härja ett och annat litet jordgubbsland, och plundra en och annan liten blomsterrabatt? Det skulle ingen förlora på, alla vinna. De vänliga inbjudarne skulle få glädjen att se barnaögon tindra af fröjd och att genom samspråk med de små om deras hemförhållanden få en och annan liten inblick, som kunde locka dem att på ort och ställe forska vidare och — hjälpa verksammare; och de små åter skulle från sina besök hemföra glada minnen och få små varma vänliga tankar i hjertat. Just ute i den vackra naturen och under den ljufva sommartiden, då människors hjertan, både ungas och gamlas, äro mest stämnda att vänligt öppna sig, skulle sådana bekantskaper lättast kunna börjas — och om de sedan kunde under den kalla, mörka, arbetslösa vintern bära en frukt, som för de fattige vore mera stärkande än både krusbär och jordgubbar och af en älskligare doft än de skönaste rosor — ja, så vore ändamålet vunnet.

Men ack! det slags socialism, den frivilliga kärlekens, jag sålunda tänkte mig, der jag låg i gröngräset ute på Rindön, den vill väl ingen lyssna på! Kanske var den ock blott en förflugen tanke, lika opraktisk som poetisk. Och dock stod det Geijerska qvådet så lifligt för mig:

»Hvad i hjertat talar stilla,
Jag vill lyssna till och gilla,
Och om man på det rådet hör,
Det går till slut dock som det bör.»

II.

På snälltåget.

Ett brokigt stycke, fullt af jernvägsresans hvarjehanda — men muntert för det mesta.

Att resa är alltid roligt — äfven om det bara är från Roslagen till Vestergötland. Har man så dertill gått i Stockholm en hel dag i tunga tankar, haft hjertat fullt med »tidens vedermöda», och känt både den naturliga och den sociala luften en smula qvaf — ja, så är det ännu roligare att resa, ännu roligare att i snälltågsfart ila bort från allsammans, bort, bort genom gröna skogar, bort öfver ängar och åkrar och förbi trefna landtgårdar, till nya, friskare intryck, eller rättare till de gamla, primitiva, konservativa och dock alltid nya intrycken af naturen och lifvet i naturen, och de vexlande företeelserna, äfventyren och mötena af en vägfärd.

Så tänkte åtminstone jag, då jag en vacker augustomorgon 5 minuter före kl. half 8 hörde den gladt klingande klockan vid centralstationen, denna klocka, som muntert ropade till alla, som ha tid och lust och respengar: »Kom med, kom med! Ut i världen, ut i naturen! — i brusande fart, så långt du vill!» Och jag var en som ville komma, jag var en som hade tid och lust och reskassa med, om också liten nog. Och så hoppade jag i bästa lynne upp i en tredje-klass-kupé. Ack, med hvilken glad känsla jag slog mig ner, fast det bara var på en träbänk, med

hvilken glad känsla jag lemnade min biljett till knäppning åt konduktören, och huru treflig och sällskaplig jag tyckte hela mannen såg ut. Vi utbytte också några lifliga ord om det vackra vädret — och jag måtte ha sagt något riktigt muntert, ty han skrattade och nickade, när han slog igen dörren. Ännu några ögonblick, och så bar det af — under viftningar från hela perrongen.

Något trefligt och umgängessamt resällskap hade jag inte, inte något fint heller, men det var lika roligt. Kupén var full med emigranter, allmoge från Finland. De kunde inte tala ett ord svenska — en utvandringsagent hade vid afresan tienstgjort som tolk — och de hade inte något annat att hålla mig sällskap med än en säregen doft både från sig sjelfva och sina matskrin, koffertar och snuggor; men denna var dock så mycket kraftigare, och hade sådan »innebörd», att inte ens fönstrens öppnande tycktes verka i minsta mån försvagande på den.

Och dock kunde jag ej låta bli att med liflig sympati betrakta dessa enkla, groflemmade bonddrängar och jäntor från gamla Finland, klädda i sina simpla grå vadmalskläder och andra tyger från väfstolarne i finska stugor. De påminde mig om kamp mot fattigdom och nöd, mot frostnätter och missväxt i detta karga Finland med dess »moar, fjäll och skär», och de påminde mig ock om en annan blodigare kamp, den sega hårdnackade finska striden för detta samma fattiga fosterland — och den der axelbreda finnen i hörnet vid fönstret, han med det öppna, redbara och något enfaldiga ansigtet och de grofva, valkiga näfvarne, han syntes mig just till sitt yttre, med sin starka undersåtsiga kroppsbyggnad, som en äkta landsman till Sven Dufva. Och de båda jäntorna till höger om mig, om ock ingen af dem påminde mig om »torpflickan», sådan min fantasi och äfven i någon mån professor Malmströms vill ha henne — hvem vet, om de ej under sin randiga hemväfda dräkt gömde något af hennes sinne? De sorgsna

tankar, som deras fuktiga ögon förrådde, när de talade med hvarandra, kunde näppeligen gälla något annat än det nyss lemnade hemmet i det fattiga Finland.

Och nu skulle dock denna finska allmoge långt bort i främmande land! Hvad hade drifvit dem från deras torfva der hemma, om de annars någonsin af hjertat sjungit på sitt finska mål de Runebergska orden:

»Hvad fins på jorden mera värdt
Att hållas dyrt och kärt?»

Skulle de nu månne få det bättre i det stora främmande landet på andra sidan Atlanten? Trodde de, att de nu dock äntligen fördes »att bo i glans bland guldmoln i det blå», till ett land, »der tår ej göts, der suck ej fans»? Ack ja, hur mången har icke i deras ställning trott det och dock gått helt andra öden till mötes! Och äfven om han genom arbete och försakelse dragit sig fram, ja, kanske »fått det mycket bättre» der borta, än hemma i den torftiga skogsbygden i det nordiska hemlandet, månne han icke i alla fall under tysta stunder kunnat förnimma i en liten hemlig vrå af hjertat genklängen af skaldens ord:

»Till detta arma land ändå
Vår längtan skulle stå.»

I sådana tankar satt jag och betraktade mina reskamrater, de finska emigranterna, och deras blåmålade kistor. Att dessa tankar fingo en liten doft af fosterlandskärlek och dylik föråldrad »poesi», och ej stannade vid den kraftiga verklighetsdoft, som inledde skildringen, ber jag våra moderna herrar af det »unga realistiska Sverige» förlåta — men jag är lite gammalmodig af mig.

* * *

Emellertid brusade tåget framåt genom mörka tunnlar, öfver ljusa ängar, förbi klara sjöar och täcka landtställen

och genom vackra gröna skogar under en ständigt blå och leende himmel. Men äfven det vackraste landskap och det vackraste väder och det mest intressanta resällskap räcker inte till för en resande — då magen är tom. Jag hade ej hunnit förtära något, innan jag lemnade Stockholm, och så »idealist» jag är, kan jag dock ej lefva på bara reseintryck, de må vara aldrig så poetiska, utan om mig gälde nu alldeles detsamma, som skalden »Fjalar» en gång så sant och vackert qvad om en viss medlem i det vittra sällskapet N. S.:

»Skönhet vill han, men vill också mat.»

Och jag började därför, när vi kommo på andra sidan Södertelje, att allt mer längta efter Gnesta station, ja, så mycket, att de mellanliggande Jerna och Mölnbo föreföllo mig som högst öfverflödiga stationer, som af Kongl. jernvägsstyrelsen när som helst kunde indragas; men äntligen, en stund sedan vi lemnat den sist nämnda stationen, blåste lokomotivet, det ljud som en glad idyllisk frukostringning på landet: ögonblicket derefter hade vi stannat vid det lilla älskliga Gnesta, och konduktören ropade med en röst, som ljud som musik:

»Gnesta tio minuter!!»

Egentligen skulle det vara femton, men tåget var försenadt, därför blef det blott *tio* — och nu fick jag brådt till matsalen. Och ensam blef jag ej; det var en hel rad före och efter mig. Det gick med sådan fart, att jag midt i dörren höll på att fastna tillsammans med en annan passagerare, som rusade in på samma gång. Jag tittade honom hastigt i ansigtet, det var en bekant:

»Goddag Petterson! är du ute och åker?»

»Ja, än du då?» — och så knuffades vi isär af de framstormande skarorna.

Det var en brokig samling människor, som rusat in i den lilla salen, folk af hvarjehanda civiliserade nationer och

somliga i de besynnerligaste resdräkter. Sjelf hade jag en resmössa, som väckt sådant uppseende under regnvädersdagarna i Öregrund, att folk stannat midt på gatan och skrattat åt den, men här såg jag många, som voro ännu tokigare. En var till och med rödrutig, och hela karlen såg ut som en harlequin. Jag tog för alldeles gifvet, att han var engelsman, och sade därför »Beg your pardon!» när jag råkade knuffa till hans arm vid bordet, men han svarade »åh hut», så jag förstod han var svensk. Det var förmodligen en landsortsbo som klädt sig i turistdrägt i Stockholm för att se berest ut, när han kom hem.

Bordet stormades i ett ögonblick från alla håll. Kalfstek, spenat, skinka, färsk potatis, inlagd lax, brulépudding, hallon med grädde, kaffe och smörgåsbord — allt angreps på en gång af den anfädda skaran, och det blef ett slammer och ett kling af tallrikar, gafflar och skedar, som om det stått för brinnande lifvet. Artighet, krus och småleenden voro här totalt borta. Äfven de finaste damer, sådana som kanske varit vana att vid middagar och supéer i Stockholm passas upp af en hel lifvakt af fjeskande kavaljerer, fingo här sköta sig sjelfva och tappert tränga sig fram med axeln före midt ibland herrarne. Här såg man människan, så att säga, i sitt *naturliga tillstånd*, eller, med andra ord, det var den naturliga, från alla ceremonier absolut frigjorda, matdriften, som här gjorde sig ensam gällande, och det var rätt nöjsamt att för ett ögonblick se, hur den rasade. Nästan rörande midt i denna allmänna härjning var det att vid ett bordshörn se en vänligt leende mamma skära för åt sin lilla flicka. Ja, mamma skall man vara, inte mer och inte mindre, för att i denna mat-kalabalik tänka på någon annan än sig sjelf. Äfven jag armbågade mig fram lika tappert som alla andra, och med vexlande framgång. Jag hade kommit fram till bordet och skulle just gripa spenatskeden efter ett fruntimmer i glasögon och resväska, då en stor manshand blixtnabbt stack fram och högg den

i stället. Jag kastade en förargad blick på mannen: det var en gammal akademikamrat, som jag ej sett på många år:

»Åh! se goddag X., hur mår du?»

»Goddag, hur lefver verlden med dej?» sa' han och släppte skeden.

»Hvart reser du?» sa' jag och passade på och knep den.

»Till Paris», sa' han. »Och du?»

»Till Vestergötland.»

Och så sågo vi hvarandra ej mer. En lång, smal herre i röda polisonger stod redan inkilad emellan oss och hade tagit spenatskeden efter mig. Parisaren kastade sig öfver ett annat fat, och jag gick löst på kalfsteken.

Medan jag här i en fast och bred position plockade till mig ett par stekbitar, kom på ena sidan en gaffelväpnad hand blixtnabbt öfver armen på mig och spetsade en potatis, och på den andra snuddade en annan hand förbi min väst med en fylld sässlef. Huj, hvad det gick undan! Ingen tid att förlora och ingen tid att prata heller. Utom då och då de enstaka ropen: »en half öl!» »en flaska pilsener!» och ett och annat utrop på engelska och tyska, som, oförstådt af uppasserskorna, förklingade i rymden, hördes i denna allmänna matbatalj blott det jemna vapenslamret och de täta skotten af korkar från artilleriet vid disken.

Efter ett framgångsrikt anfall på den färska potatisen, drog jag mig med mitt samlade krigsbyte hastigt ur den hetaste striden bort till ett bord vid fönstret och satte mig der midt emot en utländsk herre, som på en och samma tallrik lyckats kapa åt sig inlagd lax, spenat, brulépudding, potatis och hallon. När jag, hastigare än han, gjort slut på min portion, såg jag på klockan. Blott fem minuter voro gångna. Jag gaf mig tid att pusta ett ögonblick och kastade åter en blick på den ätande skaran.

De lugnaste voro tydligen de som hade slagit sig ned kring borden vid fönstren. Af dem som stodo eller vandrade kring stora bordet med tallriken i hand, tittade de

flesta oroligt under lugg, medan tuggverktygen gingo obegripligt fort; och alla sågo ut som om de vore färdiga att vid första tecken springa sin väg och ta tallrikarne med sig. Se t ex. på den der långa herrn i glasögonen, han i höga hatten, som klunkar i sig kaffe i riktig allegrofart — klunk — klunk — klunk — se, hur han tittar på klockan öfver skänken, och se hur han tittar ut genom dörren, och se hur han tittar rundt omkring sig med en blick öfver glasögonen så orolig, som om han hade gjort något ondt och vore rädd att bli fasttagen. Nu fick han en stöt på armbågen, så att litet af kaffet sqvalpades ut. Det var nog att verka som en uppbrottssignal: vips ställer han koppen ifrån sig, rusar fram till disken och betalar. Hans hastiga rusning i knarande stöflar verkar som en panik på en hop andra oroliga passagerare af båda könen. Förgäfves ropar skänksfröken »det är ingen brådska, det är ännu fyra minuter!» Nej, det hjälper inte, de tränga sig ifrigt kring disken, betala och skynda ut.

Men under dessa observationer försummar jag själf mina fatalier och går nu hastigt åter fram till bordet för att få litet hallon. En ung dam i binockel och blått flor tog just sista skeden i skålen.

»Mera hallon!» ropade jag mot disken.

»Hallona ä' slut!» blef det bleklagda svaret.

Jag skyndade till kaffet. Kaffekannan var tom, men en uppapperska tog den hastigt ur handen på mig och kom om ett ögonblick tillbaka med en full, jag fyllde med ifver min kopp, lade i socker och väntade just på grädden, som knipits af en liten fet fru i svart sidenklädning — då det ropades ljudligt i dörren: *Tåget till Hallsberg, Laxå, Falköping och Göteborg!*

Nu blef det ett allmänt rusande till disken, men kaffet skulle jag ha i mig och doppa skulle jag också, och jag doppade så, att det sqvalpade i kroppen och skorpor och pepparkakor höllo på att fastna i halsen; och när jag derpå

skyndade fram att betala, så var det vid disken ett knuffande och ett armbågende, ett trefvande efter portemonnäer och börsar, ett skramlande af silfver, och ett ropande af »*Wie viel?*», »*How much?*» och »*Hva' kostar då?*» — så att den stackars skänkjungfrun — förlåt, skänkfroken — borde ha blifvit yr i hufvudet; men hon stod der ensam lugn bland alla de brådskande, tog raskt emot och gaf med precision tillbaka på silfvermynt, guldmynt och sedlar, sköt upp och igen penninglådan och ropade under tiden gång på gång: »det är ingen brådska, ännu två minuter!» Och så blir salen småningom tom, jag är den sista som betalar, hugger derpå i förbifarten ytterligare ett par pepparkakor ur glasskålen att tugga på under flykten, skyndar ut, håller på att springa omkull en pojke, som skriker med full hals »Behagas det tidningar?», och hoppar så in i kupén just ögonblicket innan konduktören smäller igen dörren.

Men så förfärande brådt att afgå var det ändå inte, jag kunde mycket väl ha tagit en »påtår» också. Och tidningspojken hann ännu en gång eller två vandra utefter hela linien ropande i sin underliga nästön: »behagas det tidningar?» och efter den sedvanliga frågan »hvad har du för tidningar?» ge det sedvanliga svaret: »Dagens Nyheter, Kasper, Söndagsnisse, Fäderneslandet, Aftonbladet» etc. Ändtligen blåser lokomotivet, och det bär af.

* * *

Finnarne hade emellertid öppnat sina matsäcksskrin och åto af hjertans lust, — en omständighet, som hade tvenne viktiga följder, den ena att de sjelfva blefvo »mätta och glada» den andra att äfven sjelfva luften i kupén blef så »mättad», att jag beslöt att med första byta om vagn. Tillsvidare — må alla cigarrhatare förlåta mig det — tände jag en cigarr eller, som min språklärde och cigarrhatande vän X. kallar det på sin kärnsvenska, en »stinksudd» —

och så sökte jag att hålla mina finnar stängda, ja, jag tviflar ej på, att vännen X. skulle ha tyckt, att jag alldeles öfverflyglade dem d. v. s. förskämde luften än värre än de.

Det beslutade ombytet skedde först vid Katrineholm. Der råkade jag i den nya vagnen på en hygglig och sällskaplig provisor, och som han tillika var alldeles »luktfri», så beslöt jag att stanna hos honom — och vi trufdes snart förträffligt tillsammans. Han meddelade mig, att han fått ledighet från sitt apotek på ett par veckor, den enda ledigheten han hade under hela året, och att han nu skulle fara och helsa på slägt och vänner i landsorten; och jag lyckönskade honom hjertligt, ja, inom mig gjorde jag det till och med mer än jag kunde säga; ty tänk blott att, sen man inne i staden stått och luktat på droger och medicamenter hela året om och sjelf kanske fått en släng af lukten också, få ett tu tre komma ut på landet och fläkta af sig och känna doften af friska blommor och nyskurna sädesfält — det skulle smaka det. Att han också riktigt njöt deraf, är jag öfvertygad, och äfven att han uppfattade denna njutning betydligt mera ideelt, än den der hårfrisören, som när han en söndag for förbi en blomsterrik, doftande äng, utropade med hänförelse: »det luktar ju som den finaste pomada».

Å andra sidan *beklagade* provisorern mig att jag var *skollärare*, ett lif som han ansåg mera tungt och trälände än något annat, men jag öfvertygade honom först och främst att det *inte* var det, utan tvärtom ganska uppfriskande och glädjerikt — ja, inom mig tänkte jag, att samlifvet med mina af ungdom strålande pojkar och arbetet med deras lexor inte borde vara ett spår mindre angenämt och innehållsrikt än samvaron med de mest glänsande apoteksburkar och studiet af de allra läsbaraste recept; — och vidare påminde jag honom, att jag som skolkarl regelbundet hade ledigt omkring fyra månader på året, då jag kunde resa hvart jag ville i hela verlden, om det ock vore till Goda-

Hopsudden, då deremot hans lilla ledighet med thy åtföljande utflygt i jemförelse dermed vore högst »provisorisk» — och detta måste han medge.

Och på detta sätt underhöllo vi hvarandra mycket trefligt och i den största sämja, han mig i apoteksförhållanden och jag honom i skolförhållanden, allt till ömsesidig upplysning och fägnad. Och under tiden rullade tåget framåt och tiden också, tills konduktören ropade: »Hallsberg 22 minuter!» Då åts middag. Mat ökar, som man vet, öppenhet, och så öfvergingo vi sedan vid tända cigarrer till verkliga förtroenden, hvarvid han lät genom åtskilliga mer eller mindre »tidsenliga» yttranden en s. k. »liberalare» åskådning träda i dagen, och jag i min tur meddelade honom så häpnadsväckande konservativa »otidsenligheter» i *min* åskådning — att de kunde ha kommit håren att resa sig på hans hufvud, om han varit en fullblodig ateist, positivist eller realist — men han var lyckligtvis ingendera, han var helt enkelt en glad och sällskaplig provisor, som var ute på lustfärd och ville roa sig och njuta af naturen och inte alls disputera. Och så tystnade vi och tittade ut genom hvar sitt fönster, han naturligtvis till »venster» och jag till »höger», och blefvo ense om att »vädret var mycket vackert», och så ögnade vi litet i våra respektiva tidningar, han naturligtvis i »Dagens Nyheter» och jag i »Vårt land». Och strax derpå voro vi i Falköping och togo ett vänligt afsked af hvarandra, ty här skulle jag af.

III.

En afton vid Mösseberg — »en natt i Falköping»
och en morgonstund i en liten prestgård.

(Ett långt och innehållsrikt kapitel — men kanske litet bullersamt ibland.)

Från Falköping gjorde jag omedelbart efter min ankomst vid 6-tiden en titt till Mösseberg.

Nu blott några ord om det första intrycket af denna den tystaste bad- och vattenkuranstalt i Sverige. — Ja, *tyst* det är ordet. Jag åkte in i en stor, tyst löfskog, for fram på en tyst golfjenn körväg, som gick i behagliga krokar, for förbi den ena tysta lilla villan efter den andra, hvar och en afskiljd för sig och inkrupen i lummigt löfverk, och mötte på vägen då och då några tysta vandrare, som tydligen voro ute och gingo »på vattnet» — att döma af något visst »ordineradt», som röjde sig i marschtakten — och for så förbi anstaltens stora prydliga badhus, tills jag ändtligen hamnade hos den tyste vän, som besöket egentligen gälde. Ja, hvad särskildt vännen vidkommer, så var han ålagd att ligga flera timmar om dagen tyst och stilla i en hängmatta.

Detta var således vid första anblicken den underligaste brunns- och badort jag någonsin besökt. Fult var här inte, tvärtom mycket vackert och från vännen X:s fönster hade jag den mest angenäma utsigt öfver den stora löfrika parken och det vackra Mösseberg, som reste sig ofvanför med sina lummiga skogsdungar, sina gråa klippväggar och sina gröna sluttningar. Men hvad tog man sig här för? Hvar voro alla badgäster? Hvar var messingsmusiken? Hvar förströelserna? Hvar stora världen? Hvar »direktionen för nytta och nöje?» Ja, jag upprepar det, hvar i all världen var den outhärliga direktionen för nytta och nöje? och balsalongen och toaletterna och koketteriet och kurtisen? Kanske badgästerna redan roat sig nog och rest sin väg? Dessa nyfikna frågor och en hel rad af andra lågo på mina läppar, då jag en stund efter min ankomst gjorde en promenad med min stilla, allvarlige vän X. för att taga platsen i betraktande. Frågorna gingo också alla af stapeln och blefvo alla vederbörligen besvarade, under det vi vandrade omkring förbi häckar, gräsmattor och blomsterrabatter på de vackra gångarne i parken.

Och jag fick då ungefär följande öfverraskande upplysningar. Det »tysta» Mösseberg hade varit besökt af om-

kring 1,100 ordinarie badgäster, och af dessa var ungefär halfva antalet ännu (i senare hälften af augusti) kvar, men det underliga med dem allesamman var, att de inte varit här för att förlusta sig utan endast och allenast för att sköta sin helsa. Och hela vattenkuranstalten var ock i allt anlagd och lämpad för att motsvara detta ändamål och utslutande detta.

Det var mig en sällsam badort; jag hade inte trott, att någon sådan fans på hela jorden, och här träffade jag på den midt i Sverige.

De talrika badgästerna, som vi inte sågo till, de voro (oberäknadt dem, som för sina ordinarie bad för tillfället voro i badhuset) nu spridda i små grupper eller en och en i den stora lummiga parken eller uppåt Mösseberg eller i de små privata trädgårdsanläggningarna kring sina bostäder, hvar och en så som han fann för sig mest vederqvickande eller af läkaren fått sig rekommenderadt, och stördes icke i dessa lofliga förehafvanden för sin helsa och trefnad af någon »direktion för nytta och nöje». Någon sådan direktion hade aldrig ens existerat på Mösseberg: här var det bara *doktorn* som »dirigerade». Och inte heller fans här någon messingsqvintett eller annan badortsmusik — »ty det kan finnas folk, som behöfva hvila sig äfven från sådan låt», menade min vän, som var stockholmare. »Och många finnas ock», tillade han, »som äro så sjuka och nervsvaga, att det skulle verka störande; de behöfva absolut stillhet omkring sig». — »Ja», slutade han med ett godt leende och såg verkligen lycklig ut, »här är så tyst, här är så ljufligt, så fridfullt!»

Under vårt samtal meddelade han ock många exempel på personer, som likt honom sjelf här blifvit verkligen stärkta till helsan, just emedan de, efter det tröttande arbetet om vintern och efter bullret omkring dem på den ort der de haft sin verksamhet, funnit här i detta Tusculum vid foten af Mösseberg en ljuflig tillflyktsort, der de kunnat i fred och stillhet sköta sig med alla de medel, som en skön

och uppfriskande natur i förening med den omsorgsfullaste läkarevård hade att erbjuda, — då de deremot vid de moderna badorterna, den stora världens badorter, skulle ha funnit omkring sig ett lif ännu mera bullersamt och jägtande än det de flytt undan. *Dit* strömmade mest de som ville »ha roligt», *hit* till Mösseberg de som ville »ha ro». Det var skilnaden.

Jag började förstå min vän och hans Mösseberg, som jag nu till slut insåg vara en liten ovärderlig badort för dem som älska eller behöfva en tids verklig hvila, stillhet och ro efter livets mångahanda, och jag förstod ock, att namnet *kuranstalt* här innebar en verklighet och togs på rena allvaret både af läkare och kurgäster. Och med detta meddelande vet jag nu också väl, att jag skrämt bort alla »glada själar» från Mösseberg, på samma gång jag med skildringen af dess stilla sommarro säkert lockat många trötta.

Men tron nu icke därför, I unga svärmande hjertan, att Mösseberg är utan sin poesi, jag menar, I förstån mig nog, dessa små poetiskt-erotiska lifsytringar som förekomma så regelbundet hvarje sommar vid andra badorter och som vanligen slutas med *förlofningar*. Mösseberg är i detta afseende lika romantisk som hvarje annan badort, trots den icke såsom dessa har någon särskild direktion för ändamålet. Så hörde jag t. ex. hos doktorn på qvällen, att han i sommar fått ett bref från en skånsk godsegare, deri denne anhåller att från Mösseberg få hemta ned till Skåne en stor sten vid vägen upp till berget — en riktig baddare som hörde till muren vid vägen, — emedan hans fästmö förra sommaren hade suttit på den stenen, när han friade, och just der gifvit honom sitt blyga *ja*. Stenen beviljades honom och är nu uppställd på sin piedestal vid de lyckligas hem i Skåne. Så nog fins det »poesi» vid det tysta Mösseberg också — fast den icke valsas fram i sociéten. *Hvilket skulle bevisas.*

Och må det nu vara nog sagdt om Mösseberg för

denna gången. Ett och annat minne från ett nytt besök på återvägen skall jag skildra längre fram.

En stund efter kl. 9 på qvällen åkte jag tillbaka till Falköpings station, den ock »Ranten» kallas, för att der i stationens sofsal taga någon natthvila, innan jag for vidare med snälltåget kl. 4 på morgonen.

* * *

»Kan jag bli ordentligt väckt för snälltåget till Göteborg kl. 4, om jag lägger mig här inne i sofsalen?» frågade jag portiern, som gick och promenerade i sin ståtliga uniform på perrongen.

»Väckt!» utropade han och tittade förvånad på mig, »ja, det kan herrn lita på; det är egentligen *väckt* man blir här. Frågan är bara om man kan *sofva*.

»Bra! Jag var annars rädd, att jag skulle kunna försofva mig, och det är just därför jag ej ville lägga mig på hotellet.»

»Försofva sej här! Omöjligt. Vi ä' vakna hela natten. De här dörrarna», och dermed pekade han långs hela perrongen, »ha inte varit stängda på sexton år hvarken natt eller dag. Nog blir herrn väckt alltid, var viss om det! Det var ju nattåget till Göteborg kl. 4?»

»Ja» — och dermed gick jag lugnad och belåten in för att lägga mig.

Derinne i den stora, svala sofsalen var allt så tyst och stilla, och en riktigt treflig dämpad slummerdager spred sig från den enda och delvis nedskrufvade gaslågan. Af de inbjudande liggstolarne, som stodo i långa rader kring väggarna, voro endast tvenne upptagna, och från en af dem hördes redan en stilla snarkning. Jag valde en af de öfriga, och snart låg jag bekvämt utsträckt, färdig att insomna.

Strax efter mig hade äfven några andra nattpassagerare kommit in och lagt sig, och allt var nu tyst omkring mig.

Ja, än bättre, jag lullades stilla till sömn af tonerna från en aflägsen osynlig orkester, hvars ackorder i bortdöende pianissimon sväfvade mildt omkring min hufvudgård. Det var förmodligen från hotellets trädgård. Men just som sömnen under denna stilla vaggmusik börjat infinna sig, — väcktes jag med ens af ett förfärligt buller, skrammel och rassel utanföre. Det var ett ankommande tåg. Jag såg på klockan: godt, hon var ännu blott en quart öfver 10, alltså ingen fara, god tid att somna om igen och sofva länge. Detta var väl det sista qvällståget?

Den stilla vaggmusiken fortfor, och så somnade jag igen. Men många minuter hade jag väl inte sofvit, då jag spratt upp som af en jordbäfnings och yrvakens och häpens lyssnade — det var åter ett dundrande tåg som rullade in. Klockan var tio minuter öfver half 11. Detta måtte väl ändå vara det sista qvällståget, tänkte jag. Jag började känna mig litet nervös.

Emellertid somnade jag efter en stunds förlopp åter in, och så godt, att jag till och med drömde. Jag drömde att jag var ute och vandrade i skogen i det vackraste solskenet, och att jag der i den mest poetiska stämning lyssnade till foglarnes qvitter — nu gjorde en liten fogel uppe i en gran en genomträngande klar drill — och strax derpå tyckte jag, att åskan började gå, ja, den gick alldeles förfärligt, nu slog den ned tätt bredvid mig med en sådan knall, att jag . . . vaknade häftigt upp — men dundret fortfor ändå — och det var inte så underligt, ty det var ett nytt tåg som med tunga dunsar rullade in på stationen. Nej, detta var för galet, när skulle man här få någon ro? Klockan gick nu på 12. Jag började förstå portierns mening med sin förtroendegifvande försäkran, att »väckt» blef man här nog. Jag gnuggade mig i ögonen, ref mig i håret och sprang upp och sökte upp min tidtabell och studerade noggrant nattågen i Falköping. Resultatet vardt följande: Kl. 10,2 ankomst af godståg från Sköfde. — Kl. 10,38 ankomst

af godståg från Nässjö. — Kl. 11,12 ankomst af blandadt tåg från Göteborg. — Kl. 11,35 afgang af snälltåg till Jönköping och Nässjö. — Kl. 12,47 ankomst af snälltåg från Nässjö. — Kl. 12,48 ankomst af snälltåg från Göteborg. Kl. 1,4 afgang af sist nämnda snälltåg. — Kl. 3,45 ankomst af snälltåg från Stockholm, — och som detta var detsamma jag sjelf skulle gå med, så afbröt jag här vidare forskningar.

Man torde förstå, att mina tankar om den ljufva natt-hvilan i Falköping efter detta studium undergingo en betydlig modifikation. Och ännu hade jag ej hunnit längre än till 11,12 tåget. Jag gick emellertid och lade mig igen med den vågsamma förhoppningen att kunna sofva öfver det afgående tåget 11,35, som naturligtvis bullrade något mindre än ett ankommande. Och jag lyckades verkligen efter några minuter somna in, ja, så grundligt, att det var med nöd jag vaknade vid en ganska kraftig ruskning i min venstra arm. En groflemmad stationskarl stod lutad öfver mig.

»Hvad är det? är det tåget till Göteborg?» ropade jag sömning och yrvaken, men i alla fall glad, att ha fått sofva ut!

»Snälltåget till *Nässjö*», svarade stationskarlen lugnt. »Dä' går om fem minuter.»

»Hvad? är dä' inte tåget till Göteborg?»

»Nej då! dä' går inte förrän kl. 4. Dä' är tåget till Nässjö, 11,35. Ska' inte herrn med? Jag skulle väcka en herre i mustascher och glasögon, var det sagdt.»

»Dä' ä' någon annan, låt mig sofva i fred.» Jag hade alltså sofvit i 10 minuter. Emellertid kan jag ej neka, att det var med en viss skadeglädje jag nu såg honom gå omkring och äfven väcka de andra en i sänder, och särskildt njöt jag, när han gick bort till en herre, som just nu snarkade så förfärligt, att jag insåg, att, om han fick fortfara, skulle han bli värre än alla nattågen tillsammans. Dess bättre var det kanske just han som skulle afgå? Nu midt i ett dundrande fortissimo greps han i armen af stationskarlen och

skakades så att det vibrerade i hela instrumentet på honom — men inte heller han skulle till Småland utan anhöll i stället mycket energiskt, att stationskarlen måtte dra åt — *Helsingland*. Då reste sig äntligen borta i en vrå den sannskyldige, en mustascherad herre och ropade med håret på ända.

»Är det tåget till Nässjö? det skall jag med!» och så rusade han upp, satte en binockel på näsan, snodde i flygande fläng i hop sitt pick och pack och slamrade ut.

Ögonblicket derefter rullade det bebådade tåget till Nässjö af från stationen. Dånnet aflägsnade sig mer och mer, jag låg storvaken och lyssnade, tills det dött bort. Det var nu så tyst i salen, att man kunnat höra en fluga surra. Jag hörde till och med klockan picka i min västficka. Detta påminde mig plötsligt, att jag glömt dra upp henne, hvarföre jag genast skred till verket; och ögonblicket derefter fick jag äfven från ett annat håll i salen höra det välkända ljudet af en klockuppdragning och derpå en energisk hviskning:

»Andersson, Andersson! — har du dragit upp din klocka?»

Den arme Andersson, som tydligen nyss insomnat, vaknade och förklarade att han *hade* dragit upp sin klocka, och brummade derjemte något som inte lät just så vänligt. Men i stället var det tydligen andra, som hade glömt dra upp sina klockor, ty det der ljudet hördes nu åter från två à tre håll efter hvarandra. Således lågo vi nu i det närmaste alla vakna.

Småningom började dock vissa långdragna flåsande ljud omkring mig tyda på, att en och annan åter insomnat. Äfven snarkaren lät höra af sig, — i början helt sakta, — men ännu några ögonblick, och det vardt ett dunder så att rummet nästan skakade. Han gick med »full maskin». Nu var det ju inte möjligt att somna om igen. Och jag som just skulle passa på och få mig en liten lur, innan nästa

tåg kom 12,47. Längre låg jag vaken; men till slut slumrade jag in, ungefär som man somnar vid det jemna bullret af propellern i aktersalongen på en ångbåt, — men många minuter måtte det inte ha varit, så slamrade dörren upp och en stationskarl med duktiga halfsulor och dito klackjerna vandrade raskt in i rummet. Ledsamt var det att så snart bli störd igen, men jag förlät mannen i mitt hjerta, när jag såg honom stöfla af direkte till den famöse snarkaren, »bromsa» honom midt i den värsta farten och båda honom för snälltåget till Stockholm. Han for upp med en ed — brådskade ut med sin nattsäck, och så voro vi lyckligen af med *den*.

I nästa ögonblick ljöd först *en* lokomotivvissla på afstånd och strax derefter ännu en från ett annat håll, och så blef det ett dunder och ett skrammel värre än något af de föregående. Det var nu *tvänne* tåg som rullade in nästan på en gång, nämligen de förut nämnda snälltågen från Nässjö och Göteborg 12,47 och 12,48. Bland alla de »väckningar», som portiern så vänligt bebådade, var detta utan jämförelse den som tog priset.

Om några sekunder öppnades också med buller och bång dörren till sofsalen, och in strömmade ett halft dussin nya passagerare, pratande och glammande, med sin packning i hand:

»Ä' dä' här vi ska sofva, tills Stockholmståget kommer?» ropade en.

»Här ligger dä' folk förut!» ropade en annan.

»Glöm inte att väcka mej 3,45!» ropade en tredje ut genom dörren.

»Dä' ä' otrefligt ändå att resa om natten», sade en fjerde till sin reskamrat, »vi kunde gerna ha stannat i Jönköping, tills...»

»Schhh! Tssst!» hvästes nu från en af liggstolarne borta i salen, »låt folk få sofva i fred!»

Detta hade önskad verkan, de nykomna blefvo tystare,

man hörde blott hviskningar. Snart hade de hvar och en valt en liggstol, skramlade en smula med mekaniken, lade sig och höllo sig tysta — och nu skulle man väl ändå till slut få erfara den egentligen vederqvickande delen af en natt i Falköping, ty nu hade vi intet tåg förrän 3.45, det som jag skulle till Herrljunga med, och klockan fattades ännu fem minuter i 1.

Allt var tyst, och jag började småningom att i allsköns ro åter sluta de tunga ögonlocken. Då hördes åter en gäll blåsning och derpå en dof rullning af vagnar. Jaså, jag hade glömt det ännu kvarstående nattåget från Göteborg. Men när det rullat bort, så var det då ändtligen slut med oväsendet, och jag hoppades nu på fullt allvar att få sofva godt de återstående 2 à 3 timmarne, men jag hade, såsom ofta sker här i verlden, gjort upp räkningen utan värden:

»Bergström! — Bergström! — ä' du vaken?» hördes snart en hes röst hväsa från en af liggsofforna (och åter efter ett ögonblicks paus:) »Bergström ä' du vaken?» Bergström ä' du ...»

»Åh! håll käften!» (långt bort från ett hörn af rummet).
Och så om en stund från ett annat håll:

»Hör du Kalle! Ska vi ta in på Haglunds hotell eller jernvägshotellet?»

Kalle hör inte.

(Högre:) »Kalle!!!» Kalle svarar inte ändå, och det blir åter tyst.

Men så, just som jag åter börjat huggas med en ny tupplur, går en af de der vakna herrarne med tunga steg fram till bordet och dricker ett glas vatten, stånkar och sätter det med kraft i bordet, gör sedan ett slag i rummet och går så fram till glasdörrarna och stirrar ut i mörkret — går slutligen tillbaka och dricker än ett glas och frågar den andre vakne herrn, som emellertid ligger tyst:

»Ä' du törstig, Lundgren?» och får till svar:

»Gå och lägg dej, Pettersson!»

»Instämmer!» frambrummade en djup och dof röst från ett hörn af rummet — tydligen densamma, som förut sagt »håll käften».

Hvarpå den nattvandrande Pettersson äntligen går och lägger sig, och man hör från hans bädd blott då och då en lång gäspning eller ett vemodigt »Åh hå, ja ja!» — då han ej längre kan påräkna något sällskap ens af vännen Lundgren.

Jag såg för sista gången på klockan. Hon var något öfver 2. En stund senare tog naturen äntligen ut sin rätt, och jag vaknade först vid en allmän uppståndelse, hastigt trampande stationsbetjening, smällande dörrar, rusande passagerare, högljudt tal och ropet tätt bredvid mig:

»Snälltåget till Göteborg!»

Det var portiern, som kom ihåg sitt löfte. Men det hade naturligtvis gått alldeles lika bra, om han hade glömt det.

I detsamma rullade tåget in på stationen, och jag såg det äfven genom fönstret, ty dagen grydde redan. En stark kopp kaffe i matsalen kryade ögonblicket derefter upp mina lifsandar, och så skyndade jag ut och hoppade upp på tåget.

Detta var min natt i Falköping. Summan af saken var den, att portiern hade fullkomligt rätt: *Väckt* kan man med säkerhet bli i sofsalen på Falköpings station — men *sofva* bör man göra på något annat ställe. Och detta är hela »sens moralen» af den här natthistorien.

* * *

Några timmar senare satt jag på verandan af en liten treflig prestgård, belägen omkring 6 fjerdingsväg från en af stationerna vid Venersborg—Herrljunga-banan. Kyrkoherden satt midt emot mig och rökte sin morgonpipa: mig hade han bjudit på en cigarr. Vi hade just ätit frukost, en liten god kaffefrukost, der prostinnans hembakade bröd och präktiga grädde smakade förträffligt, och sutto nu inbegripna

i samtal. Ehuru min resa ej var så synnerligen märkvärdig, kändes det dock, tack vare den bullersamma natten i Falköping, som om jag efter en stormig färd kommit i en fridfull hamn. Allt omkring mig var så ljust och stilla. Solen sken öfver skog och berg omkring oss. Landskapet, ehuru ej af någon öfverraskande skönhet, var rikt och frodigt; och borta på en kulle på andra sidan om den lilla förbiflytande ån låg den gamla kyrkan inbäddad i löfskog. Man såg blott tornet, som stack upp öfver träden. Närmast framför oss kastade en stor lönn sin skugga öfver gården, och vid sidan af den gräsrunnel, der den höjde sig, vandrade prestgårdens gäss gravitetiskt omkring och läto då och då höra sin musik. Den svarta gårdvaren låg tyst framför sin koja nere vid grinden och solade sig och lät blott då och då ett gläfs höras, när något åkdon for förbi på landsvägen.

Det låg »stämning», som man plägar kalla det, i denna lilla tafel, och än mer, det låg en stämning af *hemkänsla* i denna trefna prestgård af gammaldags prägel och gammaldags gästfrihet. Men den som här var *riktigt* hemma, det var kyrkoherden sjelf. I 28 år hade han predikat i den der gamla kyrkan på kullen, i 28 år hade han vandrat bland detta folk, och sedan länge kände han hvarje stuga i sin församling och hvarje dess innevånare — och att han var som en far för sin hjord, en prestfar af gamla sorten, som icke blott klart och kraftigt predikade Guds ord i kyrkan, utan äfven var en faderlig rådgifvare och hjälpare i det enskilda åt sina församlingsbor, både i andliga och lekamliga ting, både söndag och hvardag, det visste jag granneligen, innan jag kom dit.

Snart blefvo vi afbrutna af ett besök. Hektor skälde vid grinden, och en gammal gumma kom vandrande mot trappan.

»Goddag, mor Stina!» sa' prestfar.

»Jag ville allt tala vid körkherrn», sa' gumman och neg,

»Stig in då, Stina», svarade han och nickade vänligt, och så gick han in med gumman.

Och medan Stina språkade om sina angelägenheter, gick jag upp på mitt rum — ett litet ljust och vackert gafvelrum med utsigt öfver prestgårdens nyskurna rågåkrar — och tog mig en väl behöflig förmiddagslur efter min natt i Falköping; och det hoppas jag ingen missunnar mig.

IV.

Söndagsminnen från en liten landtförsamling i Vestgötabygden.

(Ett *stilla* kapitel.)

I den gästvänliga och fridfulla prestgården trufdes jag godt och vardt snart hemmastadd och bekant med alla på platsen utom med den svarte gårdvaren, som skälde ursinnigt hvar gång jag passerade förbi hans koja, och gässen, som alltid under den gällaste »låt» sträckte näbb och hals efter mig, tydligen med tendens att nypa mig i benen. Då emellertid ingen annan i prestgården tycktes vilja följa deras exempel, stannade jag kvar i hela fyra dagar. Och dessa dagar voro alla så angenäma och lärorika, att jag gerna skulle ha skildrat dem alla, — då jag bland annat kunde ha haft att förtälja åtskilligt om de rika fornminnena i denna urgamla svenska bygd, om besök vid grafvar från stenåldern, om begäpande af mossbelupna bautastenar m. m. sådant, och äfven om de vackra vidsträckta utsigterna öfver den bördiga bygden från små bergklintar i närheten, der man kunde räkna ända till tio kyrkor rundt omkring — men jag vill nu inskränka mig till en enda af de fyra dagarne, en söndag och tala om mina minnen och intryck från denna. Jag skattade dem vida högre än fornminnena, ja än allt

annat jag under de fyra dagarne gjorde bekantskap med — prostinnans utmärkta färska bullar och kringlor inräknade*).

Söndagsmorgonen var strålande klar, och hur vackert de första klocktonerna från den lilla kyrkan ljödo ut öfver nejden, kan endast den fullt förstå, som en stilla söndagsmorgon på landet lyssnat till sådana toner och gjort det med tillbörlig stillhet i hjertat.

Prestfar gick sjelf en stund före oss andra till kyrkan. Han hade väl sina förrättningar, såsom barndop eller begrafning, före gudstjenstens början. Prostinnan och jag och de öfriga kommo efter och gingo en genväg genom trädgården förbi de gamla körsbärsträden och krusbärsbuskarne ut på stora landsvägen. Här funno vi redan grupper af helgdagsklädt kyrkfolk både före och efter oss; och äfven på små skogsbackar och åkerstigar ledande från gårdar och byar å ömse sidor om vägen, sågo vi kyrkobesökare närma sig i långa rader, kvinnorna med sina nätt knutna svarta eller brokiga kläden på hufvudet och sina näsdukar och psalmböcker sirligt i handen och männen i sina höga svarta hattar och helgdagsrockar, de gamle bland dem derjemte med långa kyrkkäppar — alla i tyst söndagsstämning. Och öfverallt der vi passerade förbi någon grupp eller der en sådan passerade förbi oss, helsade alla vördnadsfullt på prostinnan. Många af kvinnorna stannade och gjorde en ordentlig nigning, och ännu djupare nego de små trinda rödkindade flickungarna, som följde dem. De voro så putsade, att det var ett nöje att se dem, och så tvättade, att de skeno i ansigtet och särskildt på den lilla trubbiga näsan, och de strålade äfven synbarligen af förnöjelse att i sina söndagskläder få följa mamma till kyrkan.

Prostinnan tycktes känna alla sina församlingsbor, stora och små af båda könen. »Goddag Anders Persson!» —

*) Jag säger »prostinnan», ehuru mannen inte var prost utan bara kyrkoherde; ty »kyrkoherdefru» kan man ju inte säga, och »fru X.» låter ingenting, när det är fråga om »färska bullar».

Goddag mor Anna! Hur är det med hennes gosse i dag? — Goddag Greta lilla! ska' du också i kyrkan i dag? Är mormor bättre än?» Dylika vänliga frågor ljödo oupphörligt. Det hela var som en stor familjevandring till den lilla kyrkan på kullen.

Och jag vill nu, så godt först som sist meddela, att i denna församling eger det ovanliga förhållandet rum, att der fins ingen annan gudstjenstlokal än den der gamla kyrkan — intet bönhus af något slag. Det låter som en historia från längesen flydda tider, men är ändå sant. Och det kommer sig deraf, att under de 28 år, kyrkoherden X. här skött sitt herdekall, Guds ord så rikt och kraftigt predikats der uppe på kullen, att äfven de djupaste andliga behof der blifvit tillfredsställda och ingen haft anledning att vända kyrkan ryggen och lyssna till främmande predikan. De andliga rörelserna här i församlingen ha ej behöft komma in *utifrån*, ty från denne herdes predikan och nitiska själavård i öfrigt ha städse lifskraftiga väckelser utgått och utgå ännu: han är hela sin församlings andelige fader och ledare, och någon annan vill ej denna lilla underliga och förnöjsamma församling veta af.

* * *

Ändtligen voro vi uppe på kyrkbacken, och jag frapperades genast af det uråldriga utseendet af den gamla kyrkan med dess höga, mörka spåntak och dess låga, grådaskiga murar, som nästan sågo mögliga ut af ålder. Men något hvitt fans här också, ja det glänste och glimtade rundt omkring i luften, och det var de hvita dufvor som i stora skaror kringsvärmade det gamla tornet och der flögo ut och in. Sitt egentliga tillhåll tycktes de dock ha på sjelfva kyrkvinden under den höga takåsen, der ett stort hål i muren var lika lifligt trafikeradt som öppningen af ett dufslag. På förfrågan fick jag veta, att dessa dufvor som allmänt kallades »kyrkdufvorna» hållit till i tornet och på

kyrkvinden väl öfver hundra år, generation efter generation, och voro församlingens fridlysta älsklingar. Åt den mörka, gamla kyrkan gåfvo de ock denna söndagsmorgon någonting visst ljusst och vackert med sina glänsande hvita vingar, och de tycktes mig också, vida mer än de annars så vanliga svarta skrikande kajorna, stämma med kyrkans frid, på samma gång de kunde tjena som en passande sinnebild af friden och enfalden i hjertat. Ja, det föreföll mig ock, som om det åldriga templet ville med dessa sina hvita dufvor tala till oss om de ljusa, högt flygande tankar och den eviga ungdom, som det ännu alltid gömde inom sig, hur gammalt och grått det än var. Och det var ju då också en bild af hela vår svenska kyrka, som, så gammal och föraktad och i många stycken skröplig den än må vara, dock ännu alltid inom sina murar förkunnar det evigt unga, evigt nya evangelium, som ger vår ande vingar och lyfter den mot himmelen. Ja väl! du kära svenska kyrka, du har dina rennor och ditt mögel, men du har ock dina hvita dufvor.

Under sådana tankar styrde jag med mitt följande vägen mot sakristian, ty såsom prestgårdsfolk gingo vi naturligtvis in »den teologiska vägen» — och när vi om en liten stund från sakristian trädde ut i koret, så var här redan så mycket folk, att jag med svårighet kunde tränga mig fram till den plats, som anvisades mig i den redan tillräckligt fullsatta klockarebänken. Och der satt jag nu så obehägnadt och gammalmodigt och kapprakt, som man någonsin kan sitta i en gammal, trång kyrkbänk med smalt säte. Våra förfäder voro sannerligen ej behägnade af sig.

Gudstjänsten var ännu icke börjad, så jag fick tid att titta mig omkring. Det var en riktigt urmodig gammal kyrka, och dock var dess nuvarande inredning helt visst flera hundra år yngre än själfva byggnaden*). Oaktadt den höga yttre takresningen möttes ögat härinne af ett lågt, platt,

*) Enligt sedan erhållen upplysning blef den nyinredd och omålrad på 1760-talet.

blåstruket brädtak, fullt af målningar, som, så vidt jag kunde skönja från den plats, der jag nu satt, voro föga konstnärligt utförda men så mycket mer älskvärdt naiva och trohertade. Bland hufvudfigurerna kunde jag urskilja Adam och Eva i paradiset och »den gode Herden». Det var ett tak sådant som doktor Hazelius säkert skulle ha tyckt om att få ta upp helt och hållet till etnografiska museum, — ehuru detta visserligen hade varit mycket ledsamt för »kyrkdufvorna» ofvanför, som då blifvit husvilla. Från det målade taket vände jag blicken till den gamla altartaflan i olja, som föreställde korsfästelsen. Den var i konstnärligt afseende lika enkel som takmålningarne, men omgafs i stället på alla sidor af riktiga kärnspråk målade i stor svart skrift på ett slags medaljonger med hvit botten. Underligt snidad, målad och förgylld var ock den gamla predikstolen.

Men det märkvärdigaste med denna lilla kyrka var hvarken den gammalmodiga inredningen eller de många kyrkdufvorna, utan de många *kyrkobesökarne*. Ja, kyrkan var så öfverfylld med folk, att till och med sjelfva altarringen, som ju annars blott är till för knäböjande nattvardsgäster, var förvandlad till en allmän sittbänk; och här sutto nu sida vid sida en skara helgdagsklädda barn, bildande liksom en krans kring altaret. Denna skara af rosiga, leende barnansigten, så tätt slutna kring den höga frälsarbilden bakom, syntes mig ock som en altartafla för sig, en lefvande illustration till de sköna orden» Låten barnen komma till mig!» Och i hela koret och i stora gången, öfverallt stodo skaror af folk, som ej fingo rum i de öfverfulla bänkarne. En sällsam syn i våra dagar, helst då här blott var en vanlig söndagsgudstjänst och ej någon särskild kyrklig högtid. Ja, äfven der uppe på läktarn i fonden tätt under det blåstrukna taket såg jag blott hufvud vid hufvud. — Och i hela kyrkan rådde en andaktsfull och väntande stillhet.

Men hvar var orgeln? . . . Just som jag funderade på detta och spejade efter den, fick jag höra ett sakta gnolande

bredvid mig i bänken, såsom när någon tar upp tonen. Ganska riktigt, det var klockarn, och någon orgel fanns inte. Alltså *allting* i den gamla stilen.

Nu stämde klockarn upp ingångspsalmen med en bedöfvande styrka. Hade han inte suttit några alnar ifrån mig, så hade det visst slagit lock för örat. De första tonerna fick han sjunga ensam, men så föll församlingen in, och det var en sång, så att taket i den lilla kyrkan kunnat lyfta sig.

Våra orglar i all ära, men vill man höra en fulltonig *församlingssång*, så skall man vallfärdas till de gamla klockarekyrkorna (om jag så får kalla dem), som ännu finnas kvar här och der på landsbygden. Och der får man ock höra en *originell* kyrkosång, höra gubbar och gummor som, under det de med »brillor» på näsan blicka stadigt ned i den gamla storstiliga psalmboken, göra de underligaste *förslag* och drillar efter fädernas sätt. Så var det här. Och här såg jag heller ingen i hela kyrkan, som satt och gapade och såg sig omkring — nej, de sjöngo alla eller bjödo till att göra det och synbarligen af hjertans lust, och därför var det ock en sång, som det var en lust att höra.

Och när syndabekännelsen, episteln, evangeliet och trosbekännelsen förelästes från altaret, så deltog församlingen på ett sätt, som nu för tiden äfven i aflägsna landtförsamlingar torde vara mycket sällsynt. Vid prestens läsning hördes nemligen hela församlingen läsa halfhögt med. Det var som ett doft brus i hela kyrkan; men långt ifrån att vara störande låg deri något så stilla och andaktsfullt, att det stämde hjertat ännu mer än den väldiga psalmsången nyss förut. Det var som det »sakta vädret» efter den dånande stormvinden, och det var så jemnt och stilla som bruset i våra furuskogar en vacker sommarqväll; och liksom man i detta brus ju har tyckt sig höra en suck ur naturens hjerta — så tyckte jag mig här höra en suck ur församlingens.

Och såsom denna församling sjöng »Med dig vare ock Herren», föreföll det mig icke längre som bara sång utan

som en hjertlig välönskan och välsignelse åt den käre gamle själasörjaren.

Många gudstjenster har jag bevistat i mina dar, men sällan någon, der uppmärksamheten synt mig så odelad och stillheten och andakten så allmän. Och detta förhållande nådde sin höjdpunkt, då kyrkoherden trädde upp på predikstolen, och allas blickar riktades på honom. Texten för dagen gaf honom anledning att tala om *kärleken* och särskildt om kärleken till nästan i sanning och gerning såsom en oeftergiftig frukt af kärleken till Herren. Det stora kärleksbudet tycktes fylla predikantens hela hjerta med varm hänförelse. Dock var hans tal icke af den art, som med välalighetens kraft rycker åhöraren med, utan här igenkände jag åter det »sakta vädret», der Herren hellre gömmer sig än i stormen. Men af denna stilla, varma predikan, så innehållsrik, att den räckte till för den visaste, och så enkel och konkret, att den kunde fattas af ett barn, drogos dock allas hjertan oemotståndligt med. Jag såg ej ett ansigte i hela församlingen, som icke uttryckte den oafåtligaste uppmärksamhet; och månget öga, som blickade tankfullt framför sig, fick snart denna fuktiga glans, som låter oss ana, att hjertats strängar träffats. Det var som om hvarje ord präntades djupt in hos alla dessa stilla lyssnare — en simpel, enfaldig och groflemmad skara från bonde- och torparestugor, ett folk som ännu icke var nog bildadt att efter tidens mönster och efter dess förnumstiga tidningar tvifla på sina fäders Gud och förneka honom, men ännu trodde att han fans och lefde och i denna stund talade till dem genom deras herdes mun i denna gamla halfförfallna kyrka. Ack! de visste kanske icke dessa gamla gråhårsmän, som sutto och stödde sig mot kyrkkäppen i stilla begrundning, eller dessa gamla gummor, som då och då torkade sina ögon och sina skrynkliga kinder med snibben af den hopvikna söndagsnäsduken — de visste icke, att den Gud, de satte sin lit till och som hittills så faderligen hulpit dem, redan blifvit

afsatt från sin tron af ofantligt lärda herrar (och olärda också) der ute i den stora världen, väldige talare som på folkmöten och i arbetareföreningar, ja, i de finaste föreläsningssalar predikat bort honom — så att hans makt nu var slut och man nu i stället skulle tro på de der herrarne eller ock på »menschligheten», hvilken af somlige bland dem på fullt allvar satts på tronen i Guds ställe. Nej, *här* sannades skaldens ord:

I undangömda dalar,
Der fridens blomma gror,
En andestämman talar
Till den som ödmjukt tror;
Det fromma barnasinne
Vet mer än forskarn vet
Och bär i djupet inne
Guds rikes hemlighet.

Och så hade det händt sig, att den enkla gammaldags allmoge, som här i sin »undangömda dal» lefde oberörd af det braskande talet om »vetenskapens resultat», ännu trodde på den Gud, som gör de enfaldige vise och de vise till dårar, och ännu släckte sin törst vid den aldrig sinande vishetskälla hvarom samme diktare sjunger:

Djupt ur dolda andeverldens innandömen fram den går
Denna rena visdomsåder. Verlden ej dess kraft förstår,
Men ett barnsligt eller krossadt hjerta finner der sin frid,
Finner der den dryck, som ensam släcker törst till evig tid.

När jag här ofvan talade om »enfald» hos den uppmärksam samt lyssnande skaran, menade jag naturligtvis den höga helgade enfald som äfven för den visaste är en prydnad — ty det var ej hvad man i dagligt tal kallar »enfaldiga» ansigten jag här såg omkring mig. Tvärtom, jag har sällan i en allmogeförsamling sett så många intelligenta och tän-

kande ansigten som här. Denna prägel var i sanning så framträdande, att den öfverraskade mig. Fritänkare och ateister tala gerna om att människor predikas dumma och slöa: här tycktes motsatsen ha egt rum, om man får döma af det lif som afspeglar sig i ansigtet, själens spegel — ty, sannerligen, det låg en klarhet och en friskhet i dessa ansigten som var lifvande att skåda.

Till och med ungdomen följde predikanten med den största uppmärksamhet. Något hviskande prat eller några förstulna leenden eller ens sömniga ögon såg jag ej hos denna ungdom, och dock var här godt om lefnadsfriska, blomstrande ansigten. — Att se sådana ansigten, synnerligen i våra »frisinnade» dagar, bära en prägel af djup vördnad för det heliga är en skön syn. Ja, jag märkte till min stora förvåning, att en och annan bland de unga i koret till och med förde anteckningar öfver predikan. När några kärnfulla tankar eller kraftiga maningar tycktes särskildt tilltala dem, lutade de sig hastigt ned öfver en liten bok eller ett pappersblad, som de hade framför sig, och antecknade dem.

Predikan var ej heller lång och allt igenom så klart och lefvande affattad och så varmt hållen, att när *amen* kom, kändes det nästan som om det kommit för tidigt — och så skall det vara.

Bönerna efter predikan lästes som böner och kunde följas och kännas som böner: — »kungörelse»-tonen hördes ej spår af.

Kom så åter den kraftiga psalmsången — och ett »tackom och lofvom Herren» som klingade som ett verkligt tack och lof — och en välsignelse som ljud som en välsignelse och säkert som en sådan af dessa stilla nedböjda hufvuden mottogs — och sedan, så full af folk kyrkan än var, ingen rörelse i bänkarne, icke ens någon rörelse på gången och i koret bland de stående, förr än allt var slut. Denna församling ville ha gudstjensten *hel*. Såsom den

varit samlad före första psalmversens uppställande, så ville den också vara med om de sista tonerna. En sällsynt och underlig kyrkoförsamling i våra dagar.

* * *

Ännu ett minne från samma söndag vill jag förtälja. Det var något helt obetydligt, bara en *begrafning* — och den försiggick i den andra lilla församlingen, som hörde till samma pastorat. Hvad kan man ha att berätta om en begrafning? Den ena är väl lik den andra? Visserligen, men med denna var det dock något särskildt. Och härom vill jag nu berätta.

Strax efter middagen i prestgården reste vi alla en half mils väg till den andra församlingen, uteslutande för att öfvervara nämnda begrafning. När vi fingo kyrkplatsen i sigte, sågo vi redan på afstånd, att massor af folk voro samlade kring kyrkan. Det var väl således en mycket märklig person, som skulle jordfästas, någon af hela församlingen djupt saknad och begråten? Nej! det var helt enkelt — *ett litet barn*, obekant för de flesta, saknad kanske blott af sina föräldrar, syskon och lekkamrater. Och föräldrarna voro fattigt bondfolk. Huru då förklara detta stora deltagande? Jo, vår nitiske kyrkoherde hade för sed att af hvarje begrafning inom den församling, som för dagen fått undvara högmessan, gör en verklig gudstjenst.

Derför den stora folksamlingen på kyrkbacken. När vi körde fram mot kyrkogårdsporten, blottades alla dessa hundratals hufvuden för den gamle kyrkoherden, med en vördnad, som visade, att detta folk kände, att det i honom hade en faderlig vän och icke blott en prest, som kom å dragande kall och embetets vägnar. Äfven här fann jag en liten underlig kyrka, ja i vissa afseenden märkvärdigare än den förra. Att den i stället för torn hade, olikt den andra, en gammal klockstapel af trä, var ej det underliga, utan det underliga var denna klockstapels läge, som måhända är

något i sitt slag allenastående i hela Sverige. Den utgjorde nemligen en öfverbyggnad till sjelfva kyrkogårdsporten, hvilande på kyrkogårdsmuren på ömse sidor, så att man vandrade fram *under* den gamla stapeln, när man gick in på kyrkogården. Och deruppe i den lilla trähufven öfver porten satt en klocka, som ej var mycket större än den som på en större herrgård ringer in arbetsfolket till middagen. Och dock hade den här ringt samman stora skaror.

Inne på kyrkogården, som skuggades af lummiga lönnar fann jag en skara allmoge af alla åldrar samlad, tyst och bidande. Men äfven församlingens herrgårdsfolk hade infunnit sig, och snart såg man till och med den gamle vördade »patronus» sjelf, baron H., med hela sin familj komma in genom porten under klockstapeln för att öfvervara den anspråkslösa begrafningen. Man kan säga att kyrkoherden var dessa tvenne församlingars fader, så var den gamle baronen deras vördade patriark. Sedan början af 1840-talet hade han bott på det gamla släktgodset F., som förut under många generationer varit i främmande egares våld, men vid nämnda tid af honom genom köp återvunnits åt familjen, hvars stamgods det ursprungligen varit århundraden tillbaka. Här hade han allt ifrån sitt tillträde, alltså under snart femtio år, oafslätligt arbetat icke blott på det vidsträckta godsets förbättring och på förkofrandet af sina talrika underhafvandes ekonomiska ställning, utan äfven på väckandet och vidmakthållandet af ett sedligt och religiöst lif i de båda små församlingar, hvars kyrkliga patronus han var; och det var också han, som i denna egenskap skaffat dem deras nitiske och afhållne kyrkoherde. Man kan förstå, af hvilket stort värde det skulle vara för vår kyrkoherde att till stöd och rådgifvare i allt, som rörde församlingens bästa, ega denne gamle fromme, erfarne och högt bildade man. Också hafva de vördnadsvärda vännerna nu en lång följd af år troget stått vid hvarandras sida.

Men nu började den lilla klockan i stapeln att ringa. Skarorna veko åt sidan från ingången, och in genom kyrkogårdsporten under klockstapeln tågade vid denna klockringning en sällsam och rörande procession. Främst gingo tvenne små gossar bärande gröna blomsterprydda kransar i handen och buketter på bröstet. Derefter kom den lilla kistan buren af fyra gossar, alla på samma sätt smyckade med blommor. Kistan var enkelt svartmålad med en enda liten bukett af ängsblommor på locket. Så kommo några led af män, de främste af dem med blombuketter i händerna, och sist några svartklädda sörjande qvinnor, två och två i ledet liksom männen, och de fleste likaledes med blombuketter och kransar. Den främsta af qvinnorna — hon hade ögonen alldeles förgråtna — ledde vid handen en liten flicka på två à tre år, som hade i handen en krans nästan hälften så stor som hon sjelf. Den lilla grät icke, såg snarare belåten ut, och tittade än omkring sig med stora ögon på folket och än med en viktig och högtidlig min ned på sin krans. Det var tydligen »yngsta syster».

Den lilla blomsterprydda processionen här i den aflägsna landt församlingen och under den ljusa sommarhimlen syntes mig, der den skred fram under klockringning, så full af poesi och på samma gång så gripande vemodig — att tårarne mot min vilja sprungo mig i ögonen, så att jag nästan skämdes, ty jag hade ju platt intet att skaffa med det lilla sorgetåget. Ögonblicket derefter stod den sällsamma processionen i en krets omkring grafven i min omedelbara närhet. Nu sänktes kistan ned. Det är alltid ett påkostande ögonblick. Hvem som här var far och mor kunde nu också granneligen skönjas. Det var nog de der två som skälfde så, att blommorna darrade i handen på dem.

Klockarn tog nu upp en psalm, — och *hela folkskaran* på kyrkogården stämde in. Det ljud så underligt gripande. Och så förrättade presten jordfästningen, och hans röst hördes öfver hela kyrkogården af den andäktigt lyssnande

skaran. Alla hufvuden voro blottade, och det råde en dödsstillhet rundt omkring, men att det dock rörde sig underligt i månget hjerta vid de allvarliga orden, det såg jag af omisskänneliga tecken på både gamla lefnadströtta och unga lefnadsfriska anleten — och att rörelsen var starkast i alla modershjertan, det visste jag utan att se det.

Här var dock ingenting att säga om den dödes »lifsgerning», som det nu för tiden heter, om en »oersättlig förlust för samhället» o. s. v. — det var blott en åttaårig bondgosse, som begrofs, ingenting vidare — men det var *lifvet* och *döden*, *förgängelsen* och *evigheten*, och ned öfver den lilla kyrkogården lyste Guds klara sol och talade om ljus och uppståndelse. Och om ljus och uppståndelse och frid talade ock, den psalmvers, som till sistaf hela menigheten uppstämdes:

O! Jesu gif att barnslig tro
Och lydnad
För oss må blifva själens ro
Och prydnad.
Som barn allena
Med hjertan rena
Du vill oss i din Faders hus förena!

Och derpå skottades den lilla grafven igen. Den som varit med och lagt sitt käraste i grafven, vet icke blott, hur ihåligt det ljuder, det der rasslandet mot kistan, utan ännu mer hvilket skärande gensvar det väcker i det tomma hjertat. Igen-skottandet tog tid, och de flesta drogo sig in i kyrkan, för att taga plats för begrafningstjensten, men den lilla processionen med sina blommor stannade qvar, och så gjorde äfven jag. Blommorna hade ej kastats ned i grafven, de behöllos i hand, tills den var igenskottad och jordkullen öfver den omsorgsfullt formad och slätad; då först gick hvar och en fram och planterade blommorna ofvanpå alldeles som friska plantor och lade ned sina kransar så att grafkullen snart såg ut som en enda liten blomstergård.

De största och vackraste blommorna sattes vid hufvudet. Men den lilla flickan ville icke släppa sin kära krans, och hon fick taga den med sig in i kyrkan.

Och inne i kyrkan ständes upp en psalm, och så talade den gamle kyrkoherden om döden och lifvet, om det förgängliga och det eviga, och hvad Gud ville säga oss i sorgen. Och icke blott föräldrarne togo det till hjertat. Hela församlingen syntes djupt fattad af hans ord. Der ute på kyrkogården vid den öppna grafven hade dödens udd redan i månet hjerta plöjt djupa fåror, och i dessa fåror, i de stilla dödstankarna, såddes nu här inne *lifvets* säd. Det var en verklig gudstjenst. Jag har i mitt lif bevistat begrafningar af många framstående män, tänkare, skalder, snillen och hört månet allvarligt och vältaligt liktal, men sällan har någon varit så gripande och hjerterörande, som den lille 8-årige bondgossens i F. församling.

V.

Om vestgötaslättens skönhet, bränvinsbränningens styggelse och lilla Skaras behag m. m.

(Ett slutkapitel.)

Då jag på min återväg från den lilla prestgården i B. gjorde, såsom redan bebådats, ett nytt besök vid Mössbergs kuranstalt, gick jag upp på berget i solnedgången; och nu vill jag säga till mina ärade läsares efterrättelse, att den som vågar påstå, att vestgötaslätten är *ful*, skall minsann få med mig att göra. Jag skall bota honom och det på blinken. Jag säger bara till honom: »stig en solklar sommarqväll eller sommarmorgon eller hvilken tid på dagen

som helst upp på Mösseberg och stanna der en halftimme eller så, och skåda ut öfver slätten!» — och om han inte sedan stiger ned fullkomligt botad, så vet han sannerligen icke hvad naturskönhet vill säga. Men kanske tror han inte, att det är vestgötaslätten man ser deruppe? Jag frågar då bara, hvad är väl — om jag undantager de s. k. Svältorna, som ej här få tagas med i räkningen — hvad är väl slätare än den stora, vida, flacka trakten kring Falköping, som man just ser från Mösseberg? Ja, det är just detta, som är den sannskyldiga vestgötaslätten.

För egen del hade jag sannerligen icke gjort mig stora förhoppningar om utsigten deruppe, men hur öfverraskad blef jag icke när jag kom upp*).

Nåväl, hvad ser man då der? Ja, det låter sig ej så lätt beskrivas, men jag vill dock våga mig på några allmänna konturer. Milsvidt åt alla håll, eller åtminstone åt öster, norr och söder, ligger den oändliga bördiga slätten utbredd i hela sin rikedom af gröna ängsmarker, böljande sädesfält, lummiga dungar, treffiga byar och hvita kyrkor och längst bort en ram rundtomkring af mörka skogar eller af vackra långsluttande kullar med de mjukaste linier mot horisonten, allt så vackert och färgrikt som ett skönhetsälskande sinne kan önska sig. Se bara i fonden det vackra långsträckta Älleberg med sin raka ås och sina mjukt afskurna ändar, se hur det, trots sin nakenhet, ger åt landskapet en förtjusande relief — underbart vackert belyst, som det är af aftonljuset och höljdt liksom i ett lätt flor af soldimma — och glöm ej heller det präktiga Billingen, som skjuter fram i nordost. — »Men detta är ju *kullar*, icke *slätt!*» invänder ni. Nåväl! dröj då gerna vid slätten sjelf, och ni skall ändå ge mig rätt, att den är oändligt vacker, sedd på detta sätt uppifrån och i stort. Låt t. ex. er blick, sedan den

*) Här må i en not upplysas, hvad kanske icke mången vet, att Mösseberg ligger 1100 fot öfver hafvet, om också blott några få hundra fot öfver slätten nedanför.

glidit ned utför Mössebergs lummiga sluttning, stanna en minut vid badanstaltens stora vackra park der nere i förgrunden och derpå dröja ett ögonblick vid Ranten och trakten deromkring och så fortsätta längre bort till den lilla staden Falköping, som med sin kyrka i midten och med sina små gröna trädgårdar ligger så vackert utbredd der-nere på slätten; och låt honom sedan göra allt större utflygter till höger och venster, vidt och bredt, och äfven allt längre och längre bort mot synranden, och ni skall icke finna någon enformighet, något tröttande i denna stora tafla, utan i stället en ständig omvexling. Och om ni vill ha »staffage» till taflan, så behöfver ni blott — om ni till en början önskar intressanta förgrundsfigurer — kasta en blick på den närmaste branten framför er, och se denna rad af badgäster af alla typer som mödosamt knoga upp för stentrapporna till den plata der ni sjelf står; och tag sedan upp er kikare och betrakta lifvet dernere på landsvägarne af åkande och gående och lifvet af skördefolk på åkrarna, och se den bolmande rökstrimman af det på slätten framilande snälltåget, som kanske just nu vid hvisselpipans ljud i brusande fart nalkas Falköpings station, och märk vid dess framkomst vimlet och brådskan vid stationen.

Och har ni sedan sett nog åt detta håll, så följ mig lite mer till venster, ja, egentligen så långt ni kan komma i den rigtningen, ända ytterst ut på berget, just der ni ser den lilla grå bondstugan stå så ensam och melankolisk som en eremitboning och den stora kohjorden gå och beta bland de nakna grästufvorna — och ni får då hitåt en ny tafla. Först och främst ser ni i nordost den mörka skogsklädda Billingen sträcka sig i hela sin längd såsom gränsen åt detta håll, och nedanför, nästan rakt i norr och närmare än berget, ser ni ett stort vatten glimmande i solljuset, det är den vackra Hornborgasjön, så beryktad i saga och sägn och lika känd för sina täcka stränder; och ännu närmare, mellan denna sjö och Mössebergs långt framskjutande slutt-

ningar, utbreder sig den vida vackra slätten lika bördig som nyss. Och der borta, norr om sjön, kan ni med kikare se Axevalla hed med sina hvita tält (om der för tillfället finnas några) och i nordvest åter möter ert öga, så långt det kan se, en oändlig mörk massa af skog, och midt i denna ser ni här och der en ensam tornspira skjuta upp. Ja, på ett ställe märker ni, om ni har skarpa ögon, två höga spiror tätt bredvid hvarandra — tag upp er kikare igen och betrakta nogare: ni har redan gissat, att det är Skara domkyrka med sina nya höga torn*). Och låt blicken sedan i nästan samma riktning glida bort ända till horisonten, så skall ni med blotta ögat upptäcka det blånande Kinnekulle i fjerran. Och det är så skimrande vackert, der det höjer sig bakom den mörka skogen, att ni gerna kan försjunka i drömmier en stund, om ni är det ringaste svärmiskt anlagd.

Nåväl, sådana ungefär äro hufvuddragen af den stor-slagna utsigten från toppen af Mösseberg. Det är helt enkelt *Vestgötaslätten i sin prydnad*. Och nu ha vi sett nog för denna gång och kunna åter stiga ned till den tysta badanstalten.

* * *

Men badanstalten vardt den der aftonen, då jag gjorde mitt andra besök, ej så »tyst» som vanligt. Der blef, för Mössebergs förhållanden, rätt bullersamt, och den som ställde till oväsendet var ingen mer och ingen mindre än doktorn själf. Han lät nemligen efter solnedgången flytta ut ett piano på sin veranda och hade sin resande vän att sjunga och gå på der »värre», så att de tysta badgästerna sam-

*) År 1886, då min här skildrade vestgötaresa gjordes, voro dessa torn visserligen ännu ej påbörjade, men detta slutkapitel är skrifvet långt senare, och jag har derfor låtit dem synas sådana de nu (1891) äro och sådana jag såg dem vid mitt sista besök på Mösseberg.

lades från alla håll och undrade hvad det var fatt. De gled o ljudlöst fram likt oroliga skuggor bland de mörka träden; men när de fingo se, att det var doktorn sjelf som anordnat oväsendet, blefvo de lugnare, trodde, att det hörde till ordinationerna för dagen, att det till äfventyrs var ämnadt att verka välgörande som en liten omvexling i den stränga tystnadsdieten, och stannade därför qvar. Somliga stodo gömda under träden, andra satte sig på bänkar och säten, andra slog sig ned på verandans trappsteg och några gingo till och med upp på sjelfva verandan — och under tiden fortsattes i den allt djupare skymningen doktors improviserade aftenunderhållning med sånger och visor af Geijer, Josephson och Lindblad m. fl. ända till inemot kl. 11. Då äntligen ordinerade han, att pianot skulle stängas och patienterna gå hem. Huruvida de annars så ordentliga Mössebergarne mådde illa »dagen efter» af denna nattliga orgie, så stridande mot alla regler, är mig obekant, ty jag reste mycket tidigt morgonen derpå; men *gjorde* de det, så är det doktorn som har det på sitt samvete, icke jag.

* * *

Jag reste, som sagdt, och jag kan tala om att jag reste »som herrskap» i doktors fina vagn och med hans präktiga hästar och hans livréklädda kusk. — Hvarför icke på jernväg? Jo, jag skulle göra ett besök i det kära lilla Skara, och som doktorn var den älskligaste värd, ställde han sitt ekipage till mitt förfogande under förklaring, att landsvägen var både den kortaste och den vackraste vägen till Skara. Och att han i senare fallet hade rätt, lika väl som i det förra, det fick jag erfara i rikt mått.

Redan omkring kl. 5 f. m. bar det af. Det var en herrlig sommarmorgon; och just i en sådan strålande morgonbelysning bör man genomfara detta landskap. Hur jag njöt, när jag här åkte fram, med Mössebergs vackra slutningar

på ena sidan och Billingen i fjerran på andra och Hornborgasjön der nere i dalsänknungen framför mig och skogsbygden der bortom, — det låter sig ej beskrivas. Och så, när jag passerat sjön, kom jag snart in i den stora mörka skogen. Men den var hvarken mörk eller enformig på nära håll, den omvexlade med löfskog och barrskog och vackra herrgårdar, omgifna af åker och äng, och röda stugor vid alla grindar och glada små barfota pojkar, som öppnade dem och som det var en glädje att se med sitt lingula hår, sina runda, rödletta vestgötaansigten och ärliga, blå ögon.

Men de sköna intrycken fortsatte ej hela tiden. Bäst det var, mötte mig en underlig syn. På ömse sidor om landsvägen sträckte sig framför oss, snart sagdt så långt ögat kunde se, en oändlig areal af gröna fält och sluttningar, likt en enda sammanhängande grön matta öfver hela trakten; men hvad det var för sällsam planta, som här var så allena-herrskande, kunde jag ej urskilja på det afstånd jag ännu befann mig. Hade jag icke varit i Sverige, skulle jag ha tagit det hela för en stor vinplantering; till den grad liknade det till färg och utseende sådana odlingar i Rhen-trakterna och kring Bordeaux.

Hvad kunde det vara? Jag vände mig till kusken, innan vi hunnit ända fram till den punkt, der de underliga fälten började, och sporde förvånad:

»Hvad är detta för stora gröna fält?»

»Potatis», svarade han helt kort.

»Potatis? — Alltsammans?»

»Ja, alltsammans potatis.»

»Men hvad i all verlden göra de med så mycket potatis?»

»Bränvin», blef det lakoniska svaret — och då jag af häpnad teg, tillade han upplysande: »vid den här herrgål'n (och så pekade han på en slottslik herrgård med allée till venster om vägen) odlar di nästan ingenting annat än potatis: det är ett stort bränneri här.»

Jaså, det var gåtans lösning! Nu var med ens skönheten af de leende gröna fälten förbi. Allt var som förvandladt. Jag tyckte nu blott, att det forsade *strömmar af bränvin* på ömse sidor om den väg der jag for fram, och jag tänkte på all den förbannelse och det elände, som denna nya bränvinsflod skulle åstadkomma bland vårt arma folk, jag tänkte på all den lycka den skulle dränka, på alla de hem den skulle ödelägga, på alla de hustrur och barn den skulle göra olyckliga, alla de män den skulle förnedra och förderfva — och jag tyckte mig höra från djupet af de vackra gröna fälten idel tunga suckar, verop och förbannelser, gråt och jemmer — och mitt hjerta bekländes mer än jag kan säga.

Ändtligen hade vi kommit till slutet af dessa olycksfält — och jag andades lättare, då vi nu åter åkte fram i skuggan af några vackra träd på ömse sidor om vägen. Men nej! — vi hade ej åkt långt, så öppnade sig åter samma syn som förut, och lika vidsträckt.

»Hvad vill detta säga?» frågade jag kusken, »är det inte slut än?»

»Jo, det förra var slut — det här hör till en annan herrgård, och der är det också ett stort bränneri. Vi komma snart till grindstolparna framför alléen, som för upp till herrgål'n och der ska vi rasta en stund.»

Jaså! bränneri på bränneri! Det var för mycket. I en stämning, som torde vara lätt att förstå, åkte jag fram genom denna nya sträcka af »fosterländsk» odling, tills kusken äntligen stannade framför de omtalade grindstolparna för att låta hästarna rasta.

Jag steg ur vagnen för att om möjligt skaka af mig det obehagliga reseintrycket och jaga bort den mörka slagskugga, som det så hastigt kastat öfver min ljusa glada sommarfärd. Mina ögon föllo då på grindstolparna. De sågo mig underliga ut, höga, massiva, fyrkantiga, af sten och försedda på framsidan med storstiliga inskriptioner.

Jag gick fram och läste dessa, som tydligen stått der inristade sedan långt tillbaka, ty de sågo lika gamla ut som sjelfva de åldriga stenstolparne. På den venstra stolpen stod:

Deo Mercurio
faxum qvadratum
more Attico dedicavit

(Ett adligt namn)

Ärlighet varar längst.
Skyldig alltid rädd.
Det är by som bonde.

På den högra stod:

En lyckelig resa
för den som har ett godt
föremål och är barmhertig
mot hästar.
Der lag slutar vidtager
hedern
Bättre vara förevar
än äfter snar
Håll måtta i allt

Om man undantar den hedniska tillegnan på latin åt guden Mercurius i sjuttonhundralets affekterade smak, voro ju här i sanning goda ordstäf, goda råd och goda önskingar. Bland ordstäfven fäste jag mig isynnerhet vid ett: *Der lag slutar, vidtager hedern;* och jag kunde inte hjälpa att jag tänkte: »hvilket präktigt ord just *här!* hvilken naïv sjelfironi vid ingången till ett sådant gods som detta.» Ja, det är sannerligen ett ord att fundera på för alla bränvinsbrännare i vårt arma land.

* * *

Och låt oss nu tala om något trefligare, låt oss tala om den goda staden Skara, dit jag längre fram på morgonen anlände.

Få städer i Sverige göra väl på en resande ett så angenämt och småtrefligt intryck som Skara, och man kan bli riktigt ond på gamle Palmsblad som i sin geografi inte har något annat att säga om staden, än att den är »liten, krokig och ful». Det der kunde vi riktigt utantill på min skoltid, och vi trodde på det också; och därför blef min öfverraskning icke liten, när jag vid min första ankomst dit för ett tiotal år sedan fann att det lilla »fula» Skara var riktigt småtrefligt — och det samma tyckte jag äfven nu. Ty småtrefligt, täckt och angenämt är Skara, och detta icke blott vid första anblicken af dess gammaldags små hus i alla färger, dess gröna trädgårdar och parker, dess slingrande gamla gator och den ålderdomliga vördnadsbjudande domkyrkan tronande öfver det hela, utan mer och mer ju oftare man kommer dit och ju längre man dröjer der. Ja, der är icke blott trefliga hus och trädgårdar utan trefliga och snälla människor också; och kommer man in der i familjerna, så märker man snart, att de nästan alla höra tillsammans som en enda stor familj, och att denna Skara-familj eller familjeskara, hur man vill kalla den, riktigt öfverflödar af snälla tanter, kusiner och farbröder. Och att ni icke kommit till någon obildad vrå af verlden, det finner ni också snart. Tvärtom — Skara är Vestergötlands egentliga bildningscentrum, dess urgamla skol- och, jag hade så när sagt, universitetsstad, full af lärdomsinrättningar af alla slag och vimlande af bildningssökande ungdom af båda könen. Och öfver dess »Högre allmänna läroverk» hvilat ännu i viss mån den gamla klassicitetens anda, åtminstone i större grad, tror jag, än fallet är i andra läroverksstäder, särskildt dem som ligga vid de stora stråkvägarne och derigenom mera beröras af tidens strömningar. Om detta ej i allas ögon är en förtjenst, så bidrager det dock att göra

Skara till en intressant stad, en stad som håller på sina gamla anor. Såsom en ännu (1886) lefvande exponent för den omtalade klassiciteten må här exempelvis nämnas den åldrige lektor S., en hedersgubbe af gamla stammen, som ännu förstår att på ett elektriserande sätt för sina lyssnande lärjungar uppenbara hemligheten af romarspråkets och grekiskans klang och klarhet. Kanske skall mången tycka, att sådant passat bättre i Jesper Svedbergs dagar än i våra — och de ha kanske rätt — men jag kan ej hjälpa, att jag dock med vördnad hör talas om sådana der gamla gengångare från en klassisk bildningstid, som nu är stadd i bortdöende.

Men det är ej blott en klassicitetens ande som sväfvar öfver Skara, det är äfven en god och *from* och öfver hufvud en *konservativ* ande. Ja, Skara är i mer än ett afseende så konservativt, att det skulle kunna göra en del radikala riksdagsmän alldeles rasande; der finns bland annat ännu en fast rotad kärlek för vår gamla svenska kyrka, och de årliga prestmötena i Skara hafva, snart sagdt, prägeln af verkliga folkfester. Jag var en gång med vid ett sådant och fick bevittna, huru män och qvinnor, folk af alla klasser, ja, af alla åldrar trängdes i den stora läroverkssalen för att med spänd uppmärksamhet åhöra diskussionen under hela timmar, och äfven huru de till sista platsen fyllde den stora kyrkan vid mötets gudstjenster och sjöngo våra gamla psalmer, så att det dånade i hvalfven och vibrerade i hjertat. Och hvad som icke glädde mig minst var att både vid diskussionen och i kyrkan se så många af allmänna läroverkets lärare, vår ungdoms ledare och uppfostrare, närvarande. Det är minsann ej allestädes kyrka och skola trifvas så väl samman.

Och då jag sjelf är magister, torde man förlåta, att jag ännu har lite grand att tillägga om Skaramagistrarne, och jag kommer nu med något som är ännu märkvärdigare än det redan nämnda. Skaramagistrarne äro — en stor

del af dem — *husegare*. När jag der promenerade med en vän i stadens idylliska utkanter, så hette det efter hvartannat, när vi gingo förbi en rad af trefliga villalika bostäder med vackra trädgårdar: »det här är lektor X:s gård», »det här är lektor Y:s gård», »detta är lektor Z:s villa» och »det der är adjunkten XX:s» o. s. v., så nog är det visst, att inga lektorer och adjunkter i Sverige »ha det så bra» som de i Skara.

Och dock, fast Skaralärarne alltså föra både ett klassiskt och konservativt och komfortabelt och idylliskt lif, så kan jag meddela åtminstone *ett* eklatant bevis på att de följa med sin rörliga tid. De gå nästan alla på *velociped*; och det underligaste är, att det är en äldre adjunkt, som gått i spetsen för denna rörelse. Oaktadt sin aktningvärda korpulens fattades han för ett par år sedan af en oemotståndlig lust att rulla på velociped, och sedan han utan att sky några kostnader förskaffat sig en sådan, lyckades han genom okuflig energi och ihärdighet att i denna ädla ungdomliga sport, som man skulle tro så främmande för en gammal tjock skoladjunkt, ernå en fulländning, som försatt icke blott Skara utan hela den omgivande slättbygden i förvåning. När han der ilade framåt, så att skörten på hans gamla bonjour stodo som vingar bakom honom (ty sportdräkt hade han ännu icke lagt sig till) — så skyndade man i alla stugor till fönster och dörrar för att med häpnad skåda hans blixtsnabba fart, så att det var alldeles som skalden sjunger i »Stenbocks kurir»:

»Ur stugan tittar bonden
Med undran och med skräck»

ty en sådan uppenbarelse var någonting hittills på Skaraslätten »noch nie dagewesenes». Och ännu mer: han eldade andra lektorer och adjunkter med sitt exempel. När dessa sågo, huru *han*, kanske annars den mest tungfotade af dem alla, ilade som en hvirfvelvind förbi deras villor ut i det fria, så grepos de af en underlig känsla, ungefär samma vemodigt

svärmiska afund som en poetiskt anlagd människa känner, när hon ser en örn med mäktiga vingar flyga bort öfver bergen till fjerran trakter. Och hvad blef följden: jo, de skockade sig kring honom och ropade:

»Lär oss åka på velociped!!»

»Gerna», svarade han vänligt mysande med sin kända godmodighet; och så började han rent af ett slags velocipedskola, en undervisningsanstalt som hittills icke funnits i det skolrika Skara; och dess öfningsplats blef Högre allmänna läroverkets gymnastiksal.

Det var *der* den som skrifver dessa rader hade det oskattbara nöjet att se honom under full lektion med några af sina lärjungar, en förhoppningsfull skara af 40 à 50-åriga skolmagistrar. Det var nästan rörande att se den ifver som både å lärares och lärjungars sida besjälade denna undervisning; att se t. ex. med hvilken ihärdig energi en storväxt gammal adjunkt här under de första lärospånen gjorde de mest förtviflade försök att uppehålla balancen; och att se, hur en annan, som redan öfvervunnit den första, elementära jemnvigtsfrågan, rullade undan nedåt salen som en riktig våghals och inte ramlade af förr än han skulle svänga; och hur en tredje redan hunnit en sådan säkerhet, att han till och med kunde följa sin lärare i alla svängningar, om han också ännu ej gjorde det med detta glada obesvärade leende som utmärkte denne, utan fast hellre med ett uttryck af stark spänning i sitt af svett perlande ansigte. Den hurtige gamle läraren sjelf upplyste emellertid, att hans eqvilibristiska rullskola redan uppvisat de bästa resultat, att en och annan lektor och adjunkt derifrån utgått, som kunde följa honom hvart som helst på vestgötasläätten: jag tror han nämnde Sköfde och Lundsbrunn m. fl. ställen.

Tänk nu hvilken helsosam revolution det skulle bli i lärarnes lif, om intresset för velocipedåkning spridde sig från Skara som en »löpeld» till alla läroverk i riket. Tänk hvilken oskattbar fördel för alla »skolpedanter» att under

ferierna kunna göra uppfriskande utflykter »genom Sveriges bygder»*) utan att behöfva betala vare sig skjutspengar eller jernvägsbiljett, ja, att i denna *mötenas* tid och icke minst *läraremötenas* kunna undvara till och med »nedsatta pris» på jernvägarne och i stället helt sjelfständigt rulla på eget hjul till mötesplatsen. Och till allt annat — och nu talar jag på fullt allvar — ligger det ock ett stycke återvunnen ungdom i denna nya pedantsport. Ja, sporten på alla områden är utan tvifvel ett slags ungdomskonservator, och för lärare torde den särskildt ha den icke ringa uppgiften att kraftigt motverka hvarje försjunkande i torrt och trögt pedanteri.

Lefve alltså den nya pedantrörelsen eller rättare *velocipedantrörelsen* i Skara!

* * *

Men den som har varit i Skara och der sett alla märkvärdigheter, både domkyrkan med dess pågående restaurationsarbete**) och museum och allmänna läroverket och lektorsvillorna och velocipedanterna, ja, till och med den nya, ryktbara, af lektor X. anlagda sjön, Victoriasjön kallad, som stått om i tidningarne (och som verkligen lär finnas, fast jag inte såg till den) — han kan ändå inte säga, att han gjort ett riktigt besök i Skara, förr än han varit vid Brunsbo, den gamla vördnadsvärda och idylliska biskopsgården utanför staden.

Dermed har jag naturligtvis inte sagt, att hvarenda resande skall *gästa* der, såsom *jag* gjorde — ehuru väl det är visst och sannt, att i ingen biskopsgård i verlden torde Pauli bud, att »en biskop skall vara gästfri», följas mera samvetsgrannt och hjertligt än der — utan jag menar blott, att stället förtjenar ses i alla fall för sina gamla minnens skull,

*) Och kanske till Paris också, som en adjunkt i Upsala redan gjort.

**) Först nyligen påbörjad vid det besök 1886 som här beskrives.

enkannerligen för Jesper Svedbergs, som här bodde i många år och diktade sina kärnfulla psalmer och skötte med kraftig patriarkalisk hand sitt stift och fäktade sina strider mot tidens lyten och onda makter och »förstadömen och väldigheter». Ni skall der ock finna den berså som den gamle gudsmannen planterade, och der han ibland sökte svalka från dagens tunga och hetta. Men den förtorkades ej som profeten Jonas' kurbits, den har växt upp till höga väldiga träd, väldiga som de Svedbergiska psalmer vi ännu sjunga i våra kyrkor och, liksom dessa, trotsande seklerna, djupt rotade i fosterländsk grund och lyftande sin krona mot himlen.

Men om ni det ringaste, ja, blott genom väns vänner eller icke ens *så* mycket, känner det vörnadsvärda par som bor derinne i biskopsgården, så tag mod till er och gå direkt från Svedbergs berså uppför den höga trappan och stig in, och jag svarar för, att ni skall finna det hjertligaste mottagande, och att, hvad mer är, ni dervid äfven skall känna en fläkt af den fridens och kärlekens ande, som ej har sitt egentliga stambåll på jorden, och med glädje få erfara, hur denna frid och kärlek kan stråla helt menskligt fram i blida blickar och väna leenden, och hur den öfver gråa lockar och af ålder fårade drag kan lägga ett skimmer af evig ungdom.

Jag har pröfvat på det, jag har varit derinne mer än en gång — och städse har mitt hjerta der fått något som gjort det liksom ungt på nytt. Och så var det äfven nu. Och ännu en sak, en sällsam förunderlig sak, och det är, att, när jag trädt inom denna tröskel, så har jag alltid känt som om just detta, att komma hit, hade varit *resans egentliga mål*, äfven om jag aldrig, när jag reste ut, tänkt att styra kosan dit. Det har med ens blifvit en hemkänsla så ljufvig, att jag efter resans vexlande öden endast kunnat tänka: »här är mig godt att vara».

Och så kände och tänkte jag äfven nu. Jag kände

att jag kommit till sjelfva kärnan af min lilla vestgötafärd. Och därför vill jag här sluta och hvila ut, och äfven låta mina tålige åhörare, som följt mig ända hit, göra detsamma. Äfven de kunna behöfva att här dröja och vederqvicka sig i *tanken* och *fantasiën* efter färdens mångahanda.

1886. 1891.

Reskamraten.

(En liten episod under en utrikes resa 1887.)

I.

Vårt möte.

Jag stod vid biljettluckan å jernvägsstationen i Köpenhamn. Jag stod i »kö», d. v. s. jag hade en menniska bakom mig, och jag hade just köpt min biljett till Hamburg och vände mig om, då jag märkte, att den obekante, i stället för att titta in i luckan, stirrade på mig, och detta med en sådan ihärdighet, att herrn i luckan blef otålig och gaf honom en påminnelse. Han begärde då hastigt sin biljett på god svenska, och så stirrade han igen, och då stirrade jag naturligtvis tillbaka ännu värre.

»Det kan väl aldrig vara en detektiv från Stockholm, som tror sig ha spårat upp någon förrymd bankkamrer?» tänkte jag. Men han hade ingen polisuppsyn. Hans ansigte uttryckte den mest oförställda naiva förvåning, och var för öfrigt så öppet och blidt som ett barndomsminne; ehuru på samma gång manligt och med prydligt mörkt helskäg — och fullkomligt obekant. Jag kan ej säga, hur många sekunder vi stått försjunkna i denna tysta, spännande och komiska betraktelse af hvarandras fysionomier — då plötsligt ett gammalt minne vaknade. »Dessa anletsdrag jag skådat», tänkte jag, »men när och hvar? — Jo, i Vermeland — jo, i X-stad — jo, vid X-hyttan!!!»

»Är det inte Henrik X.?» ropade jag hastigt.

»Jo visst! Och är det inte Ö.?» ropade han. Och ögonblicket derefter föllo vi i famnen på hvarandra — jag säger som det var — vi föllo hvarandra i famnen, till stor förvåning för herrn i luckan och tvenne »bybud».

Och hvem var han?

Han var en person, som jag i min tidiga ungdom, för icke mindre än 33 år sedan, under tvenne somrar öfvat i konsten att deklinera *mensa* och konjugera *amo* och räkna upp städerna efter kusten från Haparanda till Strömstad, och som utan tvifvel bland mycket annat äfven af mig för första gången fått veta, att detta Köpenhamn, der vi nu befunno oss, var hufvudstaden i Danmark. Jag hade med ett ord varit hans informator under somrarne 1853 och 1854, sjelf fyra år äldre än min lärjunge. När vi skiljdes, var han tolf år och jag sexton. Och jag är därför böjd att tro, att den hjertliga omfamningen var å hans sida mindre ett uttryck af vördnad för en aktad gammal lärare och af tacksamhet för erhållen säkerhet i de latinska konjugationerna, än af denna känsla, som så gerna och så omedelbart fattar oss vid synen af en barndomsvän och vid hågkomsten af glada barndomsminnen. Vi hade sedan den tiden blott flygtigt sett hvarandra en enda gång.

Och hvad var han nu? Ja, hvad var han?

»Hvad är du för något, Henrik?» frågade jag, »det vill säga, hvad gör du i?» Ty att han inte reste i språkstudier som jag, det kunde jag förstå deraf, att han oaktadt en god vilja och det älskvärdaste väsende, alltid haft en viss svårighet att konjugera *amo*.

»Jag kallas ingenjör och är annars förvaltare vid jernbruket R.», svarade han, »och reser nu i affärer för brukets räkning till Hamburg.»

»Till Hamburg! då få vi ju resällskap!»

»Reser du också dit?»

»Ja visst, jag skall till Frankrike i språkstudier!»

»Skönt! då ta vi samma kupé.»

Och så var den saken klar, och vi kände oss så glada, som om vi ännu varit pojkar som förr, han tolf och jag sexton.

II.

Hans lefnadssaga.

Några ögonblick derefter suto vi tillsammans i en andra klass kupé och utom oss fans bara en tysk, som, efter hvad vi snart funno, inte förstod ett ord svenska.

Vi hade tusen saker att tala om. De gamla barndomsminnena döko upp så tätt och så lifligt, att vi, att börja med, pratade om hvarandra. »Mins du det?» och »mins du det?» ljöd det i oupphörlig korseld. Och jag är viss, att den som efter mer än trettio år träffat en barndomsvän och haft ljusa och glada minnen att tala om, dykande upp ett efter annat som i en skimrande dröm, han förstår mig utan kommentarier, och han förstår ock, att vi ömsom skratade och ömsom greto.

Midt i vår liflighet och högljuddhet kommo vi omsider ihåg tysken, som möjligen kunde vara mindre belåten med detta bullersamma sällskap, och så hörde jag H. tilltala honom på flytande och felfri tyska och bedja honom om ursäkt för vår högljuddhet, hvarpå tysken gladt och vänligt bad oss fortsätta (tyskar äro alltid vänligt resällskap), och det gjorde vi. Emellertid hade H:s goda tyska fäst min uppmärksamhet, och då jag äfven under samtalets gång hört honom af någon osökt anledning då och då flicka in en engelsk fras, frågade jag honom hastigt, när en sådan ännu en gång återkom:

»Du har väl rest mycket du, ty det der har du inte lärt af mig.»

»Åh ja, i England och Tyskland. Jag har varit tre år i England.»

»Och studerat språk?»

»Nej då, jernhandtering — som arbetare.»

»Som arbetare?»

»Ja, som simpel arbetare.»

»Det måste du tala om. Berätta din lefnadssaga! Det är så godt du börjar från början, från den dag vi skiljdes 1854. Du skall få en uppmärksam åhörare. Berätta i detalj.

Och så, under det tåget ilade i snälltågsfart genom det vackra Seeland, och långt sedan det mörknat och lamporna tändts i kupén och tysken somnat, fortsatte han att berätta sin historia, och jag lyssnade med spänd uppmärksamhet. Och när vi kommo fram till stora Belt, var den ej ännu slut. Här blef dock ett längre afbrott, ty han reste, trots stormen, via Korsör—Kiel, och jag, som ej var någon sjöhjelte, for öfver Belten; men vid jernvägsstationen Neumünster i Holstein träffades vi igen vid 5-tiden på morgonen, och så fortsatte han precis der vi afbrutit på Seeland, och innan vi hunnit till Hamburg, hade han slutat. Och jag var ändå icke trött.

Det var ingen underbar historia med spännande eller härresande detaljer, ja knappt så mycket äfventyr, att hvar och en annan skulle lyssnat med samma intresse som jag: — det var helt enkelt historien om en *svensk man*, som med ihärdighet och försakelse och genom många vedervärdigheter kämpat sig fram till praktisk duglighet och en oberoende ställning inom det yrke han valt. Detta är *min* tanke om saken. Hans egen framställning var alltigenom preglad af anspråkslöshet.

Låt mig nu i några få drag förtälja hans historia, såsom han betättade den för mig.

* * *

Sedan han genomgått det lägre läroverket i F. och därefter vistats några få år på bruk som kontorsbiträde och

äfvén genomgått den lägre ettåriga bergsskolan i F. beslöt han, trots anhörigas och vänners ifriga afstyrkande, och ehuru hans genom sjelfstudium inhemtade kännedom af engelskan var högst underhaltig, att på egen hand bege sig till England med den ringa sparpenning han hade öfver och der å någon af de stora jernverksorterna söka anställning som simpel arbetare och på detta sätt praktiskt och steg för steg taga reda på den engelska jernhandteringen i dess olika facer, och så komma hem som en duglig man inom yrket.

Detta var hans plan. Och så gaf han sig i väg. Han var då några och tjugu år gammal.

Sedan han lyckligt kommit fram till en af jernindustriens centralpunkter i mellersta England, träffade han genom en skickelse en svensk affärsman, som han personligen kände och som der innehade någon agentställning. Denne, som bättre förstod honom än hans vänner hemma, fattade intresse för sin unge landsman och hans planer och tilbjud honom att under någon tid bo i hans hem, medan han orienterade sig och sökte sig om efter plats; och H. använde dessa veckor att med större delen af de medel han hade kvar dels taga billiga lektioner i språket, dels göra smärre resor hit och dit och höra sig om efter plats vid jernverken. Öfver allt visades han tillbaka som utländing och behandlades som en misstänkt person. Och det hjälpte ej heller, att hans vän rekommenderade honom till arbetareplats både här och der, det tycktes blott göra saken än värre. Till slut lyckades dock denne skaffa honom anställning, och H. hade att infinna sig en morgon vid en smältugn för att börja sitt arbete, men så väl arbetarne som arbetsförmannen (eller »basen» som det heter på arbetspråket) mottogo honom med så tydliga afsigter att göra honom samvaron med dem hetare än sjelfva smältugnen, att han redan första dagen måste bege sig derifrån för att undgå batalj.

Men han hade ännu ej tröttnat på sina försök. Han klädde sig nu i de simplaste arbetarekläder, alldeles lika de engelska arbetarnes, tog farväl af sin vän och begaf sig med de slantar han ännu hade i fickan till Sheffield.

Här uppsökte han genast arberareqvarteren i närheten af ett större jernsmidesverk, fann ett tarfligt hus, der han genom ett anslag i ett butikfönster om »*lodgings for single men*» lockades stiga in för att höra sig för om rum. I butiken, der han träffade värden sjelf, fanns ost, smör, bröd och alla sorters »pickles» till salu, och han tänkte: här kan jag åtminstone få mat. Om hyran uppgjordes snart, och så gick han bort och hemtade det lilla bagage han hade — men när han kom tillbaka, märkte han till sin ledsnad hvad han ej sett förut, att i huset fanns derjemte en simpel ölkrog, och han dömde deraf, att tillhållet kunde vara både farligt och obehagligt.

Han gick emellertid in på krogen och fann här vid disken husets värdinna, en stor, grof menniska. Denna, som af sin man fått höra om uthyrandet till främlingen, tog genast mycket ovänligt emot honom, och utsatte honom för ett skarpt förhör, frågande »hvad han var för en?» »hvar han var ifrån?» »hvad han skulle här och göra i Sheffield?» o. s. v., och då H. upplyste, att han var en svensk jernarbetare som sökte arbete, så ville hon genast köra af honom: hon tyckte ej om kringstrykare, sade hon, hon ville ha ordentligt folk i sitt hus.

Men, hur det var, så lät hon blidka sig att behålla honom kvar öfver natten, tog hand om bagaget, som hon läste in i en skrubb, och anvisade honom tillsvidare, d. v. s. tills det blef sängdags, en vrå i köket invid spiseln, der han fick sitta och vänta. På H. gjorde emellertid gumman ett godt intryck genom sitt stränga förhör, som visade, att hon höll reda på dem som bodde der; detta ingaf honom en viss trygghet, och han beslöt att bo kvar, om han finge.

Så kommo mot qvällen en hop arbetare in från jernverket, både sådana som bodde i huset och andra, som blott besökte ölkrogen. Den utländske arbetaren blef snart föremål för misstänksamma blickar och hviskningar, och H. hade blott den barska värdinnan att tacka för, att han fick vara i fred. Emellertid hade hon beslutat att ha ögonen på honom och noga öfvervaka honom under natten, såsom hon längre fram sjelf tillstod för H. Han visades vid sängdags upp på sitt rum, ett vindsrum eller s. k. »garret», fyra trappor upp; men han visste då ej, att hans grannar, andra arbetare som bodde midt under honom, hade fått stränga order att, vid minsta rörelse de hörde från hans rum, göra alarm i lägret och gå upp och binda honom till händer och fötter, emedan hon befarade, att hans afsigt var att stjäla i huset och rymma sin väg, eller att han var en rånare. Ja, de lära till och med ha vakat turvis hela natten för att ge akt på honom.

H. visste emellertid om ingenting, gick trött till sängs och sof godt hela natten. Och när värdinnan om morgonen fick höra, att han hållit sig stilla, och måhända äfven af hans person fick vid det nya sammanträffandet på morgonen och vid närmare påseende ett bättre intryck, så fick han tillåtelse att stanna mot erläggande i förskott af en viss tids hyra.

Och så gick han ut på morgonen för att höra sig efter arbete, men öfverallt fick han ett bleklagdt *nej*, och han återkom temligen nedslagen på qvällen, men dock ej hopplös. Och så fortsatte han dag efter dag en tid bortåt med sitt arbetssökande, alltjemt med samma resultat. Emellertid hade hans stilla och hyggliga uppförande småningom tillvunnit honom värdinnans sympatier, och hvad arbetarne beträffar, så vann han snart äfven deras genom att då och då bjuda dem på en klunk öl. Dyligt bjudande gick, enligt hans meddelande, mycket primitivt till bland de engelske arbetarne. Det vanliga sättet var nemligen, att när

någon fått en mugg öl framför sig, tillbjuda den han ville hedra, att taga sig en klunk direkt ur hans mugg, och detta tillbud skedde då alltid med den bland arbetarne gängse frågan på vulgär engelska: »Will you soup?» *). Och så vann nu H. genom detta »Will you soup?» och vänliga samtal för resten flera vänner. Jag hoppas, att våra nykterhetsvänner (nykterhetsvän är jag äfven sjelf) ej därför förlora sina sympatier för honom. Låt oss blott komma ihåg, att detta skedde långt innan det fanns en enda goodtemplare i Sverige, och äfven att här ej var fråga om öfverlastning. I allmänhet synas hans vänner arbetarne ha varit måttliga nog, och värdinnan på stället lär ej heller ha tyckt om, att någon öfverlastade sig, liksom hon ock, trots sin ölkrog, älskade, underligt nog, både ordning och renlighet.

Hon fattade alltmer förtroende för honom och uppmanade hvarje dag arbetarne att söka skaffa »Harry» plats. »Harry» **) kallades han nu allmänt på stället. Men å andra sidan tyckte hon också, att det var någonting underligt och hemlighetsfullt med honom. »*He is a good scholar, but yet a workman*», sade hon med en förnumstig nickning åt de andra, när hon fann, att »Harry» kunde både läsa och skriva; och ofta stannade hon framför honom, fixerade honom stadigt och sade med en skakning på hufvudet: »*There is something about you, Harry.*»

Slutligen efter några veckor, tillbragta under ständigt fåfängt sökande af arbete, kom en qväll en arbetare, som särskildt fäst sig vid Harry, hem med det glädjebudskapet, att han skaffat honom en plats. Han hade upptäckt, att en af förmännen eller inspektörerna vid det närmaste stora jernverket var *svensk*, och han hade gått och talt vid honom och ifrigt begärt arbete för hans landsman Harry; det hade

*) »Soup», tydligen slägt med vårt »supa», synes vara ett slags »slang» för »drink» bland engelska arbetare. Ordet har hittills varit mig obekant i denna betydelse.

**) = Henry, vårt »Henrik».

upptagits väl, och Harry skulle nu få komma och tala vid honom sjelf följande morgon.

När Harry kom, befanns, att »landsmannen» var *norrmän*; och denne, som å sin sida tycktes obehagligt öfverraskad vid upptäckten, att Harry var *svensk*, gaf honom helt kort afslag. Men, vare det sagdt till normannens heder, han »go'ade till sig igen» och skickade efter honom följande dag, och nu fick Harry äntligen efter denna långa väntan och alla dessa vedervärdigheter plats som simpel arbetare vid det stora jernverket, och var vid sin hemkomst alldeles öfverlycklig, och gumman sade förmanande: »*Now Harry, now you must stick to it*» (nu måste du arbeta ihärdigt), och derpå, med en skakning på hufvudet, tillade hon åter sitt hemlighetsfulla »*There is something about you, Harry!*»

* * *

Han stannade sedan som arbetare vid jernverket i nära ett helt år, vann sina förmäns förtroende, steg småningom i arbetsgraderna och fick allt bättre aflöning, blef för sin arbetsamhet och duglighet förflyttad efter hvartannat från en afdelning inom verket till någon annan, der man såg, att han med fördel kunde användas eller dit han sjelf begärde att få komma; och under tiden gick han med öppna ögon och tog väl reda på allt — och alltjemt bodde han kvar i samma arbetarebostad hos gumman med ölkrogen, gick derifrån med sin matsäckskorg på armen hvarje morgon till verket tillsammans med de andra arbetarne, lefde på samma kost som de, var klädd som de och hade sitt umgänge och sin samvaro med dem; och stark och härdad var han ock som en af dem. Ja, han tillhörde så helt deras krets och lefde så helt deras lif, att han äfven vardt nödgad att deltaga i deras strejker. Han var med om icke mindre än tre sådana under sin arbetaretid i England — men de aflupo alla lyckligt, utan våldsamerheter, och slutade

i godt förstånd med arbetsgifvarne. Han berättar äfven, att han såsom läskunnig fick under middagsrasterna läsa högt ur de politiska tidningarne för de andra arbetarne. Detta gick alltid i tur och ordning bland de få läskunniga.

När han så till slut vid detta första stora jernverk — ett ofantligt smidesverk med fem tusen arbetare fördelade på olika branscher — trodde sig ha lärt hvad han behöfde, uppsade han sin plats, tog farväl af gumman och begaf sig till en annan jernverksort, och nu hade han ingen svårighet att få arbete, och han arbetade vid flera verk i olika delar af England, men som han fann, att nästan alla voro sämre anordnade än det stora Sheffieldverket, så sökte han och fick anställning inom en annan branche, nemligen vid ett stort gjutstålsverk, och äfven här gick han genom flera arbetsgrader och tog reda på allt han kunde och var väl aflönad; men sedan, då fransk-tyska kriget utbröt och verket saknade order, blef han jemte 300 af de yngre arbetarne afskedad, — dock med löfte att få komma igen, då det spordes att verket fått »orders».

Under det Harry sålunda nu var utan arbete mötte han en dag en bekant från sin första tid i Sheffield, då han (H. nemligen) var en flitig elev i en aftonskola, der denne hans vän tjenstgjort som ett slags »monitör»*).

»Halloa, Harry! how are you getting on?» ropade denne på det öfliga engelska sättet att helsa en gammal bekant; och då Harry som svar upplyste, att han var utan arbete, sade vännen: »I am sorry — but look here, we are very busy at our works — can you use *files*?» (kan du sköta fil?).

* Det är mig ett nöje att här i en not återgifva de upplysningar han i förbigående lemnade om denna aftonskola:

Den hade 8 à 9 klasser och skolafgiften var 2 shillings (1 kr. 80 öre) per år (under sommaren undervisades ej). Den första och andra af dessa klasser var i viss grad jemförlig med småbarnsskolan, men elevernas ålder var mellan 16 och 40 år, och uppmärksamheten var större än i småbarnsskolan. Sedan eleverna lärt sig läsa, räkna och skriva, fingo de i tur och ordning föreläsa högt goda böcker,

Harry svarade, att han ej var främmande för dess begagnande, men, om han här kunde sköta den berodde på i hvilket yrke hans vän arbetade; och då denne nu upplyste, att han var kirurgisk instrumentmakare, svarade H. nedslagen, att i sådan filning hade han ej någon öfning.

»Never mind, we have plenty of work for you, come on» sade vännen uppmuntrande, och så bar det af. H. fick anställning och arbetade i det nämnda yrket ungefär 5 månader. Genom kriget hade denne fabrikant stora beställningar på kirurgiska instrument, hvaribland äfven tänger för att uttaga kulor på sårade soldater, och i tillverkning af sådana tänger blef nu Harry specialist. Han filade äfven andra instrument, men förtjensten var för liten att kunna lefva på, emedan han ej hade nog yrkesvana; och han sysselsatte sig just med tanken att af denna anledning se sig om efter annat, då han en vacker dag, under arbetet i verkstaden erhöll ett bref med svensk poststämpel. Det var från den förut nämnde svenske vännen, som nu återflyttat till Sverige, och det innehöll ett anbud på en förmånlig och framstående plats vid ett större jern- och stålverk i hemlandet. Detta anbud antog han naturligtvis med glädje och reste nu, efter nära tre års bortovaro, hem som en i

hvarigenom de fingo både formell öfning och en god behållning af det lästa; och derefter öfvergick man till skilda läroämnen, och de böcker som dervid lästes voro jemförliga med våra nuvarande folkskolors. I de högre klasserna öfvades deklamation i modersmålet, och i tur och ordning skulle der en hvar af eleverna hålla ett föredrag hvarje qväll i sjelfvaldt ämne; derjemte egde man i dessa klasser fritt val af studium af något utförligare arbete, och föredrag höllos dels af lärare dels af personer som engagerades därför. En person uppträdde t. ex. under tre qvällar med assistenter och genomgick en kurs i kemi, hvarunder assistenterna voro till hands med belysande experiment; en annan hade rest i Indien och höll någon föreläsning om seder och bruk m. m. som han der iakktagit. Lärarne i denna skola utgjordes i de högre klasserna af fabrikanter och andra personer som intresserade sig för saken, och de uppburo antagligen ingen lön.

jernhandteringen med alla dess nyaste framsteg väl kunnig och praktiskt öfvad man.

Om hans vidare öden vill jag blott nämna, att han någon tid senare reste som representant i utlandet för ett större svenskt jernverk och då naturligtvis ej vidare uppträdde som arbetare utan som »gentleman»; och att han då en gång äfven besökte sin gamla arbetarebostad i Sheffield och gumman och sina gamla kamrater. Det var en stor öfverraskning både för gumman och arbetarne att se honom så fin. De senare misstänkte ej alls, att han bland dem seglat under falsk flagg. De helsade »old Harry» som en gammal vän och kände sig stolta att se, att han, en af deras sort, tagit sig upp i verlden och blifvit en »gentleman», och voro på samma gång glada, att han ändå var lika vänlig och kamratlig mot dem, en sak som han visade genom att bjuda dem öfver lag »hvad huset förmådde». Och hvad gumman beträffar kunde hon ej komma från sin förvåning och sina utrop, hon hade nu fått vatten på sin gamla qvarn, och hon fattade gång på gång hans händer och såg honom in i ögat och sade: »*Didn't I say there was something about you, Harry!*»

* * *

Sedan han längre fram äfven vistats ett år i Westfalen som ombud för ett svenskt jernverksbolag, återvände Harry till hemlandet och han är numera sedan många år förvaltare öfver ett större jernbruk i Sverige, har det bra, är en lycklig familjefader och gör då och då en liten affärsresa för brukets räkning i utlandet.

Det var under en sådan resa jag nu träffat honom, och det glädde mig, att han, som i sin barndom hade så svårt för »grammatica latina» och den lärda vägen, i stället blifvit en så dugande man i det praktiska lifvet. Han är ej det första exemplet på ett sådant förhållande. Och det glädde mig ännu mera, att han bibehållit det öppna, hjert-

liga och för allt godt mottagliga väsen, som jag mindes från den tiden vi båda voro pojkar.

Hvem han för resten är, angår ingen; och jag hoppas, att han sjelf ej skall bli ledsen på sin »gamle lärare» för att denne gått och presenterat honom så här för allmänheten, om också utan namn. »Gamle lärare» äro alltid stolta öfver sina pojkar, när de arta sig väl.

* * *

Och nu blott ännu ett par ord. Sedan »Harry» slutat sin historia, som räckte ända tills vi närmade oss Altona, berättade äfven jag på hans begäran *min*. Den gick fortare, men vi kommo härunder in på ganska allvarliga ämnen, som med intresse dryftades af min käre reskamrat och mig, ända till dess vi åkte in i Hamburg.

Jag skulle egentligen genast ha farit vidare till Köln, men det var inte möjligt att så hastigt »bryta lag» efter en sådan samfärd, och på hans förslag, som fullkomligt motsvarade en hemlig önskan hos mig sjelf, beslöt jag stanna öfver en dag i Hamburg, och så åkte vi tillsammans »Harry» och jag, i en droska till »Hotel zum Kronprinzen».

1887.

En liten titt till Skanör och Falsterbo.

Sommarminne från 1889.

Kom nu och säg, att jag inte är berest! Jag har i sommar varit i *Skanör och Falsterbo*, och hur många »upplänningar» (som skåningarne kalla oss) kunna skryta af detsamma? Deruppe gäller det för stort, om man har varit i *Trosa*, men hvad är Trosa mot Skanör och Falsterbo? Trosa har blott förtjensten att vara liten och undangömd och vackert belägen: men Skanör och Falsterbo ha derjemte något mer — jag menar inte flygsanden — de ha *anor*, historiska anor och historiska minnen ända från den tidigare medeltiden, och hvad ännu märkligare är, de ha fortfarande kvar en hop medeltida seder och bruk, till en del äfven ett medeltida utseende. Alltså, låt mig ännu en gång, äfven med fara att anses högfärdig, högtidligen upp-repa: »jag har varit i Skanör och Falsterbo», och jag går nu att förtälja om min färd.

I.

Sveriges finaste gästgifvaregård.

Nu tror man bestämdt, att jag menar gästgifvaregården i Skanör eller Falsterbo, men det är inte händelsen. Skanör har en mycket primitiv gästgifvaregård och Falsterbo har

ingen alls. Den jag menar heter *Hvellinge* och ligger 6 fjerdingväg från Skanör och Falsterbo, på vägen dit.

Och det var på denna gästgifvaregård, som min vän doktor X. och jag togo in, när vi den 7 Augusti på qvällen stigit af vid *Hvellinge* station på Malmö-Trelleborgsbanan, i akt och mening att följande morgon göra det länge efterlängtrade besöket i Skanör och Falsterbo. Gästgifvaregården i *Hvellinge* hade blifvit oss lifligt rekommenderad i jernvägskupén af en handelsresande från Trelleborg, och det får jag säga, att maken till gästgifvaregård på landet har jag icke sett i Sveriges rike. Det skall minsann vara i Skåne man skall träffa på någon sådan.

Eller hvar annars i hela Sverige har ni sett en gästgifvaregård med två präktiga lagerträd vid ingången, hvardera tre à fyra alnar höga, hvar annars har ni sett en gästgifvaregård med akacior, valnötsträd och mullbärsträd i trädgården och aprikoser i spalier mot väggen och med en stor vacker veranda, beskuggad af slingerväxter? Så såg det ut på *Hvellinge* — utanför; och när vi trädde in, steg vår förvåning till sin höjd, ty i det första rummet funno vi en *biljard*, och i det andra, som var sjelfva den ståtliga gästgifverisalén, en — *teater*, och denna icke improviserad utan från början inbyggd i sjelfva salen (!). Det upplystes, att en liten kringresande trupp nyligen uppträdt der inför traktens allmoge med franska komedier. Har man hört på maken! Det var minsann en gästgifvaregård och en allmoge som följde med sin tid!!!

Förbi teatern, och liksom bakom dess kulisser, fördes vi vidare till våra rum. Min reskamrat fick ett stort elegant, förmakslikt rum på nedre botten, och jag fick i öfre våningen ett litet vackert gafvelrum med balkong och flaggstång. *Hans* rum var, såsom mera gediget och allvarligt, försedt med gamle kejsar Wilhelms porträtt: *mitt*, såsom mera luftigt och poetiskt, försedt med Kristina Nilssons. Från balkongen med dess nätta balustrad af gjutjern, hade

jag derjemte en treffig utsigt öfver gästgifvaregårdens präktiga trädgård och öfver den bördiga skånska slättbygden der bortom.

Och detta var en gästgifvaregård på landet!

Handelsresanden från Trelleborg hade gifvit oss det rådet att, när vi afreste på morgonen, taga matsäck med från Hvellinge och äfven der beställa middag till vår återkomst, enär ej något hotell fans i Skanör och Falsterbo och mat för resande ej kunde fås för pengar. Han visste visserligen att berätta, att ett sällskap på 22 personer, som nyligen besökt de båda städerna, hade fått köpa kaffe med dopp i ett privat hus och för hela kalaset inte fått betala mer än 1 krona; men då min reskamrat och jag ej trodde oss ha några utsigter att träffa på just detta billiga kaffeställe »med dopp», beslöto vi visligen att följa Trelleborgarens råd och bestälde alltså både matsäck och middag på Hvellinge. När middagen beställdes, trädde gästgifvaren sjelf ut till oss på verandan. Han hade en min och en hållning som en fin hotellvärd och föreslog i den mest verserade ton »grönsoppa», — »fisk», — »fogel» och »som dessert en liten omelett — eller kanske blandad kompott?» — »om herrarne äro belättna med en så enkel middag?» — och tillfrågade oss derpå hvilka viner vi behagade, »kanske pale sherry?» — »gammal och god» — »château d'Yquem och champagne?». Vi lyssnade med stigande häpnad på den sällsynte landtjänstgästgifvaren, förklarade, att vi vore nöjda utan viner, drogo oss derpå tillbaka till våra rum, — och efter en god natt i våra svällande ressortbäddar, afreste vi kl. half 7 på morgonen i en rymlig trilla, på stället kallad »landå», förspänd med ett par stora präktiga hästar, »gästgifvarens egna» (han har elfva stycken), och körd af en enarmad kusk, som lindade tömmarna om den armstump som fans kvar till venster, och skötte piskan med högra handen. Det var emellertid en förträfflig kusk: och van var han också vid vägen, ty, om vi få tro honom sjelf,

har han i flera år kört resande till Skanör och Falsterbo hvarenda dag under somrarne. Språksam och munter var han också och hade goda upplysningar om vägens detaljer, hvarför han till det bästa rekommenderas.

II.

Mellan Hvellinge och Skanör.

Så långt var allt godt och väl, men vi hade otur med vädret. Det var i dag stormigt och regnigt: vi hade den iskalla stormen emot oss, och regnet skulle ha piskat oss i ansigtet, om vi ej lyckligtvis medfört paraplyer. Någon sufflettvagn fans ej på denna gästgifvaregård, som annars hade allt möjligt, till och med en uggle i prydlig bur midt på gården — men gästgifvaren hade skickat med en stor präktig resfilt, som skyddade oss mot blåsten, och ett godt reselynne hade vi sjelfva tagit med.

Derföre foro vi ock trots ovädret med vakna blickar och intresserade oss för allt på vår väg.

Omkring tre fjerdingväg färdades vi ännu genom vanlig skånsk landsbygd, om den ock här var mera platt och mindre vacker än annorstädes — ty Skåne, äfven dess slättbygd, kan vara oändligen vacker. Vi hade här omkring oss ett ständigt enahanda af rektangelformiga åkrar och rätliniga pilrader och här och der små hvitrappade bondgårdar med sina gäss och ankor, sina tjudrade kor och sina vid dikesrenen parvis hopbundna får, men ock med sina små trefna trädgårdar kring husen — med apalar, solrosor och pioner. Men någon omvexling syntes ej till i detta landskap, ingen skog, ingen sjö, ingen bäck, allt åker och äng, åker och äng. Rik och bördig var dock ännu denna trakt.

Men den bördiga trakten nådde snart sitt slut. Efter

vexla med ofruktbara öde Ljunghedar, som småningom blefvo allt större och till sist allenaherskande. Men nu hade äfven andra element inträdt i taflan och gjort den i sin öde stil storartad, ja tjusande. Regnet hade nu också upphört, så att vi kunde mera fritt skåda ut omkring oss. Till höger och helt nära oss låg hafvet, i dag skummande i raseri med hvita vågtoppar, så långt ögat kunde se, och der borta tvärs öfver den stora bugten framför oss och bortom den öde Ljungheden låg ute på den kala landtungan staden Skanör med sin gamla kyrka skimrande hvit, och ett stycke derifrån till venster låg inbäddadt i rik löfskog det lilla Falsterbo, och närmast oss på venster hand sträckte sig den oändliga Ljungheden med sin ljusröda skiftning af Ljungblommor, blandad med den mörkgröna färgen af porsen och här och der med strimmor i mera ljusgrön färgton af det korta friska gräset.

Så åkte vi framåt, tills vi hunnit ungefär på en half mils afstånd från Skanör, alltjemt med samma tafla af haf och Ljunghed omkring oss och de två små städerna i fonden framför oss. Då kommo vi till en grind, den första jag sett i Skåne — ty i Skåne äro nästan öfver allt kreaturen tjudrade och derfor grindar och stängsel öfverflödiga — och ur den ensliga grindstugan sprang en liten Ljushårig flicka fram och öppnade för oss och fick sin slant; och dermed voro vi inne på Skanörs mark. Men det var ej blott grinden som var något nytt: på ömse sidor om grinden sträckte sig som inhägnad för Skanörsområdet ett slags gärdesgård eller stängselmur, som jag aldrig sett maken till hvarken i Skåne eller annorstädes. Den var jemförelsevis hög och såg lika kompakt och ogenomtränglig ut som en tegelmur, men var hvarken byggd af sten, tegel eller trä utan af — torf och sjötång. Sådana inhägnader brukas allmänt på Skanörs och Falsterbo område och lära vara ganska fasta och hållbara. Rätt tjocka äro de också. Sjötången tjenar de nämnda tre fjerdingsvägen började redan åkerlandet om-

som ett slags mellanlägg och gör ungefär samma nytta som det sammanhållande cementet i en stenmur.

Och när vi nu kommo in på Skanörs område frapperades vi åter af en nyhet, d. v. s. en nyhet för *Skåne*. Det första vi sågo var nemligen en ko som gick *lös och ledig*, och det var den första fria ko jag sett i Skåne; och lite längre bort träffade vi på flockar af fria får, och så till slut en hel stor boskapshjord njutande af samma glada frihet. Men friheten är ej alltid förenad med välmåga: här var kosten mager. De tjudrade kreaturen i den fetare delen af Skåne ha det nog i »ekonomiskt» afseende bättre och vilja kanske ej köpa sin frihet mot förbindelsen att lefva på Skanörshedarne.

Nå än flygsanden? Ja, det är ju underligt, att den sågo vi ej till alls. Kunde den »flyga», så borde den ha flugit i dag och det rakt i ansigtet på oss, ty det blåste så, att det kunnat flyga småsten. Och hvar fans sjelfva sanden? Ingenstädes. Allt var ljunghed och mager gräsmark. Och ytterst vid ljunghedens horisont på venster hand syntes i fjerran master och segel, alldeles som om stora skepp seglat fram öfver ljungen. Det gjorde en sällsam verkan. Det var hafvet på södra sidan, fast vi ej sågo ens en strimma deraf. Och på hela den stora vida heden syntes ej ett träd, ej en buske, ingenting mer än parken der borta i Falsterbo och de glest strödda små trädgårdstjäpporna längs den låga husraden i Skanör.

III.

I Skanör.

Skrämmande då och då en flock gäss ur vägen, närmade vi oss Skanör mer och mer. Snart svängde vi om

till höger, och ett ögonblick senare körde vi in i staden genom en liten bred gata af idel små nybyggda envåningshus af sten, det ena likt det andra. Det torde redan här böra påminnas, att staden till största delen nedbrann för några år sedan (den 2 maj 1885); deraf de nybyggda stenhusen och de stenlagda gatorna. Skanör lär vid detta tillfälle, utom en stor insamlad hjälpsumma på 30,000 kr., ha fått ett understöd af 22,000 kr. af staten för anläggande af de nya gatorna; och från den tiden ha endast stenhus fått uppföras. Detta var ju allt mycket bra, men Skanör har derigenom förlorat sitt »stiliga» och gammalmodiga utseende och dermed en stor del af sitt intresse för turisten. Blott några af de gamla husen af korsvirke med de höga halmtäckta taken stå ännu kvar efter branden. Men stadens yttre är i alla fall ej utan sitt intresse. Det är rätt eget att se en stad af idel små låga envåningshus, och förmodligen ha sådana uteslutande byggts, nu som förut, af det skäl att de bättre motstå de förfärliga stormarna, här tidt och ofta strykande fram från det närliggande hafvet, som omhvärfver staden från nästan alla väderstreck. Och något *skydd* för vindarna har den på intet håll, allt är platt som en pannkaka. Och då marken ligger nästan lika lågt som hafsytan, så har man här äfven varit utsatt för farorna af ett ännu våldsammare element — vattnet. Vid den förfärliga orkanen 1872 öfversvämmades större delen af staden. Vågorna kommo då från Östersjön och gingo öfver ljungens östra sida samt brusade fram öfver det flacka landet och nedbröto alla torfvallar, så att det hela liknade ett haf.

Vi körde gatan fram till torget och stannade der framför den gamla kyrkan eller, närmare bestämdt, framför kyrkogårdens gallerport. Klockan var lite öfver 8 på morgonen. Den enarmade tog hand om hästarne, och nu stodo vi der handfallna och tafatta och tittade oss omkring på det lilla gräsbeväxta torget med sina flockar af gäss och ankor och undrade hvad som närmast var att göra. Vi

voro mol' ensamma, och ingen menniska hade vi heller sett till på gatan — utom tre eller fyra barn, som glodde på oss från en förstutrappa.

Men tyst, der se vi ett ansigte mot en ruta i ett af de der gamla korsvirkshusen till venster. Det är ett stort rödlett ansigte med mustascher, och det nästan tryckes mot rutan i ifvern att riktigt stirra på oss. Vi göra en liten tur kring torget, titta på de små pittoreska halmtakshusen, beundra den lilla i torgets midt inhägnade, cirkelrunda planteringen med sina vackra trädgrupper af hvarjehanda slag, passera förbi ett hus med hög stenfot och hög trappa, som förmodligen är rådhuset, och återkomma så till vår förra plats — ansigtet är fortfarande kvar vid rutan, det står så stilla som ett oljefärgsporträtt, det följer oss med blicken öfver allt, alldeles som ett sådant. Vi brista i skratt, men gubben vid rutan står lika orörlig. Vi börja bli nyfikna, vi undra, om det kan vara sjelfva borgmästaren, och ämna just styra kosan till det lilla fönstret och presentera oss, då vår kusk kommer med kyrknycklarne och erbjuder oss att gå in och titta på kyrkan.

Vi fäste nu hans uppmärksamhet på gubben i fönstret.

»Ja, den ska herrarne besöka», sade han, »det är en språksam gubbe, och han längtar nog att få göra herrarnas bekantskap och få föra er omkring. Han har varit tullvaktmästare i Trelleborg, och derfor känner han sig liksom lite ensam i Skanör. Men herrarne kan ju först gå och se på kyrkan. Gubben står nog kvar, tills vi komma igen.»

Vi lemnade honom alltså på en stund.

Den gamla kyrkan var af rätt mycket intresse, särdeles för sin höga ålder. Den røjde sammanblandning af olika stilar från olika tider, spetsbågstilen dock den herrskande. För öfrigt må blott nämnas, att den liksom de flesta gamla skånska och danska kyrkor var försedd med trappgaflar här och der och framför allt på tornet, och vidare att den till sitt inre var stor och höghvälfd, att golvet var helt och

hållet belagdt med gamla grafstenar med inhuggna riddarbilder, adliga vapen och inskriptioner, samt slutligen att koret låg högt liksom det i Lunds domkyrka och liksom detta hade under sig en krypta, om också jernförelsevis obetydlig och nu, som det tycktes, blott använd som ett slags skräprum. Kyrkan anses af Brunius (i hans »Skånes konsthistoria under medeltiden») vara byggd af Lübeckarne, emedan den ursprungligen stod under abbotens i Lübeck patronrätt, »hvilken vid pass 1220 öfverflyttades på Lunds domkapitel».

Som man här af finner äro Skanör och Falsterbo *mycket* gamla städer, om ock någon afprutning torde vara af nöden i det gamla danska krönikerimmet:

»Den tid Christus lod sig föde
Stod Lund og Skanör i fagerste grøde».

Man har dock förklaradt versens uttryck så, att meningen skulle vara »da Christus lod sig föde i *Norden*», d. v. s. då den kristna läran infördes på 800-talet.

Från kyrkan föreslog kusken oss att gå och se på »slottet», som han sade låg nere vid stranden på andra sidan kyrkan.

»Slottet i Skanör!» — utropade vi förvånade, och med stor nyfikenhet följde vi anvisningen.

Komma dit, der det skulle ligga, kunde vi inte upptäcka något annat än en gammal gumma och en hop gäss. Vi frågade gumman efter slottet, och hon pekade genast på en liten rund grön kulle bredvid, omgifven af ett slags vallgraf.

»Der ä' slottet!» sade hon, der ha' åtminstone vare' ett slott å derfore kallar vi då så.»

Vi gingo öfver grafven på ett nästan uttorkadt ställe. Några ruiner eller ens något byggnadsgrus kunde vi ej upptäcka på kullens topp, men deremot hade vi der en fri utsigt öfver strand och haf. Åh! hur flack och ödslig den stranden var. Längs det låga kala landet sträckte sig

en smal »lagun» och derutanför en låg sandbank, lik en lång smal remsa, och så det långgrunda hafvet. Men långgrundt eller icke, så är hafvet alltid hafvet, och vi skulle ha stått der länge försjunkna i betraktande, om inte blåsten varit så skarp och genomträngande. Alltså blott en blick ännu på Skanörs lilla hvita fyr torn der ute vid ändan af den långa smala »pieren» till venster och på mastopparne af ett fartyg och några småbåtar, som lågo och vaggade der i den konstgjorda lilla hamnen vid fyren, och så ilade vi ned igen till gumman och gässen.

Och doktorn gaf sig nu i språk med henne.

»Ja nu har jag sett slottet», sade han, »och låt mig nu veta, gumma lilla, om ni har någon *doktor* i Skanör?»

»Asch! doktor, hva' ska vi mä en sådd'n å göre», svarade gumman.

»Nå, om ni bli sjuka», invände doktorn förvånad, »hur bär ni er då åt?»

»Då ligger vi der naturligtvis, tills vi bli raske igen», sa' gumman.

»Ja, men då är det väl många som dö. Hur många personer dö här om året?»

»Åh, dä dör väl en gammal kärring hvert anned år», svarade hon lika raskt.

»Nå», fortsatte doktorn sitt förhör, »har ni någon polis i Skanör?»

»Polis! — nej men har vi ej.»

»Hvad är det då för ordning här?»

»Hver behyter sej», svarade hon tryggt, med sin danska brytning. Hon var sannerligen inte svarslös, och doktorn och jag gingo skrattande vår väg.

Återkomna till torget, funno vi mycket riktigt gubben kvar vid rutan, fortfarande stirrande lika ihärdigt på oss, och nu hade vi inte hjärta att se hans vända längre, utan styrde kurs direkte på honom för att upplysa, hvilka vi

voro, hvarifrån vi kommo och ändamålet med vårt besök samt utbedja oss hans sällskap som ciceron.

Vid vårt annalkande försvann ansigtet hastigt från fönstret och var i stället till möte i dörren. Det var en liten rödkindad gubbe i nattrock och pipa, och han bad oss genast i jovialisk ton att stiga in och sitta ned och frågade, om han fick bjuda på »en liten konjak på morgonqvisten». Det sista anbudet afböjdes, men deremot slog vi oss efter presentationen ned i en soffa i hans yttre rum, under det han sjelf gjorde sin toalett i det inre rummet, allt jemt lifligt konverserande och besvarande våra frågor om Skanör, och då och då visande sig i dörren, först i kalsongerna, så i byxorna och sist fullfärdig och strålande i snygga gångkläder, tydligen påtagna för vår skull. Och han fattade nu raskt sin gamla uniformsmössa och följde oss ut som ciceron. Vi behöfde ej ångra vårt val. Han vandrade med oss gata upp och gata ned. Han utpekade för oss hvar eldsvådan hade gått fram, och hur långt öfversvämningen hade nått, och han visade oss stadens trenne gator, Östergatan, Mellangatan och Vestergatan, och vi följde honom allestädes med intresse, men det vi tyckte var underligast af allt, var, att vi under hela denna vandring ej mötte en enda människa. Vi skulle ha kunnat tro, att den lilla staden var alldeles öde och obebodd, om vi ej här och der i fönstren sett ett kvinnoansigte nyfiket titta fram bland blomkrukorna. Vi förvånade oss också att ej se till några bodar eller verkstäder, och detta föranledde vår ciceron att förtälja hvad som fanns och icke fanns i Skanör, och sannerligen funno vi icke, att den lilla staden var vida märkvärdigare genom hvad som *icke* fanns, än genom hvad som fanns.

Alltså: hvad som i handels- och yrkesväg *finns* i Skanör, det är — om vi få tro vår hederlige tullvaktmästare — två handelsbodar, två bagare, fyra snickare, fem skomakare och en murare och hvad som *icke* finns är alla möjliga handverks- och näringsidkare för öfrigt. I Skanör finns pro primo

ingen *skräddare**) — kläderna göras mest i Malmö, någon gång i Hvellinge eller Trelleborg — vidare ingen målare (målaren bor i Falsterbo), ingen garfvare, ingen bleckslagare, ingen kakelugnsmakare, ingen glasmästare, ingen barberare, ingen *slagiare*. Från Trelleborg har en slagtare brukat komma två gånger i veckan, men denne har nu strejkat, emedan han af någon anledning blifvit stött på Skanörboarne. I Skanör finns vidare ingen boklåda, intet apotek, ingen doktor, ingen polis, intet häkte (som ett slags »finka» användes dock ett litet rum i rådstugan och i händelse af behof äfven ett rum i *skolhuset*). Och hvad som inte finns i Skanör, finns inte heller i Falsterbo — med undantag af målaren, som för resten lär vara Falsterbos *enda* handverkare. Skanör är alltså långt bättre utrustadt än det vida mindre FASTERBO. Ja, i den senare lilla staden fins det inte ens någon handelsbod, utan de två handelsmännen i Skanör resa till Falsterbo två gånger i veckan och hålla försäljning. Falsterbo reder sig äfven utan bageri. Att alla dessa uppgifter voro sanna, fingo vi sedermera intygadt af kyrkoherden på stället.

Slutligen förde oss vår värderade ciceron till ett ställe, der han visade oss det slags bränsle som ännu mångenstädes användes i Skanör och Falsterbo och för öfrigt i denna landsända flerestädes. Kan ni gissa hvad det var? »Torf» menar ni. Ja, det användes nog också och stenköl med, der man så hafva kan, men det som tullvaktmästaren visade var — torkad kogödsel. Det låg upplagdt ett helt förråd af den varan ofvanpå en torfmur, der man lagt ut det till torkning. Det lär som bränsle vara bättre, än man tror.

Och dock --- oaktadt alla dessa egenheter och alla dessa umbäranden — lära Skanör och Falsterbo vara små

*) Enligt senare forskningar lära der dock finnas ett par flickor, som äfven kunna sy manskläder; och sömmerskor för fruntimmerskläder finnas der naturligtvis också. Vidare har meddelats, att snickarne i Skanör kunna också sätta in fönsterrutor.

trefna samhällen och deras innevånare lyckliga och förnöjsamma. Jag är öfvertygad, att en mängd svenska städer, som ega till öfverflöd allt det som Skanör och Falsterbo umbära och som nödvändigt tillhör en nutidens civilisationsstad, hafva mindre lyckliga inbyggare än dessa små underliga städer, som äro många hundra år efter sin tid och hvarken ha läkare, polis eller skraddare. Ja, om vår sagesman sade sant, så hade inte ens skraddaren August Palm varit der — och alltså har Skanör och Falsterbo inte heller någon socialism, och lika lyckliga äro de ändå.

* * *

Efter väl fullbordad rund genom staden stannade vi framför kyrkoherdens bostad, ett litet trefligt nybyggt hus i närheten af kyrkan, och här togo vi farväl af vår vänlige tullvaktmästare, som vi nu ansågo oss tillräckligt ha pumpat. Af kyrkoherden hoppades vi få ännu mera, och vi svekos ej i vår förväntan.

Kyrkoherden, en man i sina bästa år, tog mycket artigt emot oss, och så väl af hans vänliga väsen som af hans rika bokskåp och af den så att säga akademiska bildningsstämpel som präglade både honom sjelf och allt omkring honom, kände vi genast, att vi kommit till den rätte mannen. Han hade visserligen ej varit på platsen mer än två tre år, men vi funno snart, att han i fråga om Skanör och Falsterbo var som ett lexikon.

Vår första fråga gälde »slottet», och vi fingo nu den gåtan löst. Der hade verkligen varit ett slott, och dess historia var enligt traditionen följande:

I det slottet bodde en gång under medeltiden en sjöröfvare, som hette »Herr Ralf», och som lefde i stor oenighet med folket i Skanör. Han gick aldrig i kyrkan förr än kungörelserna började, och då stannade han försigtigtvis i kyrkdörren. Om kyrkofolket då gjorde något försök att

ofreda honom, så blåste han i en pipa, och genast kom hans folk rusande till hans hjälp. Men en gång hände det sig, att han glömt pipan, och han blef då af Skanörboarne ihjelklämd i kyrkdörren, och sedermera blef slottet af det ursinniga folket raseradt. — Och att de hade gjort det grundligt, det kunna doktorn och jag intyga.

Från slottet och dess historia öfvergingo vi till nutiden, och att börja med till frågan om innevånarnes antal, mortalitetsförhållandena och fattigvården, och vi fingo då att börja med veta, att innevånareantalet den 1 Januari detta år utgjorde i Skanör 732 (jemt hälften män och hälften qvinnor) och i Falsterbo 369. Beträffande dödligheten hade nog gumman sett sakerna något för ljust, men verkliga förhållandet vittnade i alla fall godt om helsotillståndet i dessa städer utan läkare. I Falsterbo dogo under fjolåret 4 personer, den yngsta 49 år, den äldsta 85, i Skanör 9, de flesta gammalt folk. Antalet »fattiga», d. v. s. sådana som äro i behof af fullständig fattigvård, äro för båda städerna tillsammans 4 (säger fyra), som hysas i det gemensamma lilla fattighuset i Skanör*). En och annan derjemte erhåller lite hjälp till ved och annat smått. Lyckliga samhällen!

Vår nästa fråga blef naturligtvis »hvad lefva innevånarne af?», »hvad är hufvudnäringarna?», och vi framkastade härvid sjelfva en mycket naturlig förmodan, att den förnämsta näringen var *fiske*? Visst inte. »Fisket är så godt som intet», upplyste kyrkoherden, och fisk är på borden i Skanör och Falsterbo snart sagdt en raritet. De båda städernas hufvudnäringar äro *jordbruk*, *boskapsskötsel* och *sjöfart*. Inom jordbruket äro hufvudprodukterna råg, potatis och hö, och hvad boskapsskötseln vidkommer, så eger nästan hvarje hushåll minst *en* ko och derjemte en hop får, gäss och ankor. Till

*) Numerer (1891) finns i de båda städerna enligt mottagen underrättelse *ingen* fattig (d. v. s. intet fullständigt fattighjon). Två personer ha *husrum* på fattighuset och fri vedbrand — ingenting vidare.

boskapsskötseln och några i sammanhang dermed stående säregna förhållanden, troligen nedärfda ända från medeltiden, skola vi återkomma längre fram. Beträffande sjöfarten upplystes, att denna visserligen ej yttrar sig i rikedom på fartyg, enär Skanör eger blott *ett* fartyg och Falsterbo intet, utan sjöfarten består deri, att en stor del af de manlige innevånarne i Skanör och Falsterbo sjelfva äro sjömän; och då de som sådana äro mycket dugliga och kunniga, finnas bland dem en mängd styrmän och kaptener, det sistnämnda slaget mest i Falsterbo. Bland dem lära de flesta föra norrlandska fartyg på aflägsna farvatten. Då sjömännen för det mesta äro borta på långturer, så äro Skanör och Falsterbo (liksom Öregrund) mycket fattiga på män och mycket rika på gräsenkor; ja, näppeligen torde finnas någon stad i Sverige, som af det senare slaget har proportionsvis en sådan mängd. Och länge få de ibland vänta på sina män. Exempelvis må omtalas (denna upplysning har jag af en f. d. sommargäst i Falsterbo) att i Falsterbo finnes en styrmansenka, som nu varit gift i 12 år och under denna tid blott sett sin man hvart tredje år eller summa fyra gånger och då blott några dagar hvarje gång.

Lyckligare då de, som i stället ha lotsar till män, och lotsar fins det i de båda städerna icke mindre än 19, nemligen 17 i Skanör och 2 i Falsterbo, oberäknadt en öfverlots i Skanör, och de ha alla mycket att göra och sin fulla bergning, försäkrade kyrkoherden. I förbigående sagdt var öfverlotsens hus med sin utkik på taket, i södra utkanten af staden, en af de »stiligaste» byggnader jag såg i Skanör.

Men apropos »bergning», så nämdes en födkrok som ej heller får glömmas, och det är »bergningen» sjelf. Förstå mig rätt. I hvardera af de två städerna existerar (liksom för öfrigt i hvarje kuststad i Skåne och norrut) ett »bergningsbolag», bestående endast af sjöfolk och af de få fiskare som finnas. Dessa bolag ha kontrakt med det stora Schwit-

zerska bergningsbolaget i Köpenhamn om en viss andel i vinsten af alla bergningar af strandade och förolyckade fartyg i sundet. Köpenhamnsbolaget håller materialierna, och småstadsbolagen deltaga vid uppfordran med sitt folk i arbetet. Ja, de få äfven sin procent af vinsten vid de bergningar de ej kommit i tillfälle att deltaga i. Affären lär vara ganska lönande.

Så veta vi nu, hvad Skanör och Falsterbo lefva af. Kyrkoherden upplyste också att nykterhet, ordentlighet och tarflig kost äro ett utmärkande drag för de två samhällena. Vin ser man der sällan.

Ja, om den fullkomliga obekantskapen med en viss allmänt känd vinsort hörde jag *efter* mitt Skanörsbesök en anekdot, som jag ej kan låta bli att i detta sammanhang berätta. Den är fullt sannfärdig, och jag har den ur första hand. Min sagesman, en grefve X., hade för åtskilliga år sedan under en större jagt kommit med sitt sällskap till Skanör. Man tog in på gästgifvaregården för att äta och rekreera sig, ty man hade tagit matsäck med sig. Vin fans också med. Emellertid frågade en af herrarne i förbigående, om inte gästgifvaren sjelf hade något vin i sin källare. Han gaf ett något undvikande svar, men då han ytterligare pressades, medgaf han, att han visserligen hade en sorts vin, »men det var nog för simpelt för herrarne». Han hade för flera år sedan köpt en mängd buteljer deraf för billigt pris vid bergningen af ett ryskt vrak, men det var ett besynnerligt vin, för det smälde förfärligt, när man drog ur korken. »Vi kallar det för *smällkork*», sade han — »men», tillade han tveksamt, »det vill väl herrarne inte ha?»

»Jo, tag upp det, tag upp 'smällkork'!» ropade jägarne i chorus.

Det togs upp — buteljernas form och etikett igenkändes genast, det var *champagne* af den gamla välkända firman »Veuve Cliquot».

»Nå hvad är priset per butelj?» spordes nu.

»Jo, jag vill gerna ha 67 öre», blef det tvekande svaret.

»Sextiosju öre!» utropade herrarne förvånade.

»Ja», svarade gästgifvaren, som missförstått utropet, »jag kan inte gerna ta mindre, om jag ska' ha någon förtjenst, jag har sjelf gifvit 50.»

Och vid 67 öre blef det. Champagnen provvades och befans vara betydligt finare än den som det grefliga jagtsällskapet sjelf medtagit. Min sagesman tillägger, att denna billiga »smällkork» lär sedan i flera år fortfarande ha funnits att tillgå hos gästgifvaren i Skanör.

Men återvändom till samtalet med kyrkoherden. I sammanhang med talet om vin såsom en raritet här på orten, försäkrade han oss, att en drucken person är i Skanör och Falsterbo en stor sällsynhet, och slagsmål och bråk hör man nästan aldrig af. Också äro anstalterna för ordningens upprätthållande mycket enkla och primitiva. I Skanör finnes för ändamålet, oberäknadt borgmästaren och stadsfiskalen, bara två nattvaktare, och i Falsterbo blankt ingenting — så att gumman hade nog på sätt och vis rätt med sitt »Hver behyter sej».

Ett drag af religiöst allvar är också för de båda städerna utmärkande. Den starka andeliga strömning, som under de sista årtiondena genomgått vårt land, hade icke heller lemnat Skanör och Falsterbo oberörda, ja, kanske der yttrat sig starkare än mångenstädes. Visserligen hade dermed som vanligt följt kyrkliga slitningar, men nu hade dessa hunnit något lugna sig och en anda af större fridsamhet inträdt mellan de olika kristliga riktningarna, så att det religiösa förhållandet var öfver hufvud godt och den andliga jordmånen tacksam för det goda utsädet, äfven då detta kom från kyrkligt håll.

* * *

Så sutto vi i allsköns ro och språkade med vår vänlige kyrkoherde om hvarjehanda förhållanden under en dryg halftimmes tid, till dess äntligen doktorn såg på klockan och förklarade det vara tid att begifva oss till Falsterbo. Emellertid syntes oss kyrkoherden nu så outhärlig som vägledare och kommentator, att vi föreslogo honom att följa med och tillsammans med oss i Falsterbo park intaga frukost af vår lilla matsäck från Hvellinge. Han gick vänligen in på förslaget.

IV.

I Falsterbo.

Några ögonblick senare sutto vi alla tre i vagnen, körda af den enarmade i riktning mot Falsterbo, som vid utfarten från Skanör låg ungefär en half fjerdingväg framför oss, inbäddadt i rik grönska. Till höger hade vi det brusande hafvet, till venster ljunghäcken, så långt ögat kunde se. Vägen var emellertid fast och god, — och någon flygsand syntes ej till på något håll, trots stormen. Sedan vi åkt ett stycke framåt på Skanörs område, kommo vi till en grind och en lång solid torfmur, som sträckte sig tvärs öfver vår väg. Det var gränsen mellan de båda städernas områden, och vi kommo nu in på Falsterbomarken, eller, närmare bestämdt, på Falsterbo s. k. »Storvång», en stor åkerjord, omgifven af torfvallar. Allt för resten lika flackt och platt som kring Skanör.

Men det lilla Falsterbo sjelf var dock ej likt Skanör, långt derifrån. Det låg der så trefligt framför oss inkruget i sina trädgårdar och sin park, att vi knappt sågo mer än en skymt af husen, förrän vi foro in i staden.

Och när vi foro in, huru oförderfvadt och gammaldags var allt och hur äkta idylliskt! Redan de första husen

hade den genuina gammaldags prägeln med höga spetsvinkliga halmtak, låga väggar af korsvirke med målade bjelkar i rektanglar med diagonaler, och små fönster med gröna små rutor, och knappt hade vi kommit förbi dessa första hus, förrän vi hade en stor ankdam på höger hand med tjugtals snattrande ankor; och så foro vi genom en i de treffigaste krokarna slingrande gammal gata, ja, der fans knappt en rak bit så lång som façaden på Hôtel Rydberg, och öfverallt samma pittoreska stil på de små husen och öfverallt små trädgårdstjappar med täta plankstaket. Och tyst och mjukt åkte vi fram, ty den fina sanden låg på dessa gator så djup som i Sahara. Och till sist foro vi fram öfver ett litet torg, der vi, bland de för öfrigt snygga små husen, sågo på ena sidan höjden af all idyll, ett litet svinhus, omgifvet af ett primitivt plank, och på den andra sidan en kullstjelt gammal båt — kanske symboliserande stadens tvänne hufvudnäringar, boskapsskötsel och sjöfart. Och gäss mötte vi i skaror, men människor deremot inga alls. Och så stannade vi till slut utanför ett staket som omgaf stadens park med dess uppåt sluttande gräsbeväxta mark och dess lummiga träd. Deruppe såg så inbjudande ut, och kusken utpekade det ställe bland almar och popplar, der resande vanligen bruka slå sig ner med matsäcken i gräset, och dit fick han nu order att bära matkorgen.

Medan han sysslade härmed, gingo vi raskt in i parken och uppför backen, med kyrkoherden som ciceron, för att se den gamla kyrkan, som låg gömd på andra sidan. Vi ville använda tiden. På vägen upplyste kyrkoherden, att den kulle vi nu gingo öfver var bildad af idel flygsand, ehuru sanden längesedan genom gräs- och trädväxt blifvit »bunden» — och det samma var förhållandet med en hel mängd andra kullar, som vi snart skulle få se. Vi funno den gamla kyrkan i en fördjupning, tätt kringgårdad af kullar som voro nästan jemnhöga med dess tak och allesammans bildade af flygsand men nu glest beväxta med

gräs och småbuskar, medan den vitgrå sanden här och der tittade fram fläckvis. Den vanliga föreställningen man fått genom resandes beskrifningar, att Falsterbo kyrka skulle vara »till hälften begrafven i flygsand», ja, att sanden på den åt hafvet vettande sidan skulle täcka hela väggen ända till taket, — är deremot alldeles oriktig. Sanningen är helt enkelt den, att hon ligger, om man så vill, i en djup sandgrop n. b. en grop, som är temligen vid och har sidorna mestadels gräsbeväxta. I förbigående sagdt är gräset af en särskild art, som binder sanden förträffligt. Men att emellertid flygsanden i början af detta århundrade verkligen hotade att i sina ofantliga drifvor begrava kyrkan, och att man då nödgades med spaden hålla hennes väggar fria eller rent af gräva upp henne ur sanden, det intygas af några ännu lefvande gamle inom samhället. Desse minnas ock, att före den tiden, eller, enligt deras uppgift, för åttio år sedan, kring kyrkan var en stor jemn plan.

Falsterbo kyrka är mycket gammal, den uppgifves vara från 1100-talet, om ej ännu äldre. Den är ursprungligen uppförd i spetsbågstil. Koret är yngre, likaså tornet med sina trappgafflar och nischer. Genom stillösa och oförståndiga ändringar och delvis ombyggnader har den gamla kyrkan under tidernas lopp blifvit allt mer vanställd. Så äro t. ex. alla fönster på norra sidan igenmurade inifrån med pilastrar. Den är dock i sin vitmenade ödslighet stor och höghvälfd och vittnar vemodigt om gamla skönare tider. Några förfallna, men ännu om sin forna glans hviskande medeltidsminnen, finnas ännu kvar, såsom det gamla altarskåpet med dess helt utskurna bilder inuti och dess tafloer i brokiga färger och guld utanpå, och vidare, i en vrå vid uppgången till predikstolen, en rätt väl bibehållen gammal helgonbild af trä, föreställande St: Kristoffer med Kristusbarnet på axlarne och en blomstrande staf i handen. Denna bild lär fordom ha placerats midt i korset (korsgången) midsommardagen, då folk från aflägsna trakter strömmade

till Falsterbo kyrka och tågade in genom norra och ut genom södra ingången och offrade för bilden för att derigenom få helsa och lycka.

Efter den hastiga inspektionen af kyrkan återvände vi öfver kullen till vår matsäckskorg. Dess innehåll uppdukades prydligt i gräset af doktorn, och snart voro vi alla tre full verksamhet med sönderhackande af ägg och påbredande af smörgåsar med pålägg. Men att låta maten alldeles »tysta mun» hade doktorn och jag ej någon ro till, och våra nyfikna frågor besvarades af vår vänlige gäst med den största beredvillighet. Från dessa »bordssamtal», om jag så får kalla dem, vill jag nu utplocka det intressantaste.

Vi kommo, apropos oxtunga och färstek, åter in på frågan om boskapsskötseln i Skanör och Falsterbo; och några rätt märkliga anordningar på detta område, af en viss kommunistisk-patriarkalisk natur och troligen härstammande ända från medeltiden, blefvo oss då af kyrkoherden berättade. Hans framställning rörde närmast Skanör, men han tillade, att förhållandet är i hufvudsak alldeles detsamma i fråga om Falsterbo.

Skanör har en gemensam herde för alla kor i staden, Denne, »hyren» som han kallas, går hvarje morgon kl. 4 under sommarn genom stadens trenne gator och blåser i en stor lur framför »hvarje hus som har ko», och det är de allra flesta. Vid ljudet af luren skyndar husmodren eller pigan yrvaken upp för att mjölka och drifver sedan ut kossan (eller kossorna, om de äro flera) till ändan af Östergatan. Här öfvertages hela hjorden af »hyren», som nu vallar ut dem på städernas gemensamma betesmark, den stora »Ljungen», vaktar dem der under dagen och drifver dem tillbaka till staden på qvällen*. Hyrens löneförmåner är fri bostad i det s. k. »hyrahuset» och en kontant lön

* Falsterbohyren vallar på samma sätt Falsterbo boskapshjord ut på Ljungen, men han håller sig längre åt söder, och när han drager sig norr ut, drager sig Skanörshyren ännu längre åt norr.

af 50 kronor samt rättighet till matdagar i staden hela året igenom, så anordnade, att han i hvarje hus, ett efter annat, äter lika många dagar i rad, som hushållet har kor; och på detta sätt äter han gata upp och gata ned staden igenom, och när han hunnit till slut börjar han på N:o 1 igen. Vanligtvis hinner han äta igenom staden ett par tre hvarf om året.

Detta om »hyren». Vidare finnes en »fårapojke» som på samma sätt vallar under sommarn stadens alla får. Dock — någon *lur* har han icke, och den skulle ej heller tjena honom till något, ty fåren vallas ej till och från sina egare hvarje dag, utan drifvas om qvällarna in i den gemensamma fårfallan. Fårapojkens lön är 25 kronor och fria matdagar i staden, anordnade på samma sätt som hyrens, men naturligtvis med den skilnaden att fårapojken äter en dag för hvarje *får* i huset. Äfven han får äta året igenom likasom hyren.

Vidare ha vi att märka trenne förtroendemän af högre rang, de s. k. *rotemännen*. De väljas hvarje år, en för Östergatan, en för Mellangatan och en för Vestergatan. De tjena utan lön, och deras förnämsta syssla är att vid Mårtens tiden gå från hus till hus, hvar och en längs sin gata, och taga upp de s. k. »Mårtenspengarna», nemligen 1 krona 50 öre för hvarje ko, 67 öre för hvarje qviga, 25 öre för hvarje får och 33 öre för hvarje gås. Ankor och höns äro fria. Från afgifterna för fåren äro dock de befriade som ega bagge, och från afgifterna för gässen de som ega gåse: dessa båda kategorier, *baggegare* och egare af *gåse*, erhålla i stället belöning, hvarom mera nedanför.

Och nu ett ord om användandet af de uppburna Mårtenspengarna. Kopengarna och qvigpengarna användas dels till hyrens kontanta aflöning (de 50 kronorna), dels till underhåll af hans embetsbostad »hyrahuset», dels slutligen till underhåll af stadens tvenne tjurar som skötas af hyren och hållas i ett särskildt »tjurahus», som är förlagdt intill

hyrahuset. Till tjurarnes underhåll användas utom en del af kopengarna äfven skörden af vissa jordlotter, särskildt anslagna för ändamålet. Dessa jordlotter skördas af koe-garne på så sätt, att en rote i sänder, alltså Östergatan, Mellangatan och Vestergatan hvar sitt år i tur och ordning, höstar och inbergar grödan, hvardera under ledning af sin rotmästare.

Med användandet af *fårpengarna* och *gåspengarna* förhåller sig saken så, att fårpengarna utdelas i premier eller belöningar till dem som hålla sig med *bagge* och gåspengarna till dem som hålla sig med *gåse*, ty dessa anses härmed ha gjort sig väl förtjenta om samhället. Baggarne i Skanör och Falsterbo indelas emellertid i *helbaggar* och *halfbaggar*, och dessa begrepp bestämmas så, att bagge född på våren heter »halfbagge» ända till julen; efter julen blir han »helbagge». Belöningen för helbagge är 3 kronor, för halfbagge 1 krona 50 öre.

Gåsarnes premium åter är ej fixerad till något visst belopp, utan gåspengarna fördelas jemt, med lika lott för hvarje gåse.

Tuppen, stackare, får ingenting.

Kyrkoherden berättade, hur det gick till, när han sjelf första gången mottog gåspengar, det var samma år han tillträdde sin plats.

En karl inträdde i köket. Det var rotemannen.

»Jag skulle ha betalt åt gåskarlarne», sade han.

»Menar Ni karlarne som vakta gässen», frågade frun.

»Nej, sådana finns inga, jag menar gåsarne, de ska betalas med gåspengarna.»

»Men gåse ha vi sjelfva.»

»Jaså, det var en annan sak, då fås pengar i stället, då skall jag betala tre kronor», och det gjorde han och gick.

Om gässen och fåren må tilläggas, att de liksom korna gå på gemensam mark (gässen för öfrigt hvar som helst)

och kännas igen af sin egare endast genom vissa märken, nemligen klippningar i simtärna på gässen och märken i öronen på fåren.

Återstår så att omnämna ännu en förtroendeman, högre i rang än sjelfva rotemännen och i verkligheten deras förman, och det är den s. k. »jordbruksförmannen». Han väljes hvart tredje år och tjenstgör liksom rotemännen utan lön. Hans syssla är dels att se efter, att alla torfvallar eller s. k. »diken» äro i godt skick och annars tillhålla dem det vederbör, att laga dem, dels att ha högsta öfverinseendet öfver de åt tjurarnes underhåll anslagna jordlotterna och tillse att grödan der vederbörligen bergas i stadgad ordning, dels slutligen att noga öfvervaka att alla jordegare inhösta sin säd i tillbörlig tid och, der han så finner nödigt, formligen ålägga de senfärdiga att ovilkorligen ha säden inne till en bestämd dag, och detta af det skälet, att kreaturen, som nu mot slutet af sommarn hunnit äta upp allt gräs på den magra »ljungen», skola, så fort inhöstningen skett, släppas ut på den s. k. »vången», stadens stora i smålotter fördelade åker- och ängsjord, för att der äta upp hvad som finns kvar; och detta utsläppande af kreaturen, som sker under jordbruksförmannens eget öfverinseende, är ett högtidligt tillfälle inom det lilla samhället. Hela staden samlas då i festlig stämning vid ändan af Östergatan för att skåda, hur den stora boskapsjorden vallas ut på vången af jordbruksförmannen, biträdd af hyren.

* * *

Vi hade lyssnat med spänd uppmärksamhet på dessa intressanta meddelanden. Frukosten gick naturligtvis derunder ganska långsamt. Nu var den slut, doktorn ropade på kusken och inbjöd honom att förtära resten, och så bröto vi upp för att vidare se oss omkring. Vi styrde kosan uppför backen igen och ned i gropen förbi kyrkan och så

uppför närmaste sandkullen på kyrkans andra sida åt hafvet till. Här hade vi en fri utsigt öfver nejden. Framför oss och omkring oss, i vester, söder och nordvest, låg det stora hafvet, fortfarande rullande sina vågor ursinnigt mot stranden. I söder, åt den egentliga Östersjösidan, låg det helt nära, knappt ett stenkast från den plats der vi stodo; mot vester åter, åt Öresund till, var det väl minst en tredjedels fjerdingväg till hafskusten. Men tro ej, att denna bit var en öde sandsträcka. Växtligheten var tvärtom rätt liflig, och slät var marken ej heller. Närmast framför oss hade vi en djup sänkning i marken, och så följde åter en kulle och derpå kulle efter kulle med en viss regelbundenhet om ock med gradvis aftagande höjd ned åt hafvet, till dess att marken närmare stranden var alldeles slät. Alla dessa kullar som sträcka sig i norr och söder hade enligt vår ledsagares upplysning bildats under tidernas lopp af flygsanden, och de lågo der nu som ofantliga stelnade vågor af sand, uppdrifna vestanifrån af hafvet. Den hvita sanden trädde också fram här och der i större eller mindre fläckar hela vägen, till dess den, närmast stranden, blef allena herrskande. Der borta, ytterst på den långt i hafvet utskjutande udden i vest sydvest, stod med sitt väldiga hvita torn den gamla Falsterbo fyr, en af de äldsta i Skandinavien, och ute på hafvet vimlade det af hvita segel både i vester, söder och norr. Det var en vacker tafva.

Vi vandrade nu bort öfver de stelnade sandvågorna i riktning mot Falsterbo fyr, backe upp och backe ned, för att se ruinerna af det beryktade »Falsterbohus», nyligen uppräfdade ur sand och grus. På de bara sandfläckarna sjönko vi ibland ner öfver fotknölarne, men för det mesta gingo vi dock öfver fast gräsmark och genom små planteringar af barr- och löfskog. Träden, ehuru temligen småväxta, tycktes trivas godt i sin sandiga jordmån. Särskildt minns jag en liten vacker lund af aspar. Sedan vi på detta sätt knogat framåt några dryga stenkast, med södra stranden

på venster hand temligen nära oss, kommo vi ändtligen till målet för vår färd, den sandgrop, der ruinerna eller rättare grundmurarne till Falsterbohus äro utgräfdade. Det som först frapperade oss, när vi från den närmaste sandvallen skådade ned på gräfningarna, var, att slottet var mindre än vi väntat, men den historiska synpunkten, tanken på att det varit drottning Margaretas sommarslott, och att hennes son Olof här dog 1387, kom det att växa i storhet och intresse. Man måste i sanning vara amanuensen Karlin tack skyldig för den outtröttliga ifver och de osparda kostnader, som han af kärlek till våra historiska minnen egnat åt det gamla slottets utgräfvande. Då så väl han sjelf som andra redan utförligt delgifvit allmänheten resultatet af de hittills utförda gräfningarne och de upptäckter och fynd som gjorts, kan jag fatta mig kort.

Slottets grundmurar ligga så tydligt i dagen man kan önska sig: yttermurarne, den stenlagda gården (eller rättare »gången») innanför, en inre mur parallel med den yttre och slutligen sjelfva »kärnan», allt framträder tydligt. Slottet synes ha varit bygd af en präktig sorts tegelsten, större och fastare än nutidens. Den är ännu i de uppgräfdade murarne förträffligt bibehållen. Många intressanta fynd lära ock under gräfningarne ha gjorts*, såsom stycken af måladt glas, vittnande om fönstrens färgprakt; en stor mängd ben och horn af hjortar och rådjur, sqvallrande om, att det måtte ha funnits godt om dessa ädla djur i de skogar som på den tiden betäckte Ljungen, och att de som jagtbyte ofta serverats på det kungliga bordet; stycken af grytor, kokkärl och dryckeskärl; ett fint arbetadt schacktorn af elfeben, vackert vittnande om den tidens sniderikonst, på samma gång det hade att förtälja, att det ädla schackspelet hörde

* De uppgifter om gjorda fynd, som här följa, äro hemtade ur en intressant uppsats, som i Aug. i fjol (1888) stod att läsa i Sydsvenska Dagbladet Snällposten och lär vara författad af litteratören Härje.

till förströelserna i slottet, och slutligen — annat att förtiga — åtskilliga myntfynd och bland dessa förnämligast det stora fyndet af 337 silfvermynt på en gång, delvis instoppade i en läderpung. Märkligt nog funnos bland dessa inga danska, men deremot en mängd svenska med konung Albrechts namn, för öfrigt hanseatiska och engelska, de senare alla stora och fullödiga, flera af dem försedda med inskriften »Civitas London», och alla från Edwardarnes tid. Frånvaron af danska mynt anses bevisa, att nedgräfningen af mynten skett »under den korta tid svenskarne i förbund med Hanseaterna innehade Skåne, då allt danskt på en gång tycktes vara liksom bannlyst». — Gamla mynt lära för öfrigt då och då påträffas i sanden i och omkring Falsterbo och kallas af stadens ungdom för »sandpenningar».

Under slottet Falsterbohus' blomstringstid på medeltiden (ännu långt in på 1500-talet lär slottet ha underhållits, och, så länge sillfisket fortfor, var det säte för en höfvitsman, upplyser Nordisk Familjebok) lär det minsann ha sett annorlunda ut i och omkring Falsterbo än nu. Skanör och Falsterbo voro då lifliga handelsplatser med det rikaste sillfiske, och tusentals människor samlades der om somrarne för idkandet af detta fiske, och handelsmän kommo hit från de stora danska, tyska och liffländska städerna och uppsatte sina talrika krambodar på städernas tomter. »I synnerhet under sensommarn och hösten», säger Styffe, »rådte der en liflighet större än på något annat ställe i norra Europa, dels till följd af fisket och dels till följd af handeln, då den s. k. biskayiska flottan vid återkomsten från sydvestra Europa der mötte preussiska och livländska köpmän samt utbytte sina laddningar.» Om sillfiskets ofantliga omfång kunna vi knappt göra oss ett begrepp. »Ännu 1522, då fisket var i aftagande, skola 7,515 båtar med 5 mans besättning hvardera, således omkring 38,000 människor, varit sysselsatta med fiske utanför dessa städer*.

* De två citaten äro ur »Nordisk Familjebok».

Äfven sjelfva marken såg på den gamla tiden annorlunda ut. Flygsanden hade då ej ännu tagit öfverhanden, den hade ej ännu med sina förödande härjningar täckt den odlingsbara svarta jord, som marken då bestod af, enligt hvad genom gräfningarne konstaterats, enär det stora myntfyndet påträffades i det lägre jordlagret, icke i sanden; stora skogar betäckte då de nuvarande öde hedarne, och hafvet gick ända upp mot slottet. Allt såg med ett ord annorlunda ut.

* * *

Sedan vi en god stund vandrat omkring bland slottets ruiner och grus, tänkande på gamla tider och trampande samma stengolf som på sin tid drottning Margareta och hennes son, och sedan vår vänlige ledsagare hunnit påpeka allt anmärkningsvärdt och deribland äfven den plats nära slottet, der dess båthamn fordom var belägen — funno vi slutligen, att tiden var inne att fortsätta vår vandring för att om möjligt äfven besöka fyren och hafsstranden; men, då vi kommo upp på närmaste sandvallen åt hafssidan, blåste från hafvet en så häftig och isande vind midt i ansigtet på oss, att vi måste afstå från försöket och i stället styrde kosan tillbaka till staden. Det ledsamma var, att vi derigenom gingo miste om att på närmare håll skåda den vackra, finsandiga hafsstrand, som vi nyligen sett så högt prisas af en entusiastisk insändare i Skånska Aftonbladet, en Malmöläkare, som tillbragt ett par veckor i Falsterbo. Ur hans lifliga artikel, som hade till öfverskrift »*Sveriges blifvande första hafsbadort*» och som han, enligt hvad han sjelf i artikeln uppgifver, låtit åtföljas af icke mindre än två liter Falsterbosand såsom gåfva till redaktören, kan jag ej neka mig nöjet att citera följande passage, som mycket lifligare skildrar Falsterbo strand och dess behag, än jag skulle ha kunnat göra det:

»Hvilken strand!» utropar han. »Mycket har jag sett och mängenstädes har jag varit, men en skönare, friskare, större och lämpligare plats för hafsbad än här finnes helt enkelt ej på vår jord. Jag tar af mig skor och strumpor och vandrar barfotad på stranden från Falsterbo fyr torn till Kempinge, en hel svensk mil*. Aldrig har människofot trampat ett läckrare underlag än den sand, som här sköljes och packas af hafvets vågor. Hvar som helst från denna milslånga strand kan jag ta ett hafsbad, och, efter hvad jag hört, äro stranden och hafsbottnen ännu en half mil till likadana. Jag går ut i hafvet på en långgrund, sakta sluttande, botten. Ingen sten stöter min fot, ingen tång, intet gräs snärja mina ben i detta genomskinliga, kristallklara vatten, som sällan uppgrumlas af vågorna annat än i starkaste storm. Sedan jag summit en stund i hafvet, kan jag ej motstå frestelsen att slå mig ner i den torra varma sanden. Jag rullar mig i den flera hvarf omkring och har upptäckt en ny okänd njutning, för hvilken den gamle Xerxes skulle betalt guld. Jag får gå ut i hafvet igen och omvexlar så mellan sand- och hafsbad, till dess jag blir trött.» — — — —

Den originella artikeln slutar med följande uppfordrande och bestraffande tillrop till Malmöborna:

»Ve eder, I tröga Malmöbor, som andens kanaldoft och annan orenlighet största delen af året och försummen tillfället att njuta af den sommarfest för helsa och välbefinnande, till hvilken naturens Herre inbjudit eder på Falsterbo strand!»

Vi togo nu en annan väg tillbaka till Falsterbo — vi gingo i nordostlig riktning och delvis utmed Falsterbo mindre »vång», den s. k. »Fidjevången». Denna sträcker sig ned mot hafvet ett stycke norr om Falsterbohus, och vi föranleddes nu att närmare spörja kyrkoherden rörande dessa s. k. »vånger», som de respektive städerna tycktes behandla på ett så kommunistiskt sätt. Vi fingo då veta att Skanör har två vånger, nemligen »Knävången» och »Storvången» och Falsterbo likaledes två, de redan nämnda, »Storvången» och »Fidjevången» (egentl. Fatalievången eller Fataliebrödernas vång), hvardera inrymmande dels

* Detta är icke åt Skanör till, utan längs södra stranden.

sådesfält dels ängsmark. Dessa vånger äro hvar för sig delade i en oändlig mängd småstycken tillhörande skilda egare, men icke åtskilda genom något slags stängsel eller råmärke, icke ens åkerdiken, blott grunda fåror; och initialerna af egarens namn inskäras med stora bokstäfver i marken på de respektive jordstyckena, när de ligga i gräs, annars inskäras de midt emot dessa i ljungmarken straxt utanför den höga torfvall, som omgifver vången i sin helhet. De nämnda smålotterna ha ock sina skilda namn efter de afdelningar eller kvarter af vången, der de ligga; och man får sålunda på Skanörlotterna höra sådana namn som »knästycke», »knävingsåker», »österdike», »vesterdike», »blacksåker», »gromåker», »liten gallåker», »lång gallåker», »ljungåker», »sparfstycke», »nyvångsåker» m. m. m. och på Falsterbolotterna sådana namn som »svartstycke», »papegojstycke», »clementsåker» m. m. Hvarje jordbrukare har åtminstone en af hvardera slaget. Kyrkoherden hade flera, jag påminner mig särskildt att han hade 3 blacksåkrar, 2 gromåkrar och åtskilliga papegojstycken. Det urgamla, nu annars öfverallt utdömda jordskiftessystemet är alltså ännu i fullt flor i Skanör och Falsterbo: kyrkoherden förtäljde att han har sina 16 tunnland boställsjord spridda på 32 olika ställen i Skanörs och Falsterbo vånger. — Den som har en jordlott stötande intill torfmuren (eller det s. k. »diket») har skyldighet att underhålla denna, så långt hans lott berör den, och försummar han det, så får han med »jordbruksförmannen» att göra.

Under lifligt samspråk om dessa märkliga jordbruksförhållanden vandrade vi åter in i Falsterbo och knogade framåt i den djupa sanden på dess gator. Kyrkoherden lärde oss härvid ett särskildt sätt att gå i sanden, hvarigenom vandringen blef mindre tung. Detta sätt användes ständigt af Falsterboarne sjelfva, som derigenom ej finna någon svårighet att traska sig fram. Man har föreslagit dem upprepade gånger att skaffa bort den djupa sanden från

sina gator (den lär vara omkr. 2 fot djup) och gräva sig ner till den gamla stenläggningen från 1600-talet, men de vilja ej höra talas derom, bland annat af det skäl att sanden är så bra för skodonen. Den mjuka sanden gör nemligen, att dessa aldrig behöfva halfsulas, påstå de.

Vi tittade in på en gård och i en trädgård: samma djupa sand öfverallt, sjelfva träden tycktes växa i sand — men det fanns väl något jordlager under. Utanför och omkring staden är dock, såsom redan nämnts, förhållandet på det hela annorlunda.

Vi sporde, om icke sanden i stark storm yrde som snö på gatorna, så att flygsanden åtminstone här inne i Falsterbo vore en sanning. Men detta förnekades, och vi hade ju sjelfva denna stormiga dag ett bevis på, att så ej var fallet; husen och träden skyddade. »Flygsand» kan endast någon gång under ovanligt stark storm förekomma nere vid stranden, försäkrade vår ledsagare.

Sedan vi vandrat öfver ett torg, som vi ännu ej sett och som var snarlikt det andra, och sedan vi derpå gjort en krok genom parken öster om staden, anlände vi slutligen på denna omväg till vårt åkdon och vår hederlige kusk, som tåligt väntade oss.

Vi hade nu fått se och veta allt hvad vi ville och satte oss, nöjda med vår färd, åter upp för att anträda återresan. Eget var det dock, att vi under hela detta besök i Falsterbo ej sett en enda människa, mer än den gamle kyrkväktaren och en ung handtverkare (den senare dock från Skanör). Dessa båda uppenbarade sig under vår titt i kyrkan, der de hade något att beställa.

Kyrkoherden följde oss till korsvägen mellan Skanör och Falsterbo: der steg han ur, och vi kunde vid det hjertliga afskedet ej nog tacka honom för alla de värdefulla upplysningar han lemnat.

Snart åkte vi i raskt traf bort öfver ljungheden. Om en stund passerade vi Skanörs kohjord på höger hand.

Venster om vägen invid torfmuren mot Sturvången stod »hyren» med sin bredskyggiga hatt, sin långa staf, sin lur och sin bössa. Han hade just fått korn på någon fogel, som han ämnade skjuta. Vi helsade på honom som bekanta, vi kände ju hans ställning och löneförmåner och allt — och med denna helsning hade vi på samma gång sagt vårt sista farväl till de båda städerna.

Återkomna till Hvellinge vid 4-tiden, funno vi bordet dukadt på verandan. Middagen var magnifik, värden förekommande, priset moderat, och, i allo belåtna med vår utflygt, ångade vi derpå med sextåget åter mot Malmö.

1889.

En söndags eftermiddag i östra London.

Det var söndagen den 10 Juli 1881. Jag och en annan svensk resande, en god vän från Luleå, som jag sammanträffat med i London, hade tillsammans bevistat förmiddagens gudstjenst i den bekante predikanten Spurgeons s. k. »tabernacle», en ofantlig gudstjenstlokal söder om Themsen, och der lyssnat till en kraftig och anderik predikan af Spurgeon sjelf och hört en väldig psalmsång af en församling på minst 8,000 personer — och då vi nu efter gudstjenstens slut kommo ut på den af folk och åkdon vimlande platsen utanför, satte vi oss upp på taket af en omnibus för att begifva oss till »Commercial Street» i östra London.

Vi hade dagen förut gjort ett kort besök i miss Macphersons der belägna välgörenhetsinrättning »The home of industry» och då af hennes syster, Mrs Merry, som under Miss Macphersons tillfälliga frånvaro i Amerika förestod hemmet, vänligen inbjudits att i dag återkomma för att under hennes ledning få en liten inblick i den kristliga söndagsverksamheten i de fattigaste kvarteren af östra London. Vi hade under gårdagens besök endast haft tillfälle att taga i betraktande de båda systrarnas egen verksamhetslokal, det nämnda »Home of Industry», ett ofantligen stort f. d. magasin i flere våningar, som Miss Macpherson för några år sedan inköpt till billigt pris och anordnat till en välgörenhetsinrättning för bedrivande af en mångsidig kristlig missions- och barmhertighetsverksamhet bland de fattiga och moraliskt sjunkna i denna den uslaste, fattigaste och tätast be-

folkade delen af London. I liffiga färger hade Mrs Merry då skildrat för oss den förnämsta delen af systemens verksamhet, som bestod deruti, att hon nattetid på Londons gator och gränder uppsamlade hemlösa, föräldralösa och genom saknad af vård alldeles förvildade små pojkar, s. k. »arabs»*), som hon fann, höljda i trasor och smuts, tillbringande nätterna under trappor eller i tunnor och andra smyghål, och att hon åt dessa öfvergifna små stackare gaf nödig vård och utstyrsel och kristlig undervisning och derpå afsände dem hopvis, i hela skeppslaster, till Canada, der de af välvilliga människor erhöilo anställningar i hvarjehanda yrken eller mottogos i goda hem och i de flesta fall utvecklades till goda medborgare och kristliga människor, i stället för att gå förlorade på Londons gator. Vi hade samma dag också haft tillfälle att göra ett besök i den bekante doktor Barnardos storartade, på kristlig barmhertighet grundade uppfostringsanstalt för gossar af samma öfvergifna sort — och om allt detta, både det ena och det andra, kunde vara mycket att skrifva, liksom mycket redan skrivits, men jag måste skynda till det egentliga ämnet för min skildring, nämligen hvad min reskamrat och jag sågo och upplefde den der söndagseftermiddagen den 10 Juli.

* * *

Alltså, — efter en lång färd genom Londons folkvimmel med dess lyx och dess elände, anlände vi på vårt omnibustak till hörnet af Commercial Street och gingo sedan resten af vägen till fots. Det gamla f. d. magasinet med dess öfverskrift: »Home of Industry» var lätt igenkänligt. Det såg ej ståtligt ut, och utan den der öfverskriften skulle vi sannerligen ännu mycket väl ha kunnat taga det för ett

*) Ordet användes förmodligen, emedan dessa pojkar ströfva omkring på Londons gator och i dess folköken utan någon bostad, liksom de arabiska nomaderna irra omkring i sin verkliga öken.

magasin. Vi mottogos vänligt af Mrs Merry och inbjödos genast att i öfversta våningen intaga »lunch» tillsammans med henne och några af hennes medhjelpare i söndagsverksamheten. Kring bordet sutto omkring ett tjugotal män och qvinnor, en liten sluten trupp af arbetare i Guds rikets tjänst, alla stående under Mrs Merrys omedelbara kommando för dagen. Under måltiden samtalades lifligt om dagens program och de olika fält, som hvar och en af de närvarande skulle under eftermiddagen gå att verka på, vare sig det nu var söndagsskolor eller gatupredikan eller besök i fattiga hem eller besök i usla krogkyffen och andra lastens och eländets nästen.

Tvenne af de närvarande väckte mitt särskilda intresse. De voro ej deltagare i arbetet utan liksom vi blott tillfälliga gäster. Det var en ung fint klädd man och hans hustru — och det intresseväckande hos detta par var den märkliga omständigheten, att, såsom vi snart fingo veta, mannen just var en af miss Macphersons forne gossar, en af dessa »arabs», som af henne upptagits så att säga ur Londons smuts och sedan sändts till Canada. Han hade der fått en god uppfostran, aflagt juridisk examen vid ett universitet och var nu en aktad embetsman och hade med sin unga amerikanska hustru kommit till England för att återse det gamla hemmet vid Commercial Street. Det behöfver väl knappt tilläggas, att han ännu alltjemnt stod fast på den kristliga grund, som han i detta hem först lärt känna, och att han var uppfylld af innerlig tacksamhet icke blott mot sin välgörarinna utan mot den nådens Herre, som genom menniskors barmhertighet fört honom vid handen.

Efter intagen »lunch» förde Mrs Merry oss omkring i lokalen. Hela det stora huset med alla dess våningar och rum är på ett eller annat sätt upptaget af missionsarbete; men i dag var det egentligen söndagsskolorna, som voro i verksamhet, söndagsskolor för barn, söndagsskolor för uppväxta flickor, söndagsskolor för män, söndagsskolor för äldre

qvinnor. Jag påminner mig särskildt den lilla från gränderna hoprafsade barnförsamlingen. Der funnos visserligen några renligt om och torftigt klädda barn, men der funnos framför allt barn så trasiga och smutsiga och utmerglade, att jag aldrig skådat slikt. De till utseendet fattigaste, särskildt de minsta, hade fått stora smörgåsar, som de med begärlighet förtärde. De måste först få sin hunger stillad, innan de kunde förmås till uppmärksamhet. De öfriga tycktes lyssna med någorlunda intresse på den vänliga lärarinnsans ord, om ock vårt inträde något störde dem. I ett af rummen funno vi en lärarinna med största tålmod undervisa i stafning ett litet barn, som hon hade på knät, under det andra småttingar lekte och stojade omkring henne. I ett annat rum funno vi några torftigt klädda gamla gubbar, de flesta synbarligen f. d. drinkare, nu hvar och en med sitt nya testamente i hand och med andakt deltagande i ett bibelsamtal, som leddes af en gammal fattig man af deras egen klass. Det var i sanning en rörande syn. Den törst som *nu* fört det gamla krogföljet tillsammans var sannerligen en annan än den förra, det var tydligen densamma som konung David för årtusenden sedan uttryckt med de hjertegripande orden: »Såsom hjorten ropar efter friskt vatten, så ropar min själ, Gud, till dig».

* * *

Efter vår hastiga rund genom »hemmet»*) förklarade Mrs Merry, att hon nu ville föra mig och min vän ut för att visa oss andra saker.

»Men för att komma genare», sade hon, »måste vi ta

*) Här torde i förbigående böra anmärkas, att »hemmet» kanske ej är en så egentlig benämning, då de från gatan upptagna gossarne som skola sändas till Canada, icke längre stanna i »the Home of Industry» än tills de hunnit hyfsas och uppsnyggas tillräckligt för att skickas till fröken Macphersons egentliga gossbarnhem i en annan del af London, der deras uppfostrande förberedelse för Amerikaresan vidtager.

vägen genom en af Londons värsta gränder. Det kan ju ha sitt intresse, att en gång se en sådan, om jag också ej ville tillråda er att beträda den utan mitt sällskap. Mycket sannolikt blefven I då rånade, och möjligt är, att I ej ens komme derifrån med lifvet. En poliskonstapel mördades der nyligen midt på ljusa dagen. Men jag kan lugna er med, att det är ingen fara, när I ären i mitt sällskap.»

»Emellertid», tillade hon, »om I hafven något större penningebelopp på er, så lemnen det qvar här, och för all del, delen ej ut några allmosor — då först kan det blifva farligt.»

Min vän och jag stodo ett ögonblick tveksamma, beskrifningen på gränden lät allt utom lockande, men då vår ledsagarinna såg så trygg, pålitlig och leende ut, skämdes vi att visa någon fruktan, utan följde med, sedan vi iakttagit det försigtighetsmått hon rekommenderat.

Vandringen genom den gränden skall jag emellertid aldrig glömma.

Mrs Merry gick i spetsen med en packe blomsterkort i handen, vi två andra efter.

Gränden låg i den omedelbara närheten af »Home of Industry» och i rätt vinkel mot Commercial Street, men man kom ej dit med ens, utan måste först passera genom några smala smygar. Snart hade hon lotsat oss genom dessa, och så voro vi inne i gränden. Om redan Commercial Street såg ruskig och otreflig ut, hvad skall jag då säga om denna? Det var som om vi med ens inträd i en annan värld, det var en passage af idel smuts och elände, och vi sågo ett vimmel af mörka, trasiga och smutsiga figurer hela gatan utefter, på trapporna, längs husväggarne, ja till och med liggande i vår väg midt på stenläggningen. Sjelfva gatan var alldeles plan, belagd med jemna stenplattor utan rännstenar och mycket smal; der hade tydligen aldrig ett åkdon gått fram eller ens kunnat gå fram, den var endast

liksom en lång smutsig korridor af sten att ligga på eller eller kräla i. De låga husen voro nedrökta och svarta och sågo lika förfallna och demoraliserade ut som människorna sjelfva. I stället för fönster förekommo flerstädes blott öppna gluggar, och der fönster funnos, voro rutorna söndriga och hålen tillstoppade med svarta trasor, och hvad som fans kvar af glas var ogenomskinligt af smuts.

Ruskiga, i trasor höljda, män och qvinnor, som ej tycktes ha tvättat eller kammat sig på åratat, stodo, sutto eller lågo öfverallt i dörröppningar och på trappsteg (der sådana funnos); och längs husväggarne, der rännstenarne skulle ha varit, krälade smutsiga, halfnakna små ungar, som tycktes liksom födda ur gatsmutsen omkring dem, och uppe i fönstren eller fönsterhålen i hvar och en af de två eller tre våningarne tittade halfvilda hufvuden fram. Och alla dessa figurer från trappor, dörröppningar och fönsterhål stirrade vildt emot oss, der vi långsamt vandrade fram midt i gränden. Sådana desperata banditfigurer som de der svartmuskiga karlarne, hvilka stodo lutade mot fönsterposterna, rökande sina små smutsiga pipor, med händerna instuckna i byxtrasorna, tror jag mig aldrig ha sett, och ej heller sådana blickar de riktade på oss. Jag kan inte neka, att jag kände kallrysningar efter ryggraden, och dessa minskades ej, då jag redan vid första eller andra huset såg ett par af de der figurerna lemna sina platser vid dörrposten och komma rakt emot oss. Men Mrs Merry vände sitt lugna och vänligt leende ansigte mot dem och räckte dem ett par vackra blomsterkort, under det hon nickade bekant åt dem och nämnde dem vid namn, och man tänke sig min förvåning, då karlarne med begärlighet sträckte ut handen efter korten och till och med lyfte på mössan och sade: »thank you, Mum!»*)

Detta kom mig att andas något lättare, om man i detta

*) »Mum» vulgär förkortning af »madam».

elände öfverhufvud kan tala om att andas lätt. Och sedan blef vår vandring genom den hemska gränden nästan ett slags triumftåg. Män, qvinnor och barn sträckte ut händerna för att få blomsterkort, och Mrs Merry delade leende ut till höger och venster, ibland äfven i fönstergluggarne och alltid med ett vänligt ord på samma gång. Här och der lemnade hon äfven ett inbjudningskort till ett möte på aftonen. En gång blef jag dock en smula skrämmd. Jag hörde hastiga steg bakom oss, och när jag vände mig om, såg jag en lång svartmuskig karl komma rusande barhufvad efter oss. Jag gjorde ett tecken åt Mrs Merry. Hon vände sig om, fäste ögat på karlen ett ögonblick och sade derpå gladt: »Well, Bill, what do you want?» (Nå, Bill, hvad vill du?)

»I want one of those cards, Mum». (Jag vill ha ett af de der korten), sade han, och hans vilda ansigte sken riktigt opp, när hon lemnade honom ett, och ännu mer, när hon dertill gaf honom ett inbjudningskort till mötet.

Att dessa frånstötande råa ansigten kunde skina upp vid mottagandet af ett litet brokigt blomsterkort och några vänliga ord, det var ju alltid en ljuspunkt i mörkret — men, hade icke då den kristliga missionen från »the Home of Industry», som förlagt sin verksamhet så tätt invid denna gränd, här kunnat uträtta någonting mer, någonting väsendtligt? Jo, Gud vare lof, den hade dock kunnat göra *något*. Då och då kom ur de ruskiga husen fram en qvinna, renligt om ock ytterst torftigt klädd, och helsade hjertligt på Mrs Merry, och den senare hviskade sedan till oss, att detta var en troende qvinna, som förde sina barn till söndagskolan. Om andra kunde hon intyga, att de voro på god väg, och att de redan ofta varit närvarande vid deras söndagsbjudningar. Om en och annan af karlarne upplyste hon detsamma. Sådana män och qvinnor kunde lätt skiljas från de öfriga, det var någonting annat i deras blick, liksom ett återsken af det nya ljus som börjat tändas

i deras själ, och de voro ej heller så smutsiga och trasiga som de andra.

O! huru oändligt mycket var icke för barmhertigheten och den kristliga missionen att göra i dessa mörka gränder. Men arbetet var svårt och gick långsamt, ja, såg i de flesta fall temligen hopplöst ut, klagade Mrs Merry, ty dessa arma hade så förslöats i sitt usla dagdrifveri- och tjuflif, att deras samvete var ytterligt svårt att väcka och att de icke blott förlorat all lust för ärligt arbete utan till och med ej kunde fås att moraliskt uppfatta arbetets företråde framför deras eget lättingslif med alla dess brott och allt dess elände.

Och att tänka sig, att denna gränd blott var en bland hundraden af samma sort, midt i det civiliserade London! Hvar låg skulden? Detta är en social gåta af allt för djupgående art att här lösas, och jag vågar mig sannerligen ej in på den. Det förfärliga elände, som råder i de stora verldsstädernas gränder, framför allt i Londons, och som ej får förblandas med den nu annars så vanliga nöd, som direkt härflyter af arbetsbrist, har säkert djupa rötter långt tillbaka i tiden, rötter som kunna sökas både i sanitära och moraliska och sociala förhållanden och äfven i den förfärande ärftlighetslagen, verkande långa tider igenom både på det moraliska och fysiska området. Här i dessa gränder är ej längre fråga om arbete: dessa djupt sjunkna varelser äro ej arbetare, de skulle i de flesta fall ej vilja röra sitt finger till arbete, om detta äfven erbjödes dem i öfverflöd. De ärlige djupt nödstälde arbetarne skulle ej ens vilja kännas vid dem. De tillhöra liksom en särskild sjunken race, som fortlefver generation efter generation midt i den öfriga befolkningen, och de lida sina gerningars lön liksom deras fäder före dem; men att samhället ock har en djup skuld i deras tillvaro, sådan den är, lider intet tvifvel. Och att omskapa dessa tusenden och åter tusenden till ärliga och arbetande medborgare, är nu helt visst för den aldrig så ifrigt verkande officiella eller enskilda filantropien i och för sig omöjligt

och för sent. Men hvad ej filantropien på mensklig och borgerlig grund kunnat uträtta, det kan dock, Gud vare lof, med mera framgång utföras af de talrika *evangelii* budbärare, som här med outtröttlig ihärdighet och barmhertighet arbeta på den *himmelska* kärlekens grund. Evighetsbehofvet finnes dock alltid qvar, om ock blott som en ringa gnista under den djupa askan: det gäller att tända den till en eld, och allt är vunnet.

Visst är emellertid, att missionen här har ett förfärande tungt och långsamt arbete, och att den måste glädja sig åt hvarje aldrig så liten ljusglimt den kan framkalla, för att derifrån anknyta sitt vidare arbete. Och ett glädjande litet tecken, som de missionerande i dessa lastens och eländets tillhåll ej kunna vara nog tacksamma för, är, att de här dock äro gerna sedda af de allra flesta, enär äfven de djupast sjunkna och förslöade tyckas inse, att dessa fridsamma män och qvinnor, som med blida leenden och vänliga ord vandra genom deras gränder och titta in i deras kyffan, dock *mena dem väl*. Och det är ej blott deras vänliga ord och blida anleten, som verka stillande, de visa gång på gång äfven i handling, att de verkligen äro deras vänner. Och om ej alltid lifvets ord med den himmelska inbjudningen »Kommen, ty allting är redo», verkar på deras hjertan, så påverkas dock dessa till en början af barmhertighetens gerningar, af mat åt de hungrande och kläder åt de nakna; och många usla mödrar och fäder, som sett sina små återkomma från den kristliga barmhertighetens hem mättade och klädda, se sedan med blida ögon sina välgörare och välgörarinnor och lyssna gerna till deras ord.

Derför var det ock, som Mrs Merry kunde vandra trygg genom den der gränden och genom så många andra lika farliga, och derför var det som äfven vi kunde vandra fram trygga i hennes sällskap. Ja, jag är alldeles viss, att, om någon vågat angripa henne eller dem hon hade i sitt

följe, så skulle hela skaror af dessa halfvilda män och qvinnor ha skyndat till hennes hjälp.

Äntligen hade vi under helsningar och utdelning af blomsterkort hunnit till slutet af den förfärliga gränden, och jag får tillstå, att jag drog en suck af lättnad, liksom om jag undgått en öfverhängande fara. Och dock måste jag på samma gång säga, att den förfäran jag känt i början, allt mer lemnat rum för ett medlidande, som kändes så mycket bittrare, som det ej kunde uträtta något.

* * *

Framför sista hörnhuset till venster vid grändens slut stannade vår ledsagarinna plötsligt och gaf oss en vink att följa henne in i huset. Vi inträdde och kommo in i en mörk sal på nedre botten till venster, der vi funno en mängd fattiga och trasiga människor af alla åldrar samlade tysta på rader af bänkar, och i fonden på en upphöjning en äldre bättre klädd man med ett vänligt nästan jovialiskt utseende talande hjertliga ord till dem. Det var en söndagsskola med åhörare inbjudna från gatan, och mannen, som talade, var doktor Holland, en känd kristlig missionär och människovän, som ifrigt verkar bland östra Londons fattigaste och uslaste befolkning. Äfven en annan deltog vid hans sida, och denne var — underligt nog för svenska öron att höra — en examinerad »medicine doktor» och praktiserande läkare, som egnade en stor del af sina söndagar åt det kristliga missionsarbetet.

När vi gingo härifrån, gaf oss Mrs Merry följande upplysningar om doktor Hollands verksamhet bland de fattiga i dessa trakter: han har icke blott söndagsskolor, han har äfven aftonskolor för fabriksflickor, ett nattherberge för husvilla, en barnkrubba för att förhjelpa mödrar till arbete utomhus och derjemte alla dagar s. k. »trasskolor», och två eller tre dagar i veckan meddelar han genom frivilliga

lärare undervisning i hvarjehanda yrken åt fattiga pojkar från gatan. Han är en verklig de fattiges vän, och hans namn är i hela London känt och äradt.

Härpå förde hon oss till ett underligt ställe ett stycke från doktor Hollands sal. Det var beläget, om jag mins rätt, vid slutet af en återvändsgränd. Vi stannade der inför något, som till sitt yttre liknade ett stort skjul eller en vagnsbod. Det låg under en jernväg, som gick tvärs öfver gränden. Vi inträdde och funno ett stort halfskumt rum med hvälfdt tak och en hel mängd små fattiga barn på torftiga omålade bänkar uppmärksamt lyssnande till en ung man, som talade till dem i en vänlig och varm ton och tydligen på ett sätt, som intresserade hans små åhörare. Några af barnen voro dock för små att förstå något och hade redan somnat i famnen på de äldre syskonen. Mrs Merry upplyste, att denna lokal, som tillhörde ett jernvägsbolag och ursprungligen var ett slags stall, hade hyresfritt upplåtits till begagnande åt en kristlig stationskarl, som mycket verkade bland sina kamrater vid jernvägen och derjemte här hade en söndagsskola för traktens fattigaste små. För tillfället var det emellertid stationskarlens son, som höll skolan. Mrs Merry välkomnades af mannen och och yttrade derpå några glada och uppmuntrande ord till barnen, hvarpå vi fortsatte vår vandring.

Det skulle bli för långt att i detalj redogöra för alla våra besök i andra lokaler för kristlig missionsverksamhet under denna eftermiddagsvandring med den engelska frun. Jag vill blott i korthet omnämna det viktigaste. Från stationskarlens söndagsskola förde hon oss genom gator och gränder, vimlande af fattigt folk, till ett hus närmare Themsen, kalladt »The Sailor's rest» (»Sjömannens ro»), der gudstjenster och bönestunder för sjömän höllos samtidigt i olika rum på olika språk. I det svenska rummet öfvervoro vi en liten bibelstund hållen af fröken Hedenström för en hop väderbitna skandinaviska sjömän, som sutto stilla och upp-

märksamma på bänkraderna i det lilla rummet och tycktes med andakt lyssna till den originella talarinnan. När hon slutat, bad hon dem med ett gladt leende att till nästa bönestund hvar och en ta med sig en kamrat, så att rummet blefve alldeles fullt, det skulle nog bli plats för dem alla, och sjelf kunde hon i nödfall klifva in genom fönstret. Vi språkade enskildt efteråt med några sjömän, som voro från våra norrländska hamnar, och funno dem glada och tack samma öfver detta tillfälle att få höra Guds ord på sitt modersmål i den aflägsna främmande hamnen.

Vidare besökte vi det nära intill belägna »Sailor's Welcome home», som förestods af en engelska, fröken Child, och vinlade af engelska sjömän, och slutligen gjorde vi på återvägen ett besök i fröken Hedenströms »Scandinavian Temperance Home» (Skandinaviskt nykterhetshem), afsedt för våra skandinaviska sjömän såsom en tillfällig bostad under deras vistelse i London och genom sin billighet och trefnad lockande dem från de usla nästen, der de annars sannolikt skulle ha hamnat, och derjemte lemnande dem tillfälle till god läsning och deltagande i dagliga andaktsstunder. Med stort intresse togo vi den förträffligt ordnade lokalen i betraktande.

* * *

Men jag skyndar nu från allt detta för att i stället berättas om en senare på aftonen företagen, ännu märkvärdigare vandring än den jag gjort i Mrs Merrys sällskap.

När min vän och jag hade med vår vänliga ledsagarinna återkommit till »The Home of Industry», intogo vi der vid 6-tiden thé med henne och några söndagsmissionärer. Under thédrickningen omnämnde hon, att en af de närvarande herrarne nu skulle ut och besöka några ruskiga tillhåll för ficktjufvar och rånare och annat löst folk, och hon frågade om vi hade lust att göra sällskap. Under vanliga förhållanden skulle vi naturligtvis ha ryggat tillbaka för

ett sådant förslag, men vi hade genom vandringen i den der gränden blifvit så pass härdade och fått så mycken tillit till kristliga missionärers sällskap, att vi utan lång tvekan beslöto oss att följa med.

En liten stund efter théet bröto vi således upp med vår missionär — det var en ung bokbindaregesäll — och tågade under hans ledning vid gaslyktornas sken genom en mängd ruskiga gator och gränder, som vimlade af folk af lika ruskigt utseende, till dess vi äntligen kommo till en något bredare gata, men för öfrigt af nästan samma betänkliga yttre som de andra. Hyggligt och snyggt klädda personer voro här en sällsynthet, och de fysionomier vi mötte både af män och qvinnor sågo högst tvetydiga ut. Jag började känna mig litet underlig till mods och ämnade just fråga vår ledare, hvart det skulle bära af, då han plötsligt gjorde en vändning till venster och trädde in i en öppen lång korridorgång, som tycktes leda nedåt. Derinne var mörkt, och vi sågo endast vid dess bortre eller rättare nedre ända ett svagt ljussken, som lyste oss vägen som en dålig fyrbåk. När vi kommo detta sken närmare, funno vi en trappa, som ledde ned under jorden; denna vandrade vi utför, det var blott några steg, och så befunno vi oss i ett stort, af några flämtande ljuslågor dåligt upplyst rum, som tycktes upptaga hela längden af huset och som jag ej vet hvad jag skall kalla — det liknade hälften källare, hälften stall och var åtminstone anordnad något i den sistnämnda stilen. Hela det ofantligt långa och smala rummet, som var lågt och smutsigt och hvars yttersta ändar till höger och venster vi ej ens kunde urskilja i halfdunklet, var nemligen afdeladt i ett slags spiltor på båda långsidorna, och inom hvarje spilta, så långt vi kunde se, voro grofva bänkar på båda sidor och i midten ett bord, allt smutsigt och uselt. På hvarje bänk satt eller låg någon trasig figur med en fränstötande fysionomi, och på bordet framför honom stodo några dryckesvaror i glas eller buteljer, som flitigt an-

litades. Midt framför oss d. v. s. framför den trappa vi kommit utför, satt på en låg bänk mot sjelfva muren ett par medelålders qvinnor: det var, som jag med en hviskning fick veta af vår ledsagare, värdinnan på stället och hennes medhjelparinna.

Vår predikant helsade höfligt och bekant på värdinnan, som å sin sida icke ovänligt besvarade helsningen, fast hon ej rörde sig från sin plats, och derpå frågade han i samma höfliga ton, om han fick sjunga och tala litet till hennes gäster, — en begäran som med en nick beviljades. Det tycktes gå som af gammal vana. Predikanten hade, såsom han sedan upplyste oss, varit här många gånger förut. Det hade varit svårt i början, han hade blifvit misshandlad och utkörd en och annan gång och skulle kanske äfven ha blifvit mördad, om ej värdinnan tagit honom i försvar; men nu hade han kommit så långt, att han med hennes speciella tillåtelse och under hennes skydd kunde hvarje söndag komma och gå utan fara. Äfven flere af de ruskiga kunderna i denna håla för ficktjufvar, rånare och mördare vore honom bevågna, sedan de öfvertygats, att han ej var någon spion, som ville förråda dem, utan på det hela med sitt tal och sin sång menade dem väl; och de öfriga tolererade honom. Måhända var ock hans melodiösa sång en liten omvexling för dem i deras mörka håla.

Alltnog, när han efter sin helsning på värdinnan helsade ett högt och vänligt »god afton» på hennes kunder, som hittills blott med en halft slö, halft vild blick stirrat på oss, var det flere, som svarade med en vänlig nickning eller med ett stönande ljud, som skulle föreställa att vara vänligt. Derpå tog han upp ur fickan några små kulörta papper, som han gick och delade ut i de närmaste spiltorna, och som af de flesta mottogos med en nick, men af några illbakavisades med en afböjande åtbörd (möjligen delvis på grund af okunnighet i läskonsten); och sedan äfven min kamrat och jag fått hvar sitt exemplar — det var en and-

lig sång — steg han upp på en bänk i den närmaste spiltan, så att han räckte upp öfver skranket och var synlig för alla, och så bad han de närvarande sjunga tillsammans med honom den sång, som stod på papperet, hvarpå han sjelf med klar stämma och med accompagnement af en liten guitarr, som han medfört, stämde upp sången på en populär och tilltalande melodi. Jag och min kamrat biträdde ljudeligen, så godt vi kunde, och —, kan man tänka sig! — äfven en och annan af de närmaste banditfigurerna stämde i med, följande orden på papperet! Och de båda qvinnorna också. Längre bort i den mörkaste delen af hålan, dit missionären ej vågat sig, kunde naturligtvis ej något deltagande i sången ifrågakomma, men de flesta hade åtminstone upphört med sitt prat och sutto tysta och antagligen lyssnande.

Efter sången talade han några hjertliga ord på grund af en uppläst bibeltext, jag mins nu ej hvilken. Hans ord voro varma, kärleksfulla, uppfordrande. Han sökte visa dem, att de ej hade någon sann glädje och frid i det lif de förde, att det endast förde sorg och olycka och dom med sig, och att han hade att erbjuda dem något annat och bättre, och så kom han under det hjertligaste tilltal in på det kärlekens och fridens evangelium, som stod äfven de djupast sjunkna, de fattigaste och olyckligaste till buds och som hade förlåtelse äfven för de störste syndare och brottslingar och skänkte större glädje åt hjertat än alla rikedomar på jorden o. s. v. Det hela slutades med en varm bön, och att höra denna utan att med djup rörelse deltaga deri var mig ej möjligt.

Under hans tal, som för resten var helt kort, sutto några uppmärksamma, andra likgiltiga och slöa, andra samtalande halfhögt liksom på trots och fortsatte sitt drickande, och långt bort från ena ändan af rummet hördes vid ett tillfälle till och med en skarp hvissling — men för öfrigt föreföll intet störande uppträde. Vårdinnan sjelf, med ar-

marne korslagda och ryggen stödd mot väggen, satt uppmärksam och allvarsam på sin bänk hela tiden, ja, i ett par af de närmaste vildarnes ansigten tyckte jag mig till och med spåra något som liknade rörelse — såvida icke detta var en synvilla i den dåliga belysningen. Folk kom och gick för öfrigt då och då under talet, och de inträdande kastade en likgiltig blick på predikanten eller sågo ej alls på honom. Vid ett tillfälle inträdde en figur, hvars yttre jag aldrig skall glömma. Det var en ung man med korpsvart hår och svarta, vilda ögon, och som hade på sig bara ett par byxor, bokstafligen *bara* ett par byxor, för öfrigt var han lika naken som en söderhafsvilde. Detta midt i London. Han trädde emellertid in, som om han vore hemma här.

Efter talets slut sjöngs åter en sång, som stod tryckt på de redan utdelade papperen, och nu deltog flere än förut: jag hörde röster till och med temligen långt bort i rummet. Så följde några hjertliga och varmt uppförande afskedsord jemte inbjudning till ett möte någonstädes på qvällen — och allt var slut. Den underliga värdinnan tog med en viss värme missionärens hand och vexlade hviskande några ord med honom. Derpå lyfte vi på våra hattar, vår ledsagare tog till och med några af de närmaste i hand, och så gingo vi åter uppför trappan och ut genom den långa korridoren. Jag vill inte fördölja, att jag mer än en gång vände mig om i den mörka passagen för att se, om någon skulle smyga efter oss.

Lyckligen utkomna på gatan, vandrade vi raskt vidare. Vi skulle göra ännu ett besök af samma sort. Under vägen meddelade vår missionär bland annat, att det hus vi besökt var ett så kalladt »lodging-house» (inackorderings-hus) för Londons uslaste afskum af män, att der bodde minst 300 karlar, äldre och yngre och att de betalade för bostad och thé 4 pence (omkr. 30 öre) om dagen, då de fingo en halmbädd bland skaror af andra i något af de kasernlika

rummen i öfre våningarne och för öfrigt rätt till en plats i en af spiltorna under jorden för att dricka och röka. De pengar de betalade med voro mest förvärfvade genom stöld och rån om nätterna. Om dagarne höllo de sig vanligen inne. Ingen hade håg för ärligt arbete. Många mördare funnos till och med bland dem, försäkrade han. Hade vi vågat oss in i den der hålan utan honom, så hade vi kunnat vara vissa att bli rånade och kanske fått ett knifstygn på köpet utan hopp om hjälp från värdinnan. Detta var således ett stort tjuf- och röfvarnäste midt i London.

»Och polisen, har den ej reda på stället?» frågade vi.

»Jo, visserligen», blef svaret, »och den gör äfven en och annan razzia der och kommer då dit i manstark trupp, ty för *en* eller några *få* af dem vore det lifsfarligt — men vanligen får man i tid nys om deras besök, blott en eller annan noterad skälm kan man måhända lyckas gripa, och — sedan ser stället åter ut som förut.»

»Men kan då den kristliga missionen här vinna några frukter?» sporde vi vidare.

Jo, vår ledsagare nämnde flere glädjande exempel på män, som genom den kristliga verksamheten, särskildt genom de möten man inbjudit dem till, dragits från dessa hålor till ett ärligt och kristligt lif. Och han såg vid detta meddelande så hoppfull och glad ut, att det gjorde mig godt att se på honom.

Vid vårt besök i en annan lokal, till punkt och pricka liknande den förra, vill jag nu ej uppehålla mig. Det aflopp i allt hufvudsakligt som på första stället, och förhållandena syntes vara alldeles desamma.

På vår återväg till »The Home of Industry» blefvo vi till slut äfven vittnen till en gatupredikan. Vi fingo plötsligt höra vacker fyrstämmig sång från hörnet af en usel gränd. Vi gingo dit och sågo en liten skara välklädda herrar och damer stå och sjunga midt i en tät hop af fattiga af alla åldrar, som tycktes uppmärksamt lyssna till den

klingande sången. Efter dess slut steg en herre upp på en tunna och tilltalade de församlade. Han började med en berättelse, som alla åhörde med intresse, men då han derpå gick sina åhörare på lifvet med en allvarlig väckelsepredikan, började lederna glesna och endast en liten kärna af stilla lyssnare stannade kvar.

»Det är Doktor Hollands folk, som är ute och arbetar», upplyste vår ledsagare.

Återkomna till »The Home of Industry», funno vi ej Mrs Merry hemma, utan fingo nöja oss med att sända henne vår helsning, beklagande att vår tid ej tillät oss att följa henne på den midnattsmission bland kvinnor hon inbjudit oss att bevittna. Vår vänlige missionär följde oss till närmaste jernvägsstation, der vi omkring kl. 10 på qvällen med en hjertlig handtryckning och en tillönskan af Guds välsignelse öfver hans sköna söndagsarbete, skiljdes från honom efter denna minnesrika afton.

1890.

En kvarts timme hos Otto Funcke.

Det var den 20 Augusti 1878. Jag befann mig i Bremen och promenerade vid 12-tiden på dagen raskt framåt på en af dess vackraste gator; jag mins nu ej hvad den hette, men den var rik på planteringar och täcka trädgårdstäppor framför treffliga villalika hus.

Och hvart styrdes kosan? Ja, hvad hade öfver hufvud en skolmagister som jag i Bremen att göra? Bremen är ju en affärsstad, som ofta besökes af svenska köpmän men sällan eller aldrig af svenska skolmagistrar; och dessutom låg det alldeles ur min egentliga väg, då jag nu stod på hemfärd efter en åtta veckors studievistelse i Leipzig. Några affärer hade jag sannerligen ej i tankarne: den enda handel jag gjorde under hela mitt besök, var tre à fyra cigarrer som jag köpte i en bod nära mitt hotell. Och som vanlig turist, bara för att se mig omkring, hade jag inte råd att resa till Bremen. Hvad gjorde jag då här?

Jo, här midt i handelsstaden bodde och verkade en man, hvars skrifter jag sedan flere år hade läst med stort intresse — och den mannen ville jag en gång i lifvet se för att personligen få trycka hans hand och tacka honom för allt det goda han med sina böcker skänkt så väl mig som tusentals af mina landsmän. Mannens namn var — *Otto Funcke* — ett namn som redan då hunnit få en god klang i vida kretsar hemma i Sverige. Och besöket hos honom var enda ändamålet med den lilla kroken till Bremen.

Och nu stod jag på väg till hans bostad, som jag efter mycket frågande fått reda på. På hotellet kände man ej till honom, men jag fick slutligen veta på annat håll, att han skulle bo vid »Friedenkirche», den kyrka der han söndagligen predikade, och som just var belägen vid den täcka gata, der jag nu vandrade fram.

Äntligen fick jag sigte på en vacker kyrka på höger hand, halft dold af lummiga trån och belägen ett stycke åt sidan, således ej invid sjelfva gatan. Kommen ungefär midt för stället, fann jag en grind som ledde dit fram. Nu såg jag ock skymten af ett trefligt hus bredvid kyrkan, tydligen pastorsgården. Jag förstod, att jag gått rätt, och vandrade in, gick en liten kort allé framåt och kom vid dess ända till en ny grind, som förde in på sjelfva gården. Just när jag passerade genom denna grind, såg jag en man gå ut genom en annan på motsatta sidan. Men vid det buller jag gjorde, vände han sig om, stod ett ögonblick tvekande och gick mig derpå raskt till mötes. Det var en medelålders man med dystra drag. Jag frågade honom, om det var här pastor Funcke bodde.

»Ja wohl», blef svaret.

Och var det bekant, om han var hemma?

»Nej, hemma är han inte, ty han håller just nu på att gå ut och har mycket brådtom», svarade mannen, naturligtvis fortfarande på tyska.

»Men jag ville gerna träffa honom, jag är svensk och har tagit en lång omväg på min hemfärd för att få se honom och språka ett ögonblick.»

»Jaså, då ser ni honom nu. *Ich bin es.*»

Det var alltså Funcke sjelf, som stod framför mig. Jag hade då ej ännu sett hans porträtt, annars hade jag väl genast känt igen honom. Men kunde detta verkligen vara han? Jag stod framför en man med ett långt, magert ansigte, dystra, något slappa drag och ett vemodigt, halft drömmande uttryck i ögonen. Så hade jag sannerligen icke

tänkt mig honom, mannen med den spelande humorn midt i det kristliga allvaret. Här såg jag bara allvaret och — tröttheten. Och dock, hur ofta se icke våra humorister, både de kristliga och icke kristliga, just ut på det viset!

Men denna reflexion tog blott ett ögonblick. Vårt samtal afbröts icke.

»Till något samspråk har jag dock icke nu tid», fortsatte han. »Jag är öfverhopad af arbete och täta besök och har just nu fått ett andrum, som jag ville passa på att använda för viktiga göromål ute i staden. De komma säkert att upptaga hela dagen. Beklagar alltså, att ni gjort er så mycket omak, men ni är ej den förste resande, som jag nödgats mottaga lika ohöfligt. Vore jag tillmötesgående mot alla vänliga besökande, som önska samtal, så skulie sannerligen hela min tid upptagas af sådant. Och jag har äfven annat att göra. *Leben Sie wohl also: wenn Sie an Gott und unsern Herrn Christus glauben, so sehen wir uns wieder am krystallklaren Strom.*» Och så gaf han mig en varm handtryckning och en vänlig blick och ville skynda bort.

Men jag måtte ha sett mycket besviken och ledsen ut, ty han hejdade sig hastigt, såg först på mig, så på klockan, tvekade en sekund och sade derpå:

»Om ni är nöjd med en *quart*, så låt oss gå in i den lilla paviljongen här i trädgården och språka bort den stunden — men jag kan ej ge er en minut längre.»

Jag förklarade mig glad öfver anbudet och vi vandrade raskt till sammans in i en vacker trädgård och styrde kosan mot ett lusthus i dess bortersta hörn. Det var icke utan, att jag kastade en blick af saknad uppåt boningshuset, der jag så gerna hade inträdt för att kunna berätta för mina landsmän, hur det såg ut i Funckes arbetsrum och i hans — barnkammare. Men jag fick vara nöjd, som det var.

Ett ögonblick senare sutto vi bredvid hvarandra på en bänk i lusthuset, inbegripna i ett lifligt samtal. Dörrarna ut till trädgården stodo öppna, middagssolen kastade sitt

rika ljus öfver träd, buskar och blommor derute, och bin och humlor kommo då och då surrande in till oss, liksom ville de deltaga i samtalet.

Jag började med att säga honom, att hans skrifter i goda öfversättningar voro spridda i hela Sverige och mycket lästa och värderade.

»Godt!» sade han, »men det är underligt, att de svenske förläggarne inte ha sändt mig ett enda exemplar — det kunde de väl ändå ha gjort*). Jag har der uppe i min bokhylla engelska, danska och franska öfversättningar, men *ingen svensk.*»

Naturligtvis beklagade jag denna försummelse från de svenske förläggarnes sida, men jag kunde i stället glädja honom med den underrättelsen, att hans skrifter hos oss gjort mycket godt. De vore ock der mycket behöfliga ur flere synpunkter. Först och främst hade den strängare pietismen hos oss allt mer stängt sig inom sig sjelf, krupit som snigeln inom sitt skal, förlorat intresset och blicken för det allmänt menskliga, för sociala och politiska angelägenheter, för det rika jordelivets mångskiftande sidor och dermed allt mer för sig förminskat det område, der den kristne kunde enligt Herrens bud verka som »jordens salt». För denna »kammarpietism» hade Funckes från kristlig grund uttalade och varmt tolkade *nihil humani mihi est alienum* varit en mycket behöflig väckelse och hade som sådan äfven flerstädes gjort sin goda verkan; om ock å andra sidan många af denna strängare riktning redan af den humoristiska tonen i Funckes skrifter afskräckts från en fortsatt läsning af dem, betraktat dem med misstänksamhet, kallat dem ytliga och äfven sökt afhålla andra ifrån dem.

»Alldeles som hos oss här hemma i Tyskland», svarade Funcke. »I början väckte mina skrifter hos 'die lieben Christen, besonders die Pietisten' mycken anstöt, och jag

*) Huruvida denna ouppmärksamhet mot författaren sedan den tiden reparerats, är mig obekant.

säger ej så mycket derom. Det var ju något nytt; de kunde ej förstå, att en kristen skulle få vara så glad i sitt hjerta och så munter i sitt tal och ha så mycket intresse äfven för jordiska angelägenheter och mensklig kultur; de förstodo ej ens, att dock »hvarje fogel måste sjunga efter sin näbb», äfven när det gäller att lofsjunga Herren, och de drogo sig med en viss förfäran från mig. Jag hade bland dem många kära vänner, och jag led mycket af deras missförstånd och af de många varnande bref, både anonyma och icke anonyma, som jag mottog — men jag är viss, att de dock ha missförstått Kristi mening med vårt lif här på jorden. Ett noggrant studium af evangelium har lärt mig att i mycket se sakerna annorlunda än de, i fråga om vår ställning till det allmänt *menskliga* på jorden, och jag tror mig ej ha svårt att på evangelii grund och med stöd af Jesu eget genommenskliga lif, tal och umgängelse vederlägga dem i detta stycke. Många ha också så småningom låtit sig öfvertygas och gifvit mig rätt eller, bättre sagdt, gifvit *sanningen* rätt — trots alla mina brister i sättet att framställa den. Och min ställning till flere af dessa kära vänner är nu också en helt annan än den var i början, hvarom många vänliga bref och äfven många vänliga anmälningar i fromma kristliga tidskrifter på senare tiden vittnat.»

En annan god verkan hemma i Sverige af hans skrifter sade jag vidare ligga deri, att många som förut stått oafgjorda och tvekande inför kristendomen, emedan de afskräcchts genom dess ensidigt pietistiska framträdande hos oss, blifvit genom hans skrifter så lifligt tilltalade, att de allt mera dragits till en verklig inre afgörelse, — enär de af honom först lärt sig förstå, hur väl den sanna kristendomen stämmer med den sanna humaniteten i detta ords bästa och högsta mening, hur den passar för alla temperament och alla lefnadsställningar, hur den vill vara det egentliga pulserande lifvet i all jordisk verksamhet, huru den ej förvisar glädjen ur hjertat utan i stället blott helgar och

renar den, hur den tillåter oss att älska allt skönt, allt godt, allt sannt på jorden och endast lär oss att hata och afsky synden och gifva vårt hjerta åt Gud att omskapas i Kristi tro. — Men icke blott för sådana uppriktiga sanningssökare hade hans skrifter verkat gagneligt hos oss, försäkrade jag; utan äfven hos dem som stått tämligen främmande och likgiltiga för kristendom och kristligt lif, hade stundom hans skrifter, då de stuckits i deras hand, först framkallat likasom en undran »att kristendomen kunde vara så glad, så naturlig, så menskelig» och sedan väckt funderingar och hjerterörelser, som varit första inledningen till ett verkligt *sökande* och dermed äfven till ett *finnande* — sedan den gamla bibeln med Guds ord och evangelium, hittills bortglömd i en skräpvrå och höljd af dam, åter uppsökts och kommit till heders.

Funcke uttryckte häröfver sin glädje, trodde äfven, att, om den strängare och mera inåtvände kristne kunde anse sig ej behöfva hans skrifter, borde denne dock ej varna de »sökande» för dem; ty det var just de sökande han i sina skrifter ville möta, dem han ville locka och truga att dock komma och se, huru annorlunda kristendom och evangelium i grunden är, än *de* till äfventyrs förmenat, hur den räcker till att fylla deras tomma hjertan, ge innehåll åt deras jordiska lif och göra dem lyckliga för tid och evighet. Han omtalade vidare, att han äfven från Sverige mottagit vänliga skrivelser (ehuru visserligen en del af dem varit skrifna på *svenska* och därför måst förvisas till papperskorgen), och att han stundom under sina resor råkat på älskliga svenskar, mottagliga för sanningen och innerst i hjertat sökande efter frid och ljus.

* * *

Jag yttrade derefter i förbigående min förvåning öfver, huru Funcke, som reste så mycket och ju ofta äfven vore sjuk, kunde hinna att skriva så mycket som han gjorde;

och han upplyste mig då, att han alltid författade med tillhjälp af en *stenograf*, som upptecknade allt efter diktamen, lika fort som det talades. Detta var nu icke blott en lösning af den gåtan, hur han kunde hinna skriva så *mycket*, utan förklarade äfven i ej ringa grad denna fläkt af *frisk ömedelbarhet*, som är så kännetecknande för den populäre författarens stil.

Nästa ämne som vi kommo in på — jag mins nu ej öfvergången — var kapitlet om människofruktan och dess ofantliga makt öfver hjertat, i synnerhet då det gällde att inför främmande öppet uttala sina tankar eller af förekommen anledning inlägga ett allvarligt ord; och han uppehöll sig nu några minuter med en framställning af sin uppfattning i fråga om ett öppet uppträdande mot kristendomsförmä-dare, grofva svärjare o. s. v. Han hade under sina resor ofta stött samman med sådana, men han höll före, att när man uppträdde med ett ord emot dem, borde det alltid ske vänligt, och att här kunde äfven humorn vara af stor betydelse. Vrede borde man deremot väl akta sig för, den uträttade aldrig något godt. Vidare framhöll han, att gåfvorna voro mycket olika, och att man alltid borde väl tänka sig för, handla visligen, välja det rätta tillfället och ej tro att alla tillfällen vore lika lämpliga. För egen del hade han ofta ansett tystnad vara bäst.

Såsom ett exempel på, huru han sjelf uppträdt, när han funnit tillfället lämpligt, berättade han följande lilla episod från sin senaste jernvägsresa:

»Här om dagen», sade han, »kom jag i en jernvägs-kupé i resällskap med en herre, som, sedan samtalet fortgått en stund i andra ämnen, helt öppet inför mig och andra medresande i en mycket tvärsäker ton uttalade sig hånande om kristendom och om all religion. Jag vände mig då till honom och sade utan den ringaste häftighet, nästan gemytligt: '*Och jag som i början trodde att ni var en bildad man!*' hvarpå denne stirrade på mig och med en

viss häpenhet svarade: 'Nå, hvarför tror ni inte det ännu då?' Till svar härpå sökte jag, så lifligt och öfvertygande jag kunde, visa honom, att om massan af folket tänkte på samma sätt som han, så skulle det snart leda till all mensklig bildnings undergång; och kanske skulle en bland de första yttringarna af denna förvildning blifva, att just den ärade herrn sjelf blefve mördad och plundrad, och det vore ju mycket obildadt gjordt. Han kunde vara alldeles viss, att om tron på ett lif efter detta blefve allmänt utrotad, skulle en så fullständig demoralisation uppstå och all 'bildning' så grundligt försvinna, att dylika små yttringar af råhet komme att höra till ordningen för dagen. De andra reskamraterna höllo med mig, och den ärade grosshandlaren — ty han såg ut att vara en sådan — blef tvungen att tiga och känna sig en smula skamflat.»

Det var rätt roligt att se, hvilken förändring försiggått i Funckes ansigte under vårt samtal och särskildt under denna lilla historia. Der fans nu ej ett spår af trötthet och slapphet; allt var lif, och i hans bruna ögon, som sett så vemodiga ut, när vi möttes vid grinden, spelade humorn så att de blixtrade.

Jag kunde inte låta bli att säga honom, helt *àpropos*, att i hans skrifter och der inlagda små historier hade hans *humor* alltid lifligt tilltalat mig, kanske särskildt emedan äfven jag hade af naturen ett gladt lynne.

»Ja, det kan jag se på er», svarade Funcke, »och var viss, att humorn är en god Guds gåfva, som kan vara till mycken välsignelse, när den hålles inom tillbörliga gränser.»

Nu kommo ett par små barn springande i trädgården, glada och rödkindade.

»Är det edra barn, herr pastor?» sporde jag.

»Ja, det är det, *das sind kleine Funcken, und lebhaft wie solche*. Och de äro också en god Guds gåfva dessa små, och mycket ha de att lära oss. Tro mig, barnkam-

maren är en verklig 'Guds skola' för oss gamla, om vi rätt aktgifva på den.»

Vi kommo ej närmare in på detta kapitel, ty nu såg han hastigt på klockan och tillkännagaf, att qvarten var förbi, och att han ej hade en minut längre att ge mig. Men han sade icke detta med otålighet utan med ett vänligt leende och bad mig hjertligt om ursäkt samt hoppades jag ej skulle missförstå honom. Han hade ju redan nämnt, sade han, hur öfverhopad han var af göromål, och hur han till följd häraf var tvungen att dagligen gå till väga på samma ohöfliga sätt.

Jag hade redan rest mig för att bjuda honom farväl, men tog mig innan dess friheten att bedja om hans fotografi. Han hade ej någon, utan hänvisade mig till en viss bokhandel i staden, och jag nästan ångrade, att jag bedt honom; ty en dylik begäran fick han kanske vid hvarje besök af främlingar, och skulle han tillmötesgå dem alla, vore han ju tvungen att ständigt ha i sitt hem ett helt lager af konterfej till distribution åt besökande.

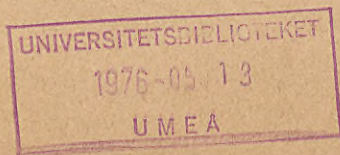
Nu återstod således intet vidare än att tacka för den stund han skänkt mig och ta ett hjertligt afsked.

»Leben Sie wohl! Gott befohlen!» sade han varmt och tryckte min hand; »wenn wir uns nicht mer auf Erden sehen, so sehen wir uns doch, hoffe ich, *im Himmel!*»

Dessa voro hans sista ord, innan han skyndade bort.

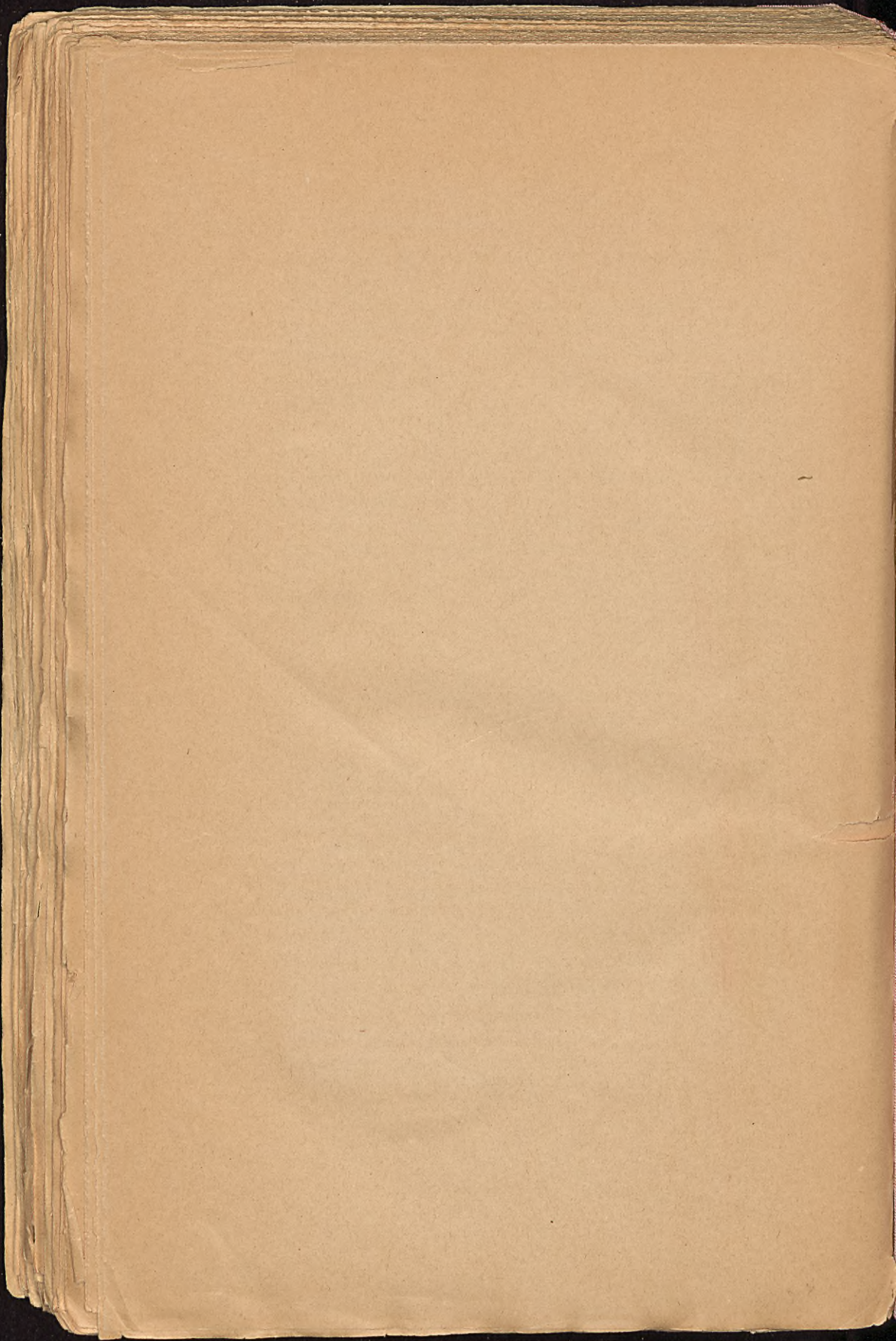
Han försvann genom en liten trädgårdsport åt gatan i närheten af lusthuset, och jag vandrade ensam tillbaka genom trädgården, glad öfver att jag dock i *någon* form vunnit min afsigt med omvägen till Bremen och nu derifrån medförde från denna kvarts timme hos Otto Funcke — ett litet reseminne som skulle blifva mig kärt för hela lifvet.

1890.

2/1986/122

På **FAHLCRANTZ & C^{os}** förlag har förut utkommit af

N. P. ÖDMAN:

FRÅN VÅR- OCH SOMMARDAGAR

Förra samlingen.

Pris: 2.25.

Senare samlingen.

Pris: 2.50.

Båda samlingarna inbundna i ett band. Pris: 5.75.

JOHANNES SUNDBLADS böcker:

UPSALALIF

Pris: häft. 5.25, inb. 6.75.

Gammaldags seder och bruk

2:a uppl. Pris: häft. 4.50, inb. 5.75.

ITA I dannemanshemmet och torpstugan

Pris: 2.25.

IF NORDISKT FORNTIDSLIF

af

A. U. Bååth.

nor.

Pris: häft. 3.25, inbunden 4.75.

gar CARL XV

såsom enskild man, konung och konstnär

af

Cecilia Bååth-Holmberg.

öm.

Pris: häft. 7 kr., inb. 9 kr. och 9.25.

E HOLBERGS COMOEDIER

i urval

utgifna af

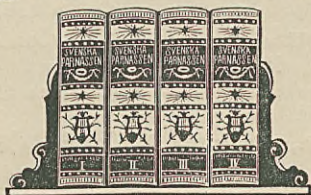
Carl R. Nyblom och Helena Nyblom.

Ny utgåva af **Carl R. Nyblom**.

Förra delen. Pris: 2.75.

Pris: häft. 3 kr., inb. 4.50.

SVENSKA PARNASSEN

Ett urval ur Sveriges klassiska litteratur,
utgifvet under redaktion af docenten vid Upsala universitet d:r **Ernst Meyer**.
4 band om tillsammans cirka 2,000 sidor. Pris: häft. 12 kronor, inb. 18 kronor.

Verkligt god skönliteratur

i svensk öfversättning:

Höglandsbilder från Hindustan, af *Rudyard Kipling*.

Öfvers. af *Alb. Montgomery*. Pris: 2.25.

»Hvad helst Kipling skrifer, gör han det såsom ingen annan nu lefvande författare skulle kunna göra det, och ju mer han skrifer, ju mer belastar han oss med tacksamhetsskuld, och ju villigare och ifrigare skola vi blifva att få denna skuld ytterligare ökad.»
(*Literary Opinion.*)

En dagdrifvares funderingar, af *Jerome K. Jerome*.

Öfvers. af *Alb. Montgomery*. Pris: 1.75.

»Aldrig har man väl träffat på ett trefligare sällskap än denne 'dagdrifvare'. Underbart fina och målände uttryck flöda ur hans penna; han tecknar sina taflos så klart och lifligt, att de outplänligt fästa sig i minnet; han griper vårt hjerta, på samma gång han framlocker vårt skratt. Vi hoppas, att han snart måtte gifva oss ett nytt prof på sin originella humor.»
(*Stage.*)

En pilgrims dagbok — och mera dertill, af *Jerome K. Jerome*.

Öfvers. af *Alb. Montgomery*. Pris: 2.50.

»Hufvudsumman är, att Jerome visar sig vara ej endast en upptågsmakare, utan en man med både hjerta och hjerna på rätta stället.»

(*C. D. W. i Vårt land.*)

Vännen Fritz, af *Erckmann-Chatrian*. Ny öfvers. af dr *Rich.*

Bergström. Pris: 2.25.

»Huru som helst, är denna bok en perla. Mätte denna perla finnas af dem, som läst sig förstämda af dagens missnöjda, upproriska, allt i fråga sättande literatur, och hon, mot allt detta moderna, bära vittne om långt ungdomligare, alltjemt unga, förnygrande känslor.»
(*Ur öfversättarens förord.*)

Josef i Snön, af *Berthold Auerbach*. Öfvers. af *Anna Geete*.

Pris: 1 kr.

»En förtjusande historia, som väl ingen lägger ifrån sig förr än den är slutläst. Auerbach excellerar som bekant i byberättelser, och den ifrågavarande är en af de skönaste perlorna bland hans arbeten.»
(*Eskilstuna Tidning.*)

George Sand's Byhistorier, öfversatta af *Ernst Lundquist*: Barn-

husbarnet (*François le Champi*). Pris: 0.50. — Djefvulskärret

(*La Mare au diable*). Pris: 0.25. — Syrsan (*La petite Fadette*).

Pris: 1 kr.

Guldmakare, af *Rudolf Baumbach*. Öfvers. Pris: 1.25.

Om Rudolf Baumbach, som närmast karakteriseras som »Sydtysklands Topelius», yttrar *Nya Dagligt Allehanda* med anledning af ofvanstående arbete:

»Då nu bekantskapen med Baumbach blifvit inledd, och det efter vårt förmenande på ett synnerligen angenämt sätt, är det att hoppas, att umgänget måtte blifva lifligt och författarens besök hos oss ej allt för sällsynta.»

Amerikanen, af *H. James j:r*. Öfvers. af *Erik G. Folcker*.

Pris: 3 kronor.

»Man måste önska, att den svenska allmänheten ville fullt uppskatta, hvilken eröfring den gjort i *James j:rs 'Amerikanen'*». (*Ny Svensk Tidskrift.*)

»Lilla hennes nåd» af *Justin MacCarthy*. 2 delar. Öfvers.

af *E. G. Folcker*. Pris: 3.75.

»MacCarthy torde redan genom detta sitt första till vårt språk öfverflyttade arbete blifva en gunstling hos publiken.»
(*Aftonbladet.*)

Donna Quixote, af *Justin MacCarthy*. Öfvers. af *E. G. Folcker*.

Pris: 3 kronor.

»Den som känner till behaget att läsa om och om igen en gedigen bok, skall i den förevarande finna en sådan, som skall blifva honom kärare, för hvarje gång han förnyar dess läsning.»
(*Prof. W. Bolin i Finsk Tidskrift.*)